

Ardahan Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bilim Dalı

**ULUSAL BASINDA MANKURT VE KÖZKAMAN KAVRAMLARININ
SİYASAL YANSIMALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Efe SAYIN

Doç. Dr. Şakir EŞİTTİ

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2021

ULUSAL BASINDA MANKURT VE KÖZKAMAN KAVRAMLARININ SİYASAL
YANSIMALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Efe SAYIN

Doç. Dr. Şakir EŞİTTİ

Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2021

KABUL VE ONAY

Efe Sayın tarafından hazırlanan “Ulusal Basında Mankurt ve Közkaman Kavramlarının Siyasal Yansımaları Üzerine Bir İnceleme” başlıklı bu çalışma, 14/07/2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Onur AKÇAKAYA (Başkan)

Doç. Dr. Şakir EŞİTTİ (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Ali YILDIRIM

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mustafa ŞENEL

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Ardahan Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / Ardahan Üniversitesi Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

14/07/2021

Efe SAYIN

“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

(1) *Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*

(2) *Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*

(3) *Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

** Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.*

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlk kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Doç. Dr. şakir EşİTTİ** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Efe SAYIN

ÖZET

SAYIN, Efe. *Ulusal Basında Mankurt ve Közkaman Kavramlarının Siyasal Yansımaları Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan, 2021.

Manas Destanı ile birlikte ortaya çıkmış olan mankurt ve közkaman kavramları günümüzde hâlâ önemini ve güncelliğini korumaktadır. Kırgızlara bir ders niteliği teşkil eden Manas Destanı'nın öğreticiliğinin yanı sıra siyasal anlamda da uyarıcı bir niteliğinin var olması kavramların önemini daha da arttırmaktadır.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 20 Eylül 2015 tarihinde yüz binlerce kişinin katılım sağladığı İstanbul'un Yenikapı ilçesindeki "Milyonlarca Nefes, Teröre Karşı Tek Ses" sloganlı mitingde mankurt kavramını dile getirmiş, ardından kavramın siyasal alanda ve medyadaki kullanım sıklığı giderek artmıştır. Öyle ki, mankurt ve közkaman kavramları 2015 yılı öncesinde Yeni Şafak, Yeniçağ, Birgün, Evrensel, Sabah ve Cumhuriyet internet gazetelerinde haber olarak yer bulamamış, Hürriyet gazetesinde ise yalnızca 1 haber olarak yer bulabilmiştir. 2015 yılı itibari ile Türk siyasetçilerinin kavramlara ilişkin söylemlerinin artması ile birlikte, kavramlara ilişkin haber içerikleri Yeni Şafak'ta 24, Yeniçağ'da 21, Hürriyet'te 22, Sabah'ta 27, Cumhuriyet'te 8, Birgün'de 13 olmak üzere toplam 115 haber olarak topluma sunulmuştur. Tüm bu gelişmeler çalışmada 2015 yılının kavramlara ilişkin artan siyasal söylemlerin miladı olarak belirlenmesine sebebiyet vermiş ve araştırmaya ilişkin tarih aralığının belirlenmesinde etkili olmuştur.

Bu çalışmada, Türkiye'de son 6 yılda Türk siyasetçilerinin mankurt ve közkaman kavramları hakkındaki söylemleri, araştırma evrenini temsil etmesi bakımından seçilen farklı ideolojik yayıncılık anlayışına sahip yedi gazetede (Yeni Şafak, Yeniçağ, Hürriyet, Sabah, Birgün, Cumhuriyet, Evrensel) iletişim kuramcısı T. Van Dijk'ın geliştirdiği eleştirel söylem analizi yöntemine uygun olarak incelenmiştir. Elde edilen veriler ışığında çalışmanın araştırma soruları da yanıtlanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmaya ilişkin yapılan eleştirel söylem analizi sonucunda, Türk siyasetçilerinin mankurt ve közkaman kavramlarına ilişkin söylemlerinde, kavramların esas bağlamlarından koparılmadan Manas Destanı ve Cengiz Aytmatov'un eserlerindeki anlamlarını yansıtacak şekilde, birebir uyumlu olarak kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Türk siyasetçilerince temel anlamda terör örgütleri ve terör unsurlarını nitelemek amacıyla kullanılan mankurt ve közkaman kavramlarıyla ilgili söylemlerde milli bir vurgu yapıldığı da görülmektedir. Ayrıca, milliyetçilik ideolojisiyle bütünleşmiş bu kavramlarla toplumun, milli bir üslupla, iç ve dış tehditlere karşı da uyarılmakta olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda yerli ve milli olarak nitelenen bu kavramların Türk milliyetçi söylemlerine de birtakım katkılar sunduğunu söylemek yerinde olacaktır. Siyaset dilinde kullanım sıklığı artan bu kavramlara yönelik haberler incelendiğinde Yeniçağ, Yeni Şafak, Sabah, Hürriyet ve Birgün gazetelerinin kavramlara ilişkin söylemleri doğrudan aktarım şekliyle ideolojik yorumlar katmadan okuyucuya sunduğu görülmektedir. Ancak Cumhuriyet gazetesinin kavramlara ilişkin haberleri incelendiğinde kimi zaman haberlere yorumların eklenmiş olduğu görülmektedir. Bununla beraber Türk siyasetçilerinin önde gelen isimleri tarafından dile getirilen kavramlara ilişkin söylemlerin tüm gazetelerde haber olarak yayımlanması beklenmişse de Evrensel gazetesinin kavramlara ilişkin hiç haber yayımlamayarak konuya mesafeli davrandığı da tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler:

Mankurt, Közkaman, Manas Destanı, Cengiz Aytmatov, Milliyetçilik, Edebiyat ve Siyaset

ABSTRACT

SAYIN, Efe. *An Analysis on the Political Reflections of the Concepts of Mankurt and Közkaman in the National Press*, Master's Thesis, Ardahan, 2021.

The concepts of mankurt and közkaman, which emerged with the Manas Epic, still maintain their importance and actuality today. The fact that the Epic of Manas, which is a lesson for the Kyrgyz, has a politically stimulating quality as well as teaching, increases the importance of the concepts even more.

After President Recep Tayyip Erdoğan expressed the concept of mankurt in the rally with the slogan "Millions of Breaths, One Voice Against Terror" in Yenikapı district of Istanbul, where hundreds of thousands of people participated, on September 20, 2015, the frequency of use of the concept in the political field and in the media has gradually increased. So much so that the concepts of mankurt and közkaman could not find a place as news in Yeni Şafak, Yeniçağ, Birgün, Evrensel, Sabah and Cumhuriyet internet newspapers before 2015, and only 1 news was presented in Hürriyet newspaper. As of 2015, with the increase in the discourse of Turkish politicians on the concepts, the news contents related to the concepts are 24 in Yeni Şafak, 21 in Yeniçağ, 22 in Hürriyet, 27 in Sabah, 8 in Cumhuriyet, 13 in Birgün. It was presented to the public as 115 news. All these developments have led to the determination of 2015 as the turning point of the increasing political discourses regarding the concepts in the study and have been effective in determining the date range related to the research.

In this study, the discourses of Turkish politicians about the concepts of mankurt and közkaman in the last 6 years in Turkey were examined in accordance with the critical discourse analysis method developed by communication theorist T. Van Dijk in 7 newspapers (Yeni Şafak, Yeniçağ, Hürriyet, Sabah, Birgün, Cumhuriyet, Evrensel) with different ideological publishing understanding. In the light of the data obtained, the research questions of the study were also tried to be answered.

As a result of the critical discourse analysis of this study, it has been concluded that Turkish politicians' discourses on the concepts of mankurt and közkaman are used in a one-to-one harmony, reflecting the meanings of the Epic of Manas and the works of Cengiz Aytmatov, without being detached from the main context of the concepts. It is also seen that there is a national emphasis in the discourses about the concepts of

mankurt and közkaman, which are used by Turkish politicians to characterize terrorist organizations and terrorist elements. In addition, it has been determined that with these concepts integrated with the ideology of nationalism, the society is warned against internal and external threats with a national style. In this context, it would be appropriate to say that these concepts, which are described as domestic and national, also make some contributions to Turkish nationalist discourses. When the news about these concepts, which are used more frequently in the political language, is examined, it is seen that the newspapers Yeniçağ, Yeni Şafak, Sabah, Hürriyet and Birgün present the discourses about the concepts to the readers in a direct way, without adding ideological comments. However, when the news of Cumhuriyet newspaper on concepts is examined, it is seen that sometimes comments are added to the news. However, although it was expected that the discourses on the concepts expressed by the leading figures of Turkish politicians would be published as news in all newspapers, it was also determined that the newspaper Evrensel kept aloof from the subject by not publishing any news about the concepts.

Keywords:

Mankurtization, Közkaman, Epic of Manas, Cengiz Aytmatov, Nationalism, Literature and Politics

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	
ETİK BEYAN.....	
ÖZET.....	5
ABSTRACT	7
İÇİNDEKİLER	9
TABLolar DİZİNİ	13
ÖN SÖZ.....	14
GİRİŞ	15
BİRİNCİ BÖLÜM.....	18
KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE EDEBİYAT SİYASET İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ	18
1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	18
1.1.1. Kimlik	18
1.1.2. Ulusal Kimlik.....	22
1.1.3. Kültür	25
1.1.4. Toplumsal Kültür.....	30
1.1.5. Söylem ve Siyasal Söylem.....	32
1.1.6. Milliyetçilik ve Milliyetçi Söylem.....	33
1.1.7. Milliyetçi Söylemin Unsurları	39
1.1.8. İdeoloji	42
1.2. EDEBİYAT VE SİYASET İLİŞKİSİ	44
1.2.1. Manas Destanı.....	52
1.2.2. Orhun Kitabeleri	54
1.2.3. Siyasetnameler	55
1.2.3.1. Siyasetname Örneği Olarak Kutadgu Bilig.....	57
1.2.3.2. Nizamülmülk'ün Siyasetnamesi.....	59

1.2.3.3. Namık Kemal'in Hürriyet Kasidesi ve Vatan Yahut Silistre Adlı Piyesi	60
1.2.3.4. Ömer Seyfettin, Nihal Atsız ve Ziya Gökalp'in Eserlerinde Siyasal Unsurlar.....	63

1.3. MANKURT VE KÖZKAMAN KAVRAMLARI VE KAVRAMSAL KÖKENLERİ 71

1.3.1. Mankurt ve Közkaman Kavramları	72
1.3.1.1. Mankurt ve Mankurtlaştırma.....	72
1.3.1.1.1. Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Yer Alan Mankurtlaşma Olgusunun İncelenmesi	75
1.3.1.1.2. Kırgız Şair Şayloobek Düşeyev'in Eserlerinde Mankurtluk Teması	80
1.3.1.1.3. Kırgız Şair Şayloobek Düşeyev ve Şair Baydılda Sarnogoyev'in Ana Dil Teması ve Mankurtlaşma İkilemi	82
1.3.1.2. Közkaman ve Közkamanlaştırma Kavramlarının Tarihsel Gelişimi	85
1.3.1.2.1. Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Közkaman ve Közkamanlık Olgusu	89
1.3.1.3. Mankurt ve Közkaman Kavramları Arasındaki Farklılıkların İncelenmesi	91

İKİNCİ BÖLÜM 94

MEDYA, SİYASET, MİLLİYETÇİ SÖYLEM VE KÜRESELLEŞME BAĞLAMINDA MANKURT VE KÖZKAMAN KAVRAMLARININ YENİDEN İRDELENMESİ 94

2.1. MEDYA KAVRAMI VE KISA TARİHÇESİ	94
2.1.1. Medya Kuramları ve Etkileri Üzerine Bir İnceleme.....	97
2.1.2. Geleneksel Medya.....	103
2.1.3. Yeni Medya (Sosyal Medya)	107
2.2. MEDYA VE SİYASET İLİŞKİSİ ÜZERİNE.....	110
2.2.1. Medyada Siyasal Söylemin Yeniden Üretimi.....	115

2.2.2. Medya ve Milliyetçi Söylem, Milliyetçi Söylemin Medyada Yeniden Üretimi	119
2.3. MEDYA, KÜRESELLEŞME VE KÜLTÜREL DEĞİŞİM	121
2.3.1. Yeni Medya ve Kültür Emperyalizmi.....	127
2.4. KÜRESELLEŞME VE MEDYA BAĞLAMINDA MANKURT VE KÖZKAMAN KAVRAMLARINI YENİDEN DEĞERLENDİRMEK.....	130
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	134
MANKURT VE KÖZKAMAN KAVRAMLARININ TÜRK BASININDAKİ TEMSİLİ.....	134
3.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	134
3.1.1. Söylem Analizi	140
3.1.2. Eleştirel Söylem Analizi	142
3.1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi	144
3.1.4. Araştırmanın Sorunsalı	144
3.1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	145
3.1.5.1. Araştırma Soruları.....	145
3.1.5.2. Evren ve Örneklem	146
3.1.5.3. Çalışmanın Benzer Çalışmalardan Farklılıkları	146
3.1.5.4. Veri Toplama Teknikleri.....	148
3.2. HABER SÖYLEMİ.....	148
3.3. TÜRK SİYASETÇİLERİNİN SON 6 YILDAKİ SÖYLEMLERİNDE MANKURT VE KÖZKAMAN İFADELERİNİN TÜRK BASININDAKİ YANSIMALARI.....	151
3.4. GAZETELERDEN ELDE EDİLEN BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	154
3.4.1. İçerik Analizi Sonucunda Elde Edilen Bulgular.....	155
3.4.1.1. Haber Sayılarına İlişkin Bulgular	156
3.4.1.2. Haberlerin Büyüklüğüne İlişkin Bulgular	158
3.4.1.3. Eleştirel Söylem Analizi Sonucunda Elde Edilen Bulgular	160

3.4.1.4. Haberlerin Makro Yapıları	161
3.4.1.5. Gazetelerin Haber Başlıkları	161
3.4.1.6. Gazetelerin Haber Girişleri	167
3.4.1.7. Gazetelerde Ana Olayların Sunumu.....	172
3.4.1.8. Gazetelerde Artalan (Geri Plan) ve Bağlam Bilgisi.....	178
3.4.1.9. Haberlerin Mikro Yapıları	179
3.4.1.10. Sentaktik (Cümle Yapısı) Analizi	179
3.4.1.11. Sözcük Seçimleri.....	182
3.5. ELDE EDİLEN BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	183
SONUÇ.....	194
KAYNAKÇA	198
EK 1. Orijinallik Raporu.....	241
EK 2. Etik Komisyon Muafiyet Formu	242
ÖZGEÇMİŞ.....	243

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: Geleneksel gazetecilik ve internet gazeteciliği arasındaki farklılıklar	109
Tablo 2: Teun Van Dijk eleştirel söylem analizi çözümlemesi modeli	142
Tablo 3: “Mankurt” ve “Közkaman” kavramlarını içerisinde barındıran haberlerin gazetelere göre dağılımı	157
Tablo 4: Gazetelerin haber büyüklük oranlarına göre dağılımı	159

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasında Türk siyasetçilerinin mankurt ve közkaman kavramları ile ilgili söylemleri esas alınacak ve son 6 yıl kapsamında internet gazete haberleri (Yeni Şafak, Yeniçağ, Sabah, Hürriyet, Birgün, Cumhuriyet, Evrensel) siyasetçilerin bu kavramlara yönelik söylemleri çerçevesinde incelenecektir. Son 6 yılda mankurt ve közkaman kavramlarının bu dönemde diğer dönemlere oranla kullanım sıklığının artması çalışmanın zaman aralığı olarak bu dönemleri konu edinmesine sebebiyet vermiştir. Araştırmaya konu edinen kavramlara ilişkin söylemleri barındıran Türk siyasetçilerinin söylemleri Holandalı dilbilimci Teun Van Dijk'ın eleştirel söylem analizine uygun bir şekilde ampirik olarak incelenmiş ve gelecek araştırmalar için temel bir kaynak niteliği taşıması amaçlanmıştır.

Her daim yanımda olan, sadece bu çalışma sürecinde değil, tüm hayatım boyunca beni cesaretlendiren, moral veren, binbir emek ve özveriyle benim bu günlere gelmemi sağlayan canım babam Serdar SAYIN ve canım annem Saadet SAYIN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez çalışması sürecinde her daim yanımda olan, engin bilgi ve tecrübeleriyle bu çalışmaya değerli katkılarda bulunan, tezin oluşumundan tamamlanmasına kadar olan süreçte tezi yönlendirmiş ve tamamlanması için yoğun destek vermiş danışman hocam sayın Doç. Dr. Şakir EŞİTTİ'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

İlk olarak Manas Destanı ile birlikte ortaya çıkmış olan mankurt ve közkaman kavramları günümüz dünyasında hâlâ önemini ve güncelliğini korumaktadır. Kırgızlara bir ders niteliği teşkil eden Manas Destanı'nın öğreticiliğinin yanı sıra siyasal anlamda da uyarıcı bir niteliğinin var olması ayrı bir önem arz etmektedir. Bu yönüyle Manas Destanı'nda geçen közkaman ve mankurt kavramları bu çalışmanın özünü oluşturmaktadır.

Araştırmacılar tarafından mankurtlaşma kavramı hakkında farklı yorum ve tanımlar yapılmış olsa da, genel bir ifadeyle mankurtlaşma; ulusal bilincini ve milli şuurunu kaybetmiş, milli tarihini unutup kendi milli diline yabancılaşmış, öz gelenek ve göreneklerinden uzaklaşmış veya tüm bu değerlerini unutmuş kişi veya kişileri ifade etmektedir (Doğan, 2020: 4). Durmaz (2007) “Tanrı Dağları'nın Karlı Doruklarından Aral Gölüne Akan Irmak; Cengiz Aytmatov” başlıklı çalışmasında günümüzde insanları mankurtlaştırmanın oldukça kolay bir hal aldığını belirtmektedir. Durmaz (2007)'a göre milli heyecan, övgü ve kahramanlıkları yok etmek suretiyle yapılan tarihsel tahrifler, ortak sevinç ve kederleri yok etmek üzere yapılan eylemler, örf, adet ve geleneklerin yok edilmesi ve kültürün taşıyıcısı konumunda bulunan ana dillerini yerel bir şive imiş gibi göstermek yoluyla toplumlar öz kimliklerinden uzaklaştırılarak mankurtlaştırılabilirler (Durmaz, 2007: 58). Esasen birçok araştırmacıya göre mankurtlaşma, günümüzde egemen emperyal güçlerin kullandığı bir silahtır ve bu yöntemle toplumları bilinçsizleştirmek, kendi milli duygularına yabancı kalmalarını sağlamak, gelenek ve göreneklerine bağlılıklarını yok etmek ve ülkelerine karşı milli anlamda duyarsızlaşmalarına imkân vermeyi hedef almaktadır (Çınar, 2018: 80). Günümüzde ise mankurt olan kişileri, emperyalistler tarafından başkalaştırılmış, dönüştürülmüş olan kişiler olarak nitelemek mümkündür. Düşünme, sorgulama ve muhâkeme etme yeteneğini yitirmiş olan mankurtlar efendilerine başkaldırmayan birer köle haline getirilmektedirler (Teke, 2016: 50). Emperyal güçler mankurtlaştırdıkları toplumları inanç, milli benlik, ulusal dil, gelenek ve görenekler bakımından yıkıma uğratmayı amaçlamaktadırlar. Bu yıkıma uğrattıkları değerlerin yerine, çıkarları doğrultusunda kendi kültür, değer, inanç ve güçlerini benimsetmek istemektedirler. Aytmatov, bir araştırmacının kendisiyle yapmış olduğu röportajda mankurt kavramını

şu şekilde dile getirmekte ve günümüzde hâlâ mankurtların var olduğunu şu sözleri ile vurgulamaktadır (Kolcu, 2008: 75):

“Bildiğiniz gibi bu “mankurt” efsanesini bir romanımda anlattım; ama laf olsun diye değil, bugünkü siyasi hayatla bağdaştırarak... Eskiden aslını unutmuş, robotlaştırılmış insanlara “mankurt” denirdi. Bugün de aynı şekilde duygusuzlaştırılmış, kökünden koparılmış, neyi niçin yaptığını bilmeyen ve kendisine verilen emirleri hiç düşünmeden uygulayan insanlar da bir çeşit “mankurt” tur. Türk Cumhuriyetlerinde hâlâ “mankurtların” bulunup bulunmadığına gelince: vardır şüphesiz. Ama ne kadar olduklarını kestirmek pek kolay değil.”

Bu çalışmada temel alınan bir diğer kavram ise yine Manas Destanı’nda közkaman bölümünde yer alan közkaman kavramıdır. Közkaman ülkesine, milletine ve tüm ulusal değerlerine hatta kendi öz diline bile bilerek ihanet eden kişi anlamında kullanılmaktadır (Berdibay, 1996: 11). Közkaman bilinçli, okumuş ve ne yaptığının farkında olan bir iç ihanetçiyi temsil etmektedir. Közkaman emperyalist güçlerin emelleri için çalışan ve yaşadığı toplumdan biriymiş gibi görünen ama o topluma bilerek ihanet eden kişidir. Bununla birlikte günümüzde Türk siyasetçilerinin közkaman kavramını söylemlerinde zaman zaman kullandıkları görülmektedir. Milli bir kavram olarak kullanılan közkaman kavramı medya aracılığı ile topluma sunulmaktadır. Milliyet gazetesinin 7 Aralık 2018 tarihli “Kırgızistan’a geçti” başlıklı haberinde dönemin TBMM Başkanı Binali Yıldırım közkaman kavramının tanımına yönelik açıklamalarda bulunmuş ve közkaman kavramının mankurtlaşma kavramından ayrılan yönlerini söylemlerinde dile getirmiştir. Milliyet gazetesinin ilgili haberinde Binali Yıldırım’ın közkamanlık üzerine söylemleri şu şekildedir (Milliyet, 2018, Aralık 7):

“Cengiz Aytmatov’un dilinden ifade edeceğim. ‘O sizin gibi giyinir, sizin gibi konuşur, yalnız kendi milletine ihanet eder. Milletinin düşmanlarıyla birleşerek milletine karşı çalışır.’ Bu karakter ilk kez Manas Destanı’nda közkaman olarak karşımıza çıkıyor. Közkaman ile mankurtu karıştırmamak lazım. Közkaman her şeyi bilerek yapan bir hain, mankurt ise aklını kaybetmiş, ne yaptığını bilmeyen bir zavallıdır. Bu FETÖ’cüler közkaman gibidir. Cengiz Aytmatov bunları çok iyi bilmiş ve bize öğüt bırakmış.”

Mankurt ve közkaman kavramlarının birbirinden keskin farklılıkları bulunmaktadır. Mankurtlaşan kişi bunu bilinçli bir şekilde yapmazken, közkaman ihanetini bilinçli bir şekilde yapmaktadır. Emperyal güçler toplumlara ait olan bireyleri mankurtlaştırmayı hedef alırken, mankurtlaşan toplum veya birey bu durumu hissetmemektedir. Yani

kişiler ve toplumlar bilinçsiz bir şekilde mankurtlaştırılmaktadır. Oysa közkaman ne yaptığını bilmekte, amacının farkında olan bilinçli bir hain olarak yaşadığı topluma ihanet etmektedir (Berdibay, 1996: 11).

Kırgız araştırmacı ve yazar olan Cengiz Aytmatov'un eserleri incelendiğinde çoğu zaman Manas Destanı ile eserlerini bağdaştırdığı, Manas Destanı'ndaki sembolleri eserleri ile bütünleştirerek okuyucuya sunduğu görülmektedir. Cengiz Aytmatov eserlerinde Manas Destanı'ndan yola çıkarak yer yer mankurt ve közkaman karakterlere yer vermiştir. Mankurt karakterini eserinde bütünleştirdiği ünlü kitabı *Beyaz Gemi* de Aytmatov, *Orozkul* karakteri ile mankurt-köle kavramını bütünleştirmektedir. *Beyaz Gemi* kitabında yer alan *Orozkul*, kendi Kırgız soyadının yerine bir Rus soyadı alan, kendi gelenek ve göreneklerini küçümseyen ama Rus kültür ve geleneklerini yücelterek benimseyen, evinde çocukları olsa Rus dilini öğretip Rusça konuşmalarını amaçlayan; Kırgız dil, kültür ve ulusal şuurundan günden güne uzaklaşan ve Rus dil, kültür ve şuurunu benimseyen mankurt-köle kavramına iyi bir örnek teşkil etmektedir (Aytmatov, 2017: 81). Aytmatov'un diğer eserlerinde de yer yer görülen bu karakterler bu çalışmanın ilgili bölümünde irdelenecektir.

Bu bilgiler ışığında çalışmanın temel amacı; Manas Destanı'ndan günümüze gelen mankurt ve közkaman kavramlarını incelemek, bu kavramların farkları üzerinde durmak ve Türkiye'deki siyasetçilerin mankurt ve közkaman kavramlarını günümüzde hangi bağlamlarda kullandığını ve bu bağlamların onların söylemleri ile Türk basınına yansımalarının nasıl olduğunu Hollandalı iletişim kuramcısı Teun Van Dijk'in eleştirel söylem analizi modeline uygun olarak çözümlemek ve elde edilen veriler doğrultusunda çalışmanın araştırma sorularına yanıt verebilmektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE EDEBİYAT SİYASET İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

Tez çalışmasının bu bölümünde araştırma ile ilgili kavramsal çerçeve oluşturulacak, araştırmaya konu olan mankurt ve közkaman kavramları kavramsal kökenleri bağlamında incelenecektir. Söz konusu kavramların ortaya çıkışı, literatüre girmesi ve günümüze ulaşma süreci tarihsel açıdan incelenecek, bununla birlikte kavramlara ilişkin söylemler edebi, sosyolojik ve siyasal açılardan ele alınacak ve bu doğrultuda mankurt ve közkaman kavramları arasındaki farklılıklar irdelenecektir.

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Mankurt kavramı Türk Dil Kurumu Sözlüğüne göre, “ulusal kimlikten uzaklaşan, içinde bulunduğu topluma yabancılaşan” anlamına gelmektedir (Kaçmaz, 2018: 145). Közkaman kavramı ise kendi ülkesine ve milletine düşman olanlarla işbirliği yapan bilinçli bir iç ihanetçiyi ifade etmektedir. Közkamanlar ülkelerinin kültürüne, ana diline, inanç ve maneviyatına düşman kişiler olarak, ülkelerinin bağımsızlığını kaybetmesini bekleyen düşmanlarla iş birliği yapmaktadırlar (Berdibay, 1996: 11). Bu açıdan incelendiğinde mankurtlaşma kavramı kimlik ve tarihi hafızanın yok olmasıyla manevi ve ulusal tüm değerlerden kopan kişileri işaret ederken, közkaman kavramında esas dikkat çeken nokta bireyin içerisine düştüğü ihanet ve kimlik sorunsalıdır. Bu bağlamda çalışmanın bu kısmında mankurtlaşma ve közkaman kavramlarının temel sorunsalları olarak kimlik ve kültür kavramları kapsamlı olarak ele alınacak, çalışmanın kavramsal çerçevesi detaylı olarak irdelenecektir.

1.1.1. Kimlik

Kimlik kavramı, kültür ve siyaset dünyasını meşgul eden, günümüz dünyasında en çok tartışılan kavramların başında gelmektedir. Kimlik kavramı, günümüzde siyaset bilimi, edebiyat, sosyoloji başta olmak üzere pek çok bilim dalına hitap eden önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Dilimizde kimlik, “kim” kökünden meydana gelmiş bir kelime olup, zorunlu bir aidiyet duygusunu, öteki tabir edilen gruplarla

farklılıkları ortaya koymayı, mensup olunan gruplarla aynı kişi olmayı ve bununla birlikte bireyleri diğerlerinden ayıran özellikler bütünü olarak tanımlanabilmektedir (Dalbay, 2018: 162). Bireylerin sahip olduğu kimlikler, bir özellik ve nitelik göstergesidir. Bununla birlikte, nitelik ve özellik belirtmesi yönüyle kimlik kavramı temel anlamda var olan farklılık algılarını da meydana getirmektedir (Aşkın, 2017: 2013). Kimlik kavramı, genel manasıyla, kişinin sahip olduğu bütün özellikleri içerisinde barındırmaktadır. Bireyin kendisini nasıl algıladığı, toplumsal çevrede nasıl görüldüğü, kimlik kavramı ile bütünleşik olan konulardır. Bireyler sahip oldukları kimlikler doğrultusunda aidiyet duygusuna sahip olmakta ve bu sayede toplumsal çevreye uyum sağlamaktadırlar (Aşkın, 2007: 213). Kimlik kavramı, bireylere aidiyet duygusu vermekle birlikte “biz olma” duygusu da vermektedir. Tüm bunların yanı sıra kimlik kavramını tek bir tanım altında toplamak, tek bir tanım üzerinde ifade etmek oldukça güçtür. Bunun en temel sebebi, sosyal bilimler kavramı olarak karşımıza çıkan kimlik kavramının farklı bilim dalları tarafından da incelenmesi ve yorumlanmasıdır.

Akça (2005) “Moderninden Postmoderne Kültür ve Kimlik” adlı çalışmasında kimlik ve kültür kavramları arasında bütünleşik bir ilişkinin var olduğunu ifade etmektedir. Buna göre kültür, bireylerin doğumundan başlayarak süregelen eylemlerini yönetirken, onu kimileriyle benzer, kimileriyle farklı kılmaktadır. Kültür ekseninde bireyler arasında oluşan benzeşim ve farklılık algıları kimlik kavramını meydana getirmektedir (Akça, 2005: 9). Bu bağlamda insanların kültürel farklılıkları veya kültürel benzeşimleri kimlik kavramının oluşması üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Kültürel farklılıklar göz önünde bulundurulduğunda kimliklerde de farklılaşma ve çeşitlenmeler meydana gelmektedir. Kimlik türlerini üç bölümde incelemek mümkündür. Bunlar; 1) Kişisel kimlik, 2) Psikososyal kimlik, 3) Ulusal/ Kültürel kimlik. Buna göre, kişisel kimlikte ‘ben kimim?’ sorusunun yanıtı aranırken, psikososyal kimlikte ‘biz kimiz’ sorusunun yanıtı aranmakta, ulusal/kültürel kimlikte ise ‘bizler hangi millet/ ulusal kültürden geliyoruz?’ sorularının yanıtı cevaplanmaktadır (Mora, 2008: 4). Erikson kimlik kavramını, “psiko- sosyal anlamda fertteki ego sentezinin ve gruptaki rolünün tamamlanmasına dayanır. Kimlik olumlu yaklaşım ile muhtemelen bütün günlük olaylara karşı kararlı olmaktır” şeklinde ifade etmektedir (Erikson, 1968: 61- 65). Buna göre, bireyler kendi kişisel kimliklerini oluştururken din, etnik köken, sınıf, ırk ve milliyet gibi belirli topluluk bağlarını taşımaktadırlar. Bu bağlar bireylere hangi kimliğe

sahip oldukları sorusuna verecekleri cavabı nitelemekte yardımcı olmaktadır. Kültürel kimlik düşüncesi de bu anlayış ile ortaya çıkmıştır (Larrain, 1995: 212).

Kimlik türlerinden olan ‘sosyal kimlik’ kavramı 1970’li yılların ortalarında Henri Tajfel ve John Turner öncülüğünde ortaya çıkarılmış, grup üyeliği, grup süreçlerini ve gruplararası ilişkileri inceleyen bir sosyal psikoloji kuramıdır (Demirtaş, 2003: 124). Henri Tajfel 2. Dünya Savaşı sırasında Fransa ve Almanya’da toplama kamplarında yaşamıştır. Bunun sayesinde gruplar arası çatışmalar ve grup üyeliği hakkında çeşitli edinimler kazanma fırsatı bulmuştur (Wetherell, 1996: 5). Bu bağlamda incelendiğinde Tajfel esas olarak dini gruplar ve etnik grupları ve bu gruplar arasında doğan çatışmaları incelemiştir. Moscovici ve Bristol Üniversitesi’ndeki arkadaşları ile birlikte etnik ve dini gruplar arasındaki çatışmalar üzerine incelemelerde bulunan Tajfel, 1970’li yıllarda John Turner ile birlikte sosyal kimlik kuramını geliştirmiştir (Demirtaş, 2003: 128). Tajfel ve Turner’in “minimum grup paradigması” adını verip daha sonraları geliştirerek “sosyal kimlik teorisi” olarak adlandırdıkları kuram, herhangi bir sorun hatta iletişim olmasa dahi bireylerin suni olarak farklı gruplara ayrıldığını ve kendileri dışındakilere karşı olumsuz imajlar yüklediklerini ve kendilerinden farklı olanlara ayrımcılık ve şiddet uygulayan davranışlar gösterdiklerini iddia etmektedir (Şahin, 2013: 38). Bununla birlikte Turner (1982) sosyal kimlik nosyonunu “bireyin benlik algısının, bir sosyal gruba ya da gruplara üyeliğine ilişkin bilgisinden ve bu üyeliğe yüklediği değerden ve duygusal anlamlılıktan kaynaklanan parçası” şeklinde tanımlamaktadır (Turner, 1982: 2). Sosyal kimlik kuramı, bireylerin genel mânada kişisel olarak değil, belirli sosyal sınıfların üyesi olarak hareket ettikleri ve böylece belirli bir toplumsal yapı içerisinde kendilerinin ve diğer bireylerin konumlarını tanımlamaları kolaylaşır (Baykal, 2018: 164). Böylelikle bireyler, kendilerini üyesi oldukları sosyal gruplarla özdeşleştirerek tanımlamakta ve sınıflandırmaktadırlar. Bu grup üyeliği ve bireysel özdeşleştirme bireyde aidiyet duygusunu da meydana getirmekte ve üye olduğu grup içerisinde biz ve diğerleri duygusunu meydana getirmektedir (Turner, 1987: 30). Bireylerin kendilerini üyesi oldukları grupla özdeşleştirmeleri, sosyal kimlik kavramını meydana getirir. Buna göre Hogg ve Vaughan (1995) toplumsal kimlik kavramını, ‘benlik nosyonunun grup üyeliğinden temel alan bir parçası’ olarak görmektedirler (Hogg ve Vaughan, 1995: 8- 9). Sosyal kimlik kavramı yalnızca küçük grup davranışlarını değil, milliyet, sınıf, dini inaçlar, meslekler, cinsiyet vb. gibi büyük

gruplar arasındaki ilişkileri de kapsamaktadır. Milliyet, sınıf, din, mezhep vb. gruplar birer sosyal kategorizasyonun ifadesidirler. Kendilerini bu gruplarla özdeşleştirenler veya bunu paylaşan veya hissedenler aynı sosyal kategori ile belirlenmiş sosyal grubun üyesidirler (Sözen, 1991: 95). Turner ve Giles (1984) kişisel kimliğin ve sosyal kimliğin bir aktarım halinde olduğunu belirtmekte ve kişisel kimlikten sosyal kimliğe geçişi şu şekilde ifade etmektedirler (Turner ve Giles, 1984):

“Şahsi kimlik; fiziksel, zihinsel vs. gibi unsurları, sosyal kimlik ise milliyet, sınıf, cinsiyet, dini, meslek... vs. gibi sosyal kategorideki özellikleri içine alır. Ancak bunlar, birinden diğerine aktarılma özelliği gösterirler. Bir ferdin sosyal kimliği belirli sosyal kimlikleri kapsar, şahıs kimliğinden sosyal kimliğe geçiş, fertlerarası davranışlardan, gruplararası davranışa geçişe uygunluğu sağlar.”

Tajfel’in farklı bir yaklaşımına göre sosyal kimlik kavramı, tarihi ve kültürel değerleri de içine almaktadır. Buna göre, tarihi ve kültürel anlamda oluşan sosyal kimlikler fertlerarası ilişkilerden doğmamakta, tarihsel ve kültürel olarak belirlenmiş gruplardan oluşmaktadır. Bu durumu Tajfel şu şekilde ifade etmektedir (Tajfel, 1981: 184):

“Büyük sosyal kategorilerin çoğu teorik ölçüte uymakla beraber psikolojik olarak, bir grup halinde işleyebilmeleri mümkündür. (Türkler, Almanlar, İngilizler gibi...) Bunlar fertlerarası ilişkilerden doğmuş birer grup değildirler. Tarihi ve kültürel olarak belirlenmiş birer grupturlar. Birçok özellikler ile bölünmüşlerdir. Kendileri ve başkaları tarafından ayrı bir sosyal varlık olarak tanımlanırlar. Belli şartlar altında sosyal çevrelerine ortak ve tek bir tarzda davranırlar.”

Kültürel kimlik kavramı ise ulus, birbiriyle ilişki içerisindeki ırksal, kültürel, bölgesel, iktisadi ve hukuki siyasi birçok öğeden meydana gelmektedir. Milletın ortak paylaştığı örf, adet, gelenekler, dil ve mitlerin birleştirdiği topluluk üyeleri arasında birlik ve bütünlük duygusu yaratan kültürel kimlik, milli otarşı idealine de bir rasyonellik vermektedir (Smith, 1994: 34). Bu bağlamda incelendiğinde kimlik, sosyal bilimler literatüründe önemli nosyonlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kimlik kavramının önemli bir kavram haline gelmesindeki temel nedenlerden biri de kavrama yönelik entelektüel ilginin artmasıdır. Özellikle batılı ülkelerdeki politik, ekonomik, ulusal ve kültürel dönüşümler 1980’li yılların yarısından itibaren bu kavrama ilişkin entelektüel ilginin artmasında önemli bir rol oynamaktadır (Yanık, 2013: 226). Ulusal kimlik ve kültür kavramları ise modernitenin getirdiği birçok fikir gibi Fransız ihtilali ve izleyen yıllarda meydana gelmeye başlamıştır. Fransız ihtilali sonucu ulus devletlerin meydana gelme süreci ile beraber, milli sınırlar içerisinde yaşayan bireylerin ulusal kimlikleri en mühim kimlik odağını ortaya çıkarmaya başlamıştır. Bununla birlikte o

tarihe dek önemini koruyan etnik ve dini kimlikler eski önemini kaybetmeye başlamışlardır. Ulus devleti oluşturan bireyler, tek bir kimlik çatısı altında birleştirilip bütünleştirme yoluna gidilmiştir. Vatandaşların kolektif bir ulusal kimlik çatısı altında toplanarak ulus devlet anlayışı içerisinde bütünleşmelerine aracı olan ise, milli dil ve kültür gibi önemli kavramlar olmuştur (Şimşek ve Ilgaz, 2007: 193-194). Bu bağlamda ulus-devletlerin oluşma süreci ile birlikte de geçen tarihsel süreç içerisinde ulusal kültür ve ulusal kimlik kavramları var olmaya başlamıştır.

1.1.2. Ulusal Kimlik

Milli kimlik veya ulusal kimlik, sınırları belirli olan ülke toprağında, yani milli otoritenin sağlandığı bir vatan toprağında tarihi bir süreç içerisinde meydana gelen önemli bir kavrama işaret etmektedir. Temel olarak kültür, dil ve inanç ekseninde oluşturulan bu olgu toplumu ve toplumu meydana getiren bireyleri diğer benzerlerinden ayırarak farklı kılan özelliklerdir. Farklı bir ifade ile ulusal kültürün, bireysel ve toplumsal zeminde inşa edilen şeklidir (Şahnağil, 2016: 607). İnsanoğlunun paylaştığı olduğu kolektif kimlikler arasında en kapsayıcı olan ulusal kimlik, ulus- devletten meydana gelerek ulus yapısı içerisinde yer alan tüm bireysel kimlikleri kapsayan tinsel bir oluşumdur. Ulusal kimliğin, siyasal bir anlam taşıyabilmesi için uygun bir sosyo-politik çevrenin var olması zorunludur (Kartal, 2012: 49). Bu sosyo- politik çevrenin kurulması ulus- devletlerin ortaya çıkışı ile mümkün olmuştur. 19. yüzyılda yaşanan Fransız İhtilali sonrasında tüm dünya farklı bir dönüşüme sahne olmuştur. Bu dönüşümle birlikte ulus- devletlerin kurulması ile birlikte cumhuriyetçi fikirlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda, milli/ ulusal kimlik düşüncesi cumhuriyetçi fikirlerin odak noktasını oluşturmuştur (Habermas, 1996: 127). Nafiz Tok *Kültür Kimlik ve Siyaset* adlı eserinde toplumu oluşturan bireylerin kimlik kavramı sayesinde var olduğunu ve kimlik kavramının sadece etnik kimlik, dini kimlik ve ulusal kimlik kavramları ile ilişki içerisinde tanımlanabileceğini ileri sürmektedir (Tok, 2003: 121). Buna göre, toplumu var eden ulusal kimlik, milli birliğin oluşması ve istikrarın sağlanabilmesinin de zorunlu bir ögesi konumundadır. Ortak bir ulusal kimliğin oluşturulması siyasal toplumun birlik ve istikrarını sağlar. Bununla birlikte ulusal kimlik, toplum içerisinde çeşitli etnik, dini kimlikleri de ortak bir kimliğe bağlamaktadır. Buna göre ulusal kimlik, vatandaşlık statüsü ve siyasal toplumu var eden

tüm üyelerin kişisel kimliklerini ifade eden ortak bir kimliktir (Tok, 2003: 114- 115). Billig (2002)'e göre bir ulusun var olması veya varlığını koruyabilmesi için, milleti medyana getiren insanların kendilerini o milletin mensubu olarak ve milletlerini de bir birliktelik olarak tahayyül etmeleri tek başına yeterli değildir. Bunun yanı sıra bir millet ulus kavramının ne olduğunu da tahayyül etmek zorunda ve buna göre kendi uluslarının kimliğini tanımlamalıdır (Billig, 2002: 84). Ulusal kimlik kavramı ile ilgili çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Smith, ulusal kimlik kavramını “kollektif kültürel kimliğin bir türü” olarak tanımlamaktadır (Smith, 2010: 15). Buna karşılık Giddens ise ulusal kimlik kavramını, “kollektif tarihsel ve kültürel koşullar sonucunda ortaya çıkan psikolojik aidiyet” olarak tanımlamaktadır (Giddens, 2000: 213). Giddens ulusal kimlik kavramını psikolojik aidiyet ile ilişkilendirmiştir. Buna paralel olarak Tomlinson (1999)'da ulusal kimlik kavramının sadece ideolojik yapıda olmayıp aynı zamanda psikolojik süreçleri de içerdiğini belirtmiştir (Tomlinson, 1999: 107). Nitekim psikolojide kimlik kavramı benlik ve kişilik ile beraber açıklanarak çözümlenmeye çalışılmaktadır. Buna göre psikologlar, benliği ve kişiliği kimliğin odak noktasına alarak anlamlandırmak istemektedirler. Böylece bireyleri diğer bireylerden ayırt eden kimlik kavramı tutarlı göstergelerle daha açık bir şekilde çözümlenmeye çalışılmıştır (Aşkın, 2007: 214).

19. yüzyılda Fransız İhtilali'nin sonucunda varlık bulan ulus- devletlerin şekillendirdiği yeni dünya düzeninin bir sonucu da ulusal kimlik kavramıdır. Ulus- devletlerin ortaya çıkması ile var olan kollektif bir ulusal kimlik kavramı vatandaşların birbirleri ve devletleri ile kültürel bağlar kurması açısından son derece hayati bir kavramı ifade etmektedir. Ulusal kimlik kavramının oluşmasında bazı sebepler vardır. Smith, ulusal kimliğin oluşmasına sebep olan temel yapı taşlarını şöyle sıralamaktadır: “1) Tarihi bir toprak/ ülke ya da yurt, 2) Ortak mitler ve tarihi bellek, 3) Ortak bir kitlesel kamu kültürü, 4) Topluluğun bütün fertleri için geçerli olan ortak yasal hak ve ödevler 5) Topluluk fertlerinin ülke üzerinde serbest hareket imkânına sahip oldukları ortak bir ekonomi” (Smith, 1994: 31- 32). Bununla birlikte kimi unsurlar devleti oluşturan bireylere yani vatandaşlara ulusal kimliklerini hatırlatma noktasında bazı katkılar sunmaktadır. Buna göre, bayraklar, topluma mâl olan günlerde basılan paralar, anma seremonileri, siyasetnâmeler, tarihsel kahramanlıklar hususundaki hatıralar, andlar, milli bayramlar ulusal kimliğin yeniden gerçekleştirilmesi suretiyle yurttaşlara kültürel his ve politik hısımlıklarını hatırlatmaktadır (Smith, 1994: 249).

Toplumların kimlikleri bazı sembollerden, örf ve adetlerden, hikâyelerden, geçmişin mirasından; farklı bir tanım ile ortak bellekten beslenmektedir. Günümüzde toplumsal birlik ve beraberliklerini güçlendirmek isteyen toplumlar yazılı ve sözlü edebiyat ürünleri ile çeşitli çalışmalar ortaya koymuşlardır (Duymaz, 2009: 414). Söz konusu çalışmalar incelendiğinde toplumsal mirası yansıtmalarının yanı sıra toplumsal kültüre de ayna tutan eserler olarak destanlar hem edebiyat yönü ile hem de ulusal kültür ve kimlik kavramlarını içermesi bakımından önem arz etmektedir. Milli destanlar toplumun gelenek ve göreneklerini, ortak hüznü ve kaygılarını, kolektif manevi değer yargılarını vb. içermesi yönü ile ulusal kültür kavramını; içerdikleri savaş, milli olaylar ve olgular, kahramanlıklar vb. bakımından da toplumun ortak milli unsurlarını taşıması yönüyle ulusal kimlik kavramını ifade etmektedirler. Duymaz (2002), yapmış olduğu “Türk Halk Serinde Gerçeküstü Destanlar Üzerine Bir Değerlendirme” başlıklı çalışmada anlatı tekniğine dayanan destanların; yergi, taşlama, öğüt, mizah gibi tavırlarla didaktik bir anlatım ile belirli bir savaş, bir kahramanın başarıları, salgın hastalıklar, deprem gibi afetler, siyasi önemli olaylar ve başkaldırmalar vb. gibi toplumun tamamını ilgilendiren önemli olayları konu edindiklerini belirtmiştir (Duymaz, 2002: 108-109). Toplumun geniş bir kısmını veya tamamını ilgilendiren geçmiş mirasın toplumsal bellekte tutulmasını sağlayan ve toplumsal iz bırakan olayları konu alan destanlar bu yönleri ile toplumsal kültür ve toplumsal kimlik kavramları ile iç içe olup, birbirlerini yansıtmaktadırlar. Bir başka anlatımla destanlar toplumun kendi içindeki ortak davranışları, toplumu yansıtan ve toplumu idealize eden bir başbuğ kişi üzerinde yoğunlaşır. Toplum bu şahsiyet ile temsil edilir ve dolayısıyla bu kahramanlık vasfını taşıyan lider toplumun var olan özelliklerini bünyesinde taşır (Çetin, 1998: 46). Bu bağlamda bir toplumu tanımak için o toplumu idealize eden bir yönünün olması bakımından ulusal destanlar oldukça önemli bulunup birçok toplum bilimci tarafından araştırmaya konu olmuştur. Sözlü edebiyatın yazılı edebiyata dönüşmüş en güzel örnekleri olarak karşımıza çıkan destanlar, bir milletin tarihi izlerini yansıtan kültür miraslarıdır. Bir milletin duygu ve düşüncelerini, gelecek ideallerini, ortak kaygı, inanç ve kahramanlıklarını anlatan destanlar yazılı edebiyatın toplumu temsil edebilme yetisine sahip önemli eserleridirler (Kurtlu ve Koçak, 2015: 2). Bu önem yönü ile çalışmanın ana temasını oluşturan Manas destanı incelenmiş ve günümüze ulaştırdığı mankutlaştırma ve közkaman kavramları incelenmiştir. Manas Destanı sadece

Kırgızların değil, tüm Türk boy ve topluluklarının ortak mirası olan ve sözlü edebiyatın yazılı edebiyata dönüşmüş en uzun ve en güzel örneklerinden biridir. Useev (2016) yapmış olduğu “Manas Destanında ‘Türkü Til’ Kavramı” başlıklı çalışmasında, Manas Destanı’nın Kırgızlardan yola çıkarak tüm Türk boy ve topluluklarının tarihine, sosyal hayatına, inancına, etnografisine, gelenek ve göreneklerine, siyasal olaylar karşısındaki bakış açılarına yer vermesi ile önem arz eden en uzun Türk destanı olduğunu belirtmiştir (Useev, 2016: 204). Bu bağlamda çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Manas destanı etkin bir şekilde incelenecek ve bu çalışmaya konu olan közkaman ve mankurt kavramları Manas destanı ile bütünleştirilerek irdelenecektir. Söz konusu kavramların literatüre Manas destanı ile beraber girmesi ve destana konu olan olayların Türk boy ve topluluklarının ortak mirası niteliği taşıması, destanın edebiyatın en uzun yazılı örneği özelliğini taşıması ise çalışmanın Manas destanı ile birlikte ilişkilendirilerek analiz edilmesini elzem kılmıştır.

1.1.3. Kültür

Kültür kelimesi esas itibarıyla Latince ‘ekip biçmek’ manasına gelen ‘colere’ fiilinden türetilmiş ve 17. yüzyıla kadar, Fransa’da bu anlamı ile birlikte kullanılmıştır. Voltaire tarafından ilk kez insan zekâsının oluşumu ve yüceltilmesi anlamında kullanılan bu kelime, bu manasıyla Almanca’ya geçmiş, 1793 yılında Alman Dili Sözlüğü’nde yer almıştır. Yine bu dönemde yaşayan etnolog G. Klemm “cultur” sözcüğünü ‘insanlık ve kültürel değişimin bir ifadesi’ manasında yorumlamıştır (Erkenekli, 2013: 148). Kelime bu kaynaklardan farklı dillere aktarılarak bugünkü anlam şekline kavuşmuştur. Kültür kavramı, araştırmacılar ve toplumun birçok kesimi tarafından sıkça kullanılan bir kelime olmasına karşın, sosyal bilimciler ve bu konu üzerinde düşünen insanlar tarafından anlam ve içeriği bakımından farklı olarak yorumlanıp tanımlanan, tek bir tanım üzerinde anlaşılabilen bir kavramdır (Akgül, 2006: 6). Kültür; sosyal bilimcilerin farklı dalları tarafından ele alınan bir kavram olduğu için her bilim dalı kültürü, kendi alanlarını ifade eden bir şekilde tanımlamıştır. Örneğin sosyal psikoloji ve etnoloji gibi farklı alanlar kültürü kendi ilgi alanları açısından ele alarak tanımlamışlardır (Arslanoğlu, 2000: 3). Bu araştırmanın konusu uyarınca kültür kavramı, siyasal kültür açısından ele alınacaktır. Siyasal kültür kavramı, toplumun gelenek ve görenekleri, milli kültürü ve ulusal değerleri ile birlikte ilişkilendirilecektir.

Siyasal kültür; ülkenin siyasi kurumlarını şekillendiren, bu kurumların temel ilkelerini belirleyen, zamana ve mekâna dayanıklı, toplumu oluşturan bireyler tarafından paylaşılan, geliştirilen toplumsal gelenekler, değerler ve normlar olarak tanımlanabilmektedir (Efegil, 2012: 191).

Sosyal bilimler literatürü incelendiğinde kültür kavramına ilişkin çeşitli tanımlamaların yapılmış olduğu görülmektedir. T. S. Eliot kültür kavramı üzerine “kültür, bir bütün olarak toplumun ürünüdür, bir başka ifade ile toplumu toplum yapan şeydir. Yani kültür toplumun herhangi bir kesiminin herhangi bir sınıfının meydana getirmiş olduğu bir şey değildir” sözlerini dile getirmiştir (Eliot, 1987: 31). Adelung’a göre “kültür sürekli olarak gelişen ve sürekli olarak büyüyen bir manevi kavrayıştan ibarettir” (Meriç, 1986: 33). Sorokin’e göre “kültür, sosyo- kültürel evrendeki açık seçik eylemlerin ve araçların ortaya koyduğu ve nesnelleştirdiği anlamlar, değerler ve kurallar, bunların etkileşim ve ilişkileri, bütünleşmiş ve bütünleşmemiş gruplarıdır” (Güvenç, 1984: 101). İngiliz antropoloğu E. B. Taylor kültür kavramını “etnografyadaki en geniş anlamında, bilgi, sanat, hukuk, ahlak, töre ve tüm diğer yetenek ve alışkanlıkları içeren karmaşık bütün” olarak tanımlamaktadır (Kocadaş, 2005: 2).

Kültür, dünya üzerindeki medeniyetler ile ilişkilendirilerek ele alındığında sosyal kimliğin oluşumunda önemli bir etkiye sahip bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, kültür bir bütündür. Birey, toplum içerisinde kültürün bilinçli bir taşıyıcısı konumundadır. Parça ve bütün arasındaki etkileşimden dolayı bireyler kültürün birer temsilcisidirler (Sözen, 1991: 98). Oğuz (2011) bireylerin doğumundan itibaren içerisinde yaşadığı ulusal kültür ortamının tesirinde olduğu kadar evrensel kültür ortamının da tesirinde olduğunu ve böylelikle toplumun geçmişten gelen kültür mirasına yenilerini ekleyerek kültürünü zenginleştirdiğini vurgulamaktadır. Kültürün aktarılan yönü ile bir miras ve yeniden kazanılan yönü ile bir zenginleşme olduğunu ileri süren Oğuz (2011), bu durumu Leibniz’in şu cümlesi ile ifade etmektedir “geçmişin yükünü taşımak ve geleceğe gebe olmak” (Oğuz, 2011: 128).

Smith (2010) ve Giddens (2000) milli kimlik ve kültürün bir etkileşim halinde olduğunu belirtmekle birlikte eserlerinde milli kimliğin oluşumunda kültürün önemli bir konuma sahip olduğunu vurgulamaktadırlar. Buna göre “milli kimlik kolektif kültürel kimliğin bir türüdür” (Smith, 2010: 15). Giddens ise Smith’in bu tanımına benzer bir tavırla “milli kimlik tarihsel ve kültürel koşullar sonucunda ortaya çıkan bir sosyo- psikolojik

aidiyettir” sözleri ile milli kimliğin oluşumunda tarihsel koşulların yanı sıra kültürel koşulların da rol oynadığını belirtmektedir (Giddens, 2000: 134). Bu düşünce yapısı içerisinde düşünüldüğünde ortak amaçlar, dil, ulusal kültür, gelenekler, inançlar ve millete mâl olmuş simgeler milli kimliğin oluşmasına katkı sunan değerler olmakla birlikte, milliyetçiliğin temeli olan sağlamlaştırıcı unsurlardır (Şahnagil, 2016: 608).

Ziya Gökalp medeniyet kelimesinden bilimin, edebiyatın, felsefenin, teknolojinin, politik, toplumsal ve idari teşkilatın akla gelmesi gerektiğini ifade etmektedir. Gökalp’in kültür kavramı hususunda dikkat çekmek istediği asıl nokta ise sanat, dil ve edebiyat çalışmalarını kapsamına almaktadır. (Güngör, 1996: 12). Bu doğrultuda incelendiğinde Ziya Gökalp’in *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde kültür kavramı “Hars halkın ananelerinden, teamüllerinden, örflerinden, şifahi ve yazılı edebiyatından, lisanından, musikisinden, dininden, ahlakından, bedii ve iktisadi mahsullerinden ibarettir” şeklinde tanımlamaktadır (Gökalp, 2019: 100- 101). Gökalp eserinde ‘kültür’ kavramı yerine ‘hars’ kavramını kullanmış, bu kelimenin Türk diline daha uygun ve daha açıklayıcı olduğu görüşünü savunmuştur. Çünkü Gökalp’e göre dil, toplumun önemli bir unsurunu teşkil etmektedir. Ona göre, kültürü ve kültürü meydana getiren dili, millet olabilmenin en temel ilkeleri arasında görmek gerekmektedir. Gökalp, Türk diline öylesine önem vermektedir ki, dilde Türkleşme olmazsa, vicdanların, inancın, vatanın ve kültürün yok olacağını düşünmektedir (Gürsoy ve Çapcıoğlu, 2006: 95). Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde “arı Türkçecilik” ifadesini kullanmaktadır. Bu ifadeye göre, Türk dili Arap ve Farsça kelime köklerinden arındırılarak, bunların yerine Türkçe köklerden yapılan ifadelerle dil Türkçeleştirilmelidir (Gökalp, 2019: 11). Buna göre Türk kültürünü gelecek kuşaklara aktaran dilin Türkçeleştirilmesi ve yabancı dillerden arındırılması, Türk kültürünü koruyacak ve diğer medeniyetler karşısında muhafaza edecektir. Gökalp’e göre dil Türkçeleştirilip yabancı kelimelerden arındırılırsa dinin, bireylerin vicdanının, vatanın ve kültürün muhafazası sağlanabilecektir.

Türkler dünyanın en eski toplumlarından biri olarak ortalama 4.000 senelik köklü tarihleri boyunca Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarına yayılarak derin bir kültürün sahibi, temsilcisi ve bu kültürün yaratmış olduğu öz değerlerin koruyucusu olmuşlardır (Eroğlu, 1996: 9). Kültür kavramının önemini daha iyi anlayabilmek için Cengiz Aytmatov’un *Beyaz Gemi* adlı eseri bu konuda bizleri yine aydınlatmaktadır. Kitabın bir

bölümünde eserin ana kahramanlarından olan küçük çocuk dedesinin anlatmış olduğu bir hikâyeyi anımsar. Hikâyeye göre bir zamanlar hanın biri başka bir hanı esir olarak almış ve esir alan han tutsak olan hana “istersen bundan sonra benim kölem olarak yaşayıp emirlerimi yerine getirebilirsin, lakin istemezsen son arzunu yerine getirdikten sonra seni öldüreceğim.” demiş. Tutsak han ise bir süre düşünmüş ve kitaptaki bölüme ve küçük çocuğun anlatımına göre şu şekilde yanıt vermiştir (Aytmatov, 2017: 46):

“Ben köle olarak yaşayamam. Onun için memleketimden herhangi bir çobanı çağırın gelsin’ diye karşılık vermiş. ‘Ne yapacaksın çobanı?’ diye sormuş öteki han. ‘Ne mi yapacağım? Ölmeden önce son bir kez memleketimin türküsünü söyleteceğim.’ İşte böyle... Dedem, ‘İnsan memleketinin bir türküsü için canını verebilir’ der.”

Türküler de sahip olduğu milletin bir parçası ve bir yansıması olduğuna göre, söz konusu toplumun sanatsal bir kültür yansımasını ifade eden önemli bir unsuru teşkil etmektedir. Bu açıdan incelendiğinde türküler de bir toplumun milli duygularını ve ulusal kültürlerini ifade etmeleri açısından korunması gereken değerler arasında yer almaktadırlar. Kültür kavramı milli birlik üzerinde toplumlar açısından hayati bir öneme sahiptir. Toplumlar ortak kültürleri sayesinde aidiyet duygusu hissetmekte ve milli birlik açısından bütünleşmektedirler. Milli birlik duygusunu tanımlamamız gerekirse kısaca, milletin birliği, amaçta birliği, milletçe paylaşılan ortak duygu ve düşüncelerde birleşilmesi anlamına gelmektedir. Milletler kültürlerine bağlı olarak milli birlik duygusunu pekiştirirler. Kültürlerini kaybeden milletler yok olmaya ve çökmeye mâhkumdurlar (Cunbur, 1987: 2). Mustafa Kemal Atatürk *Nutuk* adlı eserinde milli kültürü tam bağımsızlığın zorunlu bir ögesi olarak nitelemiş, siyasal, ekonomik, askeri, adalet, kültür gibi alanlarda bağımsızlıktan yoksun bir ülkenin gerçek anlamda tam bağımsızlıktan söz edemeyeceğini şu sözlerle dile getirmiştir (Atatürk, 1997: 416):

“Tam bağımsızlık demek, elbette siyasa, maliye, iktisat, adalet, askerlik, kültür... gibi her alanda tam bağımsızlık ve tam özgürlük demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde bağımsızlıktan yoksunluk, ulusun ve ülkenin gerçek anlamıyla bütün bağımsızlığından yoksun demektir.”

Atatürk’ün yukarıda ifade edilen tanımları ışığında bir toplumun oluşabilmesi için ortak bir kültürden beslenmesi gerektiğini ve dil, kültür ve ülkü birliğinin millet inşasındaki temeller olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda Atatürk, millet olmak için dil, kültür ve ülkü kavramlarının gerekliliğini vurgulamış, kültürün ve milletin devamlılığı

için Türkçenin korunması gerektiği ve dil kavramının önemini şu sözleri ile vurgulamıştır (İnan, 1988: 19):

“Türk milletinin dili, Türkçedir. Türk dili dünyada en güzel, en zengin ve en kolay olabilecek bir dildir. Onun için her Türk, dilini çok sever ve onu yükseltmek için çalışır. Bir de, Türk dili, Türk milleti için mukaddes bir hazinedir. Çünkü, Türk milleti geçirdiği nihayetsiz badireler içinde, aklâkının, an’anelerinin, hâtıralarının, menfaatlerinin, elhasıl bugün kendi milliyetini yapan her şeyin dili sayesinde muhafaza olduğunu görüyor. Türk dili, Türk milletinin kalbidir; zihnidir.”

Atatürk, millet olmak ve milli birliğin sağlanması için Türk dilini, kültürünü ve ülküsünü zorunlu görmekte ve bu üç unsurun önemini her daim vurgulamaktadır. Kültür dil ile gelecek kuşaklara aktarıldığından, Türk kültürünün gelecek kuşaklara aktarılması için Türk dilinin korunması hayati derecede önem taşımaktadır. Bu açıdan incelendiğinde Türk dili Türk kültürünü gelecek kuşaklara aktarmada hayati bir olguyu teşkil etmekte ve tıpkı kültür gibi dil de milli birliği sağlamak ve bu duyguyu gelecek kuşaklara aktarmak için ciddi bir önem arz etmektedir.

Bir ulusun yaşamında folklor, ülkede hayatını sürdüren farklı insanları birbirine bağlayan bir vazife görmektedir. Millet kavramını meydana getiren bireyler, birlik ve beraberliklerini muhafaza ettikleri müddetçe varlıklarını koruyabilirler (İrmak, 2014: 37). Milli birlik ve beraberliğin muhafaza edilmesi de; tarihsel vakaları bilmek, kolektif dil, inanç ve bayrağa sahip olmak; manevi değer yargıları, örf, adet ve geleneklere yani kültüre bağlı olmakla mümkündür (İrmak, 2014: 37). Kolektif bir coğrafyada, kolektif idealler, duygu ve düşünceler çerçevesinde oluşmuş, ortak tarihe ve ortak geleceğe yönelik birliktelikle meydana gelen ortak kültür, o ulusun kültürel kimliğini meydana getirir. Milletler, kültürel anlamda ait oldukları konuma göre düşünür, hareket eder, kutlama, yas ve bayramları benimsedikleri kültürün kodlarına göre tanımlar ve gelecek kuşaklarla paylaşırlar. (Mora, 2008: 5). Milletlerin ait oldukları bu kültür kodlarına göre tanımlanan düşünceler, davranışlar, kutlamalar, yaslar, bayramlar, ortak duygu ve tutumlar, gelenek görenekler, inançlar gelecek kuşaklara dil yolu ile aktarılır ve gelecek kuşaklarda da bu milli birlik ve beraberliğin korunması sağlanır. Bu açıdan incelendiğinde Türk dili ve Türk kültürü arasında ciddi ve koparılamaz bir bağ vardır. Kültürün taşıyıcısı konumunda olan Türk dili de Türk milli birliğinin ve varlığının korunmasında son derece önemlidir.

1.1.4. Toplumsal Kültür

Toplumsal kültür kavramı, uzun bir tarihi süreç içerisinde belirlenmiş ve toplumu oluşturan bireyler tarafından kabul edilmiş davranışsal ilkeleri kapsamaktadır. Bu ilkeler, tarihsel süreç içerisinde bir birikim sonucunda oluşur ve içerisinde yaşanan toplumun kendisine özgü niteliklerini bünyesinde toplayarak o toplumun kültürel birikimini meydana getirir. İşte bu birikim, onu öteki topluluklardan ayırmakta ve diğerlerinden farklı kılmaktadır (Nişancı, 2012: 1279). Toplumsal kültür, toplumların tarihsel birikimi, ilerleme biçimleri, teknolojik gelişmeleri, gelenekleri, değer yargıları ve toplumu oluşturan bireyler arasındaki etkileşimler ile ilgili bir kavramı ifade etmektedir. Herhangi bir topluluğun benimsenen bir üyesi olmak ise, o topluluğun kural ve koşullarına uymakla mümkündür. Topluluğu oluşturan bireylerin göstermiş oldukları ortak tutum ve davranışlar, alışkanlık, felsefe ve ideoloji gibi kavramlar toplumsal kültürü meydana getirmektedir (Berberoğlu, 1990: 153). Toplumsal kültür kavramı, halihazırda edebiyat, siyaset, iletişim bilimleri, psikoloji, sosyoloji başta olmak üzere birçok alanda sıklıkla kullanılan bir kavramdır. Farklı bilim dallarına hitap eden toplumsal kültür kavramına filozoflar, eğitim bilimciler, sosyal bilimciler, antropologlar farklı tanımlar yüklemişlerdir. Bahsi geçen bu bilim dallarında toplumsal kültür kavramı, toplumsal birikim, örf, adet ve geleneklerde sağlanan birlik, toplumsal psikoloji, toplumsal ideal ve davranışlar bütünü vb. açılardan tanımlanmaktadır (Oğuz, 2011: 123). Esasen toplumsal kültür kavramı, dil, felsefe, siyaset, din, tarih, edebiyat, sanat gibi bilim dalları perspektifinde incelendiğinde hitap ettiği alanın oldukça zengin olduğu görülmektedir. Ziya Gökalp *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde ulusal kültür kavramını, “Bir milletin dini, ahlaki, akli, estetik, lisani, iktisadi ve fenni hayatlarının ahenkli bir bütünüdür” (Gökalp, 1981: 21) şeklinde tanımlamaktadır. Bu bağlamda ele alındığında ulusal kültür, bir ulusun tarihsel süreç içerisinde meydana getirmiş olduğu hafızayı içine alan bir miras gibidir (Göçer, 2012: 50).

Ozankaya (1991) yapmış olduğu “Ulusal Toplumun ve Ulusal Kültürün Kurucu Öğeleri” başlıklı çalışmasında toplumsal kültür kavramını, bir milletin, toplumsal çevresi ile etkileşime girerek meydana getirdiği maddi ve manevi unsurların toplamı olarak tanımlamaktadır (Ozankaya, 1991: 2018). Bununla birlikte toplumsal kültür kavramının içerisinde maddi ve manevi unsurlar taşıdığını ifade etmektedir. Toplumsal kültürün maddi unsurları, insanın doğaya, topluma ve hatta kendi kendisine egemen

olma ölçüsünün göstergesidir. Örneğin; bir milletin belirli bir tarihteki teknolojik ilerleyişi, üretim ve uygulayımındaki tecrübe ve yeteneklerini yansıtmaktadır (Ozankaya, 1991: 218). Bu örnek toplumsal kültürün maddi unsurunu teşkil etmektedir. Toplumsal kültürün manevi unsurları ise, maddi kültür unsurları ile etkileşim içerisinde biçimlenen düşünceler, duygular, gelenek- görenekler, davranış kuralları, değer ölçüleri, dinsel, siyasal ve felsefi inançlardan meydana gelmektedir. Bu ulusal kültür tanımına ek olarak Mümtaz Turhan'ın *Kültür Değişmeleri* adlı kitabındaki ulusal kültür kavramı şu çerçevede ele alınmaktadır (Turhan, 1997: 48):

“Ulusal kültür; bir cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki, cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alakaları, itiyatları (alışkanlıkları), kıymet ölçülerini, umumi atitüd (tutum), görüş ve zihniyet ile her nevi davranış çekilerini içine alır. Bütün bunlar, birlikte, o cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırt eden hususi bir hayat tarzı temin eder.”

Dereli (1988) yapmış olduğu “Toplumun Kültürel Değerlerinin İdari Performans Üzerine Etkileri” başlıklı çalışmasında toplumsal kültürün, idarenin yani kamu yönetiminin işleyişi üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğu vurgulanmaktadır. Buna göre kamu yönetiminin faaliyetlerini etki altına alması bağlamında kültür üç aşamada incelenebilir: politik, sosyal ve yönetsel (Dereli, 1988: 260). Toplumun benimsediği sosyal kültür, idari kurumların meydana gelme biçimini etkilediği gibi bahsi geçen kuruluşlardaki bireylerin davranışsal niteliklerini de biçimlendirmektedir. Diğer bir açıdan incelendiğinde politik kültür ise, siyasal ve bürokratik elitler arasındaki ve halkla bürokrasi arasındaki etkileşimi belirli bir ölçüde etkilemektedir (Dereli, 1988: 260). Tüm bunların yanı sıra idari kültürün de kamu görevlilerin davranışları üzerinde etkili olduğunu ifade etmek gerekir.

Ziya Gökalp'in fikrine göre toplumsal kültür, toplumların iç gelişmesinden; uygarlık ise farklı kültür yapılarının harmanlanmasından oluşmaktadır. Zira medeniyet, farklı milletlerin ortak malıdır. Buna göre uygarlık uluslar arası bir olgu olarak kabul edilmekte ancak kültür kavramı ulusal bir olguya karşılık gelmektedir. Medeniyet, bir millettten başka bir millete geçebilir. Ancak bir millet ulusal olan kültürünü devredemez veya değiştiremez (Arslan, 2012: 11). Uygarlık, bilim, teknoloji ve mantık aracılığı ile; kültür ise ilham ve sezgi aracılığı ile yayılmaktadır. Her toplumun başlangıçta yalnızca kültürü vardır. Unutulmamalıdır ki bir topluluk ulusal kültür açısından yükseldikçe,

siyaset arenasında da yükselir ve ancak bu şekilde yıkılmayan, saygı duyulan güçlü bir devlet yapısı varlık gösterebilir (Arslan, 2012: 11).

Günümüzde küreselleşmenin etkisi ile birlikte yaşanan değişimler, bilgisayar ve iletişim ağ teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, iktisadi büyüme, sınırların kalkması, internet mecralarının neredeyse tüm dünyada kullanılmaya başlanması, ulus ötesi ve ulus üstü siyasi organların tesiriyle toplumların görünen kültür öğeleri açısından her geçen gün daha fazla birbirine benzemektedir (Erkenekli, 2013: 160). Küreselleşmenin yarattığı bu kültür tahribatı kimi toplumlarda mankurtlaşma üzerine birtakım etkiler bırakmakta, küresel güçler tarafından sıkça vurgulanan “ortak bir küresel kültür” kavramı, ulusal kültürlerin güçlerini zayıflatmaktadır.

1.1.5. Söylem ve Siyasal Söylem

Söylem kelimesi, en temel ifadeyle, dilin belli anlamları ifade edecek şekilde kullanılmasıdır. Söylem, oldukça çeşitli pek çok alana hâkim olan, çeşitli anlatım biçimleri, sözcük birikimleri ve çeşitli gramer yapılarıyla o alanının kendisine özgü niteliklerini yansıtan dilsel bir yapı manasında kullanılabilmektedir. Bu sayede sayısız söylem çeşidi oluşabilmektedir. Örneğin; bilimsel söylem, hukuki söylem, siyasi söylem vb. (Çakmak ve Bilişli, 2019: 100). Çalışmalarında zaman zaman söylem kavramının önemine değinen Potter ve Wetherell (1987)’e göre dil, sosyal bir varlıktır. Buna göre sadece kişilerin değil, kurumların ve toplumsal oluşumların özel mâna ve değerleri mevcuttur. Bütün bu anlam ve değerler dil aracılığı ile sistematik yollarla söylem olarak ifade edilir (Çelik ve Ekşi, 2008: 101). Dilin söylemdeki etkisi kuşkusuz çok önemlidir. Özellikle siyasal söylemlerde bir ifade aracı olarak kullanılan dil, hem kişi hem de toplum açısından önemli işlevler üstlenmiş bir araçtır. Dilin siyasi söylemlerdeki temel rolü, kitleleri etkilemek, yönlendirmek ve yönlendirmede etkin bir güce sahip olmasıdır (Tunçer, 2019: 97).

Demokrasilerde bireylerin oy verme davranışı ve politik tercihleri, iktisadi, sosyo kültürel öğelerin meydana getirdiği siyasi kimliklerden etkilenmekte ve siyasi parti liderlerinin söylemleriyle biçimlenmektedir. Diğer bir deyişle, siyasal partiler ve oy verecek bireyler arasında söylem yolu ile gerçekleştirilen bir ikna sürecinden söz etmek mümkündür (Uçanok, Sudagezer ve Sefercioğlu, 2010: 145). Siyasi söylemler, siyasi eylem ve tutumları, bireylerin olay ve olgular karşısındaki bakış açılarını

şekillendirmekte ve seçmenlerin oy verme tercihlerini etkilemektedir. Politik söylem, dil aracılığıyla manipülasyon ve mistifiye etme işlevleriyle özdeşleşmiş bir söylem türü olarak fazlasıyla ideolojik bir ton barındırmaktadır. Parti programları, hükümet görüşmeleri, seçim mitingleri, parti grup toplantılarında yapılan konuşmalar vb. çerçevesinde düşünüldüğünde her bir siyasetçi ideoloji ve diğer inançlarını açıklayabilecek güce sahiptir. Bu çerçevede Van Dijk politik söylemi, en temel ve basit haliyle “politik aktörlere ait söylemler” şeklinde ifade etmektedir (Parlak ve Öztürk, 2015: 90).

1.1.6. Milliyetçilik ve Milliyetçi Söylem

Milliyetçilik kavramı üzerine literatür taraması yapıldığında oldukça uzun bir zaman “milliyetçilik çağının sonu” fikrinin hâkim olduğu görülmektedir. Bu öngörünün gerçekleşmemesi bir tarafa, milliyetçi ve ulusalcı söylemlerin günümüzde yükselen değerler olarak önemini koruduğu görülmektedir (Gökalp, 2007: 280). Nitekim, Torfing (1999) milliyetçilik ideolojisi için “siyasal ve toplumsal eylemi düzenleyen mitlerin ve toplumsal imgelerin sağlanmasında önemli rol oynamaya devam etmekte” demektedir (Torfing, 1999: 86). Buna paralel olarak, milliyetçilik ideolojisinin, günümüz toplumsal ve siyasal hayatının tüm insanlığı ilgilendiren ve kamu vicdanının haklı bulduğu bir değer olarak önemini koruduğu görülmektedir (Anderson, 1983: 17). Yükselen bir değer olmaya devam eden milliyetçilik üzerine çeşitli tanımlamaların yapıldığı görülmektedir. Örneğin, Ernest Gellner ise milliyetçilik kavramını, “siyasal birim ile ulusal (kültürel) birimin çakışmalarını öngören siyasal bir ilkedir” şeklinde tanımlamaktadır (Gellner, 2008: 71). Bu tanıma kapsamında ya her etnisitenin kendine ait bir devleti olacak (etnik milliyetçilik), ya da her devlet halkının türdeşliği ölçüsünde meşru sayılacaktır ki bu da devletlerin türdeş topluluklar (resmi milliyetçilik, homojenleştirme) ideali beslemelerine sebep olacaktır (Çilliler, 2015: 49). Gellner’in milliyetçilik tanımının yanı sıra Anthony D. Smith milliyetçiliği “bir halk adına özerklik, birlik ve kimlik edinmek ve bunu sürdürmek için oluşturulan ideolojik harekettir” şeklinde tanımlamaktadır (Smith, 2009: 61). Smith’in bu tanımına göre milliyetçilik ideolojisi, milli birliği sağlamanın yanı sıra millet için ulusal bir kimlik oluşumunu sağlamaktadır. Bu bağlamda, devlet ve millet arasında yeni bir bağ ortaya

çıkaran milliyetçilik ideolojisi, Fransız Devrimi sonrasında hızla yayılan ideolojilerin başında gelmekte ve milletlere ulusal/ milli bir kimlik sunmaktadır.

Milliyetçilik teorileri temel anlamda üç bölümde incelenebilmektedir. İlk olarak “ilkçi” (Primordialist) yaklaşımdır. “İlkçi” kavramının yanı sıra “özcü” (essentialist) kavramını kullanmayı tercih edenler de bulunmaktadır. Milliyetçilik teorilerinin ikinci kategorisi Modernist yaklaşımdır, üçüncüsü ise Etno- sembolcü yaklaşımdır (Akıncı, 2014: 139). Milliyetçilik tartışmalarının en verimli dönemleri 1980 yılı itibariyle başlamıştır. 1983 yılı milliyetçilik tartışmalarının olgunluk döneme ulaşmasının yanı sıra modernist yaklaşım açısından da ayrı bir öneme sahiptir. Bu dönemde artan çeşitliliğin de etkisiyle milliyetçilik kuramlarının üç kategorisi de tartışılır hale gelmiştir. Bu doğrultuda, Liobera, Hastings, Van Den Berghe ilkçi/ özcü yaklaşımları, Smith, Hutehinson etno-sembolcülüğü, Biass, Brevilly, Giddans, Hobsbawm ve Gellner modernist bakış açılarını savunmaktadırlar (Pakkan, 2008: 50).

Milliyetçilik kuramlarının birinci kategorisini oluşturan “ilkçi” veya “özcü” yaklaşımı, milletleri doğal veya eski çağlardan bu yana süregelen yapılar şeklinde ele almaktadır. Buna göre, bu teoriyi meydana getiren veya bu teorinin doğruluğunu öne sürenler milliyetçilik ideolojisi oluşmadan önce de milletlerin ezelden beri var olduğu tezini ileri sürmektedirler (Aktaş, 2019: 418). “İlkçi” kuramın savunucuları, etnik kimliklerin ve onu meydana getiren inanç, dil, kan bağı vb. somut unsurların nesilden nesile, önemli bir değişime maruz kalmadan gelecek kuşaklara aktarıldığı fikrinde ortak görüşe sahiptirler. Buna göre, etnik kimlikler doğuştan gelmekte ve toplumsal ilişkilerden bağımsız olarak gelişmektedir (Bilge, 2017: 477).

Milliyetçilik kuramlarının ikinci kategorisini oluşturan modernist yaklaşıma göre, milliyetçilik modern bir olguyu teşkil etmektedir. Buna göre, milletler modernleşme süreçlerinin bir ürünü olarak ortaya çıkmış ve bu doğrultuda tarihin belirli dönemlerinde, dünyanın belirli sınırları dâhilinde var olmuşlardır (Özbey, 2020: 2089). Modernist kurama göre, sanayileşme, kitle iletişiminin yaygın bir hale gelmesi, modern devletlerin doğuşu, sekülerleşme sonrası meydana gelen toplumsal değişimler, bürokratik devletin siyasal arenada hâkimiyet kurması milliyetçiliğin ortaya çıkmasını sağlayan faktörlerdir. Bu tür değişim ve dönüşümler, milliyetçiliğin temel yapı taşları olan ulus, ulusallık, dayanışma ve ait olma duygularının oluşumuna neden olmuştur (Yanık ve Kara, 2016: 566). Modernist kuramın öncülerinden Ernest Gellner’a göre

milliyetçilik modern devletin doğuşunun ve sanayi toplumunun bir sonucudur ve siyasi birimin ulusal birimle çakışmalarını öngören siyasi bir ideolojidir (Gellner, 2008: 71). Gellner'in milliyetçilik anlayışı, siyasi ve ulusal birimin bir arada uyum içerisinde olması gerekliliğini iddia etmektedir (Harris, 2009: 53). Modernist yaklaşımın önemli isimlerinden olan Eric J. Hobsbawm, "1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik" adlı eserinde "Ben milliyetçilik terimini, Gellner'in tanımladığı gibi, yani 'esasen politik birim ile milli birimin uyumluluğunu öngören bir ilke' olması anlamında kullanıyorum" sözleri ile Gellner'in tanımını kabul etmiştir (Hobsbawm, 1993: 23). Hobsbawm tıpkı Gellner'in tanımında olduğu gibi milliyetçiliği politik birim ile milli birimin uyumluluğu olarak tanımlamıştır. Hobsbawm milliyetçiliğin ilk kuramı olarak "ilkçi/ özcü" yaklaşımı savunanları da eleştirmektedir. "İlkçi / Özcü" milliyetçi kuramının savunduğu 'milliyetçilik ideolojisi oluşmadan önce de milletlerin var olduğu' düşüncesi yerine Gellner "milliyetçilik, milletlerden önce gelir" diyerek bu durumun tam tersi olduğunu şu sözleri ile ifade etmektedir (Gellner, 1983: 48- 49):

"Milletlerin, insanları sınıflandırmanın doğal, tanrı vergisi bir yolu olduğu, doğuştan gelen bir politik kader olduğu iddiası bir mittir; bazen önceden var olan kültürleri alıp onları milletlere çeviren milliyetçilik, bazen de milletleri icat eder ve genellikle önceden var olan kültürleri tamamen yok eder: Bu bir gerçekliktir."

Gellner bu düşünceleri ile milliyetçilik kuramlarının ilk kategorisi olan "ilkçi/ özcü" yaklaşımdan ayrılmakta ve ilkçilerin millet kavramının ezelden gelen bir siyasi kader olduğu düşüncesine de karşı çıkmaktadır. Gellner'in bu düşüncelerine paralel olarak Eric J. Hobsbawm şu düşünceleri dile getirmektedir (Hobsbawm, 1993: 24):

"Çoğu ciddi öğrenci gibi ben de "millet"i ne asli ne de değişmez bir toplumsal birim olarak görüyorum. "Millet" yalnızca özgül ve tarihsel bakımdan yakın bir döneme aittir. "Millet" ancak belli bir modern teritoryal devletle, "milli devlet"le ilişkilendirildiği kadarıyla bir toplumsal birimdir; bununla ilişkilendirilmedikçe milleti ve milliyeti tartışmanın hiçbir yararı yoktur."

Modernist milliyetçi yaklaşım kuramının savunucularından olan Hobsbawm, millet kavramının oluşma süreci ve millet kavramının milli birlik çatısı altında milli devletle ilişkilendirilmesi gereken toplumsal bir birim olduğunu düşünmektedir. Hobsbawm, millet kavramı ile ilgili bu düşünceleri Gellner'le benzeşiktir. Bunun yanında, Gellner ve Hobsbawm ilkçi/ özcü kuramın ileri sürdüğü "etnik kimlikler doğuştan gelmekte ve toplumsal yapıdan bağımsızdır" fikrini kabul etmemekte, esasen millet kavramını

toplumsal yapı ile bütünleşmiş ve bu yapı ile anlam bulmuş bir birim olarak görmektedirler.

Milliyetçilik kuramlarının üçüncü kategorisi Etno- sembolcü yaklaşımdır. Bu bağlamda etno- sembolist yaklaşımın, modern milliyetçilik yaklaşımına tepki olarak doğduğu ve bunun eleştirisinden hareketle geliştiği söylenebilir. Etno- sembolcüler ilkçi/ özcü yaklaşımı reddetmekle beraber, modernistlerin yaklaşımını da yetersiz bulmaktadırlar (Aktaş, 2019: 418). Anthony D. Smith'in temsilcisi olduğu etno- sembolcü yaklaşıma göre milliyetçiliğin anlaşılabilmesi için etnik gruplar ve bağlılıkların inançlar, gelenek ve görenekler ve semboller çerçevesinde imkânların el verdiği ölçüde incelenmesi gerekmektedir (Smith, 2009: 25). Buna göre, toplumların yüzyıllardır sahip oldukları mitler, hatıralar, töreler ve semboller gibi etnik bileşenlere rastlanmadıkça ve bunlar derin bir şekilde incelenmedikçe uluslar hakkında yeterince bilgi sahibi olunamaz (Güder, 2016: 11). Etno- sembolizmin en önemli savunucularından Smith'e göre ulusun temel yapı taşı, onu oluşturan etnik köken, nüfus ya da dil köküne dayandırılan algılamalardan çok mit, sembol, anı, gelenek ve diğer değerlere dayalı kültürel algılamalardan meydana gelmektedir (Smith, 1993: 106). Etno- sembolizm yaklaşım, ulusların köklerinin modern öncesi dönemlere dayanmakla birlikte değişim ve dönüşüm içerisinde bulunduklarını öne sürmektedir. Bu doğrultuda Smith, bir etnik grubu "önceki çağların kolektif kültürel birimleri ve duyguları" (Smith, 1986: 13) olarak tanımlamaktadır. Smith'e göre ulusal kimlik kavramı ise, ortak bir tarihsel geçmiş ve mitlere sahip olan, sınırları olan bir toprak parçası üzerindeki ekonomik, siyasi ve kültürel alandaki birlikteliği ifade etmektedir (Dursun, 2020: 187). Modernistler ulusun, modernleşme süreci sonunda ve kapitalizmin ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkmış tamamen kurgusal bir varlık olarak tanımlamaktadırlar. İlkçi/ özcü yaklaşıma göre ise ulus, tarihsellikten arınmış bir şekilde geçmişten günümüze bozulmadan ve saf bir şekilde ulaşan bir varlıktır. Etno- sembolizm görüşüne göre ulus, ortak bir tarih ve kültür birliği içeren ve sembollere bağlı mitlerden oluşan bir varlıktır (İnce, 2016: 37-38).

Fransız Devrimi ile birlikte yükselen bir değer olarak ortaya çıkan milliyetçilik, evrensel anlamda haritaları ciddi boyutta değiştirmiş, yeni bir dünya düzeninin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Akıncı, 2019: 413). 1789 Fransız İhtilali'nin bir sonucu olarak var olmaya başlayan milliyetçilik akımı zaman içerisinde Avrupa'nın tamamına yayılmıştır.

Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren milliyetçilik fikri ve hareketleri Avrupa dışına taşmıştır. Milliyetçilik, geçmişten günümüze gelişim süreci içerisinde incelendiğinde, toplumda kolektif bir ulusal kimlik var edilmesi hususunda mühim fonksiyonu olan bir siyasal fikir olmuştur (Turan, 2011: 136). Dünya üzerindeki ulus devletlerin kurulması ve yaşatılmasında temel etkiye sahip olan milliyetçilik hareketlerinin, bu bağlamda önemli siyasal sonuçları da olmuştur. Milliyetçilik hareketleri tüm dünyayı olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'nda da etkisini göstermiştir. Milliyetçilik ideolojisi ulus- devlet inşası ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde de önemli bir olgu olarak görülmekte, yükselen bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır.

1839 yılında Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile başlayan Tanzimat'la birlikte Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yaşayan gayrimüslim ve Müslümanlar eşit haklara sahip olmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu, verilen bu tavizin, gayrimüslimlerin devlete olan bağlılığını arttıracasına inanıyordu (Uzun, 2000: 257). Ancak Batılılar, gayrimüslim tüccarları kıskırtmış ve gayrimüslimler ayrılıkçı hareketlere başlamışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun hüküm sürdüğü coğrafyalarda ilk olarak milliyetçilik hareketleri, Balkanların bu Hristiyan toplulukları arasında görülmüştür. Bu dönemde vatan, millet, hürriyet ve eşitlik gibi düşünceler Osmanlı yönetimini derinden sarsmıştır. Bu doğrultuda Batılı ülkelerin yönlendirmeleriyle Hristiyan unsurlar ayrılıkçı hareketlere girişmiş, çözülme ilk olarak buradan başlamıştır (Saklı, 2012: 3). Batılı ülkelerin kıskırtmalarıyla ayrılıkçı hareketlere giren gayrimüslim unsurlara karşı Osmanlı- Türk aydınları hemen Türk milliyetçiliğine yönelmişlerdir. On dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde kimi karmaşık politik, iktisadi ve toplumsal süreçlerin sonucunda Türk milliyetçilik anlayışı ortaya çıkmıştır. Türk milliyetçiliği ilk etapta yok olmakta olan Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış sürecine engel olmak amacı ile ortaya çıkmış ve kendisini felsefe, siyaset, dil, tarih, edebiyat gibi alanlarda sıkça göstermiştir (Bölükbaşı, 2018: 46).

Milliyetçilik, Mustafa Kemal Atatürk'ün fikir hayatının en temel odaklarından birini teşkil etmektedir. Milli mücadele, Türk milliyetçiliğine ve Türk milletinin bağımsız yaşama kararlılığına dayanılarak kazanılmıştır. Bunun yanında Atatürk'ün kurmuş olduğu Türkiye Cumhuriyeti anayasaları da milliyetçiliğe son derece önem vermiş, 1924 anayasasına 1937 senesinde yapılan eklemeler sonrasında milliyetçilik kavramı,

diğer ilkelerle beraber devletin temel ilkelerinden biri olarak kabul edilmiştir (Feyzioğlu, 1985: 353). Atatürk’e göre milliyet meselesi “...kişisel ve müşterek hürriyet meselesi”dir. Atatürk her daim milli bir şuura ulaşmamızın zorunluluğuna vurgu yapmakta ve bunun için tarihimize gereken önemi vermemiz gerektiğini söylemektedir. Atatürk bu önemi şu sözlerle vurgulamış; “Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır” sözü ile milli benliğimizi bilmenin önemi üzerinde durmuştur (Tünay, 1987: 412). Bu çalışma kapsamında önceki bölümlerde ifade edildiği üzere Türk edebiyatında milliyetçi bir söylemin hâkim olduğu görülmektedir. Bu bağlamda 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başları Milli Edebiyat döneminin miladı olarak kabul edilmektedir. Cengiz Aytmatov, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Peyami Safa, Nihal Atsız gibi birçok Türk düşünürü, eserlerinde Türk milliyetçiliğine özel bir anlam yüklemişlerdir.

Milliyetçilik ideolojisinin bir söylem olarak medya aracılığı ile topluma sunulduğu ve milli söylemlerin toplumla buluşturulmasında medyanın en etkin mecra olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Medyada yer alan milliyetçi söylemler aracılığıyla toplumu oluşturan bireyler arasındaki milli benlik ve milli birlik bilinci güçlendirilmektedir (Sarıkaya, 2019: 496). Bu bağlamda medyada milli kimliğin inşası ve yeniden üretimi sürecinde milliyetçi söylemler, toplumsal birliğin korunması amacıyla ortak toplumsal hafızanın beslenmesine yönelik temsillerle sağlanmaktadır. Geçmiş ve bugünün ilişkilendirildiği tarih anlatılarında, siyasetçilerin söylemlerinde, milli kriz dönemlerinde vb. bu temsillere rastlamak mümkündür. Örneğin 1996 yılında yaşanan ‘Kardak Krizi’ sürecinde medyada ciddi bir milliyetçi söylem hâkim olmuştur (Durur, 2011: 48). Bunun yanı sıra milliyetçiliği “herşeyden önce bilincimize bir şekil veren, dünyayı anlamlandırmamızı sağlayan bir söylem; başka bir deyişle, toplu kimliklerimizi belirleyen, günlük konuşmalarımızı, davranış ve tutumlarımızı yönlendiren bir görme ve yorumlama, bir algılama biçimi” şeklinde ifade eden Özkırımlı (2008), milliyetçi söylemin üç temel niteliğinden şu şekilde söz etmektedir (Özkırımlı, 2008: 285):

- “1) Bu söyleme göre, millet her şeyden önce gelir, milletin çıkar ve değerleri diğer tüm çıkar ve değerlerden üstündür;
- 2) Milliyetçilik söylemi, milleti tek meşruiyet kaynağı olarak görür, burada kastedilen yalnızca siyasi meşruiyet değildir, ‘millet adına hareket etmek’ normal koşullar altında hoş görülmecek hatta suç sayılabilecek pek çok davranış ve eyleme göz yumulmasını sağlar;

3) Milliyetçilik söylemi dünyayı ikili kategorilere ayırır, biz ve onlar, dostlar ve düşmanlar gibi, başka bir deyişle kimlikler ve karşı kimlikler üretir ‘bizi’ ‘ötekilere’ göre tanımlar.”

Milliyetçi söylemler toplumu oluşturan bireylerin milli bir aidiyet hissetmelerine ve toplumsal birlik, milli kimlik, milli şuur gibi kavramlara yakınlaşmalarını sağlamaktadır. Bununla birlikte ulus- devlet içerisindeki milliyetçi söylemleri göz önüne aldığımızda, bu söylemler sayesinde vatandaşların, devletlerine ve milletlerine karşı iç ve dış tehditler konusunda haberdar ve daha hissiyatlı olmalarına sebep olmaktadır. Çalışmanın ilerleyen bölümünde milliyetçi söylem kavramları, medyada yeniden üretilen söylemler perspektifinde değerlendirilecek, propaganda faaliyetleri ile ilişkilendirilecek, medyaya yansımaları şekilleri irdelenecek ve sonuç olarak bu çalışma kapsamında yerli ve milli iki kavram olarak değerlendirilen mankurt ve közkaman kavramları özelinde irdelenecektir.

1.1.7. Milliyetçi Söylemin Unsurları

Milliyetçi söylemin üzerinde kurulduğu en kapsayıcı unsurlar millilik atfedilen kavramlardır. Milliyetçi söylemin en kapsayıcı unsuru olan kültür kavramı, dil, din, ortak topraklar, kolektif tarih, kültürel değerler gibi özellikler kümesine dayandırılmaktadır. Milliyetçi söylemin bir diğer unsuru ise millet= devlet= halk denklemidir. Milliyetçi söylemin en temel unsuru olan kimlik, bu denklem sayesinde milli kimlik unsurunu da beraberinde getirmektedir (Erdem, 2011: 76- 85). Milliyetçilik kavramı, toplumda kolektif bir milli kimlik oluşturulması hususunda hayati bir işleve sahiptir. Türkiye’nin modernleşme aşamaları incelendiğinde milliyetçilik fikrinin önemli bir ideoloji olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’ndan Cumhuriyet’in kuruluşuna kadar uzanan zaman diliminde milliyetçilik ideolojisinin, modernleşme hareketlerinin yasal zeminini oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin inşa sürecinde Türk milliyetçiliğinin hayati bir ideoloji özelliği taşıdığı görülmektedir (Turan, 2011: 136). Ulus fikri, ilk olarak 1689 yılında İngiltere’de vatandaşlık haklarının kabul edilmesi ve milli egemenliğe dayanan ulus devletlerin meydana gelmesine neden olan anayasal monarşinin oluşma süreciyle birlikte var olmuştur. Ulus, doğrudan devlet düşüncesi ve şekliyle ilgili politik ve toplumsal bir birimdir. Ulus, sınırları belirli olan toprak parçasında, resmi bir alanda

var olan ve üzerinde yaşayan halkın egemenliğini yansıtır (Zabunoğlu, 2018: 539). Bu bağlamda ulus- devlet, belirli bir coğrafyada otorite kurmuş, ortak bir tarih geçmişine sahip olan, milli düşünce sistemine bağlı bireylerin kendi kaderlerini milli politik mekanizmalar ve kurumlar ışığında belirledikleri bir devlet modelini ifade etmektedir (Şener, 2014: 57). Böyle bir devlet oluşum modelinin temel ideolojisi milliyetçilik ideolojisi. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluş yılları incelendiğinde, Atatürkçü düşünce sisteminin en temel amaçlarından biri, milli birlik ve beraberliği yaratmak ve yaşatmak olmuştur. Bu doğrultuda düşünüldüğünde milli birliğin temeli milliyetçiliktir. Milliyetçi ideolojinin topluma hâkim olduğu bu dönemde çok defa; milli sanayi, milli irade, milli güç, milli hâkimiyet kavramları devlet yöneticileri ve kurucu ideolojinin söylemlerinde yer bulmuştur (Tünay, 1987: 411).

Milliyetçi söylemin en temel ve en kapsayıcı unsurlarından biri kimlik unsurudur. Çünkü bireyin kim olduğunu veya olmadığını belirleyen, onu diğerlerinden ayıran kimlik kavramıdır. Milliyetçi düşüncede, millilik atfedilen ve millilik sıfatıyla nitelendirilecek ülke (vatan), toprak, soy gibi aidiyet duygusu yaratacak unsurların milli kimliğin temelini oluşturduğu söylenebilmektedir (Erdem, 2011: 78). Mustafa Kemal Atatürk milli kimliğin oluşumu ve millet olabilme şartlarını *Medeni Bilgiler* kitabında 6 temel başlıkta ele almıştır. Buna göre bir cemiyete millet diyebilmek ve milli bir kimlik atfedebilmek için “a) Siyasi varlıkta birlik, b) Dil birliği, c) Yurt birliği, d) Irk ve menşee birliği, e) Tarihi karabet, f) Ahlaki karabet” şartları kısmen veya tamamen bir arada bulunmak zorundadır (İnan, 1988: 22). Bu bağlamda, millet olabilmek için ortak bir kimliğin, etnik köken, din, dil, ortak topraklar, ortak tarih, kültürel özellikler vb. gerekliliği kuşkusuzdur. Çünkü millet kavramını şekillendiren ve ortak bir aidiyet bilinciyle bireyleri bir araya getiren değerler bu unsurlardan meydana gelmektedir (Hobsbawm, 1993: 19). Bu bağlamda kolektif kimliğin önemli bir türünü meydana getiren milli kimlik, siyasi heyetin yapı taşı olarak vatana, vatan toprağına, yurda, ve ırka atıfta bulunmaktadır. Smith (1994)’e göre kolektif kimliğin önemli bir türünü oluşturan bu unsurlarda farklılıklar görülmesi, dünyanın pek çok bölgesinde çatışmaların ve istikrarsızlıkların kaynağını oluşturmaktadır (Smith, 1994: 9).

Literatür araştırması yapıldığında milliyetçilik üzerine pek çok farklı tanımlamalar getirildiği görülmektedir. Karl Popper milliyetçilik ideolojisinin açık toplumun kurulması yolunda en ciddi engel olarak görmektedir (Akıncı, 2014: 132). Karl Deutsch

ise, milliyetçilik ideolojisi, toplumsal, ekonomik ve politik ilerlemenin mümkün kıldığı en yüksek seviyeyi ifade etmektedir. Karl Deutsch esasen Karl Popper'dan farklı olarak dünyanın tamamının açık toplum olmasına giden yolun milliyetçilikten geçtiği tezini ileri sürmektedir (Akıncı, 2014: 132). Bunun yanı sıra Türkçe'de "milliyetçilik" kelimesi her daim pozitif bir anlama karşılık gelmektedir. Milletini canından aziz bilmek yüce bir duygu, asil bir davranıştır. Milli kimliği benimseyerek milliyetçi olmak, değerler hiyerarşisinde, millet gerçeğine ve milleti meydana getiren öğelere gereken yüksek önemi vermektir (Feyzioğlu, 1985: 354). Çoban (2012) milliyetçiliği, siyasal ve ulusal birimlerin birbiriyle uyumlu olması zorunluluğuna dayanan siyasal bir ilke olarak ifade etmektedir. Ona göre, ister bir duygu, ister bir hareket, ister mir milli kimlik çerçevesinde meydana gelen milliyetçilik, en temel şekliyle bu siyasal ilke ile tarif edilebilir. Dolayısıyla milliyetçilik duygusu bu siyasal ilkenin ihlalinde ortaya çıkan öfke duygusu veya bu ilkenin yerine getirilmesi karşısında duyulan tatminkârlıktır (Çoban, 2012: 347). Bu bağlamda milliyetçi hareket, bu türden duyguların harekete geçirilmesinin temel bir sonucunu teşkil etmektedir. Milli kimliği etnik bir temele dayandırarak ele alan Smith, bu şekilde tasarlanmış ulusal kimliğin başlıca özelliklerini şöyle sıralamaktadır: "1) Tarihi bir toprak/ ülke, 2) Ortak mitler ve tarihi bellek, 3) Ortak bir kitlesel kamu kültürü, 4) Topluluğun bütün fertleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler, 5) Topluluk fertlerinin ülke üzerinde serbest hâreket imkânına sahip oldukları ortak bir ekonomi." (Smith, 1994: 31- 33).

Osmanlı Devleti'ndeki aydınların düşünceleri incelendiğinde farklı milliyetçilik fikir ve yorumları olduğu gözlemlenmektedir. 1878 yılında Tercüman-ı Hakikat gazetesini kuran Ahmet Mithat Efendi, Selçuklu ve Osmanlı hanedan boyu olan "Kayıhanlık", Anadolu Türklüğüne dayalı bir Türkçülük ve nüfusun tamamının fark gözetmeden kolektif olarak paylaştığı "Osmanlılık" olmak üzere üç kümeden oluşan bir Osmanlı Milliyetçiliği öne sürmekteydiler (Saklı, 2012: 5). İmparatorlukların bitiş süreci ile birlikte birlikte peş peşe gelen devrimler (Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi) sonucunda yeni bir devlet örgütlenme şekli olarak ulus- devlet anlayışını beraberinde getirmiştir. Bu sayede hem toplumsal hem de siyasal dönemin oluşumu yeni kurulan ulus devletler perspektifinden şekillenmiştir. Söz konusu oluşumun felsefi zeminini milliyetçilik fikri oluşturmuştur (Aydın, 2018: 229).

Sonuç olarak milliyetçilik söylemi üzerinden kurulan en temel unsur kimliktir. Çünkü kimlik kavramına bir millilik atfedilmektedir. Kimlik kavramı bireyi millet denilen topluluğa aidiyet duygusu ile bağlamakta “biz”in üyesi yapmakta ve ötekiden kopartmakta olan bir unsurdur. Milliyetçi söylem üzerinden kurulan temel ulusal kimlikler; şehitlerin anma törenleri, toprak, soy, etnik köken, vatan, yurt, dil, din, milli marşlar, milli bayramlar gibi kolektif değerleri kapsayan ve millet olma bilincinin yerleşmesinde etkili olan unsurlardır (Erdem, 2011: 84- 85).

1.1.8. İdeoloji

İdeoloji kavramının başındaki “ideo” eki; fikir veya bilişsel imaj anlamına gelmektedir. Kavramın son ekindeki “loji” ise, bilgi ve bilim anlamına gelmektedir. Buna göre ideoloji, psikolojik tasavvurumuzda var olan imgelerin değerlendirilmesi bilimi olarak tanımlanabilmektedir (Yapıcı, 2004: 2). Literatürde ideoloji kelimesini kullanan ilk kişi Fransız düşünür Destutt de Tracy olmuştur. Tracy, bu kelimeyi ilk olarak “Element d’ide’ologie” adlı yapıtında kullanmış ve ideolojiyi “ideler bilimi” olarak tanımlamıştır. Tracy’e göre bir ideler bilimi yani soyut kavramlar bilimi vardır ve bu bilim idelerin meydana gelişini irdedeği gibi, söz konusu oluşumu tüm olarak tekrar kurabilmektedir. İdelerin bu bilimi ideoloji adını taşır (Nisan ve Şeker, 2017: 314). İdeoloji kavramı hakkında birçok araştırmacı ve filozof farklı tanımlarda bulunmuşlardır. Bu bağlamda kavram hakkında tek bir tanım üzerinde düşünmek yeterli olmayacaktır. Böylelikle ideoloji kavramını belirli basmakalıp tanımlara sığdırmanın pek mümkün olmayacağı ancak buna rağmen literatürde kavramı tanımlama uğraşında olan yazarların bulunduğunu söylemek mümkündür.

Devlet, toplumsal birlik ve beraberliği sağlayan ve bir dünya görüşü ile toplumu bir arada tutan bir oluşumdur. Laclau, devletin bu tanımından ilham alarak ideoloji kavramını, “toplumsal formasyonun birlik ve beraberliğini sağlayan ve devam ettiren, sisteminin toplumsal koşullarını sürdüren ve yeniden üreten ve devletle aynı amaca yönelmiş bir düzen” şeklinde ifade etmektedir (Çetin, 2001: 202). Louis Althusser ise ideoloji kavramını, maddi ve sınıfsal nitelikte, toplumsal veya siyasal roller üstlenmiş zihinsel bir tasarım olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte Althusser ideolojinin temel işlevinin mevcut toplumsal formasyonu sürdürmek olduğunu belirtmektedir (Güngör, 2001: 221). Louis Althusser “İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları” başlıklı çalışması

sayesinde ideoloji çalışmalarında özel bir yer elde etmiştir. Althusser, devletin aygıtlarını ikiye ayırmaktadır. Bunlardan ilki, devletin baskı aygıtıdır; ikincisi ise devletin ideolojik aygıtlarıdır. İlkini mahkemeler, hapishaneler, hükümet, ordu, polis olarak sıralamaktadır. İdeolojik aygıtları ise haberleşme, kültürel, dinsel, ailesel bağlamda devletin ideolojik aygıtları olarak sınıflandırmaktadır (Güler, 2014: 6025). Buna göre devletin baskı aygıtları zor kullanarak işlemektedir. Devletin ideolojik aygıtları ise ideolojiye ağırlık vererek işleyen özel alanlardan oluşur. Devletin ideolojik aygıtlarının işlediği bu özel alanlara örnek olarak partiler, sendikalar, okullar vb verilebilmektedir.

Macit (2016) yapmış olduğu “İdeoloji Üzerine Felsefi Bir Değerlendirme” başlıklı çalışmasında ideolojinin üç temel işlevinin olduğunu belirtmektedir. Buna göre ideolojinin işlevleri şu şekilde ifade edilebilmektedir (Macit, 2016: 31-33):

- “1) İdeoloji belirsizliğe ilişkin korkuyu “katlanılabilir bir kaygıya” dönüştürür. Buna göre geleceğin belirsizliğinin insan üzerinde yaratmış olduğu korku ideoloji sayesinde öngörülebilir bir hale gelebilmektedir.
- 2) İdeoloji, toplumsal yaşamda bir “anlam” alanı sağlar. Buna göre ideoloji insanın hayatta yaşadığı problemleri anlamlandırmasını sağlamaktadır.
- 3) İdeoloji, Seküler dünyanın “değer” taşıyıcısıdır. Buna göre, modern dönemde değerler, din ve kurumları aracılığı ile, gelenekler veya mitler aracılığıyla değil, ideoloji veya ideolojiler aracılığıyla insanların anlam alanlarını oluşturmaktadır.”

On dokuz ve yirminci yüzyıllarda milliyetçilik düşüncesine sahip olan ülkeler ulus devlet kurma aşamasında eğitimi temel bir ilke olarak görmüşlerdir. Uluslar kendi varlık ve meşruiyetlerini toplum nazarında devamlı bir hâle getirmek için ideoloji ve eğitim gibi enstürmanları kullanmışlardır. Bu bağlamda siyasal iktidarlar ideoloji aracılığıyla kendi fikir ve görüşlerini topluma aktarmaktadır. Eğitim ise bu aktarımın kurumsal zeminini sağlamaktadır (Şimşek, Küçük ve Topkaya, 2012: 2809). Milliyetçilik ideolojisi, geçmişten günümüze kadar olan süreç içerisinde incelendiğinde, vatandaşlar arasında kolektif bir milli kimlik yaratılmasında temel bir işleve sahip olmuştur. Farklı toplumsal yapılarda ulus devletlerin kurulması ve devamlılığının sağlanması noktasında milliyetçilik, büyük kitleleri etkisi altına almış ve son derece önemli politik sonuçların çıkmasına neden olmuştur (Turan, 2011: 136). Modernleşme süreci göz önüne alındığında Türkiye’de milliyetçilik fikrinin etkin bir konumda bulunduğu görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’ndan Cumhuriyet’e uzanan süreçte milliyetçilik ideolojisinin önemli bir etkiye sahip olduğu ve bu etkinin toplumsal

yaşamın her alanında kendisini göstermekle birlikte, edebiyat alanında da etkisini gösterdiğini söyleyebilmek mümkündür. Bu bilgilerin ışığında edebiyatın var oluşundan bu güne kadar edebiyat siyaset ile birlikte iç içe olmuş, edebi eserler siyasal anlamda bir muhalefet aracı olarak kullanılmıştır. Divan edebiyatında genel olarak hiciv ve siyasetnameler kullanılırken, Tanzimat’tan sonra ise roman ve şiir gibi edebiyat türleri siyasal bir eleştiri mecrası olarak kullanılmıştır. Cumhuriyet dönemi ile birlikte de edebiyat ve siyaset arasındaki ilişkinin devam ettiği görülmektedir (Gündüz, 2007: 25).

1.2. EDEBİYAT VE SİYASET İLİŞKİSİ

Geçmişten günümüze küresel ve yerel düzlemde edebiyat üzerine çeşitli tanımlar yapılmış olsa da bu tanımlarda edebiyatın toplumla olan ilişkisi genel bir kanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Edebiyat, doğası itibarıyla toplumsaldır. Topluma ait önde gelen en önemli unsurlardan biri de siyasettir. Dolayısıyla var olan bu denklemde edebiyat ve siyaset arasında önemli bir bağ kurulmaktadır (Coşkun, 2007: 95). Bu bağlamda edebiyat ve siyaset disiplinleri arasında, başlangıcından bugüne kadar, sıkı bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. İngiliz siyasetçisi W. Churchill’e şöyle bir soru gelir: “Bunca yıl siyaset yaptınız, sizce siyaset nedir?” Churchill: “Siyaset bir şeyi düzgün ve güzel söylemektir.” der. Edebiyatın temel amacı da sözde estetiği sağlamak, bir durumu güzel ifade etmektir (Gündüz, 2007: 26). Bunun yanı sıra edebiyatın toplumsal gerçekliği yansıtan bir yönü de bulunmaktadır. Bu bağlamda edebiyatın, estetik açıdan siyasete katkı sağladığı söylenebilmektedir. Bununla birlikte edebiyatın doğası gereği, insan ve toplumla iç içe oluşu, toplumun kültüründen, ortak kaygı ve arzularından, dönemin şartlarından izler taşıması kaçınılmaz bir durumdur. Yahya Kemal Beyatlı, A. Hamdi Tanpınar, Halide Edib Adivar, Peyami Safa, Ömer Seyfettin ve daha nice edebiyatçılar da eserlerinde toplumsal birtakım olayları işlemişlerdir. Edebiyatçıların eserleri incelendiğinde yaşadıkları dönemin politik ortamlarındaki izleri satırlarına yansıttıkları görülmektedir. Bu durumu Şan (2004) “ Edebiyat Sosyolojisinin Tarihinden Basamaklar” adlı eserinde şu şekilde ifade etmektedir (Şan, 2004: 91- 92):

“Hangi türden olursa olsun sanat yapanlar bizatihi bir toplumun içinde yaşamaktadır. Bu bakımdan neredeyse bilinçsiz bir biçimde sanatlarına o toplum varsayımlarını taşırlar. Böylelikle edebiyat bir bakıma insanın sosyo- kültürel kişiliğinin söz ve yazı halinde kendini dışa vurması anlamına gelen bir olgu olarak zaman zaman toplumu belirleyen, zaman zaman da toplumla biçimlenen fakat

hangi şekilde olursa olsun toplumsal varlığımızla derinden bağlantılı ifade ve semboller bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Zamanın siyasi ve toplumsal sorunları ile en ilgisiz görünen bir edebiyatçısı bile belli ölçülerde de olsa eserinde, içinde yaşadığı devrin, tarihi hadiselerinin şahitliğini yapmaktadır.”

Edebiyat siyaset etkileşimi bağlamında inceleyebileceğimiz ürünler arasında destanlar, romanlar, şiirler ve siyasetnameler önemli bir yer tutmaktadır. Dünya’nın en ünlü doğal destanları olarak ifade edebileceğimiz Eski Yunan’da Homeros’un yazdığı *İlyada* ve *Odysse*, İran’da Firdevsi’nin *Şehname*’si, Almanların *Nibelungen*’i, İngilizlerin *Beowulf*’u, Rusların *İgor*’u, İspanyol’ların *La Cid*, Japonların *Şinto*, Türklerin *Oğuz Kağan* adlı destanları, kendi toplumlarının politik, kültürel ve sosyo- ekonomik izlerini taşımakla birlikte siyaset ve edebiyat ilişkisinin evrensel nitelikteki bir ifadesini teşkil etmektedir. Aynı şekilde edebiyat dünyasında ‘yapma destanlar’ olarak anılan ve doğal destanlarda olduğu gibi dönemlerindeki toplumların siyasal, kültürel, ekonomik, yapısal birçok sorununa ışık tutan eserler de mevcuttur. Bunlara Dante’nin *İlahi Komedya*’sını, F. Hüsnü Dağlarca’nın *Üç Şehitler Destanı*’nı, Voltaire’nin *Henriade*’sini, Camoens’in *Os Lusladas*’ını örnek olarak sunmak mümkündür.

Siyasetnamelerde de tıpkı destanlarda olduğu gibi ideolojik bir edebi vurgu söz konusudur. Siyasetnameler, devleti yöneten kişilere, devlet yönetimi, toplumsal refah, adalet gibi konularda tavsiyeler ortaya koymak için yazılmış edebi eserlerdir. Örneğin; siyasetname türünde Yusuf Has Hacib’in eseri Kutadgu Bilig’de devlet yönetimi ile birlikte, bireysel ve sosyolojik meseleler üzerinde de durulmuştur. Yusuf Has Hacib’e göre devleti yöneten kişi adil, hoşgörülü, ahlaklı, yol gösterici, akıl ve bilgiyi üstün tutan bilge kişidir. Buna karşın, Machiavelli’nin *Prens* adlı siyasetnamesi ise daha çok güç odağı üzerine kurulmuştur ve güç için bazen ahlak dışı eylemlerde bulunabilmesi dahi kabul edilmiştir (Karaman, 2020: 2684). Machiavelli, siyasetin mihenk taşı olarak ‘güç’ unsurunu ön plana çıkartmaktadır. Machiavelli, *Prens* adlı eserinde egemenliğini muhafaza etmeye çalışan bir hükümdarın neler yapması gerektiğini anlatmakta ve politik düzeydeki güç istemi ve gücün kullanımına dair durumları sergilemektedir (Satıcı, 2015: 188). Machiavelli, gücü politikanın temeline yerleştirmiş, gücün simgesi olarak da orduyu esas almıştır. Buna göre hükümdarın ve iyi yasaların gücü orduya bağlanmıştır (Satıcı, 2015: 118). Machiavelli, *Prens* adlı eserinde bu durumu şu şekilde ifade etmektedir (Machiavelli, 2013: 75):

“Bir prensliğin temellerinin sağlam olması gerektiğini belirtmiştik; böyle olmazsa devrilmesi kaçınılmaz olur. İster yeni kurulmuş olanlar, ister eski, ister karma olsun, bütün devletlerin sahip olması gereken başlıca temeller, iyi yasalar ve iyi bir ordudur. İyi orduların olmadığı yerde iyi yasalar da olamaz ve yasaların iyi olduğu yerde iyi orduların olması gerekir; bu yüzden yasaları tartışmayı bırakıp, ordulardan söz edeceğim.”

Niccolo Machiavelli’nin siyaset kuramını anlattığı *Prens* adlı eserinde iyi yasaların iyi ordular sayesinde var olabileceği, iyi orduların da iyi yasalarla meydana gelebileceğini ifade etmektedir. Bununla birlikte Machiavelli, kendi siyaset düşüncesini ‘vatanseverlik’ unsuru ile birlikte oluşturmaktadır. Machiavelli, İtalya’nın özgürlük mücadelesine ek olarak, bir yöneticinin vatanseverliğini, dış güçlere karşı bağımsızlık, istikrarlı bir devlet yönetimi, güçlü yönetici, güçlü yasa ve güçlü ordu gibi birtakım önemli konuları irdelemektedir (Boyraz, 2020: 93).

Devlet yöneticiliğine talip olan liderler arasındaki mücadeleler, halkın yönetimi, iktidar ve halk arasındaki ilişkiler tarih boyunca mühim bir fikirsel konu olmuştur. İdeal yöneticiyi düşünce tarihinde ilk kez Platon, *Devlet* isimli yapıtında dile getirmiş, daha sonra 15. ve 16. yüzyıllarda Niccolo Machiavelli’nin 1513 yılında kaleme aldığı ve ölümünden beş yıl sonra yayımlanan yapıtı *Prens*, Nizamülmülk’ün *Siyasetname*’si önemli eserler olarak ortaya çıkmıştır (Özcan, 2013: 178). Ne var ki Machiavelli, Platon ve Nizamülmülk bu konular üzerinde eserler kaleme almış tek düşünür değildir. Yusuf Has Hacib, Thomas Hobbes, Aristoteles gibi düşünürler de Machiavelli’de olduğu gibi iktidar mücadeleleri, devletin yönetimi, hükümdar- toplum ilişkisi gibi önemli konuları eserlerinde ele almışlardır.

Machiavelli’nin *Prens*’i, Nizamülmülk’ün *Siyasetname*’adlı eseri, Yusuf Has Hacib’in kaleme aldığı *Kutadgu Bilig*’e ve Thomas Hobbes’un *Ütopya*’sına benzeşik olarak Platon’da *Devlet* adlı eserinde ideal bir toplum hayatı için öngördüğü devlet modelini anlatmaktadır. Platon, Antik Batı Klasikleri arasında yer alan bu eserinde, bir toplumda barışın sağlanabilmesi için adaletin oluşmasının gerekliliği üzerinde birtakım değerlendirmelerde bulunmaktadır. Platon’a göre ülkede toplumsal adaletin sağlanabilmesi ancak yönetime bir filozofun geçmesi ile mümkün olabilir (Yeşilçayır, 2016: 61). Buna göre: “Filozoflar bu devletlerde kral ya da şimdi kral, önder dediklerimiz gerçekten filozof olmadıkça, böylece aynı insanda devlet gücüyle akıl birleşmedikçe, (...) bence bu devletlerin başı dertten kurtulmaz” (Platon, 2012: 182). Platon’un yanı sıra, eserlerinde devlet yönetim esaslarının nasıl olması gerektiğini

inceleyen birçok düşünür bulunmaktadır. 1762 yılında Amsterdam’da yayınlanan Jean Jacques Rousseau’nun kaleme almış olduğu *Toplumsal Sözleşme* veya bilinen diğer adıyla *Siyasal Hukukun Prensipleri* başlıklı eseri tüm dünyada yankı uyandırmış, birtakım yapısal reformlara kapı aralamıştır. Esasen *Toplum Sözleşmesi* teorisi laik ve modern devlet yapılanmasının, diğer bir deyişle ulus devlet yapısının ve hukukun üstünlüğü ilkesinin kuramsal dayanak noktasını oluşturmaktadır (Ekici, 2006: 88). Rousseau Toplumsal Sözleşme adlı eserinde: “Egemenliğin devredilemez olduğunu, insanların özgür doğduklarını, medeni bir özgürlük için devleti oluşturan bireylerin tabiat halindeki bağımsız özgürlüklerinden ferâgat etmeleri gerektiğini, bunun da herkesin özgürce kabul ettiği bir toplumsal sözleşme ile mümkün olabileceğini” (Rousseau, 2016: 128) ifade etmektedir. Buna göre, toplumsal sözleşme, yasayı yapan egemen halkın üyesi konumunda bulunan yurttaşı meydana getirir. Meydana çıkan tek ve bölünmez genel kabuldür ve Cumhuriyet bu genel kabulün hâkimiyet şeklidir. Bu bağlamda edebiyat ve siyaset ilişkisi içerisinde ele alınabilecek olan *Hayvan Çiftliği* isimli romanı da incelemek gerekmektedir. Gerçek ismi Eric Arthur olan George Orwell’in 1945 senesinde İkinci Dünya Savaşı sonlarında kaleme aldığı *Hayvan Çiftliği* adlı eser, edebiyat siyaset ilişkisi bağlamında ele alınmış, Stalin rejimine karşı sert bir eleştiri barındırmaktadır. Orwell’in bu eseri nasihat verme amacı güden, güldürürken düşündüren, insana ait bir niteliği insan dışındaki varlıklara aktaran fabl tarzında, hiciv yüklü bir eserdir (Fidan, 2018: 184). Eser bir çiftlikte yaşamını sürdüren hayvanların yıllar boyu yaşadıkları sömürü ve zulüm karşısında isyan etmeleri ile başlamaktadır. Eserde daha özgür, daha eşit ve daha adaletli bir hayat için ayaklanma başlatan hayvanların içinde bulunan kimilerinin hedefinden sapması ön plana çıkartılmaktadır (Özkan, 2018: 1434- 1435). Eserde hayvanların ayaklanmasının organizasyonu *Snowball* ve *Napoleon* adındaki domuzlar tarafından yürütülmektedir. Bu ayaklanma düşüncesi ilk olarak *Koca Reis* adlı domuzun fikirleriyle oluşmuştur. Esasen George Orwell bu romanında ideal bir yönetim biçimi hayalinin nasıl diktatörlük ile sonuçlandığı hayvanlar üzerinden okuyucuya aktarılmaktadır. Eserde *Koca Reis* Karl Marks’ı, *Snowball* Troçki’yi, *Napoleon* ise Stalin’i temsil etmektedir (Özkan, 2018: 1434- 1435). Kitabın ilk kısmında özgürlükçü ve eşitlikçi bir manifesto hayvanlara ütopya olarak sunulmakta, zalim efendi olan insanın karşısında her bir hayvanın

emeklerinin sömürülmesi, adaletli ve mutlu olarak yaşamamalarına şu sözlerle vurgu yapılmaktadır (Bozkurt, Günay ve Çelik, 2018: 326):

“Evet yoldaşlar, yaşadığımız hayat nasıl bir hayattır? Açıkça söylemekten korkmayalım: Şu kısa ömrümüz yoksulluk içinde, sabahtan akşama kadar uğraşıp didinmekle geçip gidiyor. Dünyaya geldikten sonra yaşamamıza yetecek kadar yiyecek verirler; ayakta kalanlarımızı canı çıkana kadar çalıştırır; işlerine yaramaz duruma geldiğimizde de korkunç bir acımasızlıkla boğazlarlar. Hayatımız sefillikten, kölelikten başka nedir ki! İşte, tüm çıplaklığıyla gerçek budur. Öyleyse, bu sefilliğe neden boyun eğelim? İnsanlar, emeğimizle ürettiklerimizin neredeyse tümünü bizden alıyorlar. İşte, yoldaşlar, tüm sorunlarımızın yanıtı burada. Tek bir sözcükte özetlenebilir: İnsan. Tek gerçek düşmanımız İnsan’dır. İnsan’ı ortadan kaldırın, açlığın ve köle gibi çalışmanın temelindeki neden de sonsuza dek silinecektir yeryüzünden.”

George Orwell *Hayvan Çiftliği* adlı eserinde esasen sosyalizme, o dönemin Sovyet Rusya’sına ve Stalin’e yönelik eleştirilerini dile getirmektedir. Romanda sosyalizmin uygulanma şekline ve liderlerin zamanla karşı çıktıkları şeye dönüşmesine ağır eleştiriler getirilmiştir. Tüm bunların yanında diktatör ve baskıcı rejimler de romanda eleştiri konusu olmuştur (Fidan, 2018: 188). George Orwell’in *Hayvan Çiftliği* adlı eserinden de yola çıkarak edebiyatçıların, dönemin politik, ekonomik, sosyal vb. atmosferinden etkilendiği ve edebi eserlerine zaman zaman bu atmosferi yansıttıkları görülmektedir. Öyle ki, Platon, Jean Jacques Rousseau gibi düşünürlerin yanında George Orwell, Voltaire, Tolstoy, Fazıl Hüsni Dağlarca, Yahya Kemal Beyatlı ve daha nice düşünür ve yazarlar edebi eserlerinde kendi dönemlerinin politik olay ve olgularını, sosyo- ekonomik durumlarını ele almışlardır.

Edebiyat ve siyaset ilişkisinin ele alınması noktasında Tarık Buğra’nın 1983’te yayınlanan *Osmancık* adlı eseri de önemli bir olguyu içerisinde barındırmaktadır. Osmanlı’nın kuruluş yıllarının ve Osman Gazi Han’ın hayatının edebi bir dille ele alındığı *Osmancık*’ta Şeyh Edebali’nin nasihatleri ile ‘yeniden doğuş’ a zorlanan kişi Osman Bey’dir (Şahin, 2015: 110). Eser, Osmanlı Devleti’ni kuran irade ve kimlik bağlamında ele alınmış ve bu bağlamda esasen bir kimlik inşasını konu edinmektedir. Romanda *Osmancık*’ın değişim ve gelişim süreci Şeyh Edebali tarafından gerçekleştirilmektedir. *Osmancık*, rehberi konumundaki Şeyh Edebali’nin nasihatleri ile kendindeki öteki’ni bulmaktadır. *Osmancık* kişisel yolculuğunda kendini tanıdıkça eylem ve düşünceleri değişmekte, bireysel kimliğin yerine milli kimliğin buyruğuna girmektedir (Çakmakçı, 2011: 1907). Bu değişim ve dönüşüm yaşanmadan önce eserde

Şeyh Edebali ‘Osmancık kimdir?’ sorusunu şu şekilde yanıtlamaktadır (Buğra, 2000: 76):

“Soyuna soylu, boyuna boylu. Amma ki, kötü huylu. Öfkesine yenik, tek güttüğü benlik. Kavga düşkünüdür, kavgası benlik yolunadır. Güçlüdür, kuvvetlidir, akıllıdır; gücün, kuvvetin, aklın neye yaradığını merak etmez. Neye yaradığı bilinmeyen, gücün, kuvvetin, aklın belâsını bilmez; bilmek istemez. Önüne çıkan haklar; bir kılıç sallamanın dokuz şartı olduğunu kabullenmez.”

Romanda *Osmancık*’ın değişim ve gelişim süreci okuyucuya aktarılırken bir taraftan da Osmanlı Beyliği’nin ilerleme ve büyüme süreçlerinin nedenlerine de değinilmiştir. Eserde topluluğun ekonomik çıkarları ile sahip olduğu ülkü, Osmanlı Beyliği’nin büyüme nedenleri arasında gösterilmiştir. Buna göre Osmanlı Beyliği’nin yayılma nedenleri Tarık Buğra’nın *Osmancık* adlı eserinde şu şekilde ifade edilmektedir (Buğra, 2000: 175):

“Doğu, batı, güney, kuzey bomboş otlaklarla, sahip çıkılmayan, işlenmeyen düzlerle dolu. Doğu, batı, güney, kuzey Tanrı ışığından nasipsiz, hak, adâlet ve insaf susuzu köylerle, kentlerle dolu. Ben, Ertuğrul Gazi oğlu Osman, derim ki, bizi bir yapan kanımız ve imânımız gereğidir; bizden olanları hor görenlere karşı çıkmak gereğidir; bize açılan eller gereğidir; davalarımızı, develerimizi, atlarımızı, analarımızı, babalarımızı, oğullarımızı, kızlarımızı boğan darlığın gereğidir; anımız, şanımız; övüncümüz, güvencimiz gereğidir, ki el kavuşturup, oturmağı ko-malıyız. Ben Ertuğrul Gazi oğlu Osman, böyle derim.”

Osmancık adlı yapıt incelendiğinde Şeyh Edebali’nin *Osmancık*’a sık sık nasihatlerde bulunduğu görülmektedir. Örneğin Şeyh Edebali’nin *Osmancık*’a Büyük Selçuklu İmparatorluğu’nun ikinci hükümdarı Alp Arslan’ın örneğiyle ‘düşmanını hor görme’ nasihatini vermesi de önemli bir olguya işaret etmektedir. Eserde bu nasihat Şeyh Edebali’nin diyalogu ile şu şekilde ifade edilmektedir (Buğra, 2000: 126):

“Alp Arslan’ı bil, Osmancık. Tanrıdan başka ulu varsa ve olursa ve olacaksa, ulular ulusuydu o. Ülkeler almıştı. Ve o, bir avuç toprağa verilmeden önce, son nefesini vermeden önce, bir gaflet anında, o bağışlanamaz yarayı aldıktan sonra şöyle demişti:

‘Bu ölümü, böyle ölümü hak ettim. Gençliğimde bir bilgin bana; alçak gönüllü ol, kuvvetine güvenme, düşmanlarını hor görme demişti. Bu öğüdünü unuttum; kibrim yüzünden cezalandırılıyorum. Daha dün; Dünya, atımın ayakları altında titriyor sanırdım ve kendi kendime: Sen dünyanın efendisi ve yenilmez savaşçısın, diyordum. Şimdi ise, gafletin yüzünden, cılız bir düşmanın darbesiyle ölüyorum. Bu ordular, bu şeref, bu şan, bu taht artık benim değil; hiçbir şey benim değil.’ ”

Osmancık romanındaki ilk olay örgüsü, Osman Gazi Han’ın ölüm döşeginde Bursa’nın fetih haberini beklemesi ile birlikte başlamaktadır. Daha sonra zamana geri dönüş ile birlikte *Osmancık*’ın gençlik dönemleri anlatılmaya başlanır. Eser yoğun tarihi

dokusunun yanı sıra *Osmancık*'ın gençlik yıllarından itibaren ruhsal değişim ve dönüşüm süreçlerini anlatan tarihi bir karakter romanıdır. Tarık Buğra bu eseriyle *Osmancık*'ın liderliğinde büyük bir milletin dönüşen kaderini betimlemektedir (Dalar, 2014: 43- 44). Eserde esas itibarıyla Şeyh Edebali'nin nasihat ve üstün bilgeliği sayesinde, *Osmancık*'ın benlik duygusu içerisinde hareket eden bireysel kimliğinin yerine milli kimlik anlayış ve erdemine ulaşması ve böylelikle koca bir ulusun dünyaya hükmeden bir yapıya dönüşümü anlatılmaktadır. Bu bakımdan incelendiğinde Buğra'nın *Osmancık* adlı yapıtı Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarını konu edinmesi ve Şeyh Edebali'nin Osman Gazi'ye yönelik nasihatlerini kapsaması yönü ile edebiyat siyaset ilişkisi bakımından önemli bir eseri teşkil ettiği söylenebilmektedir. Görüldüğü üzere edebiyat ve siyaset arasında sıkı bir ilişki söz konusudur. Bu ilişki Türkiye'de zaman zaman siyasetçilerin söylemlerinde de kendini göstermekte, edebiyat- siyaset ilişkisi, ideolojik düzlemde de yer bulmaktadır. Günümüz siyasetçilerinin söylemlerinde zaman zaman siyasetnamelere de vurgu yapıldığı, böylelikle siyaset ve edebiyat ilişkisini güncel ekonomik, sosyal ve politik konularla özdeşleştirdikleri görülmektedir. Nitekim Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 10 Nisan 2020 tarihinde Türk Konseyi'nin düzenlemiş olduğu 'Covid 19 Salgınıyla Mücadelede İş Birliği ve Dayanışma' temalı Olağanüstü Video Konferans Zirvesi'ne katılmış, burada gerçekleştirdiği konuşmasını Kutadgu Bilig'den aldığı şu sözlerle sonlandırmıştır (Hürriyet, 2020, Nisan 10):

“Kutadgu Bilig'deki şu kutlu tavsiyeyi şahsımla beraber tüm arkadaşlarıma hatırlatmak istiyorum. “İnen yükselir, yükselen iner, parlayan söner ve yükselen durur.” Evet, Yusuf Has Hacib'in dediği gibi, “İçinden geçtiğimiz bu sıkıntılı dönemler de inşallah kısa sürede bitecek, çok daha aydınlık ve huzurlu günler bizleri kucaklayacaktır.” Rabb'im yar ve yardımcımız olsun.”

Farklı bir örnekle ifade etmek gerekirse, 2013 yılında Türkiye'nin en büyük gösteri merkezi olan Arenalp'nın açılışını yapan dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan konuşmasında “(...) Türkçe hassasiyetini kaybettik. Burada böyle bir sıkıntı yaşıyoruz. Bizim son derece zengin bir dilimiz olmasına rağmen niçin? Eserlerimize isim koyarken yokluğunu ve yoksulluğunu hissetmeyeceğimiz bir tarihimiz var. Kültür diyoruz o da Türkçe değil. Hadi onu da Türkçeleşmiş kabul ediyoruz. İthal kelimelerle Türkçemiz mahvedildi. (...)” (Hürriyet, 2013, Ağustos 4) sözleriyle Türk dilinin anlam ve önemini vurgulamış, salonun isminin Türkçe olmamasını eleştirmiştir. 2014 yılında Arenalp

gösteri merkezinin adı Yahya Kemal Beyatlı olarak değiştirilmiştir. Buna mütâkip Recep Tayyip Erdoğan, gösteri merkezinin açılışından bir yıl sonra yaptığı konuşmada gösteri merkezinin adının değiştiğini halka duyurmuş, konuşmasının ilerleyen bölümlerinde Yahya Kemal Beyatlı'nın şu şiirini dile getirmiştir: “Şu kopan fırtına Türk ordusudur Yârabbi! Senin uğrunda ölen budur Yârabbi! Tâ ki yükselsin ezanlarla müeyyed nâmin, Gaalib et, çünkü bu son ordusudur İslâm'ın!” (Hürriyet, 2014, Mayıs 8). Verilen bu örneğe benzeşik olarak, Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli Twitter hesabından yapmış olduğu açıklamada birtakım değerlendirmelerde bulunmuş, “Büyük devlet ve fikir büyüklerimiz tarafından kaleme alınan siyasetnameler, layihalar, risaleler ve ciltler dolusu eserler adaletin ve adil yönetimin ikamesi ve inkârı olmayacak özelliğine vurgu yapmıştır. Adalet insan onurunun, devlet umurunun ayrılmaz parçasıdır.” söylemleri ile bir nevi edebiyat ve siyaset ilişkisindeki bütünlüğe ve öneme vurgu yapmaktadır (Sabah, 2020, Haziran 23). Aynı şekilde, Devlet Bahçeli 10 Haziran 2008 yılında hayata gözlerini kapatan dünyaca ünlü Kırgız yazar Cengiz Aytmatov için bir duyuru yayınlamıştır. Bu mesajda Cengiz Aytmatov için ‘Türk milletinin yetiştirdiği en büyük yazarlardan’ ifadesini kullanmıştır. Bununla birlikte Aytmatov’un Türklüğün tarih boyunca elde ettiği bütün maddi ve manevi edinimlerini eserlerine aktardığını belirtmiştir. Devlet Bahçeli mesajının ilerleyen kısmında Cengiz Aytmatov için “Hayatı boyunca kazandırdığı eserleri, bundan sonra da Türk milletinin yolunu aydınlatacak en güçlü manevi kaynaklarından olacak” ifadelerini kullanmıştır (Hürriyet, 2008, Haziran 13). Bir başka siyasal söylem örneği Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’nun 1 Kasım seçimleri için başlatmış olduğu siyasi kampanyanın başlangıcında Cahit Sıtkı Tarancı’nın *Memleket İsterim* şiirini okuması ve bu sayede ideolojik bir vurgu yapmış olmasıdır. Aynı şekilde, Cumhuriyet Halk Partisi Yalova milletvekili Muharrem İnce’nin 2014 yılında yapmış olduğu seçim mitinginde Hasan Hüseyin Korkmazgil’in *Acıyı Bal Eyledik* adlı şiiri ile konuşmasına başlaması (Hürriyet, 2014, Eylül 5) ve bu şiirlerle siyasal düzlemde seçim kampanyalarında ideolojik bir mesaj verilmesi de edebiyat siyaset ilişkisinin kopmaz bağlarla bağlı olduğunun bir göstergesidir. Bu bağın farkında olan siyasi liderler söylemlerinde barındırdıkları edebi içeriklerle ideolojik görüşlerine estetik bir vurgu yapmaktadırlar.

Bu tez çalışmasının kapsamı uyarınca siyasal unsurlar taşıyan edebi bir eser olarak karşımıza çıkan Manas Destanı'nda yer alan iki kavram olarak mankurt ve közkaman kavramları siyasal söylem bağlamında ideolojik açıdan irdelenecektir. Böylelikle Türk siyasetçilerinin söylemleri ve edebiyat arasındaki ilişki irdelenirken, aynı zamanda mankurt ve közkaman kavramlarını edebiyat disiplininin yanısıra, siyasal bir düzlemde de inceleme fırsatı oluşacaktır. Şüphesiz Manas Destanı'ndan gelen iki kavram olarak mankurt ve közkaman kavramları edebiyata bağlı olduğu kadar siyasete de bağlı olan iki önemli olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle çalışmanın ilerleyen bölümlerinde edebiyat ve siyaset arasındaki ilişki detaylı olarak incelenecek ve çalışmanın üçüncü bölümünde söz konusu bu ilişki mankurt ve közkaman kavramları özelinde, Türk siyasetçilerinin söylemleri ışığında ideolojik düzlemde ampirik verilerle analiz edilecektir. Çalışmanın devam eden kısmında edebiyat ve siyaset ilişkisi alt başlıklar halinde incelenecektir. Bilindiği üzere milli edebiyat dönemi 1911 yılında *Genç Kalemler* dergisi ile başlatılan ve “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı”nın ortaya çıktığı 1923'e kadar devam eden bir sürecin ifadesidir (Dayanç, 2012: 91). Bu dönemin başlıca temsilcileri Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Mehmed Emin Yurdakul, Ali Canip Yöntem'dir. Milli Edebiyat döneminin yanı sıra bu dönem öncesinde de yer alan ve edebiyat siyaset ilişkisini anlamlandırabilecek siyasetnameler, Orhun Anıtları, destanlar vb. eserler de çalışmanın ilerleyen bölümlerinde incelenecektir.

1.2.1. Manas Destanı

Dünyanın en uzun manzum edebiyat eseri olarak karşımıza çıkan Manas Destanı, Kırgızlar'ın ve tüm Türk topluluklarının milli destanıdır. Kırgız kültür, gelenek ve ulusal yapısını içerisinde barındıran destanın baş kahramanının adı Manas'tır ve destanın adı da buradan gelmektedir (Geyikoğlu, 2001: 202). Yazılmış olan en uzun destan olarak ve zengin edebi içeriği açısından Manas Destanı, yalnızca Kırgızların değil diğer Türk topluluklarının da kültür yapısını, inanç şekillerini, dünya görüşlerini ve toplumsal yapılanmalarını zihinlerde canlandıran bir destanı teşkil etmektedir (Useev, 2017: 53). Bunların yanı sıra, diğer destanlara benzer özelliği itibarıyla Manas Destanı da toplumun idealize ettiği bir şahsiyet üzerinde yoğunlaşır ve destanda kahraman olarak ifade edilen kişi toplumun standart özelliklerini, inançlarını, geleneklerini ve tüm milli değerlerini içerisinde barındırarak destana sahip olan

toplumun özelliklerini yansıtır (Çetin, 1998: 46). Derin ve köklü bir tarihi içerisinde barındırması yönü ile Manas Destanı Kırgızlar ve tüm Türk toplulukları için büyük bir öneme sahiptir.

Çin kaynaklarından elde edilen bilgilere göre M.Ö. 3. yüzyılın hadiselerinde Kırgızlardan söz edilmektedir. Dolayısıyla derin bir geçmişe sahip olması yönüyle destan Türk toplulukları için önemli bir özelliğe sahiptir. Süreç içerisinde Hunların, Göktürklerin, Uygurların, Moğolların iradesi altında zaman zaman bağımsız olarak hüküm süren Kırgılar 1917’de Bolşevik ihtilali ile Sovyetler Birliği’ne dâhil olmuşlardır. 1985’li yıllarda Sovyetler’deki dağılma sonucunda bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetlerinden biri olmuştur (Doğan, 1995: 230). Manas Destanı hakkında edinilmiş ilk bulgulara 16. yüzyılda Ahsikentli Seyfettin’in kaleme almış olduğu Mecmuatü’t Tevarih yapıtındaki verilerde rastlanılmaktadır (Ekinci, 2016: 383). Seyfettin, Mecmuatü’t Tevarih isimli yapıtında adını destana veren kahraman Manas’ı gerçekte yaşamış bir tarihi kişilik olarak eserinde konu etmiş, 1856’da Kazakistan’lı düşünür Çokay Velihanov’un destan üzerine bir araştırma makalesi yayınlaması, Manas Destanı’nı bilimsel manada literatüre kazandırmıştır (Ekinci, 2016: 383). Manas Destanı; Manas, oğlu Sametey ve torunu Seytek üçlemesinden oluşmaktadır. Destanın konusu; Kırgızların Kıtay, Mançu, Kalmaklar ve Moğollar gibi düşmanlara karşı mücadelesini ve Kırgız halkını uyaran bir söylem ve içerik bağlamında edebi bir zenginlikle yoğurulmuş Kırgız örf adet ve gelenekleri oluşturmaktadır (Arvas, 2017: 138). Dört yüz bin mısrası ile dünyanın en uzun destanı olan Manas Destanı’nın tarihi kısmında Kırgız/ Kalmuk savaşları daha çok ortaya çıkmakta ve vatanın korunması etrafında verilen mücadele çerçevesinde Kırgızların mitolojileri, dini inançları, evlenme ve düğün adetleri, eğlence, sevinç ve ıstırapları gibi kültürel konular da yer almaktadır (Akyüz, 2010: 171). Konusu ve zengin edebi içeriği bakımından birçok araştırmaya konu olmuş Manas Destanı tarihsel, siyasal, kültürel ve edebiyat bağlamında pek çok bilimsel alan tarafından inceleme konusu olmuştur. Bu bağlamda yazılı en uzun manzum eser olarak varlığını korumuş Manas Destanı hem dünya literatürüne hem de Türkiye’deki literatüre büyük bir zenginlik katmış farklı araştırmacılar ve bilim dalları tarafından inceleme konusu olmuştur.

1.2.2. Orhun Kitabeleri

Türk dil, tarih ve edebiyatı açısından mühim bir yere sahip olan Orhun Kitabeleri Türkler tarafından kullanılmış ilk alfabe olan Orhun alfabesi ile Göktürkler tarafından oluşturulmuş eserlerdir. Orhun Kitabeleri, Göktürk Devleti yöneticilerinden; Köl Tigin, Bilge Kağan ve Tonyukuk'un yaşanan olaylar hakkında bilgi vermek, devirleri ve devletleri hakkında tecrübe, görüş ve kanaatlerini ifade etmek amacı ile yazdırıp diktirdikleri kitabelerdir (Kanbur, 2019: 105). Bu anıtlar, Türk lisanının bilinen ilk yazılı kaynaklarıdır. Söz konusu kitabelerden birincisi Göktürk Devleti'nin bilge veziri Tonyukuk adına 720 senesinde şahsı tarafından oluşturulmuş ve anıttaki sözler Tonyukuk'a ait ifadeleri teşkil etmektedir (Koç, 2016: 1555). İkinci anıt ise Kül Tigin Kağan adına 732 senesinde Bilge Kağan tarafından yaptırılmıştır. Anıtlardan üçüncüsü ise 735 senesinde Bilge Kağan adına yaptırılmıştır. İkinci ve üçüncü kitabelerdeki ifadeler Bilge Kağan'a aittir (Koç, 2016: 1555). 1889 yılında Moğolistan'da Orhun Vadisi'nde bulunan Orhun Yazıtları Bilge Kağan, Köl- Tigin ve Vezir Tonyukuk'un söylemlerinden Türk ulusunun o yıllarda diğer ulus ve topluluklarla sürdürmüş oldukları savaş ve mücadelelerin yazıya döküldüğü anıtlardır (Batur ve Yıldırım, 2013: 313). Bunun yanı sıra kitabeler Türk ulusunun varlığının muhafaza edilebilmesi için bazı tavsiyeler ve ihtârlar içermekte, Türk medeniyeti, yönetim anlayışı, hükümdarlık vazifeleri, devlet düzeni, Türk tarihi, örf- geleneği gibi konularda bilgiler vermektedir (Batur ve Yıldırım, 2013: 313). 1889 yılında bulunan anıtlar, 1893 senesinde Danimarkalı dilbilimci Vilhelm Thomsen tarafından, Rus Türkolog Vasili Radlof'un da katkılarıyla çözümlenmiş ve tercüme edilmiştir. Bununla birlikte Orhun Anıtları on iki hayvanlı Türk takvimi esas alınarak tarihlendirilmiştir. Kül Tigin anıtında onun koyun yılının 12'sinde öldüğü belirlenmiştir. Bu tarih bizim takvimimizde 27 Şubat 731 yılına rastlamaktadır. Kitabelerde yer alan bazı Çince ifadeler kesin tarihlerin saptanabilmesine yardımcı olmuştur. Böylelikle kitabedeki ifadelerin 21 Ağustos 732 tarihinde tamamlandığı sonucuna ulaşılmıştır (Hali ve Rencüzoğulları, 2017: 430).

Orhun Kitabeleri'nde devlet bekâsını koruma, milli egemenliği yitirme veya elde etme konularının da yer aldığı görülmektedir. Bu konular hakkındaki ifadelerde genel olarak bir soru sorulmakta ve ardından sorulan sorunun cevabı açıklanmaktadır. Kitabede yer alan bu sorularla ilgi ve dikkat çekildiği, durum analizi yapılarak belirli bilgi ve gerçeklerin anımsatıldığı, milli şuurda düşünme düzeylerine teşvik edildiği

görülmektedir (Topsakal, 2018: 304). Kitabelerde yer alan soru cevap tekniği ile kullanılmış ifadeleri şu şekilde örneklendirebilmek mümkündür: “Şimdiki Türk milleti, beyleri, bu zamanda itaat eden beyler olarak mı yanılacaksınız?” (Ergin, 1970: 3). “Üstte gök batmasa, altta yer delinmese, Türk milleti, ilini, töreni kim bozabilecekti?” (Ergin 1970: 8). “(...) Ben Bilge Tonyukuk: (...) Niye kaçıyoruz? Çok diye niye korkuyoruz? Az diye niye kendimizi hor görelim?” (Ergin, 1970: 42). Örneklerde görüldüğü üzere kitabelerin bazı kısımlarında soru cevap tekniği kullanılarak okuyucular derin bir düşünceye sevk edilmektedir. Sevk edilen bu derin düşünce ile okuyucunun milli şuurda ve devlet- millet bekası üzerinde öğütler ve nasihatler alması hedeflenmektedir.

Eski Türk topluluklarından başlamak suretiyle Türk kadınının siyasal hak edinimlerini nasıl kazandığı elde ettiğimiz yazılı ve sözlü kaynaklar sayesinde açıklanabilmektedir. Bu bağlamda Orta Asya’da kadın ile erkeğin tamamen eşit olduğu söylenebilmektedir (Konan, 2011: 161). Orhun anıtlarında hakanın karısının kocası ile beraber Türk ulusunun başına indiği anlatılmaktadır. Bununla birlikte Türk hükümdarları yabancı elçileri kabul edecekleri vakit, eşleri de resmi olarak kabulde hazır bulunurlardı (Konan, 2011: 161). Bu dönemlerde kadın ve erkek devleti birlikte yönetirlerdi. Hatta zaman zaman kadının tek başına devlet yönetiminde bulunduğu da görülmektedir. Bu duruma Orhun Kitabelerinde de yer verilmekte, kadın ve erkek eşitliği bağlamında devlet yönetiminde ortak haklara sahip oldukları vurgulanmaktadır. Ziya Gökalp bu durumu şu şekilde ifade etmekte ve eski Türk toplumlarında kadının durumunu şu sözlerle ifade etmektedir: “Eski kavimler arasında hiçbir kavim Türkler kadar kadın cinsiyetine hak vermemiş ve saygı göstermemiştir.” (Akyılmaz, 2000: 13). Bu doğrultuda incelendiğinde Orhun Kitabeleri Türk milletinin örf, adet, gelenek ve kültürü bağlamında dönemin politik tutumunu ve savaşları, Türk tarihi ve devlet geleneği hakkında vermiş olduğu bilgilerle ve devlet- millet bekası için yapmış olduğu uyarılarla Türk tarihinin ilk siyasetnamesi olma özelliği taşımaktadır.

1.2.3. Siyasetnameler

Arap ve Fars kökenli iki sözcüğün yan yana gelmesi ile oluşan siyasetname sözcüğü, devlet yöneticiliğine dair tavsiye, uyarı, nasihat, yönetimin esaslarının nasıl olması, yönetim ve halk arasındaki ilişkinin ne şekillerde olması gerektiği gibi konuların ele

alındığı yapıtlar için kullanılan bir isimdir (Cerrah, 2019: 2002). İslami literatürde dönemin hükümdar ve yöneticilerine önemli tavsiyeler sunmak ve adalet merkezli bir hükümdarlık oluşturmalarını talep etmek sebebi ile kaleme alınan politik, ahlaki ve edebi içerikli yazılara siyasetname adı verilmektedir (Adalıoğlu, 2013: 246). Bu eserlere Maverdi'nin el- Ahkâmu's sultâniyye'si, İbn Teymiyye'nin Siyâsetü's-şer'iyye'si, Yusuf Has Hacip'in Kutadgu Bilig'i, Nizamülmülk'ün Siyasetname'si örnek gösterilebilir (Adalıoğlu, 2013: 246). Siyasetnamelerdeki asıl amaç, devletin ve milletin bekâsını sağlamak, bunları güçlü bir temel üzerinde muhafaza etmektir. Zira bahsi geçen bu eserlerin yazıldıkları yıllarda devlet yönetimindeki hükümdar bizzat devletin kendisi gibidir. Hükümdarların kişilikleri, yapıp ettikleri, zayıf veya güçlü oluşları, halka karşı yaklaşımları doğru orantılı bir şekilde devletin varlığını alakadar etmektedir (Cerrah, 2019: 2002).

Siyasetname geleneğini Doğu ve Batı'da İlk ve Orta Çağlardan başlayarak temellendirebilmek mümkündür. Batı'da Platon ve Aristoteles gibi filozoflar vermiş oldukları eserlerle bu geleneğin başlangıcını oluşturmuşlardır. Doğu siyasetnamelerinin temel kaynaklarını ise Antik Hint ve Pers Sasani kültürleri oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Uzak Doğu ve Arap kültürleri de Doğu'daki siyasetname geleneğine etki etmiş kültürlerdendir (Kara, 2017: 38). Siyasetnameler, Türk- İslam edebiyatında var olan siyaset anlayışını edebiyat, felsefe, tarih ve sosyoloji gibi açılardan bizlere ulaştıran önemli edebiyat türlerindendir (Avçın, 2012: 146). Tarihsel sahnede teşkilatçı bir yapıya sahip olan ve pek çok devlet kurmuş olan Türkler de siyasetname geleneğine büyük bir önem vermiş, bu sayede siyasetname alanında pek çok yapıt kaleme alınmış, zaman zaman da tercüme edilmiştir (Avçın, 2012: 146). Literatür taraması yapıldığında farklı yazarların siyasetnamelerinin farklı kategorilere ayrıldığı görülmektedir. Bu sınıflandırmaya göre içerikleri açısından siyasetnameleri gruplara ayırabilmek mümkündür. Süllü (2017) yapmış olduğu “Siyasal İletişim Açısından Tarihi Metinler Olarak Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Siyasetnameleri: Nizam'ül Mülk'ün Siyasetnamesi ve Koçi Bey Risalesi Bağlamında Siyasal İletişimin Tarihsel Kökenleri” adlı çalışmasında siyasetname türlerini şu şekilde ifade etmektedir (Süllü, 2017: 52):

- “1) Siyaset ve devlet idaresini; felsefi ve idealist açıdan ele alan siyasetnameler: Farabi'nin el Medinetü'l Fadila'sı ve Füzül'ül medeni adlı eserler bu türe örnekler.
- 2) Siyaset ve devlet idaresi konusunu, teorik olarak ele alıp, konu üzerinde İslam'ın düşüncelerinin ne olabileceğini tespit etmeye yönelik siyasetnameler; Maverdi'nin

“el- Ahkamu’s- Sultaniyye” isimli eseri ve İbn Teymiyye’nin “es- Siyasetü’ş-şer’iyye” si örnek verilebilir.

3) Sultan, padişah, vezir ve diğer devlet adamlarına siyaset sanatı konusunda pratik yol gösteren idari aksaklıkları gidermek için siyasi ve ahlaki nasihatler veren siyasetnameler: Nizamü’l Mülk’ün “Siyasetname”si, Keykâvus’un “Kabusnâme”si ve Gazzâli’nin “Nasihât’ül Mülûk”ü gibi eserler buna örnek gösterilebilir.

4) Osmanlı devletinin duraklama ve gerileme dönemindeki siyasetnameler; Örnek olarak dönemin Islahatnâmeleri ve Laiyhâlar örnek verilebilir.”

Siyasetnameler sahip oldukları zengin kültürel içerikler dolayısıyla sadece Türkçe ve edebiyat tarihçileri açısından değil, siyaset tarihçileri bakımından da önemli bir özelliği teşkil etmektedir. Siyasetnameler hükümdar ve yöneticilere yol gösterici eserlerdir; fakat bunu yanı sıra aktarılmak istenen düşünceler konuya uygun edebi bir dille ayet, hadis, dua ve ulemanın rivayet ettiği dini hikâyelere dayandırıldığı için ahlak kitabı niteliği de taşımaktadır (Aydın, 2019: 271). Bu bağlamda ele alındığında siyasetnameler, edebiyat ve siyaset ilişkisi bağlamında değerlendirilmektedir.

1.2.3.1. Siyasetname Örneği Olarak Kutadgu Bilig

Türk kültür tarihinde siyasetnamelerin bilinen ilk örneği olan *Kutadgu Bilig* on birinci yüzyılda Balasagunlu Yusuf Has Hacib tarafından kaleme alınmıştır. İlk siyasetname örneği olarak Karahanlılar döneminde yazılmış olan yapıt, Karahan hükümdarı Tabgaç Buğra Han’a sunulmuştur. Satuk Buğra Han öncülüğünde devletçe İslamiyet’i benimseyen Karahanlılar, bu yönü ile de Türk tarihi açısından önemli bir konuma sahiptirler (Aydemir, 2017: 98). *Kutadgu Bilig* isimli yapıt “Kutlu olma bilgisi” ya da “Hükümdarlık bilgisi” veya “siyasi hâkimiyet bilgisi, devlet olma, devletli olma bilgisi” anlamlarına gelmektedir. Yapıt devlet hükümdarına nasihatler sunmak ve ideal devlet yönetimi hakkında bilgiler vermek amacıyla yazılmıştır. Bundan dolayı yapıt, siyasetname özelliğinde kaleme alınmış önemli bir eser olarak kabul edilmektedir (Ayık, 2016: 13). *Kutadgu Bilig* üzerine yapılan araştırmalar göz önüne alındığında, Yusuf Has Hacib’in Hint, Çin ve hatta Yunan medeniyetlerinin sırlarına da vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Halkın içinde yaşayan Yusuf Has Hacib’de dünyaya ve hayata her yönü ile açılan derin bir bilgi birikiminin varlığı söz konusudur. Bu bağlamda o, bir bilge ve yol gösteren, devleti ve milleti yönlendiren bir Türk büyüğüdür (Yavuz, 2007: 148). Yusuf Has Hacib *Kutadgu Bilig* isimli siyasetnamesinde “İyi bir devlet yönetimi ve yöneticisi nasıl olmalıdır?” sorusuna yanıt aramıştır. Yapıtta dönemin politik, iktisadi,

toplumsal konularına ilişkin mühim bilgilere yer verilmiştir. Yusuf Has Hacib, devlet ve halkı hükümdara Tanrı tarafından sunulan bir emanet olarak belirtmektedir. Bundan dolayı devleti yöneten kişi veya kişilerin görevini icra ederken adil, liyakatli, şefkat ve merhamet sahibi vb. gibi konulara önem vermesi gerektiğini nasihat etmiştir (Açık, 2016: 419). *Kutadgu Bilig*'e göre ideal bir devlet yöneticisi halkına örnek teşkil etmeli ve halka her konuda doğru olanı göstermelidir. Esere göre şayet devleti yöneten kişi doğru yoldan şaşarsa halk ne yapması gerektiğini öngöremez ve devlette kaos ortamı hakim olur. Bu durum *Kutadgu Bilig*'de şu şekilde ifade edilmektedir (Demirel, 2014: 370):

“Bey iyi olursa halk da daima ona itaat eder, iyi ve güzel tavır ve hareketlere sahip olur.
Hükümdar, bilgili, akıllı, halka davranışı iyi, cömert, tokgözlü ve gönlü zengin olmalıdır.
Bey çok akıllı olmalı, aklın kıymetini bilmelidir; bilgili insanın düşmanı çok olur. İnsan her işe başlarken, bilgi ile başlar, akıl ile sona erdirir. Bey halkı bilgi ile elinde tutar; bilgisi olmazsa akıl işe yaramaz.
Eğer halkın başında bulunan insan iyi olursa, onun bütün memurları da iyi olur. Sen doğru ol, tavırlarını düzelt; halkın hareketi kendiliğinden düzene girer.
Beylik çok iyi bir şeydir, fakat daha iyi olan kanundur ve onu doğru tatbik etmek lazımdır. Her tarafta iyi kanun ve idare hâkim oldu; kötüler hile ve sahtekârlıklarını kaybedip ortadan kayboldular. Ben işleri doğruluk ve kanun ile hallederim insanları, bey ya da kul olarak ayırmam.”

Kutadgu Bilig'de temel alınan yönetim anlayışı, adelet sistemi idealize edilmiş, halkın egemenliğinin var olduğu, laik ve sosyal bir düzene işaret etmektedir. Eser, temel anlamda dört ana karakterin kendi aralarında geçen konuşmalardan meydana gelmektedir (Doğan, 2002: 128). Bu dört ana karakterin her birinin farklı toplumsal rolleri ve sınıfları mevcuttur. Dört ana karakterin her biri toplumsal bir değeri ifade etmektedir. *Küntogdi* hükümdardır ve hukuku sembolize etmektedir; *Aytoldi* vezirdir ve mutluluk ve huzuru sembol etmektedir; *Ögdülmis* de vezirdir, mantık ve zekâyı sembol etmektedir; *Odgurmis* ise asetiktir ve sonuçları sembolize etmektedir (Doğan, 2002: 128). Yusuf Has Hacib bu eserde kâmil insanı ortaya koymak istemektedir. Eserde iyi bir vezirin ve komutanın hangi özelliklere hâiz olması gerektiği, ordunun ve komutanın ne çeşit özelliklere sahip olması gerektiği gibi devletin ve milletin bekâsını da içerisinde barındıran hayati konular ele alınmaktadır (Sarica, 2008: 87). *Kutadgu Bilig*, sadece Türk tarih bilimi açısından değil, bunun yanı sıra Türk toplum bilimi, Türk antropolojisi ve Türk devlet yönetim düşüncesi dallarında da araştırılıp incelenen önemli bir eserdir.

Türk İslam edebiyatının ilk yapıtlarından birini teşkil eden *Kutadgu Bilig*, Türk edebiyatı ile siyaset arasında kurulan köklü ilişkilere bir örnek teşkil etmektedir (Adalıoğlu, 2013: 237).

1.2.3.2. Nizamülmülk'ün Siyasetnamesi

Asıl ismi Hasan b. Ali b. İshak el Tusi olan Nizamülmülk, Horosan'ın önemli merkezlerinden olan İran'ın Tus iline bağlı Nukan kasabasında 1018 yılında hayata gelmiştir. Büyük Selçuklu Devleti'nde Alp Arslan ve Melikşah'ın vezirliğini yapmış, hükümdarlarından büyük övgüler görmüş bir devlet adamı ve düşünürdür (Armağan, 2016: 94). Nizamülmülk aralıksız olarak ortalama 30 yıl boyunca Sultan Alp Arslan ve Sultan Melikşah'a dolayısıyla Büyük Selçuklu İmparatorluğu'na başarıyla hizmet etmiştir. Onun hizmetlerini genel olarak “Fetihler, Taht Kavgaları ve Savaşlardaki Hizmetleri”, “Selçuklu- Abbasi İlişkilerindeki hizmetleri”, “Hasan Sabbah ve Batınilerle Mücadeledeki Hizmetleri”, “Mezhep Çatışmalarına Son Vermek İçin Verdiği Mücadeleler”, “İkta Hizmetlerinin Yaygınlaştırılmasındaki Hizmetleri”, “Selçuklu Devlet Teşkilatına Yaptığı Hizmetler”, “İmar Faaliyetlerine Katkısı”, “İlim ve Ulemaya Hizmetleri” gibi başlıklarda sıralamak mümkündür (Özaydın, 2018: 1-2).

Nizamülmülk devlet teşkilatında yapmış olduğu yenilikler ve ön plana çıkarttığı düşüncelerle Selçuklu tarihinde mühim bir yere kavuşmuştur. Nizamülmülk kaleme aldığı *Siyasetname* adlı önemli eseriyle birtakım devlet yönetim esasları ortaya koymaktadır (Göksu, 2018: 147). İslami kültüre oldukça hâkim olan Nizamülmülk eserinde ortaya koymuş olduğu devlet yönetim ilkelerinin sadece teorisyeni değil, aynı zamanda da gerçekleştiricisi olmuştur (Göksu, 2018: 147). Nizamülmülk'ün yönetim konusundaki eseri *Siyasetname*, İslam dünyasında sıklıkla kullanılan “Nasihatü'l Mülük” türünden yapıtlardandır. Nizamülmülk eserinde devlet yönetimi konusunda nasihat niteliğinde bilgiler verirken, düşüncelerinin temelini yaşayarak ve tecrübe ederek oluşturmaktadır (Ocak, 2018: 45). Nizamülmülk *Siyasetname* adlı eserinde sadece nasihat etmekle yetinmemiş, dönemin birtakım olaylarını nakletmiştir. Büyük Selçuklu Devleti'nin genel yapısını, devlet yönetimini, askeri, politik, iktisadi ve hukuki işleyişini, sorunlu yönlerini, alınması gereken tedbirleri gibi önemli konuları değerlendirmiş, halkın genel vaziyetiyle alakalı önemli veriler sunmuştur (Menekşe, 2005: 199). 1091 yılında Melikşah'a sunulan eser Sultan'ın büyük takdirini kazanmıştır.

Nizamülmülk, yöneticilik sanatı ile ilgili bilgi vermek üzere Farsça yazılan eserinde devlet yönetim ilkelerinin neler olması gerektiği, devlet millet ilişkisinin ne yönde olması gerektiği, devlet yöneticilerinin yapmış oldukları hatalar gibi birçok yönetsel konuyu da ele almıştır (Gökcan, 2018: 29). Nizamülmülk eserinde yönetim ve devlet işleri konusunda verdiği nasihatlerin yanı sıra halkla olan ilişkilerde de adaletli olunması gerektiğini belirtmektedir. Nizamülmülk, eserinde dönemini birtakım değerlendirmelere tabi tutmuş, önceki milletlere ve devlet yöneticilerine dair karşılaştırmalarda bulunmuş, yönetimin eksikliklerini ortaya koymuştur. Nizamülmülk her konuyla ilgili görüşlerini ortaya koyarken tarihi bilgi ve örneklerle de görüşlerini detaylandırarak desteklemektedir (Cerrah, 2019: 2003).

Siyaset biliminde siyasetin kaynağı, gerekliliği, organizasyonu gibi araştırma ve tartışmaların yanında devlet yöneticilerine devlet ile ilgili tavsiyelerde bulunmak da önemli bir yere sahiptir. Nizamülmülk'ün *Siyasetname* ve Machiavelli'nin *Prens* adlı eserleri devlet yöneticileri ve devlete ilişkin tavsiyelerin en dikkate değer örneklerindendir (Kırca, 2020: 1). *Siyasetname* adlı eser günümüzde bir yönetim klavuzu olarak kabul edilmektedir. Siyaset biliminin içerisine dâhil olan bu eserin benzer örnekleri dünyanın çeşitli devletlerinde de kendisini göstermektedir. Örneğin; Batı'da Machiavelli'nin *Prens*, Hobbes'un *Leviathan*'ı Doğu'da ise Beydeba'nın *Kelile ve Dimne*, Yusuf Has Hacib'in *Kutadgu Bilig*, Firdevsi'ni *Şehname*, Keykavus'un *Kabusname* isimli eserleri siyaset bilimine dâhil olan ve devlet yöneticilerine tavsiyeler niteliğinde yazılmış, devlet yönetim esaslarını şekillendiren eserlerdir (Ekiz, 2010: 4).

1.2.3.3. Namık Kemal'in Hürriyet Kasidesi ve Vatan Yahut Silistre Adlı Piyesi

Tanzimat dönemi çeşitli edebiyat türlerinin oluştuğu ve yeni fikir akımlarının çoğalmaya başladığı bir dönem olmuştur. Tanzimat döneminde edebiyat, halkı aydınlatmada ve yol göstermede kullanılan bir alan haline gelmiştir. Edebiyatçılar, edebi ürünlerine bu işlevi verirken kendi sosyal ve siyasal düşüncelerinden hareket etmişlerdir (Yürek, 2013: 250). Bu bağlamda Türk edebiyatı açısından Tanzimat döneminin önemli bir konumu bulunmaktadır. Modernite sürecinin hız kazandığı bu dönemde edebiyat ve siyaset arasında sıkı bir ilişki başlamış, aydınlar tarafından topluma sunulan edebi eserler dönemin politik ortamına paralel olarak harmanlanmıştır (Aydın, 2011: 197). Edebiyat siyaset ilişkisi bağlamında inceleyeceğimiz Tanzimat

dönemi aydınlarından Namık Kemal, Türk milliyetçiliğine ilham kaynağı olmuş, Türk milliyetçiliği konusunda hem kendi dönemine hem de gelecek kuşaklara şuur kazandırmıştır. Genç Osmanlı hareketine mensup olan Namık Kemal, şair, gazeteci, araştırmacı kimliğiyle aydın bir kişiliği teşkil etmektedir. Namık Kemal daha yirmi yaşında iken gazetelerde çıkan yazılarıyla tanınmış, yirmi sekizinde düzene ve imparatorluğu yönetenlere büyük eleştirilerde bulunmaya başlamıştır (Çadircı, 1991: 39).

Yeni Osmanlılar, Osmanlı yönetimine muhalif aydınların meydana getirdiği bir oluşumdur. Yeni Osmanlıların gündeme getirdiği ve savunduğu önemli kavramlar özgürlük, adalet, egemenlik gibi düşüncelerdir (Sağlam ve Yiğitoğlu, 2018: 283). Bu düşüncelerin onlara Jön Türkler tarafından miras kaldığı kabul edilmektedir. Jön Türkler kavramı ise genel mânada 2. Abdülhamid dönemindeki siyasi muhalefet hareketleri ve bu hareketlere destek veren kişi veya topluluklar olarak tanımlanmaktadır (Sağlam ve Yiğitoğlu, 2018: 283). Namık Kemal, erken yaşlarında dönemin en ünlü devlet kurumlarından olan ve Osmanlı Devleti'nin modernleşmesinde mühim bir görev yüklenen Tercüme Odası'nda memuriyet görevi yapmaktaydı (Çağan, 2012: 261). Lakin bu kariyerini devam ettirmektense Şinasi'nin yayımladığı *Tasviri Efkar*'da yazar olmayı seçerek fikirlerini yazmaya başladı. Şinasi, hem laikliğin hem de ulusçuluğun öncüsü hem de gerçek bir Jön Türk idi. Şinasi hem Namık Kemal hem de Yeni Osmanlıların fikir çerçevelerinin şekillenmesinde etkisi olan mühim bir düşünürdü (Çağan, 2012: 261). Namık Kemal, Şinasi'nin etkisi ile fikirlerini siyasal ve sosyal hayata yöneltmiş, edebiyat ve siyaseti ilişkilendirerek eserler sunmaya başlamıştır.

Namık Kemal 1867 yılında kaleme aldığı ve 31 beyitten oluşan *Hürriyet Kasidesi* adlı eserinde siyasi bir tavır almış, Osmanlı halkı adına müdafaa ettiği fikirlerini dile getirmiştir. Toplumsal yozlaşmadan hareketle ve çok güçlü bir girişle kaleme aldığı *Hürriyet Kasidesi*'nin ilk beyitinde izzet ve şerefiyle hükümet kapısından çekildiğini söyler. Sonra yozlaşmanın bedelini beyitlerinde sıralamaya başlar (Uludağ, 2018: 36). Namık Kemal'den sonraki kuşaklar için bir bildiri özelliği taşıyan *Hürriyet Kasidesi*, toplumsal bağlamda yeni fikirler öne sürmekle birlikte Osmanlı modernleşmesi hakkında da birtakım fikirler içermektedir. Bu bağlamda Namık Kemal *Hürriyet Kasidesi* adlı yapıtında toplum içerisindeki hukuk, egemenlik ve hürriyet gibi nosyonları sorunsallaştırmış, Osmanlı devlet geleneğinde yasal bir düzleme henüz

dayanmayan modernleşme argümanlarını bürokrasinin odağı haline getirmiştir (Durmuş, 2014: 240). Namık Kemal, *Hürriyet Kasidesi* adlı eserinde hürriyet temasını ayrıntılı bir biçimde ele almaktadır. Bu şiirinin bir mısrasında “Ne efsunkâr imişsin âh, ey didâr-ı hürriyet / Esir- i aşkın olduk gerçi kurtulduk esaretten” diyerek hürriyetin öneminden bahsetmektedir (Karabulut, 212: 322).

Namık Kemal farklı edebiyat dallarında eserler kaleme almış bir düşünürdür. Ancak o, genel olarak şiirleriyle bilinen bir şair olmuştur. Şiirlerinde şekilden ziyade konularda ortaya çıkarmış, şiire yeni konular ve görevler yüklemiştir. Namık Kemal’in şiire getirmiş olduğu yeni konular ülke, ulus, hukuk, adalet, özgürlük gibi kavramlarla şekillenmiştir. Osmanlı Devleti’nin yıkılış döneminde şiire getirdiği bu yeni temaları yüksek sesle kullanarak topluma sunmuştur (Gariper ve Bayraktar, 2017: 127). Namık Kemal edebiyata getirmiş olduğu bu yeni temaları *Hürriyet Kasidesi* ve *Vatan Yahut Silistre* adlı eserlerinde başarılı bir şekilde dile getirmiş ve topluma sunmuştur. Bu yönü ile Namık Kemal edebiyat dünyasına kazandırmış olduğu bu eserlerle hem kendi dönemine hem de kendinden sonraki dönemlere ışık tutmuş, milli şuur kazanımı konusunda topluma büyük bir ilham vermiştir.

Namık Kemal, Tanzimat aydınlanmasının oluşumunu büyük katkılar sunmuştur. O, fikirlerini romandan şiirlere, tiyatradon makaleye kadar pek çok alanda ortaya koymuştur. Namık Kemal, halkın tiyatro vasıtasıyla bilinçlendirilebileceğine inanmış, bu yolla insanları eğlendirirken düşündürmeyi hedefleyerek *Vatan Yahut Silistre* adlı piyesini topluma sunmuştur (Alver, 2020: 202). Namık Kemal’in 1873 yılında yayımlanan ve toplumsal bağlamda büyük yankılar uyandıran *Vatan Yahut Silistre* adlı piyesi, Batı tesiriyle Tanzimat döneminde başlayan Türk tiyatro edebiyatının vatan temalı ilk oyunudur. Vatansever ve milliyetçi temaların ilk defa ele alındığı bu eser, vatan ve millet sevgisini gösteren cümlelerle doludur (Büyükarman, 2008: 131). Namık Kemal’in kendi vatansever ve muhafazakâr kişiliği, Müslüman askerlerinin kahramanca direnişini ifade ettiği bu yapıtında gözlemlenmektedir. *Vatan Yahut Silistre* adlı piyesin politik tiyatro açısından önemi, Türk tiyatrosunda seyirciyle kurulan etkileşimden de anlaşılabilir. Oyunda zaman zaman geçen “Yaşasın vatan!” sloganlarına seyircilerde eşlik etmekte ve Namık Kemal alkışlar arasında sahneye çıkarılmaktadır (Özmen, 2015: 417). *Vatan Yahut Silistre* adlı piyes Türk Edebiyat tarihinde romantik tiyatronun ilk örneğini teşkil etmektedir. Dört perdelik bu politik tiyatro piyesinin konusu Kırım

Savaşı zamanında geçmektedir (Çılgın, 2005: 136). İlk perdede bulunulan yer Manastır, öteki perdelerde ise bulunulan yer Silistre'dir. Piyesin Silistre kalesinin düşmandan arındırılması için askerlerin yapmış olduğu fedakârlıklar ve kahramanlıklar anlatılmaktadır. Piyesin ana temaları devlet bekâsını korumak, devleti sevmek ve sahip çıkmak, devlet uğrunda mücadele etmektir. (Çılgın, 2005: 136). Namık Kemal bir bakıma *Vatan Yahut Silistre* adlı eserinde Türk askerlerinin Kırım Savaşı'nın kara muharebelerinde göstermiş oldukları kahramanlıkları ön plana çıkarmaktadır. Bunun yanı sıra *Vatan Yahut Silistre* dünya çapında da büyük ilgi görmüştür. Eser başta Almanca olmak üzere çeşitli dillere tercüme edilmiştir (Çakır, 2009: 1857).

Namık Kemal, *Vatan Yahut Silistre* isimli piyesinin sahnelenmesinden sonra halkın coşkunluğa kapılması üzerine dört arkadaşıyla birlikte hüküm giymeden Magosa'ya sürgüne gönderilmişlerdir. Belirli bir süre şartı konulmayan sürgünün ıslah oluncaya dek devam etmesi kararlaştırılmıştır. Namık Kemal'in Magosa sürgünlüğü üç yıl iki ay boyunca sürmüştür. Veliâht 5. Murat'ın tahta çıkması ile duyurulan af ile Namık Kemal ve dört arkadaşının da sürgünlüğü sona ermiştir (Aydoğan, 2003: 15).

1.2.3.4. Ömer Seyfettin, Nihal Atsız ve Ziya Gökalp'in Eserlerinde Siyasal Unsurlar

Günümüzde önemli bir olgu olarak karşımıza çıkan Oryantalizm kavramı, batılı ülkelerin doğulu ülkeleri analiz etme, algılama, anlama, ifade etme ve tanımlaması mânâsına gelmektedir. 20. asrın önde gelen düşünürlerinden biri olan Edward Said kaleme aldığı *Oryantalizm* isimli yapıtıyla 1978 senesinde Doğu- Batı ilişkilerine güncel bir bakış açısı getirmiş, Batı'nın Doğu hakkında bilgi edinme serüvenini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymuştur (Nur ve Balcı, 2013: 152). Said'e göre Batılı ülkeler, bilgi-iktidar denkleminde hareket ederek varlığını ortaya koymak, emperyalist politikalarını meşru kılmak ve bu gayesinde başarılı olmak üzere hayali bir Doğu üretmiştir. Batı, 'Ben ve diğerleri' ötekileştirmesinden hareket ederek Doğu medeniyetleri, kültürleri ve inançları çerçevesinde başlattığı şarkiyat çalışmalarıyla Doğu imajına bütün olumsuz durumları yüklemektedir (Çoruk, 2007: 193). Batı, Doğu ile ilgili incelemelerinden elde ettiği verileri, kendi siyasi ve iktisadi amaçları için kullanmaktadır. Oryantalizm teriminin ana odağında Avrupa merkezcilik ve ötekileştirme olmak üzere iki önemli kavram yer almaktadır. Oryantalistler, tarihlerinin her döneminde kendilerinin dışında

kabul ettikleri toplumları, ötekileştirerek birçok alanda sömürme gayretinde olmuşlardır (Karakaş, 2015: 168). Buradan anlaşılmaktadır ki Avrupa merkezilik, Oryantalizm ve ötekileştirme birbirleriyle sıkı sıkıya bağlı ve etkileşim içerisinde olan kavramlardır. Batılılar tarihleri boyunca kendilerinden farklı kabul ettikleri toplumları ötekileştirerek ekonomik, siyasi, kültürel birçok alanda sömürme yoluna gitmişlerdir.

Türk yazar ve çevirmen olan Cemil Meriç, yapıtlarında Batı'nın oryantalist çalışmalarına karşı çıkmış, Batı medeniyetine karşı, Doğu medeniyetini müdafaa eden bir düşündürdür olmuştur. Meriç, *Mağaradakiler* başlıklı eserinde “Emperyalizmler, tuzağa düşürmek istedikleri ülkeleri kültürleriyle fethetmez, kültürsüzleştirerek kültürsüzlüklerine inandırarak yok eder” ifadelerine yer vermektedir (Uymaz, 2018: 211). Bununla birlikte Meriç, Batılı sömürgeci fikirlerin Doğu medeniyetlerini tahâkküm altına aldığı fikrinin aksine; Batılı emperyalist fikirlerin Doğu medeniyetlerini tamamen kültürlerinden arındırarak ortadan kaldırdığını ifade etmektedir (Uymaz, 2018: 211). Meriç, edebiyat dünyasında dikkat çeken *Kültürden İrfana* isimli yapıtında kaleme aldığı düşünceleriyle, Batı felsefesini ‘Kültür’, Doğu felsefesini ise ‘İrfan’ şeklinde adlandırmıştır. Cemil Meriç yapmış olduğu bu ayrımla, Doğu'nun düşünsel birikimine manevi bir anlam ve değer atfetmiştir (Koçal, 2014: 7). Meriç, 1950 senesinde iktidara yükselen Demokrat Parti'nin Batılılaşma anlayışını ağır bir şekilde eleştirmekte ve Demokrat Parti ile de Batılılaşma hareketlerinin “Amerikalılaşmak”a evrildiği ve Türkiye'nin ABD'nin uydusu haline geldiğini ileri sürmüştür. Tüm bunların yanı sıra Meriç, bu sözde modernleşme aşamasını iktisadi ve siyasi vakalardan çok, kültür çerçevesinde ele almaktadır (Gencer, 2012: 29). Meriç, Batılılaşma anlayışı ile birlikte emperyalist ülkelerin Türkiye'yi kültürsüzleştireceği ve bu yolla bir yok ediş yoluna gidecekleri fikrini savunmaktaydı. Meriç, bu anlamda hem Osmanlı'nın son dönemlerinde hem de Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Batılılaşma fikrine tamamen karşı çıkmamakla birlikte genel anlamda birçok eleştiriler getirmiştir. Doğu- Batı ikilemi arasında meydana gelen gergin atmosfer Ziya Gökalp'in yeni fikirler üretme isteğiyle yatıştırılmaya çalışılmış, Gökalp Doğu ve Batı arasındaki ikilemi ‘Türk milletinden, İslam ümmetinden, Garp medeniyetindenim’ sözleri ile ifade etmeye çalışmıştır. Bununla birlikte dönemin önde gelen yazar ve düşünürlerinden Attila İlhan, Cemil Meriç, Kemal Tahir gibi önde gelen birçok düşünür de Doğu ve Batı arasındaki

ikilemi ne şekilde çözümleyebileceğimiz hususunda birtakım düşünceler üretmeye çalışmışlardır (İlden, 2013: 246).

Türk modernleşmesi ve batılılaşma konuları getirdikleri ve göturdükleriyle yıllarca tartışılmış ve günümüzde de halen tartışılmaktadır. Modernleşmeye karşıt görüşler ya da modernleşmenin gerçekleşmesi halinde ne şekilde gerçekleşmesi ve sınırlarının neler olması gerektiğini savunanlar “yerlilik ve millilik” noktalarında gezinmektedir (Ulutaş, 2016: 254). Cumhuriyet’in kuruluş yıllarının önde gelen düşünürlerinden olan Peyami Safa’da bu tartışmalara katılmakta ve Doğu- Batı ikilemi arasında oluşan gergin ortamı ortadan kaldıracılabilmek için bazı saptamalarda bulunmaktadır. Peyami Safa, *Türk İnkılâbına Bakışlar* adlı eserinde “alafranga ve alaturka olmak üzere iki farklı Türkiye’nin Doğu- Batı arasında yaşanan gerilimin ne Tanzimat’la ne de Jön Türk Devrimi’yle ortadan kaldırılabilceği” saptamasında bulunmaktadır (Ayvazoğlu, 1998: 318). Peyami Safa’nın düşüncesine göre Doğu- Batı ikilemi, sadece Mustafa Kemal Atatürk’ün yapmış olduğu inkılâplarla ortadan kalkabilecektir. Peyami Safa, Türk devrimlerinin Doğu ve Batı ikilemini kesin bir şekilde sonlandırdığını, Türkiye Cumhuriyeti’nin Batı taraflı bir tercihte bulunduğunu görüşünü savunmaktadır. Peyami Safa bu görüşünün yanı sıra devrimin Türkiye için ne manaya geldiğini açık bir şekilde ifade etmeden önce Doğu ve Batı’yı ayrı ayrı ele almakta ve incelemektedir (Ay ve Durakoğlu, 2012: 27). Bu bağlamda dönemin önde gelen birçok aydını gibi Peyami Safa’da Mustafa Kemal Atatürk’ün yapmış olduğu inkılâplar ve batılılaşma stratejisi üzerine birtakım değerlendirmelerde bulunmuştur. Peyami Safa bu konuda şu fikirlerini dile getirmektedir (Safa, 1996: 53- 54):

“Garpçılığa gelince, garp mevhumu, Balkan Harbinde olduğu gibi Kurtuluş Harbi sıralarında da tehlikeli bir macera geçiriyordu. Garp medeniyetiyle, garp emperyalizmini gene birbirine karıştırmaya başlamıştık. Garp emperyalizmine karşı kinimizi garp medeniyetine de çevirdik. Kurtuluş edebiyatımızda bu medeniyet ‘tek dişi kalmış canavar’ halinde de görünür. Fakat bu garp kını Lozan sulhu yapıp da Avrupa devletleriyle normal münasebete girdiğimiz günden sonra kaybolmuştu. Osmanlı Türkçülüğünü’de Osmanlı Garpçılığını da kangren olmuş taraflarını kesip atmak şartıyla yaşatmak kabil değildi. Bu kangren olmuş taraf, her ikisinin de Osmanlılık sıfatıdır. Atatürk bu büyük ameliyatı yaptı... Böyle bir milletin siyasi istiklalini Avrupa devletlerine kabul ettirdikten sonra içeride yapılacak tek ve büyük bir iş vardı: Garp metodunu, yeni çağ Avrupa’sının tekniğini yıkılmış bir imparatorluğun, zaruri kıldığı endişelerden hiçbiriyile sakatlamadan, şeriat ve saltanat korkusundan temizlenmiş bir bütünlükle, yekpare ve tastamam bir inkılâp hareketi halinde memlekete sokmak”

Tüm bunlarla birlikte Safa, Doğu'nun Batı ile etkileşime girmesinde bir sakınca görmediğini, ancak bu etkileşimin Türk kültürü, Türk örf ve adetlerini tamamıyla etki altına alamayacak şekilde olması gerektiğini belirtmektedir. Safa, Doğu- Batı arasındaki ilişkinin sınırlarını *Fatih- Harbiye* adlı eserinde şu şekilde ifade etmektedir (Safa, 1995: 119):

“Şarkla garbın mültekasında olan Türkiye, Garptan tesir almakta tereddüt etmemelidir. Ancak bu tesir, bizim tarafımızdan yapılacak mukabil bir tesiri ihlal etmeyecek derecede kalmalı, yani kültürümüzün güzel ve halis köklerine kadar nüfuz etmemelidir.”

Safa, *Fatih- Harbiye* adlı eserinde Ferit adlı karakterin ağzından doğu kültürünün Batı kültüründen birtakım üstünlüklerinin olduğunu söylemektedir. Bununla birlikte Safa (1995) Doğu'yu hor görerek Batı'yı yücelten anlayışa şu şekilde yanıt vermektedir (Safa, 1995: 119):

“Garp sanatı, Şark sanatından ilhamlar alsa çok iyi eder. Herhangi bir Şark sanatı değil, yakınlığı ve mükemmeliyeti itibarıyla bu vazifeye en elverişli olan Türk musikisidir. Türklerin mahsulünü vermiş, birçok şah eserleri mevcut, tam bir sanatları vardır.”

Görüldüğü gibi Doğu- Batı ikilemi geçmişten günümüze ulaşan bir şekilde tartışmaları beraberinde getirmekte, birçok farklı aydın, yazar ve araştırmacı tarafından hâlâ sorunlu bir konu olarak görülmektedir. Genel anlamda ele alındığında Batıcılık fikrine karşı çıkan düşünürler, Batıcılık fikrinin Doğu medeniyetinin emperyalist Batı'nın etkisi altına gireceğinden, kültürel, milli birçok değer açısından yozlaşacağından endişe etmektedirler. Bunun temel nedeni Batıcılık fikrinin, Peyami Safa'nın söyleminde yer alan ‘garp emperyalizmi’ ile ilişkilendirilerek yapılması hâlinde ve bir toplumun kültürel, milli, gelenek- görenek, inançları yeniden sorgulamaya ve değiştirerek yok etmeye sebebiyet verdiğinde mankurtlaşmaya neden olabileceği gerçeğidir. Ancak döneminin önemli aydınlarından olan Peyami Safa'nın da ifade ettiği gibi batılılaşma kültürümüzün milli benliğine ve güzel halis köklerine ulaşmaması kaydı ile değişen dünya düzenine entegre olma anlamına gelmektedir. Bununla birlikte Safa'nın *Türk İnkılâbına Bakışlar* adlı eserinde dile getirdiği “Garp medeniyetiyle, garp emperyalizmini gene birbirine karıştırmaya başlamıştık. Garp emperyalizmine karşı kinimizi garp medeniyetine de çevirdik.” Söylemi önemli bir olguyu teşkil etmektedir (Safa, 1996: 53- 54). Sözelimi garp medeniyeti ve garp emperyalizmi birbirine

karıştırılmamalıdır. Garp emperyalizmi, kendi çıkarları doğrultusunda toplumları mankurtlaştırarak birer köle haline getirmeyi hedef almaktadır. Garp medeniyeti ile olan ilişkilerimizden elde ettiğimiz çıkarımlar ise değişen dünya düzenine uyum sağlamamızda, Doğu ve Batı medeniyetinin karşılıklı etkileşim halinde teknolojik, kültürel, siyasal, bilimsel vb. konular hakkında bilgi alışverişi yapılmasını ve tek taraflı değil karşılıklı bir etkileşimi ifade etmektedir. Buna karşı garp emperyalizmi ise belirli bir plan doğrultusunda toplumların ana dillerini, milli şuurlarını, gelenek ve göreneklerini, kültürlerini vb. yok etmeyi hedef alarak toplumları mankurtlaşmanın eşiğine getirmektedir. Garp emperyalizminin esas hedefi bilinçli ve planlı bir şekilde toplumu bilinçsizleştirmek ve kendi yerli ve milli köklerine karşı şuursuz bir hale getirmektir. Bu sebeptendir ki garp emperyalizminin mankurtlaştıran Batıcılık tuzağına karşı temkinli, garp medeniyetinin bilgi alışverişi ve kültürel etkileşim kapsamındaki modernleşme ve çağdaşlaşma kapsamındaki ilişkisine karşı açık ve bununla birlikte her daim temkinli olmak gerekmektedir.

Türkiye tarihi incelendiğinde milli edebiyat döneminin başlangıç yıllarında son derece mühim bir girişim olan ‘Yeni Lisan Hareketi’ Türk dili hususunda hassas sanatçı ve düşünürlerin *Genç Kalemler Dergisi* çatısı altında meydana getirdikleri bir dil hamlesini teşkil etmektedir. Özellikle ikinci meşrutiyet döneminde dikkat çeken temel üç ideoloji; Batıcılık, İslamcılık ve Türkçülüktür (Burcu, 2004: 141). Türkçülük hareketi Genç Kalemler hareketiyle topluma yansıyan konulardan biri olmuş ve izleyen yıllarda birçok düşünürün üzerinde çalıştığı konulardan biri olmuştur. Ömer Seyfettin, Peyami Safa, Cemil Meriç gibi düşünürlerin üzerinde sıkça durdukları iki konu olarak Doğu- Batı çatışması ve fertlerin yaşamış oldukları kimlik bunalımı dönemin önemli olgu ve sorunlarını teşkil etmektedir.

Ömer Seyfettin, “Efruz Bey”, “Mahcupluk İmtihanı”, “Ashâb-ı Kehfimiz”, “Fon Sadriştayn’ın Oğlu”, “Primo Türk Çocuğu” adlı eserlerinde Türk dilinin ehemmiyetine detaylı olarak veya dolaylı bir biçimde yer vermektedir. Ömer Seyfettin eserlerinde dini, dil gibi, çoğunluğu Müslüman olan Türk milleti’ni birbirine bağlayan, bütünleştiren çok mühim bir olgu olarak kabul etmektedir (Can, 2009: 327). Ömer Seyfettin’in kaleme aldığı *Primo Türk Çocuğu* adlı eserde Türk ulusunun binlerce yıllık tarihi içerisinde zaman zaman yaşanan kimlik bunalımı olgusuna değinilmektedir (Şimşek, 2014: 667). Yirminci yüzyılın başlarında Balkanlar’da Osmanlı İmparatorluğu’na karşı milliyetçilik

hareketleri başladığında Ömer Seyfettin 1909 yılında Selanik'te Üçüncü Ordu'da bulunması nedeniyle meydana gelen kâos ortamını sakinleştirmek için farklı bölgelerde görevlerde yer almış ve bazı izlenimlerde bulunarak birçok birikim elde etmiştir (Şimşek, 2014: 667). 1909 yılı başlarında Manastır, Pirlepe, Köprülü, Cumayı Bâlâ kasabalarında görev alarak birçok tecrübe elde etmiştir (Şimşek, 2014: 667). Ömer Seyfettin elde ettiği bu tecrübeleri eserlerine de yansıtmış, *Primo Türk Çocuğu* adlı eserinin konusunu bu sayede oluşturmuştur. Bahsi geçen eserin konusu Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra Selanik'te geçmektedir. Balkan Savaşlarının ortaya çıktığı dönemlerde Bulgarların, Rumların ve Batılı ülkelerin Selanik'te yaşayan Türklere yaptıkları baskı ve zulüm, *Primo Türk Çocuğu* öyküsünün ana temasını oluşturmaktadır (Sağlam, 2020: 376). Öyküde Batılılaşma hevesinin Türk insanının ruhunda, milli kimliğinde ve kültüründe oluşturduğu derin yaralar Türk düşüncesinin yeniden keşfi ile birlikte aşılmaya çalışılmaktadır. Eserde Türk olmanın bir ayrıcalık olduğu; Türklerin erdemleri, cesaretleri, tarih sahnesindeki başarıları, adaletli ve antiemperyalist olmaları gibi özellikler çerçevesinde anlatılır (Konuk, 2019: 14). Seyfettin'in kaleme aldığı *Primo Türk Çocuğu* adlı öyküde Kenan isimindeki Türk bir baba ile *Grazia* isimindeki İtalyan bir annenin çocuğu olan Primo'nun milli kimlik arayışı anlatılmaktadır. *Kenan*, *Grazia* ile evlenmek için tüm ulusal değerlerinden, kültüründen ve hatta ana dilinden uzaklaşarak mankurtlaşmış bir karakterdir (Kanter, 2015: 1610). Milliyetçi bir aileden ve düşün anlayışından gelen *Grazia* ise mühendis *Kenan Bey*'in aksine milli şuurunu her daim koruyan ve İtalyan kültürüne sahip çıkan bir karakterdir. Buna karşın *Kenan Bey* o derece mankurtlaşmış ve kendi milli şuuruna, diline, örf- adetlerine yabancılaşmıştır ki, Türk olmasına rağmen oğluna Türkçe bir isim yerine *Primo* adını vermiştir. Ömer Seyfettin bu mankurtlaşma gerçeğini "*Primo Türk Çocuğu*" adlı eserinde eğitim hayatını Paris'te bitirmiş, Selanik'teki İtalyan Mason Locası'na kayıtlı genç mühendis *Kenan Bey* aracılığıyla göstermiştir. *Kenan Bey* İtalyan *Grazia*'nın kendisiyle evlenmeyi kabul etmesi için Türk adetlerine sadık kalan akrabalarıyla ilişkilerini kesmiş, doğacak çocuklarının İtalyan terbiyesi görmesini ve İtalyan olmalarını kabul etmiştir (Er, 2019: 212). Eserin ilerleyen bölümlerinde Batılı ülkelerin Osmanlı topraklarını işgal etmeye başlaması ile birlikte *Kenan Bey* ve eşi *Grazia* savaşın gidişatının değişmesi ile beraber görüş ayrılığına düşmeye başlamışlardır. Bu durum *Kenan Bey*'in hayatındaki birçok yanlışlı tekrar gözden geçirmesine ve *Grazia* ile

olan milli kimliklerinin çatışmasına sebep olan temel nokta olur. *Primo*'nun arkadaşı *Orhan*'ın “Senin baban Türk değil mi? (...) O halde sende Türksün sözleri ile beraber *Primo*'da tıpkı babası gibi sarsılır ve arkadaşı *Orhan*'ın Türklerin tarih sahnesindeki başarılarını anlatması ile birlikte *Primo*, Türklük bilincine erişir (Kanter, 2015: 1610). Avrupalıların emperyalist uygulamaları, Türk topraklarını kendileri arasında paylaşmak istemeleri ve İtalyanların Trablusgarp'ı işgal etmeye çalışmaları gibi olaylar, Kenan'ın Türklük ve milliyetçilik duygularını kabartmış ve ilerleyen günlerde bir Türk olduğunun farkına vararak bundan onur ve şeref duymasına sebep olmuştur. Eşinden ayrılan Kenan, oğlunun ismini değiştirmiş ve oğluna Oğuz adını vermiştir (Geçgel ve Sarıçan, 2011: 171).

Milli kültürün temel direklerinden biri olan dil, ulusal kültürün meydana getirilmesi ve süreklilik arz ederek korunması açılarından önemli bir olguyu teşkil etmektedir. Bununla birlikte Türk dilinin gelişim göstermesi ve bu sayede Türk milli kültürünü gelecek kuşaklara aktarabilmesinde şüphesiz edebiyat eserlerinin de yeri büyüktür. Bu perspektiften düşünüldüğünde yazar ve şairlerin önemli bir görev üstlendiklerini söyleyebilmek mümkündür (İşcan, 2007: 4). Bu bağlamda edebiyat ve dilin toplumsal olgular olduğunu, kültür aktarımı hususunda ciddi bir misyon yüklendiklerini ifade etmek gerekmektedir. Şüphesiz bir ulusun kimlik ifadesi olan dil, milli kültürün varlık kazanması ve gelecek nesillere aktarılması açılarından milletler ve milli kimlikler arasında bir bağ kurmaktadır (Bulut, 2013: 561- 563). Söz konusu bu bağ Mustafa Kemal Atatürk'ün fikir sisteminde toplum bilimi ve dil realitesine uygun bir biçimde şu şekilde ifade edilmektedir (İnan, 1969: 18):

“Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türk halkı Türk milletidir. Türk milleti demek Türk dili demektir. Türk dili, Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği nihayetsiz felâketler içinde ahlâkının, an’anelerinin, hatıralarının, menfaatlerinin; kısacası, bugün kendi milliyetini yapan her şeyinin dili sayesinde muhafaza olduğunu görüyor. Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir.”

Mustafa Kemal Atatürk milli mücadele döneminde ‘Türk kahramanlığı’ olarak ortaya çıkmış olan yüksek Türk kültürünü Türk dili ile bütünleştirmiş, devletin bekasını tam bağımsız milli kültür anlayışı ile Türk dili arasındaki bağın önemini her daim vurgulamıştır. Atatürk milli duygu ve düşüncelerin dil ile şekillenebileceğini şu sözlerle vurgulamaktadır (Börekçi, 2006: 17):

“Milli his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin milli ve zengin olması milli hissin inkişafında başlıca müessirdir. (...) Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.”

Türk tarihi, kültürü ve edebiyatı üzerine birçok çalışmalar yapan döneminin ileri gelen yazarlarından olan Hüseyin Nihal Atsız, 1905- 1975 yılları arasında yaşamıştır. Atsız Türkçülük fikrini sadece Anadolu’ya mâhkum etmemiş, tüm Türk coğrafyalarını da içine alan ‘Turan’ ve ‘Kızıl Elma’ fikrini benimsemiştir. Atsız, ömrünün son dönemlerinde sağlık sorunları ile mücadele ederken bile Türkçü yaklaşımlarından ötürü cezaevine konulmuş ama çizgisini asla değiştirmemiş bir dava adamıdır (Mutlu, 2017: 158). Öner (1998) *Nihal Atsız* adlı eserinde Hüseyin Nihal Atsız’ı şu sözlerle anlatmaktadır (Öner, 1988: 16- 18):

“Atsız, hayatı boyunca tâviz vermeden Türkçülük fikrinin mücadelesini yaptı. Hiçbir baskı, engel, işkence ve mahrumiyet onu bu mücadeleden döndüremedi. Her ihraç ve sürgünden sonra daha bilenmiş, daha azimli ve daha güçlü bir tarzda mücadelesine devam etti. Her türlü mevki ve menfaat hissinden uzak olan büyük kavga adamı, hiçbir zaman tâviz vermeyerek şerefine ve mücadelesine leke düşürmedi.”

Hüseyin Nihal Atsız’ın 1946 yılında yayımlanan *Bozkurtlar’ın Ölümü*, 1949’da yayımlanan *Bozkurtlar Diriliyor*, 1958’de *Deli Kurt*, 1972’de *Ruh Adam* romanları ile Türklerin değer ve meziyetleri, yiğitlikleri, destanları gibi konuları şiirleştiren ‘*Yolların Sonu*’ gibi şiir kitapları gibi pek çok yazı ve incelemeleri ‘yeni milliyetçi edebiyat’a birçok unsurlar kazandırmıştır. ‘Yeni Türkçüler’ diyebileceğimiz kuşağa heyecan, ülkü ve ruh vermiştir (Kabaklı, 1974: 664). Düşünce ve mücadele insanı olan Hüseyin Nihal Atsız, 1926 senesinde İstanbul Darülfünunu Edebiyat şubesine girmiş, 1931 senesinde ise Türkiyat Enstitüsü’nde mesleğine başlamıştır. Onun araştırmacı ve akademisyen kişiliği ve Türk lisanına verdiği önem yazı hayatında da önemli bir etkiye neden olmuştur. Nitekim Atsız’ın kaleme almış olduğu eserler incelendiğinde sade, anlaşılır ve yaşayan bir Türkçe kullanıldığını görürüz (Cin, 2018: 393). Hüseyin Nihal Atsız, ‘lisanda Türkçülük’ hususunda öz ve yaşayan bir Türkçe kullanılması gerektiğini savunmuştur. Atsız, bir dilin, diğer dillerden sözcük edinerek zenginleştiği fikrine asla katılmamıştır (Sanlı, 2010: 51). O, bu vaziyeti *Dilimizi Türkleştirmek İçin Ameli Yollar* adlı makalesinde ele almakta ve “yabancı göçmenler” ile benzeştirmekte ve nasıl ki “yabancı göçmenler” bir vatanın nüfusunu zenginleştirmiyorsa, yabancı kökenli

sözcüklerin de bir lisanı zenginleştirmedeği şeklinde görüşlerini sunmaktadır (Sanlı, 2010: 51).

İncelendiği üzere Peyami Safa, Nihal Atsız, Ziya Gökalp, Cengiz Aytmatov gibi birçok Türk düşünürü eserlerinde zaman zaman açık veya dolaylı bir yoldan mankurtluk kavramını kullanmış, kimileri ise kavramı kullanmadan mankurtlaşma sorununa değinmiştir. Eserlerde yar alan mankurt karakterler insanlığa ve Türk halkına bir uyarı niteliğindedir. Aytmatov'un ilk olarak 1991 yılında çevirisi yapılarak Türkiye'de basılmaya başlanan eserleri; çağdaş Kırgız edebiyatını halk edebiyatı çerçevesinde anlamamıza, bir Kırgız destanı olan Manas Destanı'na daha edebi bir şekilde yaklaşarak Manas Destanı'nı yakından tanımamıza ve bu bağlamda mankurt kavramını edebiyat perspektifinden incelememize olanak sağlamıştır. Bu anlamda eserlerin konusu ve içeriği bakımından birçok araştırmacı tarafından incelenmiş ve literatürümüze katkı sağlaması açısından oldukça öneme sahip birçok araştırma konusunun oluşumuna neden olmuştur. Bu sayede Türkiye'de Manas Destanı ve çağdaş Kırgız Edebiyatı yakından tanınmış ve uyarıcı nitelikte bulunan közkaman ve mankurt kavramları da günümüzde hâlâ güncelliğini ve önemini koruyan iki kavram haline gelmiştir. Bu kavramların günümüzde önemini korumasının yanı sıra, Türk siyasetçilerinin önde gelen isimlerinin son yıllarda söylemlerinde bu kavramlara yer vermeleri ve yazılı- görsel medya kuruluşlarının haberlerinde zaman zaman bu iki kavrama yer vermeleri "közkaman" ve "mankurt" kavramlarının araştırılmasını ve üzerinde gerekli çalışmaların yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Manas Destanı ile günümüze kadar ulaşan mankurtluk olgusu Aytmatov'un eserlerinin 80'li yıllarda Türkçe'ye çevrilmesiyle literatürümüze girmiş ve bu başlangıç farklı araştırma konularına kapı aralayarak literatürümüze zenginlik kazandırmıştır.

1.3. MANKURT VE KÖZKAMAN KAVRAMLARI VE KAVRAMSAL KÖKENLERİ

Çalışmanın bu kısmında mankurt ve közkaman kavramlarının kökenleri incelenecek ve bu sayede kavramların daha iyi anlaşılması sağlanacaktır.

1.3.1. Mankurt ve Közkaman Kavramları

Bu bölümde Manas Destanı'ndan günümüze ulaşan iki kavram olan mankurt ve közkaman kavramlarının kökenleri alt başlıklar halinde incelenecektir. Bu bağlamda bu iki kavram edebiyat siyaset ilişkisi çerçevesinde irdelenip, siyasal söylem üzerindeki etkilerine açıklık getirilecektir.

1.3.1.1. Mankurt ve Mankurtlaştırma

Dünya çapında bilinen ve ülkemizde de önemli etkileri bulunan Kırgız edebiyatı üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Türkiye'de Kırgız edebiyatı üzerine yapılan çalışmalarda halk edebiyatı geniş bir yer tutmuş, zengin bir edebiyata sahip olan Kırgız edebiyatı üzerine birçok araştırmacı Kırgız edebiyatını farklı tür ve yönleriyle incelemişlerdir (Ekici, 2014:419). Kırgız edebiyatı zenginliği açısından birçok araştırmaya konu olmuş ve Türk siyasetçilerinin söylemlerinde zaman zaman kullanılan bir kavram olarak mankurt ve közkaman kavramları son yıllarda Türkiye'de çoğu insanın bir şekilde Manas Destanı'ndan haberdar olmasına neden olmuştur. Mankurt kavramı internette arama motorunda taratıldığında 25 Mayıs 2021 tarihi itibarıyla 1.200.000 sonuç ortaya çıkmaktadır. Bu durum kavrama ilişkin bilgilerin insanlarca araştırıldığı ve kavramların oldukça yoğun bir ilgi gördüğünün göstergesidir.

Milletlerin destanlarının oluştuğu dönemler, nesilden nesile aktarılan, toplumsal düş gücünün de etkisiyle zamanla biçim değiştirerek imgesel bir ifadeye sahip anlatıların oluştuğu dönemlerdir. Destanları meydana getiren bu kollektif anlatılar, insanüstü güçlere ve bunların ortaya koyduğu insanüstü olayların varlığını benimsemenin edebi bir ifadesidir. Ancak destanlar metafiziksel öğeler taşısa da bu öğeler toplumun tarihini anlatmakta önemli bir yere sahiptir (Çakmak, 2009: 172). Tarihi boyut açısından ele alındığında destanlar, toplum olarak yaratılmış imge ve anlatıları açıklarken, edebi anlamda toplumun başkalaşan yaşam biçimini gözler önüne sermektedir. Böylelikle destanlarda, toplumların tarih öncesinde meydana getirip geliştirdikleri inançlar, felsefe, kahramanlıklar, gelenek vb. gözler önüne serilmektedir (Doğan, 1995: 229). Bu çalışma bakımından Manas Destanı mankurt ve közkaman kavramlarının çıkış noktasının anlaşılabilmesi ve bu kavramların siyasal söylem açısından ne ifade ettiğinin iyi bilinmesi bakımından oldukça önemlidir.

Mankurt kavramı ilk olarak Manas Destanı ile ortaya çıkmıştır. Eroğlu (1996), Orta Asya Türk tarihinin kültür ve sosyoloji bakımından incelenmesi açısından Manas Destanı'nın büyük bir önem taşıdığını, sosyo-kültürel normların tahriflerini ve bunların oluşum nedenini daha iyi kavrayabilmek için Manas Destanı'nın vermiş olduğu örnekleri iyi bir şekilde incelemek gerektiğini belirtmiştir (Eroğlu, 1996:1). Mankurt kavramı geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemini ve güncelliğini koruması nedeniyle ünlü yazar Cengiz Aytmatov'un dikkatini çekmiştir. Bu nedenle Manas Destanı Aytmatov'un eserleri için önemli bir ışık olmuştur. Aytmatov eserlerinde Manas Destanı'nda yer alan kimi hikâyelere yer vermiştir. Mankurt kavramı Aytmatov'un Manas destanındaki *Nayman Ana* efsanesinden hareket ederek oluşturmuş olduğu bir tiptir (Teke, 2016: 50). Bu anlamda hem sosyo-kültürel bir sorun hem de ulusal bir tehdit haline gelen mankurtlaşma sorunsalı Cengiz Aytmatov tarafından sıkça üzerinde durulan bir kavram olarak eserlerinde yerini almıştır.

Aytmatov'un da eserlerinde belirttiği gibi mankurtlaştırılan kişi hafızası tamamen silinerek ilk başta kendi ulusal değerleri ve öz kimliğine yabancılaştırılan, geçmişini, tüm değerlerini hatta ailesini bile unutan ve bu kimliksizliği yaşamak zorunda bırakılan, efendisine sadık ve zihnen sorgulayamayan bir köle olarak karşımıza çıkmaktadır (Gariper, 2016: 109). Cengiz Aytmatov 1980 senesinde yayımlanan *Gün Olur Asra Bedel* isimli yapıtında mankurt efsanesinden bahsetmektedir. Yazara göre geçmişte barbar toplumlar, tutsak ettiği kişilerin belleklerini silerek efendilerini sorgulamayan ve kendine bu zulmü yapanları bile hatırlamayacak hale getirenleri dahi dost gören bilinçsizleşmiş köleler yaratmaktaydı (Çınar, 2018: 20). Aytmatov bu durumu eserinde şu şekilde ifade etmektedir (Aytmatov, 2019:125):

“Önce tutsağın kafasını kazırlar, bu arada saç diplerini deşip kanatırlardı. Bu işlem sürerken usta kasaplardan biri iri bir deveyi hemen oracığa yatırıp keser, kestikten sonra derisini yüzerdi. (...) boyun derisinden bir parça kesilir, taze taze tutsağın kafasına geçirilirdi. (...) bu örtü, tutsağın kafasını sımsıkı kavrardı. (...) Kafasına deri geçirilen tutsak, başını yere sürmesin diye boynuna tahta kalıp takılır, yürek paralayıcı çığlıklarını kimse duymasın diye ıssız bir yere götürülürdü. Kolları, bacakları bağlı tutsak orada güneşin alnında aç susuz birkaç gün kalırdı. Başına deri geçirilenlerden çoğu acıya dayanamayıp ölür, sağ kalanlarsa belleklerini yitirerek geçmişlerini anımsamayan birer mankurt köle olurlardı.”

Durmaz (2007) yapmış olduğu “Tanrı Dağları'nın Karlı Doruklarından Aral Gölü'ne Akan Irmak; Cengiz Aytmatov” başlıklı çalışmasında artık günümüzde insanları mankurtlaştırmanın oldukça kolay bir hal aldığını belirtmektedir. Bunun için eskiden

olduğu gibi saç diplerini deşip kanatmaya ve çeşitli işkencelere mâruz bırakmaya ihtiyaç olmadığını; bunun için toplumların şarkılarını, kültürlerini ve milli dillerini yok ederek tarih bilgilerini zedelemenin yeterli olacağını ifade etmektedir (Durmaz, 2007: 58). Aytmатов ise romanlarında Kırgızların ışığında yola çıkmış ve Türk milletinin içerisindeki bazı insanların kendisine, ulusal değerlerine, milli ruhuna, toplumsal anlamda gelenek ve göreneklerine yabancılaşmasını ve düşmanla bu şekilde etkileşime girmesini mankurtlaşma olarak tanımlamıştır (Çınar, 2018: 82). Günümüzde Batı'nın, özelde Amerika'nın, kültür emperyalizmi uygulamaları sebebiyle milletler bir nevi mankurtlaşma sorunsalı içerisine girerek öz milli kimlik ve kültürlerine yabancılaşmaktadır. Toplumlar kimi zaman yabancı kimlik ve kültürler karşısında kendilerini aşağıda görmekte, öz kültür ve tarihlerinden uzaklaşarak mankurtlaşma yoluna girmektedirler (Şahin, 2015: 822). Bu durum kimi zaman medya yoluyla kimi zaman da küreselleşmenin toplumlara dayattığı küresel ortak kültür kavramı sonucunda oluşmaktadır. Böylelikle toplumlar kendi milli kimlik ve değerlerinden uzaklaşmakta ve tarihsel onur ve değerlerini unutmaktadırlar. Sonuç olarak günümüzde toplumları mankurtlaştırmının yolları çoğalmış ve bu yöndeki seçenekler artmıştır. Artık insanları mankurtlaştırmak için Aytmатов'un eserlerinde yer alan ve Manas Destanı'nda anlatılan şekilde çeşitli işkence yöntemlerine gerek kalmamıştır. Emperyalist devletler gerek küreselleşme çerçevesinde gerek hâkim oldukları medya yolu ile çeşitli yöntemleri kullanarak toplumları mankurtlaşmanın eşiğine getirmektedirler. Günümüzde emperyalist ülkelerin toplumlara dayattıkları ortak küresel kültür algısı toplumların milli kültürlerini unutmalarına sebebiyet vermektedir. Küreselleşme açısından düşünüldüğünde, küreselleşme anlayışında toplumlar arası farklılıkların yok edilmeye çalışıldığı, toplumları bu farklılıklardan ayırarak ortak bir küresel kültürde birleştirme düşüncesi vardır. Ortak bir belirsiz küresel kültürü benimseyen toplumlar milli şuurlarını kaybetme ve kendi öz değerlerine yabancılaşma noktasına gelecektirler. Küreselleşmenin mankurtlaşma üzerine yapmış olduğu etkiler çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylıca irdelenecek ve ayrı bir başlık altında incelenecektir. Bu çerçeveden incelendiğinde Manas Destanı ve Aytmатов'un eserleri günümüzde hâlâ toplumları uyarıcı bir yönü barındırması açısından önem teşkil etmektedir.

Cengiz Aytmатов, mankurt- köle kavramını *Beyaz Gemi* adlı romanında *Orozkul* ile bütünleştirmiştir. Kitabın bazı bölümlerinde okur Rus soyadına sahip olan *Orozkul*'un

düşüncelerini duyar ve bu düşünceler tamamen Rus hayranlığı ve kendi değerlerini küçük görme, Rus dilini kendi öz diline karşı övmesi üzerinedir ve tüm bunlar artık onun Kırgız olmaktan ayrışarak mankurtlaştığının en net kanıtıdır (Yavuz, 2017:112). *Orozkul* kendi kendine düşünerek eve giderken okur onun iç sesinden Kırgızcanın kaba bir köylü ağzı olduğunu ve hayallerini gerçekleştirebilse evinde hep Rus dilinin konuşulmasını arzuladığını duymaktadır (Aytmatov, 2017: 81). Eserin bir diğer bölümünde ise Aytmatov, hikâyenin kahramanlarından biri olan küçük çocuğun orman yolunda bir asker ile karşılaşması ve bu asker ile çocuk arasındaki konuşmayı kaleme almıştır. Çocuk asker ile olan sohbetinde dedesinden dinlemiş olduğu *boynuzlu geyik ana efsanesi*'ni asker ile paylaşarak dedesinin kendisine anlattığı bazı konulardan da bahsetmiştir. İlerleyen bölümde çocuk askere dönerek dedesinin atalarını tanımayanların kısa zamanda yozlaşacağını ifade etmektedir. Askerin cevabı ise atalarını küçük ve anlamsız gören bir mankurtun cevabı olarak şu şekilde olmaktadır: “Yolumuz komünizm yoludur, amacımız ise uzaya gitmek. Deden mi öğretiyor sana bunları? Politika derslerinde elimize bir düşse, bak onu o zaman nasıl eğitiriz! Büyüyüp adam olunca git bu adamın yanından. Belli ki bilgisiz, kara cahilin biri” (Aytmatov, 2017: 121). Kitabın bu bölümündeki diyalogdan da anlaşılacağı üzere asker atalarını tanımayanların yozlaşacağı düşüncesine tepki vermekte ve bunun anlamsız olduğunu öne sürerek geçmişteki Kırgız atalarına ve onların kahramanca destanlar yazmasına karşı duyarsızlığını ve bu konunun o kadar da önemli olmadığı düşüncesini söylemlerinde dile getirmekte ve öz değerlerine karşı bu denli uzaklaştığını net bir biçimde ifade etmektedir. Arslan (1998) ve Kallimci (2015) gibi araştırmacılar tarafından mankurt kavramı; Cengiz Aytmatov’un 1940’lı yıllarda Stalin ile birlikte gelişen rejime karşı simgesel ve sembolik ifadeler ile yürüttüğü bir mücadelenin sonucunda anlam kazanmıştır. Bu bakış açısı ile mankurt kavramı; bireylerin siyasal ve toplumsal anlamda ulusal kimliğinin ve sosyal kişiliğinin yok edilmesi anlamına gelmektedir (Arslan, 1998:5).

1.3.1.1.1. Cengiz Aytmatov’un Eserlerinde Yer Alan Mankurtlaşma Olgusunun İncelenmesi

Türkiye’de Kırgız edebiyatı ile ilgili yapılan çalışmaların başlangıcı halk edebiyatına dayanmaktadır. Çağdaş Kırgız edebiyatına ait ülkemizdeki ilk yayınları Cengiz

Aytmatov'un 1980'li yıllarda çevirisi yapılan eserleri oluşturmaktadır. Bu anlamda Çağdaş Türk edebiyatının ülkemizdeki ilk örneklerini Cengiz Aytmatov'un eserleri oluşturmaktadır (Ekici, 2014:419). Aytmatov'un yaşantısı incelendiğinde 1980 yılına kadar Sovyet Sistemi'ni desteklediği görülmektedir. Öte yandan Aytmatov, bizzat bu siyasal sistemin içerisinde yaşayarak mankurtlaştırma kavramına şahit olmuştur. O bu sistemde, Rusya dışında var olan cumhuriyetlerin ve bu cumhuriyetlerde hayatını sürdüren insanların mankurtlaşmaya başladığını yaşayarak görmekteydi (Durmaz, 2007: 59). Aytmatov, yaşadığı dönemin politik şartlarında pek çok zorluğa göğüs germiş, daha sonra kendi ulusunun mankurtluk yönündeki tehlikeli ilerleyişine tanık olduğu zamanlarda kendi ulusunun destanı olan Manas Destanı'nı okumaya başlamış ve ilk kez Manas Destanı'nda mankurtlaşma kavramını içselleştirerek bu önemli kavramı eserlerinde işlemeye başlamıştır. (Doğan, 2020: 3).

Kolcu (2008) yapmış olduğu "Cengiz Aytmatov Üzerine Yazılar" başlıklı çalışmasında Aytmatov'un kendisiyle yapılmış olan bir röportajından önemli bazı bölümlere yer vermiştir. Buna göre, Aytmatov, bir araştırmacının kendisiyle yapmış olduğu röportajda mankurt kavramı ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır (Kolcu, 2008: 75):

"Bildiğiniz gibi bu "mankurt" efsanesini bir romanımda anlattım; ama laf olsun diye değil, bugünkü siyasi hayatla bağdaştırarak... Eskiden aslını unutmuş, robotlaştırılmış insanlara "mankurt" denirdi. Bugün de aynı şekilde duygusuzlaştırılmış, kökünden koparılmış, neyi niçin yaptığını bilmeyen ve kendisine verilen emirleri hiç düşünmeden uygulayan insanlar da bir çeşit "mankurt" tur. Türk Cumhuriyetlerinde hâlâ "mankurtların" bulunup bulunmadığına gelince: vardır şüphesiz. Ama ne kadar olduklarını kestirmek pek kolay değil."

Aytmatov ile yapılmış olan bu röportajdaki söylemler incelendiğinde, yazarın Manas Destanı'nda yer alan "mankurt efsanesi" bölümünü oldukça önemseydiği ve bu önemli kavramı eserlerinde işleyerek okuyucuyu uyarmak istediği görülmektedir. Aytmatov, eserlerinde işlediği mankurtluk kavramını bugünkü siyasi hayatla da mükemmel bir şekilde bağdaştırmıştır. Bu röportajdan anlaşılabileceği üzere mankurt insanlar geçmişte olduğu gibi bugün de varlar. İnsanlar günümüzde de bazı yöntemlerle mankurtlaşmaya devam etmekte ve çoğu zaman bu durumun farkına varamamaktadırlar. Aytmatov, insanları mankurtlaştırmak için geçmişte olduğu gibi çeşitli işkence yöntemlerine gerek kalmadığını ve artık bu yöntemlerin değiştiğini ileri sürmektedir. O, baskıcı totaliter rejimlerin ve emperyalist güçlerin insanları çeşitli yöntemlerle mankurtlaştırmaya

devam ettiğini belirten bir yazar olarak eserlerinde ve gündelik sohbetlerinde bu durumu sıkça insanlara anlatmış ve bir anlamda insanları öz benlik ve milli değerlerine sahip çıkmaları konusunda uyarmıştır. Aytmatov, baskıcı bir rejimin altında mankurtlaşan toplumları incelemiştir. Bunun yanı sıra Kazakistan Halk Yazarı ve Kırgızistan Halk Şairi ünvanlarına sahip olan kazak yazar Muhtar Şahanov, Cengiz Aytmatov ile birlikte kaleme aldıkları *Kuz Başındaki Avcının Çılgılığı* isimli eserde bu durumu şu şekilde ifade etmektedirler (Şahanov ve Aytmatov, 1998: 148- 149):

“Totaliter sistem zamanında bütün topluma, onun içinde senin de benim de, hepimizin aklına, fikrine, anlayışına ideolojik şire konu. Bu, bir rejime körü körüne bağlayıp, kelepçelemek amacıyla yapılmıştı.”

Manas Destanı ile beraber günümüze ulaşan mankurt kavramı birçok Kırgız yazar ve şairin de ilgisini çekmiş, bu yazarlar eserlerinde sıkça bu önemli kavram üzerinde durmuş ve Manas Destanı’na atıfta bulunarak bu önemli kavramın güncelliğini sürekli korumasını sağlamışlardır. Cengiz Aytmatov’un eserleri incelendiğinde *Beyaz Gemi* adlı romanda yer alan *Orozkul* örneği ve bunun dışında yine aynı şekilde *Gün Olur Asra Bedel* isimli yapıtında da manas destanı efsanesi olan “mankurt” kavramına sıkça atıflarda bulunulmuş ve çeşitli metaforlarla olay örgüsü zaman zaman mankurtluk çatısı etrafında bütünleştirilerek okuyucuya bir ders niteliği olarak yansıtmayı amaçlanmıştır. Aytmatov’un *Beyaz Gemi* adlı eserindeki kötü karakter *Orozkul*, çıkarıcı tembel, alkolik, bencil ve görevinin ona vermiş olduğu konumu kötüye kullanarak çevresindeki insanları ezen yapısıyla çağdaş Sovyet yaşamını temsil etmektedir. Eserde ismine layık olan bir şekilde (*Orozkul*- Rusların Kulu) tıpkı Rusların kölesi gibi davranan *Orozkul*, Manas Destanı’nda yer alan mankurtluk kavramının bir örneğini teşkil etmektedir (Kara, 2013:125).

Türkiye’de ilk olarak 1991 yılında tercüme edilerek basılan ve okuyucuya sunulan Cengiz Aytmatov’un *Gün Olur Asra Bedel* isimli yapıtında Manas Destanıyla alakalı birçok unsura yer verilmiş, mankurtluk teması üzerinde sık sık durulmuştur. Aytmatov *Gün Olur Asra Bedel* isimli eserinin bir bölümünde mankurtluk kavramını şu şekilde ifade etmektedir (Aytmatov, 2019:144-145):

“Bir mankurt kim olduğunu, hangi soydan, hangi kabileden geldiğini, anasını, babasını, çocukluğunu bilmezmiş. İnsan olduğunun bile farkında değilmiş. Bilinci, benliği olmadığı için, efendisine büyük avantaj sağlamış. Ağzı var, dili yok, itaatli bir hayvandan farksız, kaçmayı düşünmeyen, bu yüzden de hiç tehlike arz etmeyen bir köle imiş. Köle sahibi için en büyük tehlike, kölenin başkaldırması, kaçmasıdır.

Ama mankurt isyanı, itaatsizliği düşünemeyen tek varlıkmiş. Efendisine köpek gibi sadık, onun sözünden asla çıkmayan, başkalarını dinlemeyen, karnını doyurmaktan başka bir şey düşünemeyen bir yaratık... En pis, en güç işleri, büyük sabır isteyen çekilmez işleri gık demeden yaparlarmış. Sarı- Özek'in ıssız, engin, kavurucu çöllerine ancak bir mankurt dayanabileceği için, buralarda deve sürülerini gütmeye işi onlara verilirmiş. Böyle yitlik yerlerde, bir mankurt birkaç kişiye bedelmış. Yanına yiyeceğini, içeceğini verince, kış demeden, yaz demeden, o ilkel hayata dönüşten dolayı sızlanmayı düşünmeden kalabilirmiş bozkırda. Onun için önemli olan tek şey efendisinin emirlerini yerine getirmekmiş. Açlıktan ölmemesi için yiyecek, donmaması için eski- püskü giyecek verdiniz mi, başka bir şey istemezmiş.”

Aytmatov’a göre tutsaklaşmış insan; geçmiş, hafızası, bilinci ve tüm bunlar ile beraber geleceği de elinden alınmış insan demektir. Buna göre insan, kendi özgürlüğü, bağımsızlığı ve tüm değerleri için mücadele edecek anlayışa sahip olmazsa düşman tarafından mankurtlaştırılmış bir köle olarak karşımıza çıkacaktır (Çoban, 2017:2241). Eserin ilerleyen bölümlerinde *Nayman Ana* oğlunun Juan-Juanlar tarafından mankurtlaştırıldığını duyduğunda ifade edilmesi zor bir mutsuzluk ve derin acılar içerisinde şu ağıdı yakmıştı (Aytmatov, 2019:145-146):

“Oy balam, oy! Hafızan kökünden sükülüp alınanda, başına sardıkları deve derisi kuruyup büzülerek ceviz kırar gibi beynini sıkıştıranda, o görünmez çember gözlerini kanlı yaşla dolduranda, Sarı- Özek'in dumansız ateşinde cayır cayır yananda, ölüm susuzluğundan çatlayan dudaklarına bir damlacık yağmur düşmedi! (...) İşkenceyle sakatlanan aklını karanlığın örtüsü yavaş yavaş kapladığında, zorla elinden alınan hafızan geçmişle bağlantısını koparanda, öz ananı dağ dibinden akan ve kıyısında oyun oynadığın derenin şırıltısını, kendi adını, aralarında büyüdüğün baci- kardeş, hısım- yoldaş herkesin hayali gözünde silinende, seni karnında taşıyıp bu günleri göstermek için doğuran anana kargışlar okumadın mı? Oy balam oy! Can balan, oy!”

Aytmatov’un eserinde *Nayman Ana* oğlunun acımasız bir şekilde mankurtlaştırılmasına ve hafızasının tamamen silinmesine olan üzüntüsünü bu ağıtı söylemiştir. Öyle ki *Nayman Ana*’nın mankurt oğlu annesini ve babasını bile hatırlamayan bir duruma getirilmiş, öz benliğinden ve tüm değerlerinden uzaklaşmış ve tüm bunların farkında bile olmaksızın sorgulamaz bir köle haline getirilmiştir. Aytmatov bu eserinde mankurtlaşma kavramının nasıl yapıldığına, yapıldıktan sonra kişinin nasıl bir hâl içerisine bürünebileceğine değinmiş ve hatta eserin ilerleyen bölümlerinde bir mankurtun efendisinin emirleri ve telkinleri ile yapabileceklerinin sınırsızlığı üzerinde durmuştur. Eserin ilerleyen bölümlerinde *Nayman Ana*’nın mankurt oğlu, annesini ve babasını bile hatırlamaksızın sonunda *Nayman Ana*’yı yani öz annesini bir ok ile vurarak öldürecektir. Aytmatov bu durumu kitabında şu şekilde ifade etmektedir (Aytmatov, 2019:167):

“(...) Nayman Ana birden eyerin üzerinde döndü ve oğlunun kendisine nişan aldığını gördü. ‘Dur! Atma!’ Ancak bunu diyecek kadar zamanı olmuştu. Deveyi mahmuzlayıp hızlandırmak istemişti ama fırlatılan ok vınlayarak sol böğrüne saplanmıştı bile!

Darbe öldürücüydü. Nayman Ana’nın başı sarktı, devenin boynuna sarılmak istediye de tutunamadı, yere yuvarlandı. Ama kendisinden evvel beyaz yazması düştü başından. Ve bu beyaz yazma bir kuş olup havalandı. Ana’nın ağzından çıkan son sözleri tekrar ede ede gökyüzüne uçtu gitti: ‘Adını hatırla! Kim olduğunu hatırla! Babanın adı Dönenbay! Dönenbay! Dönenbay!’

İşte o gün bugün, Dönenbay kuşu, Sarı- Özek bozkırında geceleri uçar dururmuş. Bir yolcuya yaklaşıncı onun yanına sokulur, ‘Adını biliyor musun? Kim olduğunu biliyor musun? Babanın adı Dönenbay! Dönenbay! Dönenbay!’ diye ötermiş.”

Eserdeki Dönenbay kuşu, mankurt oğlunun hayatına son verdiği *Nayman Ana*’nın tüm bunlara rağmen mankurt oğlunu seven, mankurtlaştırılmış da olsa oğlunu terk etmeyen içtenliğini sembolize etmektedir. Bu yönü ile insanın bir kuşa dönüş imgesi altında gizlenen örtük anlam çıkarımında bulunulduğunda yüzyıllar ötesi ve şimdi arasında değişmeyen insan gerçeğini yansıtmaktadır (Korkmaz, 1999: 56). Eserde metaforik bir anlam olarak mankurtlaşmanın ne gibi tehditlere yol açabileceği açıkça gözler önüne serilmektedir. Mankurt kişinin düşman tarafından ne derece robotlaştırıldığı, duygusuz, hafızasız ve düşünemeyen bir kişi olduğu, *Nayman Ana*’yı yani açık bir anlatımla kendi öz kültürünü, değerlerini, milletini, geçmişini ve tüm bunlarla beraber kendi kimliğinin nasıl yok edildiği konu edilmiştir.

Aytmatov *Gün Olur Asra Bedel* adlı romanında *Sabitcan* karakteri ile “mankurt” kavramını özdeşleştirmiştir. *Sabitcan* Rus okullarında kendi gelenek ve göreneklerinden yoksun eğitim gören ve babasının cenazesinde bile saygısızca hareketlerde bulunan kültürel belleği tahribe uğramış bir mankurt olarak ifade edilmektedir (Çakır, 2019:367). Türkiye’de de birçok düşünür Aytmato’v’a benzer yaklaşımlarda bulunarak eserlerinde bu konuyu detaylı bir şekilde ele almıştır. Önceki bölümlerde ele alarak incelediğimiz Ömer Seyfettin’in kaleme aldığı *Primo Türk Çocuğu* adlı öyküdeki *Kenan* karakteri Aytmato’v’un kaleme aldığı *Gün Olur Asra Bedel* isimli eserindeki *Sabitcan* karakteriyle benzeşiktir. Cemil Meriç, Peyami Safa, Ömer Seyfettin gibi yazarlar Aytmato’v’un eserlerinde işlediği yabancılaşıma sorununu Doğu- Batı ikilemi perspektifinde incelemiş ve bazı önemli çıkarımlarda bulunmuşlardır.

1.3.1.1.2. Kırgız Şair Şayloobek Düyşeyev’in Eserlerinde Mankurtluk Teması

Aytmatov’un Manas Destanı’ndan ilham alarak eserlerinde çeşitli efsanelerden, mankurt ve közkaman kavramlarından bahsetmesi birçok Kırgız şair ve edebiyatçı için de bir örnek teşkil etmiştir. Söz konusu mankurtluk kavramını kimi Kırgız şairler de şiirlerinde işlemiş ve dönemin politik sorunlarını şiirlerinde dile getirmişlerdir. Kırgızistan bağımsızlığın ardından çeşitli iç ve dış politik sorunlar yaşanmıştır. Bu sorunların başında Rus kültüründen etkilenen Kırgız gençliği ve ana dilin korunamamasına bağlı olarak kültürel ve milli bir varlık sorunu gündeme gelmiştir. Kırgız şair Şayloobek Düyşeyev bağımsız Kırgızistan’ın güncel sorunlarını, dönemin politik olayları ile birleştirerek şiirlerinde işlemiştir. Bu alt başlık altında incelenecek olan Şayloobek Düyşeyev’in şiirlerinde dönemin sorunlarını mankurtluk teması ile bütünleştirdiği gözlemlenecektir.

Kırgızistan, Orta Asya’da bulunan ve Sovyet Yönetimi’nin yetmiş yıllık yıkıcı etkilerine rağmen, milli varlığını, öz değerlerini, gelenek göreneklerini ve ana dilini koruyabilme başarısı göstererek bağımsızlığını kazanmıştır. Ancak Kırgızistan daha çok Ruslarla kaynaşmış ve Rus dili Kırgızlar tarafından kullanılmaya başlamıştır (Aşçı, 2017: 30). Orta Asya Türk Cumhuriyetleri’nden çok Ruslar ile iletişime geçen kimi Kırgızlar kendi ana dilleri olan Kırgızca’yı unutup Rusça konuşmaya başlamışlardır. Kırgızistan’ın birinci Cumhurbaşkanı Akayev’in onaylamasıyla yürürlüğe koyulan 2 Nisan 2004 tarihindeki 36 maddelik kararnamede Kırgızistan’a cumhurbaşkanı, başbakan, milletvekili ve memur statülerinde görev alacak kişilerde Kırgızca bilmesi gerektiği vurgulanmış, son seçimlerden önce adaylara Kırgızca sınavı yapılmıştır (Polat, 2011:3). Kırgız dilinin bu denli unutulmasına ve Rusça’nın bu denli konuşulmasına kimi şair ve yazarlar karşı çıkaran ana dilin önemini yazı ve şiirlerinde belirtmişlerdir. Kırgız şair Şayloobek Düyşeyev gençlerin, halkın ve devlet yöneticilerinin Kırgızcaya bu denli uzak olmasını “Ene Tilin Unutkandar” (Ana Dilini Unutanlar) adlı eserinde Kırgız gençliğini uyarmaktadır. Kallimci (2015) “Bağımsızlık Sonrası Kırgız Şiirinde Dil Teması” adlı çalışmasında Düyşeyev’in sözkonusu şiirini şu şekilde incelemektedir (Kallimci, 2015:155-157):

Kırgızca

“Kırgızım deysin maga

Türkçe

“Kırgız’ım dersin bana

Kıyşaktap biylep turup,	sırıtip dans ederken
Kırgızımın deysin maga	Kırgız'ım dersin bana
tamekindin tütünün üylöp turup,	sigaranın dumanını üflerken
Kırgızımın deysin maga	Kırgız'ım dersin bana
kırgızça aran süylöp turup.	Zar zor Kırgızca konuşurken.
(...) tili bar bolgon menen	(...)dili olmasına rağmen
kançalar sen sıyaktuu duduk boldu	niceler senin gibi dilsiz kaldı
ene tilin	ana dilini
tilmeçsiz süylöy albay?	tercümansız konuşamadan
ene tilin unutup mansap üçün	ana dilini unutup makam için
eh kançalar mankurtka aylanışkan	ah niceleri var mankurt olan.
(...)bilebiz dep töştörün kakan menen	(...)biliyoruz diyerek böbürlense de
Bilbegender öz tilin kırgız emes!	bilmeyenler öz dilini Kırgız değildir!
(...)Kaldaygandın barı ele kanat emes,	(...)Yayılanın hepsi kanat değildir,
kabılandın barı ele Manas emes,	kaplanların hepsi manas değildir,
kalkın çangan, kalkının tilin çangan	halkını küçümseyen, dilini küçümseyen
han bolso da gırgızdın balası emes!"	han olsa da Kırgız oğlu değildir!"

Şayloobek Düyşeyev'in "Ana Dilini Unutanlar" adlı şiirinin bu bölümünde incelendiği üzere şair Kırgız gençliğinin kendi ulusal dilleri olan Kırgızca'yı konuşmamalarından yakınmaktadır. Bunun ülke ve milli değerler üzerinde olumsuz bir etkiye neden olacağını düşünen şair Kırgız gençlerini milli dillerine ve geleneklerine sahip çıkmak açısından şiirinin bu bölümünde uyarmaktadır. Kırgız şair şiirinin ilerleyen bölümlerinde "ana dil" temasını tekrar öne çıkartmış, Kırgız Türkçesinin Kırgızlar tarafından bilinmemesini ve yeni neslin Kırgızca'dan çok Rusça konuşmasını eleştirerek bu durumu şiirinin ilerleyen bölümlerinde ifade etmiştir. Düyşeyev bu şiirinde ana dilin önemine değinmiş, ana dilini bilmeyen Kırgızlar için kaygılandığını belirtmiştir. Kırgız şair milli dilini unutmuş ve Rus dilini benimsemiş Kırgız gençliği ve anadilleri olan Kırgızca için kaygılarını dile getirmektedir.

Şayloobek Düyşeyev ana dilini unutanları ve bu durumu görmezden gelerek Kırgız Türkçesinin yok oluşunu izleyen makam sahibi Kırgızların ve Kırgız gençliğini "mankurt" olarak nitelemiştir. Düyşeyev'in şiirinde ana dil ve ana dilin önemi teması ön planda bulunmaktadır. Düyşeyev bu şiiri ile anadilini unutup Rusça öğrenen Kırgızları eleştirmekte ve uyarmaktadır. Makam sahibi olmak için ana dilinden vazgeçerek Rus

dilini benimseyen Kırgızları Düşşeyev, “mankurt” olarak nitelendirmektedir. Ana dilin önemini defalarca dizelerinde yenileyen Düşşeyev, söz konusu şiirinde “kalkın çangan, kalkının tilin çangan han bolso da gırgızdın balası emes!” (halkını küçümseyen, dilini küçümseyen; han olsa da Kırgız oğlu değildir!) sözleri ile mankurtluk teması üzerine atıflarda bulunmuş, halkını küçümseyen ve makam- mevki için ana dilini unutan Kırgızların, Kırgız olmaktan çıkarak mankurtlaştıklarını ifade etmiştir. Ana dil temasını şiirlerinde ön planda bulunduran Düşşeyev, ana dil kavramının hem kültürü gelecek kuşaklara aktaran bir olgu olarak korunması gerektiğini hem de milli şuur ve bilincin oluşumunda ana dil kavramının millet için önemini vurgulamaktadır. Şair, Kırgızları kendi ana dillerini konuşmadıkları, Rus kültürü etkisi altına girmelerinden dolayı kendi kültürlerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya olduklarını bir problem olarak görmekte, bu durumun Kırgızları kendi öz kültür ve milli duygularına karşı yabancılaştırdığını ifade etmektedir. Düşşeyev, kültür ve ana dilini koruyamayan ve Rus Kültür ve dilini benimseyen Kırgızların zaman içerisinde mankurtlaştıklarını iddia etmektedir.

1.3.1.1.3. Kırgız Şair Şayloobek Düşşeyev ve Şair Baydılda Sarnogoyev’in Ana Dil Teması ve Mankurtlaşma İkilemi

Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla Kırgızistan’ın 31 Ağustos 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasının ardından kimi Kırgız şairler de dönemin siyasal yapısı ve toplumsal sorunlarını şiirlerinde ön plana çıkarmışlardır. Bir toplumun ana dili, o toplumun kültürü, gelenek görenekleri, milli şuurları ve ulus devlet anlayışı içerisinde millet olma arasında köprü kurmaktadır. Ulus devlet anlayışında ve millet bilinci oluşturma çerçevesinde bir toplumun kültürünü ve değer yargılarını geçmişten günümüze taşıyan önemli bir unsur olan ana dil toplum için hayati bir önem taşımaktadır. Kırgızlar bağımsızlıklarını kazandıkları dönemde birçok Kırgız şair dönemin siyasi atmosferinden etkilenmiş, toplumsal duyarlılık çerçevesinde ülkelerinde var olan bir ana dil sorununu şiirlerinde tema olarak işlemişlerdir.

1930 ile 1990 yılları arasında yoğun olmakla birlikte Kırgız şairlerin şiirlerinde siyasetin şiir ile ilişkilendirildiği ve şiirlerde politik söylemlerin dile getirildiği görülmektedir. Birçok şair Sovyet rejiminin savunucu olmuş ve bunları şiirlerinde işlemişlerdir (Arıcan,2013: 198). Bunun en çarpıcı örneği Kırgız şair Şayloobek

Düyşeyev'in şiirlerinde görmek mümkündür. Düyşeyev Kırgız gençliğini ve makam-mevki sahibi olmak için Kırgızca yerine Rusça konuşan Kırgız toplumunu şiirlerinde eleştirmekte ve ana dilleri olan Kırgızcaya sahip çıkma konusunda uyarmaktadır. Kırgız gençliğinin kendi ana dili olan Kırgızca'yı unutması ve Rusça konuşmasını, Kırgız kültür ve geleneklerinden uzaklaşarak Rus kültür ve geleneklerini benimsemelerini şiirlerinde eleştirmektedir. Düyşeyev'in bir üst başlıkta incelenen "Ene Tilin Unutkandar (Ana Dilini Unutanlar)" adlı şiiri bu anlamda oldukça önem arz etmektedir. Düyşeyev bu şiirinin ilerleyen bölümlerinde Kırgız gençliğini eleştirmenin yanı sıra, kimi Kırgız aydın, öğretmen ve makam sahibi olan birçok kişiyi de eleştirmektedir. Makam mevki sahibi olmak için ana dilini unutup Rusça konuşanları ve Kırgızca'yı bırakıp Rusça konuşan gençleri Düyşeyev "mankurtlar" olarak nitelendirmektedir.

Düyşeyev'in aksine bağımsızlık sonrası dönemde Kırgız şair Baydılda Sarnogoyev ana dilin önemi dışına çıkmış, Rusça'nın da Kırgızların ikinci bir ana dili olabileceğini şiirlerinde ifade etmiştir. Düyşeyev Kırgız dilinin önemini ve ana dilin korunması gerektiğini şiirlerinde belirtirken, Sarnogoyev şiirlerinde Rus dilinin büyüklük ve yüceliğinden bahsetmiştir. Sarnogoyev'in "Tilder Cana Eneler (Diller ve Analar)" adlı şiiri incelendiğinde sürekli olarak Rus dilinin yüceltildiği ve övüldüğü görülmektedir. Sarnogoyev'in Rus dilinin Kırgızların ikinci ana dili olabileceği görüşü ve şiirlerinde Rus dilini öven ifadelerle yer vermesi Düyşeyev'e göre mankurtlaşmanın bir göstergesidir.

Kallimci (2015) "Bağımsızlık Sonrası Kırgız Şiirinde Dil Teması" adlı çalışmasında Kırgız şair Baydılda Sarnogoyev'in "Tilder Cana Eneler (Diller ve Analar)" adlı şiirini şu şekilde incelemiştir (Kallimci, 2015:154):

Kırgızca	Türkçe
"Orus tili ekinçi ene tilibiz, Oşon üçünmaktap, cattap cürübüz. Köp elderdin ortosunda köpürö, Uşul tildin uluulugun biliniz."	"Rus dili ikinci ana dilimiz, Bu sebepten övünüp, bilip yaşarız. Birçok halkın arasında köprü, Bu dilin büyüklüğünü anlayınız."

Şairin Sovyet döneminin son demlerinde kaleme aldığı bu şiirde, sosyalist sisteme olan inanmışlık da gözümüze çarpmaktadır. Sistemin çökmeye başladığı, bağımsızlığın

ufukta belirlediği bu dönemde bile, Rus dönemine övgü bulunmaktadır (Kallimci, 2015: 154):

Kırgızca	Türkçe
“Biz Kırgızdar kölçük elek köl bolduk, Bul mezgilde deniz menen tel bolduk. Calgız ene, calgız tildüü can elek, Eki enelüü, eki tildüü el bolduk.”	“Biz Kırgızlar gölcük idik göl olduk, Bu dönemde deniz ile denk olduk. Tek analı, tek dilli insanlardık, İki analı, iki dilli halk olduk.”

Sargonoyev’in şiiri incelendiğinde Düşşeyev’in aksine bir Rus hayranlığı ve ikinci ana dil olarak Rusça’nın öğrenilip benimsenmesinde sakınca görmemektedir. Sargonoyev’in şiirinde ulus devlet ilkelerinden birisi olarak kabul edilen ana dil teması önemsizleştirilmiş, Düşşeyev’in aksine bir Rus dili övülmesi ön plana çıkarılmıştır. Kırgız olduğu halde ana dili Kırgızca ya karşı Rus dilinin de varlığını ve öğrenilmesini hatta ikinci bir ana dil olarak toplum tarafından kabul görmesini öne süren Sargonoyev, Düşşeyev’in şiirlerinde bahsettiği mankurtluk olgusunu teşkil etmektedir.

Ziya Gökalp (1876- 1924) Kırgızistan’da yer alan ana dil münâkaşalarına benzeyen bir şekilde, kollektif dil, inanç, kültür, tarih ve gelecek perspektifinde Anadolu topluluklarını birleştirmeye yönelik toplumsal bir yapı tasarlamıştır (Tokluoğlu, 2013: 114). Tasarladığı bu yeni toplum şeklini “Türklük” ile “Vatanseverlik” düşünceleri temelinde şekillendirmiştir. Gökalp’in fikrine göre lisanda ve inançta bütünlük temelinden güç alan milli kültür, Türk milletini birlik ve beraberlik içerisinde tutacak, bu şekilde batı medeniyeti içerisinde kendi milli şuurunu koruyacaktır (Tokluoğlu, 2013: 114). Gökalp’e göre bireylerin devlete olan aidiyet duygusu din, dil ve kültür unsurları ile mümkün olabilecektir. Bu bağlamda kültürü gelecek kuşaklara aktarması yönüyle de dil ayrı bir önem arz etmektedir. Tıpkı dil gibi ulusal kültür de milli birlik ve beraberliğin sağlanmasında, toplumda ortak düşünce, kaygı, sevinç vb. unsurların var olmasında hayati bir öneme sahiptir. Bu açıdan incelendiğinde, bu unsurların var olmasını ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayan ve böylelikle toplumu bir arada tutarak milli birliği sağlayan olgu dildir. Ülkemizin önde gelen aydın ve düşünürlerinden olan Nihal Atsız, Ömer Seyfettin, Peyami Safa, Cemil Meriç gibi edebiyatçılarımız da eserlerinde sık sık dil olgusunun öneminden bahsetmişlerdir. Ömer Seyfettin, “Efruz Bey”, “Mahçupluk İmtihanı”, “Ashâb-ı Kehfimiz”, “Fon Sadriştayn’ın Oğlu”, “Primo Türk Çocuğu” eserlerinde Türk dilinin önemine detaylı bir biçimde veya

dolaylı olarak değinmektedir (Can, 2009: 327). Ömer Seyfettin yapıtlarında inancı, lisan gibi, çoğunluğu Müslüman olan Türk milleti'ni birbirine bağlayan, bütünleştiren ziyadesiyle mühim bir ilke olarak kabul etmektedir (Can, 2009: 327). Nihal Atsız'da dilde Türkçülüğü savunmuş ve eserlerinin tamamında akıcı ve yaşayan bir Türkçe kullanmıştır. Bununla birlikte Atsız, Türk dilinin yabancı kelimelerden korunması gerektiğini savunmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk'de söylevlerinde Türk dilinin önemini vurgulamakta ve Türk dilini milli birlik ve beraberliğin, Türklük şuuru ve ulusal kültürün ve ulus devlet inşasının hayati derecede önemli bir ögesi olarak görmüştür.

1.3.1.2. Közkaman ve Közkamanlaştırma Kavramlarının Tarihsel Gelişimi

Közkaman kavramı ilk olarak Manas Destanı ile birlikte ortaya çıkmıştır. Manas Destanı'nda "közkaman" bölümünde yer alan kavram, günümüze ulaşan önemli bir olguyu teşkil etmektedir. Günümüzde Türk siyasetçilerinin de zaman zaman söylemlerinde bu kavrama yer vermeleri, kavramın önemini belirtmekle birlikte günümüzde hâlâ közkamanların var olduğunun da bir göstergesidir. Şüphesiz közkamanlar Manas Destanı'nda olduğu gibi günümüzde de var olan bir gerçekliktir. Bu bağlamda bilinçli bir iç ihanetçiyi temsil eden közkaman kavramı günümüzde de var olması ve siyasetçilerin söylemlerinde yer alması nedeniyle daha başka bir önem kazanmaktadır.

Manas Destanı'nda beşinci bölüm közkaman adını taşımaktadır. Bu bölüm 2540 mısradan oluşmaktadır. Bu bölümde sözü geçen közkaman ve kökçököz adındaki eşkıyalar tarafından Manas'ın zehirlenme vakası detaylı bir biçimde ifade edilmektedir (Şen, 1996: 487). Zehirlenen Manas'ın kayın pederi Temir Han kendi yaptığı ilaçlar ile Manas'ı tedavi eder ve onu ölümden kurtarır (Şen, 1996: 487). Bu olayın öncesinde Esen Han'a hizmet eden Közkaman, Manas'ı hileyle sarhoş edip zehirler ve daha evvel hazırlanmış olan bir kuyuya atar. Bu durumdan sezgisel olarak haberdar olan Manas'ın eşi Kanıkey kocasını kuyuda bulur ve onu oradan kurtararak diğerlerine haber verir (Balkaya, 2014: 61). Kanıkey'in Manas'ı bulması ile olaydan haberdar olan Temir Han kendi çabaları ile yaptığı ilaçlarla Manas'ı tedavi etmeyi başarır ve Manas bu sayede ölümden kurtulmuş olur. Destanın beşinci bölümü olan közkaman bölümü esasen Kırgız olan ama Kırgızlara bu denli ihanet eden közkaman kardeşleri konu almaktadır. Beşinci

bölümde közkamanlar kısmında ifade edilen ve okuyucuya sunulan bu olayın oluşumundaki kronolojik sıra Arthur T. Hatto (1995)'nin analizi ile ifade edilecektir. Bu kronolojik sıra olayın oluşumundaki olay döngülerinin anlaşılabilmesi için önem arz etmektedir. Manas Destanı'nda "közkaman" bölümünü detaylı bir şekilde analiz eden Arthur T. Hatto (1995) közkaman bölümünde geçen olayların kronolojik olarak sıralanması ve kronolojik olay döngüsünü şu şekilde ifade etmektedir (Hatto, 1995:154-155):

"I. 1- 158: Manas'ın çocuk vermeyen dört karısı. Kanikey'i ziyareti.

II. 159- 301: Manas'ın Kalmuk hanları, Ayhan ve Künhan'a saldırma planları. Karısı Akılay'ın laneti. Kanikey'in uyarısı. Atı, Ak- Kula'nın uyarısı. Kalmuk habercisinin gelişi.

III. 302- 926: Habercisinin, Manas'ın şüphelenilmeyen amcası Közkaman'ın oğullarıyla birlikte Manas'ın üzerine geldiği yolundaki raporu. Manas'ın ve halkının bunun doğru olup olmayacağı konusundaki şüpheleri. Babası Jakıp'ın bir zamanlar Közkaman diye bir kardeşi olduğunu doğrulaması.

IV. 927- 1188: Manas'ın Kalmuklaşmış akrabaları memnuniyetle karşılanır, ikram görür ve İslamiyete katılır.

V. 1189- 1449: Köz- Kaman'ın Manas'ı ve 40 arkadaşını ziyafete daveti. Kanikey'in ve Almambet'in bu daveti engelleme çabaları. Ziyafet sırasında Manas, Kalmuklardan biri tarafından bir kılıçla veya hançerle hafifçe yaralanır. Közkaman ziyafete katılanları yatıştırır.

VI. 1450- 2367: Manas arkadaşlarını çağırır ve Kalmuk topraklarına baskın yapmaya hazırlanır. Kökçögöz, Manas'a karşı Ay Han'la birleşir. Keşif yaparken, Almambet, Ay Han'ın kızı Altınay'ın yurduna girer ve onu kaçıracağına yemin eder. Kalmuk'larla savaş, savaşın cilveleri ve entrikaları.

VII. 2368- 240: Birlikte avlandıktan sonra, Manas, Köz- Kaman ve adamları ziyafete oturur. Kökçögöz Manas'a ve arkadaşlarına zehirli rakı ikram eder. Manas atına atlayıp kaçır, Kökçögöz tarafından elinden vurulur ve attan düşüp ölür.

VIII 2421- 2540: Kanikey şifalı otlarla Manas'ı hayata döndürür. Manas, Mekke'ye gider ve dua ederek arkadaşlarını canlandırır. Kanikey, Altınay'ın yorumuna göre kahraman bir erkek evladın (Semetey'in) doğumuna delalet eden bir rüya görür. Manas, Közkaman'ın oğullarını öldürür. Almambet'in Kalmuk olan karısı Altınay'ı da öldürmek ister ama Kanikey buna engel olur."

Destanda yer alan "közkamanlar" bölümünde anlatılanlar oldukça önem arz etmektedir.

Berdibay (1996), sözkonusu bölümü şu şekilde ifade etmektedir (Berdibay, 1996: 10):

"Şiddetli bir savaşta, Manas'ın babası Yakup'un ağabeyi Hüseyin, Kalmaklar'ın eline düşüp esir olur. Hüseyin, götürüldüğü yerde bir Kalmak kadınla evlenir ve altı çocuğu olur. Çocuklar Kalmak dilini öğrenirler, Kalmak adet ve geleneklerine göre eğitilirler. İşte bu durumdan Kangay'ın savaşçısı Esen Han faydalanarak "Közkamanlar" olarak adlandırılan Hüseyin'in oğullarını Kırgız ülkesine gönderip

Kırgız memleketini içten çökertmek ister. Esen Han Manas'ı, açık bir savaşta yenemeyeceğini bildiği için, Kırgızı Kırgızla karşı karşıya getirip maşa kullanır.”

Söz konusu destanda yer alan ve esasen Kırgız olan Hüseyin'in altı çocuğu, Kalmak dilini öğrenip, Kalmak kültür ve geleneklerine göre yetiştirildikten sonra artık Kırgızların örf ve adetlerini, Kırgız dilini ve kültürünü küçük görmeye ve Kırgızlara karşı Kalmak gelenek ve göreneklerini, Kalmak dilini benimseyip övmeye başlamışlardır. Tüm bunlarla birlikte Manas'ın verdiği bir ziyafette Hüseyin'in altı çocuğunun (közkamanlar) davete gelerek kendi aralarında “Manas'ın Hanı Kanıkey, niçin bizi gerçek değerlerimizi yansıtan Kalmak adetlerine ve geleneklerine göre ağırlamıyor? Acaba neden Kırgızlar Kalmakça konuşmuyorlar?” diye konuşmuşlardır (İnan, 1992: 35- 42). Közkaman kardeşlerin kendi aralarında yapmış oldukları bu konuşmalardan da anlaşılacağı gibi, altı kardeş kendi öz dillerine adet ve geleneklerine yabancılaşmış ve tüm bu değerleri küçük görme, anlamsızlaştırma ve yok etme amacı içerisine girerek Kırgızlara yönelik bilinçli bir yok ediş yoluna girmişlerdir.

Manas Hanı Kanıkey bir gün; Hüseyin'in altı çocuğu olan bu közkaman kardeşlerin evlerinde putlara tapındıklarını duydu ve bu közkamanların Kırgızlığı çoktan unutmuş birer gâvur olduklarını düşündü. Ona göre bu kardeşlerin hareket ve tavırları hiç güven vermiyor ve bu közkamanların Manas'ın başına çok büyük felaketler getireceğini düşünüyordu (İnan, 1992: 42). Kanıkey, hain ve kurnaz közkaman kardeşlere hiç güvenmiyor, onlardan büyük bir tehlike gelebileceğini düşünüyordu. Bununla birlikte metinlerde yer alan ikinci Yüce Ana Kanıkey; Manas ve kırk yiğidi harpteyken onların en ihtiyaç duydukları zorlu zamanlarda onlara gıda ve tıbbi malzeme gibi temel gereksinimlerini temin etmekteydi (Durmuş, 2015: 71).

Esasen Kırgız olan ama bir o kadar da Kırgızlara bu denli ihanet eden “közkaman soydaşlar” adı ile anabileceğimiz Hüseyin'in altı çocuğu, sonunda Kırgızları birbirine düşürüp bozgunculuk çıkarmaya çalışırlar (Berdibay, 1996: 11). Zaman içerisinde daha da ileri giderek Kırgızları yok etmeyi ve Manas'ı öldürmeyi planlarlar. Bir Kangay savaşçısı olan Esen Han Kırgızları adil bir şekilde savaşarak yenemeyeceğini bildiği için, Kırgızları bu közkaman kardeşler ile birlikte içten yıkmayı hedefler. Araştırmacı gazeteci ve dönemin Yeniçağ gazetesi köşeyazarı olan Özcan Yeniçeri 09 Ocak 2008 tarihli Yeniçağ gazetesindeki köşe yazısında bu durumu şu şekilde ifade etmiştir (Yeniçeri, 2008, Ocak 9):

“Közkamanların kötü düşünceli ve yabancı kılıklı olduğunu bilen ve onlardan korunmak gerektiğini söyleyenlere ise Manas, inanmak istemez. Közkamanlar, bir gün Manas’ı misafirlige çağırıp, zehirli kımızı ona içirirler. Çok acı çeken Manas, zehrin etkisinden güçlkle kurtulur. Daha sonra hain közkamanlar bütün ülkeyi karışıklığa ve kargaşaya boğarlar. Fakat bu işi başaramayacaklarını anlayan közkamanlar, bu sefer de birbirlerine düşerler. Nihayetinde ise kendi kendilerini öldürürler.”

Günümüzde Türk siyasetçiler közkaman kavramını söylemlerinde zaman zaman kullanmakta ve milli bir kavram olarak kullanılan közkaman kavramı medya aracılığı ile topluma sunulmaktadır. Milliyet gazetesinin 7 Aralık 2018 tarihli “Kırgızistan’a geçti” başlıklı haberinde dönemin TBMM Başkanı Binali Yıldırım közkaman kavramının tanımına yönelik açıklamalarda bulunmuş ve közkaman kavramının mankurtlaşma kavramından ayrılan yönlerini söylemlerinde dile getirmiştir. Milliyet gazetesinin ilgili haberinde Binali Yıldırım’ın közkamanlık üzerine söylemleri şu şekildedir (Milliyet, 2018, Aralık 7):

“Yıldırım, FETÖ tehlikesini anlatırken şunları söyledi: ‘Cengiz Aytmatov’un dilinden ifade edeceğim. ‘O sizin gibi giyinir, sizin gibi konuşur, yalnız kendi milletine ihanet eder. Milletinin düşmanlarıyla birleşerek milletine karşı çalışır.’ Bu karakter ilk kez Manas Destanı’nda közkaman olarak karşımıza çıkıyor. Közkaman ile mankurtu karıştırmamak lazım. Közkaman her şeyi bilerek yapan bir hain, mankurt ise aklını kaybetmiş, ne yaptığını bilmeyen bir zavallıdır. Bu FETÖ’cüler közkaman gibidir. Cengiz Aytmatov bunları çok iyi bilmiş ve bize öğüt bırakmış.”

Milliyet gazetesinin haberinde yer alan dönemin TBMM Başkanı Binali Yıldırım’ın söylemlerinden anlaşılacağı üzere mankurt olan kişi “aklını kaybetmiş bir zavallı” olarak nitelendirilmiş, közkaman ise her şeyin farkında olarak ihanetini bilinçli ve isteyerek yapan kişi olarak ifade edilmiştir. Binali Yıldırım’ın Manas Destanı ile birlikte ortaya çıkmış olan közkaman ve mankurtluk kavramlarına söylemlerinde yer vermesi ve bu söylemlerin birçok mecrada topluma haber olarak sunulması kavramların önemini günümüzde hâlâ koruduğunun bir göstergesini teşkil etmektedir. Günümüzde birçok siyasetçi özellikle 2015 yılının başlangıcı ile birlikte yerli ve milli olarak değerlendirilen bu kavramları söylemlerinde kullanmakta, kimi zaman bu kavramlarla birlikte Manas Destanı’na kimi zaman da Cengiz Aytmatov’un eserlerine vurgu yapmaktadırlar. Türk siyasetçilerinin söylemlerinde kullanmış oldukları mankurt ve közkaman kavramlarının 2015 yılı itibarıyla kullanım sıklığının artmış olmasının temel sebebi, bu dönemde milliyetçiliğin yükselişe geçmesidir. Bununla birlikte 15 Temmuz 2016 tarihinde

yaşanan darbe girişimi ile birlikte, milliyetçiliğin yükselişinin daha hızlı bir ivme kazandığı, siyasal söylemlerde yerli ve milli kavramlara olan atıfların sıklaştığı bir döneme girilmiştir. Bunun yanı sıra Türk siyasetçilerinin söylemlerinde yer alan yerli ve milli iki kavram olarak ifade edilen mankurtlaşma ve közkaman kavramlarının da kullanım sıklığı artmış, kavramlar daha çok Türk milletini uyarıcı bir manâda, terör örgütleri ve terör örgütlerine yakın konumda bulunan kişi veya grupları nitelemek için kullanılmıştır.

1.3.1.2.1. Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Közkaman ve Közkamanlık Olgusu

Manas Destanı ile birlikte günümüze ulaşan ve hâlâ önemini koruyan iki kavram olan mankurt ve közkaman kavramları araştırmacı Kırgız yazar olan Cengiz Aytmatov'un eserlerinde de yer almaktadır. Aytmatov eserlerindeki kahramanları ve olay örgüsünü Manas Destanı ile bütünleştirmiş ve böylelikle literatüre farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Bu anlamda Aytmatov günümüzde hâlâ kullanılmaya devam eden “közkaman” ve “mankurt” kavramlarını Manas Destanı ile incelemenin yanı sıra, eserlerindeki karakterlerle de bu kavramları ön plana çıkartmaktadır. Nitekim Aytmatov'un *Gün Olur Asra Bedel* adlı eserindeki *Sabitcan* karakteri mankurtluğun bir ifadesini oluşturmaktadır. Yine Aytmatov'un *Beyaz Gemi* adlı eserindeki *Orozkul* karakteri, kendi kültürünü ve ana dilini reddederek Rus kültürünü ve dilini kabul eden ve örf adetlerinden çok Rus geleneklerini zihnine yerleştiren bir mankurt olarak okuyucuya sunulmaktadır.

Manas Destanı'nda közkaman bölümünde yer alan “közkaman” kavramı Hüseyin'in Kalmak'ların eline esir düşmesi ve zorla Kalmak bir kadın ile evlendirilerek bu Kalmak kadından altı çocuğunun olması ile başlamaktadır. Altı çocuk Kalmak kültür ve geleneklerine göre yetiştirilen, Kırgızlardan yabancılaştırılarak Kırgızların içine bozgunculuk ve Manas'ı öldürme fikrine evet diyecek ihanetçi közkamanlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Çeşitli kaynaklarda Kalmuklar veya Kalmaklar olarak geçen bu topluluk Manas'ı mertçe bir savaşla yenemeyeceklerini bildiklerinden içlerine bu altı közkaman çocuğu sızdırmış ve Manas'ı zehirleyip Kırgızlar arasında bozgunculuk çıkararak Kırgızı Kırgıza kırdırmayı ve Manas'ı öldürerek Kırgızları yok etmeyi amaçlamışlardır. Közkaman kardeşler Manas'a haince bir plan kurarak onu zehirleyip öldürmeyi amaçlarlar. Bunun için Manas'ın önce güvenini kazanırlar ve daha sonra bir

yemek şöleni vererek Manas'ı zehirlemeyi planlarlar. Manas altı kardeşe güvenir ve şölen davetini kabul ederek yanında güvendiği kırk arkadaşı ile şölene katılır. Manas'ın közkaman kardeşlerin yaptığı ihanet planından haberi yoktur. Bu durum Manas Destanı'nda yer alan "közkamanın ihanet planı" kısmında şu şekilde anlatılmaktadır (İnan, 1992: 41-42):

"Közkaman Manas'ı ele geçirip öldürmeyi yahut onu bağlayıp Esen Hana götürüp teslim etmeyi tasarladı. Kendi evinin içinde derin bir çukur kazdı. Manas'ı sarhoş edip bu çukura atacak, mümkün olursa Çin'e kaçırarak, yoksa öldürecekti.

(...) Manas'ın kırk yiğidi ordo oynarlarken (bir askeri kumar oyunu) Közkaman ve arkadaşları bunu fırsat bilip Manas'ı evlerine çağırdılar. Hoş bir içki sofrası hazırlamışlardı. Manas Çin usulü ile hazırlanmış olan sofradan çok hoşlandı ve sarhoş oluncaya kadar rakı ve şarap içmeye devam etti. Sonra zehirli bir şarap verip onu bayılttılar. Manas'ın yiğitlerinin bundan haberi yok, neşe ve heyecan içinde oynamaya devam ediyorlardı.

Manas rakı ve zehir sarhoşluğu ile baygın bir halde Közkaman'ın dokuz oğlu, Gökçeğöz'ün dokuz oğlunun gözetimleri altında bulunuyordu. Bunlar baygın Manas'ın yattığı çukurun yanında kılıçlarını sallayıp meydan okuyorlardı. Celtimes'in yedi oğlu Manas'ın kafasını kesip Esen Hana götürmek için acele ediyorlardı. Közkaman ile Gökçeğöz kendi aralarında şöyle konuştular: 'Manas'la beraber Kırgızların kudret ve gayeleri de kaybolacaktır. Kırgızlar şimdi bizim elimizdedir. Manas'sız onlar bir şey yapamaz. Almambet ile Çuvağ'ı kurban ederiz. Acıbay ile Bakay alpları Esen Hana armağan olarak sunarız. Kırgızların sonu geldi.' "

Közkaman kardeşler önce Kırgızların içerisine girip güven kazanmış, kendilerini sevdirmiş ve Manas'ın gözünde zararsız insanlar olarak anılmaya başlamışlardır. Ancak közkamanlar bilinçli bir ihanet planı dâhilinde asıl amaçlarını gizlemişlerdir. Asıl gayeleri Manas'ı öldürerek Kırgızların sonunu getirmek olan közkamanlar destanın ilerleyen bölümlerinde görüldüğü üzere, sonunda başarısız olacak ve birbirlerini öldüreceklerdir. Manas ise Manas'ın korkusuz savaşçısı Kanıkey tarafından ölümden kurtarılacaktır.

Günümüze Manas Destanı'ndan gelen ve literatürümüze Cengiz Aytmatov'un eserlerinin 1992 yılında Türkçeye çevrilmesiyle giren közkaman ve mankurt kavramları günümüzde önemini korumaktadır. Geçen zaman ile birlikte değişen dünya koşullarında dahi hâlâ günümüzde közkamanlar ve mankurtlar bulunmaktadır. Bu yüzdendir ki halihazırda közkaman ve mankurt kavramları bugün bile önemli kavramlar ve toplumları uyarıcı nitelikteki kavramlardır. Özellikle son yıllarda basın yayın kuruluşlarının ve medyanın közkaman ve mankurt kavramlarından zaman zaman bahsetmesi bu kavramların günümüzde hâlâ güncelliğini koruduğunun bir göstergesidir.

1.3.1.3. Mankurt ve Közkaman Kavramları Arasındaki Farklılıkların İncelenmesi

Manas destanı ile birlikte ortaya çıkan ve günümüze kadar ulaşarak adından sıkça bahsettiren “mankurt” ve “közkaman” kavramları geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemini korumaktadır. Ulusal bir bilinç ve milli bir şuur kazanmanın yanı sıra bu kavramlar; gelenek göreneklerin, örf- adetlerin, milli dilin ve tarihin korunması gerektiği konusunda bir uyarı ve ders niteliği vermektedir. Mankurtlaşma ve közkamanlaşma kavramları birbirleri ile bağlantılı olmakla birlikte farklı anlamlara gelen ve farklı sorunları niteleyen iki farklı kavramdır. Bu anlamda mankurtlaşma ve közkaman kavramları ayrı ayrı incelenmeli ve birbirlerinden ayrılan ve farklılık gösteren yönlerinin net çizgilerle belirlenmesi gerekmektedir.

Manas Destanı’nda “közkaman” bölümünde ifade edildiği ve olay örgüsünün oluşmasından anlaşıldığı üzere közkaman; kendi diline, inançlarına, örf adet ve geleneklerine, milletine, tarihine ve ulusal öz değerlerine düşman olan ve bilinçli olarak ihanet eden kişi veya kişilerdir. Közkaman kavramında asıl dikkat çeken unsur, közkamanın bilerek ve isteyerek kendi milletine, geleneklerine, diline, tarihine yani milli olan her değerine düşman olması ve tüm bu değerlere bilinçli bir şekilde ihanet etmesidir. Kallımcı (2015), Arslan (1998) ve Azap (2017) gibi araştırmacılar yapmış oldukları çalışmalarda ihanet olgusunun közkamanlık ile ilişkilendirmiş, közkaman karakterini; ülkesine ve tüm milli değerlerine ihanet eden, kendi dili ve dininden vazgeçerek emperyal ülkelerin dili ve dinini benimseyen, düşmanla iş birliği yaparak kendi tarihini yok sayan kişi olarak tanımlamışlardır (Azap, 2017:110).

Manas destanı “közkaman” bölümünde yer alan közkaman kardeşler Manas’a iltifatlar ederek sayın başbuğum, size özel olarak bir Çin sofrası hazırladık ve bu şekilde sizlere saygımızı ve hürmetlerimizi göstermek istiyoruz der. Manas daveti kabul eder ve 40 arkadaşını da davete gelmesi için çağırır. Sofralar kurulur yemekler yenilir, içecekler içilir. Ziyafetin ardından Manas kötüleşmeye ve hastalanmaya başlar. Manas’ın rahatsızlığının ciddi bir şekilde arttığını gören Hüseyin’in oğlu közkaman kardeşler büyük bir keyifle Manas’a: “İşin bitti Manas, artık sonun geldi. Zehirlendin Manas!” derler. Kırgızlara bu şekilde ihanet eden közkaman kardeşler sonunda ihanetleri ile Manas’ı yok edemeyeceklerini, bozgunculuk çıkarmalarının da Kırgız halkına bir etkisi olmadığını anlarlar ve birbirlerine düşerek birbirlerini öldürürler. Destan’ın “közkaman” bölümü közkamanların Manas’a bilinçli olarak yaptıkları ihaneti konu alır.

Mankurtlaşma kavramında ise bilinçli bir ihanet olgusu söz konusu değildir. Kırgız araştırmacı ve yazar olan Cengiz Aytmatov mankurtlaşma kavramını literatüre tekrar kazandırarak bu anlamda “mankurt” kavramının yeniden gündeme gelmesini sağlamıştır. Bu çalışmanın bir bölümünü oluşturan; “Mankurt ve Közkaman Kavramlarının Kavramsal Kökenleri” başlığı altında incelediğimiz bölümde görüleceği üzere Cengiz Aytmatov’un anlatımı ile mankurtluk kavramı; zorla ve çeşitli işkenceler ile insanların geçmişlerini, kültürlerini, örf ve adetlerini unutturulmasını içeren ve geçmişini unutmuş bilinçsiz birer köle haline getirilen, efendilerine sadık hizmetkârlar olarak tanımlamak mümkündür. Zihinleri yeniden inşa edilerek başkaları tarafından zorla ve kendi isteği dışında mankurtlaştırılarak başkalaştırılan kişi; düşmanını efendi olarak kabul eder ve tüm milli değerlerine yabancı, duyarsız ve geçmişini unutmuş bir köle haline getirilir (Çınar, 2018: 19). Mankurtlaştırılan kişinin zihni öyle bir unutma haline girmiştir ki, kendisini işkence yöntemleri ile o hale getiren kişiyi dahi efendisi olarak kabul etmiş, ona bu kötülüğü yaptığını bile unutmuştur. Bu anlamda mankurt kişi; ulusal tarihini, örf adet ve geleneklerini unutmuş, kendi öz kültür ve değerlerine yabancılaşarak milli değer ve şuurlarından uzaklaşmış, atalarından kalan tüm değerlerine kayıtsız kalan bir köle haline gelmiş olan kişiyi ifade etmektedir.

Közkaman ve mankurt kavramları arasındaki en önemli fark; közkamanın bilinçli bir ihanetçi olması, mankurtun ise çeşitli aşamalardan zorla geçirilerek tüm değerleri kendi isteği dışında unutturulmuş olan kişidir. Közkamanda bilinçli bir davranış söz konusu iken, mankurt kavramında bilinçsiz bir yabancılaşma söz konusudur. Örneğin Cengiz Aytmatov’un “*Gün Olur Asra Bedel*” isimli yapıtında *Nayman Ana*’nın oğlunun mankurtlaştırılması, mankurt oğlun suçu değildir. Juan-Juan’lar *Nayman Ana*’nın oğlunu esir almış ve çeşitli işkenceler ile belleğini silerek bilinçsiz bir köle haline getirmişlerdir. Sonunda annesinin ve babasının isimlerini ve kim olduklarını bile hatırlamayan mankurt oğul, annesi *Nayman Ana*’yı bir ok ile öldürmektedir. Ancak hafızasının silinmesi, çeşitli işkence yöntemleri ile annesini ve babasını hatta kim olduğunu bile unutması mankurt oğlun suçu değildir. Mankurt bir insanın çeşitli yöntemlere zorlanarak hafızasının silinmesi işlemidir. Ancak “közkaman” kavramında zorunluluk, hafızanın silinmesi ve bilinçsizleşme söz konusu değildir. Közkaman yaptığı her şeyin bilincinde ve yaptıklarını belirli bir plan dâhilinde sürdüren ve ihanetini yapılmış olan bu plana göre gerçekleştiren ve bu ihaneti bilinçli bir şekilde

yapan kişiyi ifade etmektedir. Mankurt kişi ise hafızasından yoksun olduğu için herhangi bir plan yapabilecek konumda değildir. Mankurt kişinin tek düşüncesi yemek yemek su içmek ve efendisini sorgulamaksızın emirleri yerine getirmektir. Tüm bu yönleri ile mankurtluk ve közkamanlık kavramları net çizgiler ile birbirinden ayrımakta ve bilişsel, zorunluluk, isteğe bağlılık ve bilinçli bir plan çerçevesinde değerlendirildiğinde birbirlerinden farklılaşmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

MEDYA, SİYASET, MİLLİYETÇİ SÖYLEM VE KÜRESELLEŞME BAĞLAMINDA MANKURT VE KÖZKAMAN KAVRAMLARININ YENİDEN İRDELENMESİ

Tez çalışmasının bu bölümünde yerli ve milli kavramlar olarak değerlendirilen mankurt ve közkaman kavramları medya, siyaset ve kültür ekseninde incelenecektir. Bununla birlikte geleneksel medya anlayışından yeni medya anlayışına geçiş sürecinde küreselleşmenin, kültür kavramı üzerinde yaratmış olduğu olumsuz etkiler ele alınacak ve bu etkiler mankurt ve közkaman kavramları ile birlikte harmanlanarak irdelenecektir.

2.1. MEDYA KAVRAMI VE KISA TARİHÇESİ

Medyanın ortaya çıkış aşamaları incelendiğinde kitle iletişim mecralarının dünya üzerinde etkin bir biçimde kullanılmasının yazılı basının oluşmasıyla başladığı görülmektedir. 1438 tarihinde Strasbourg'da Gutenberg tarafından icat edilen matbaa insanlık ve iletişim tarihi açısından bir milat niteliği taşımaktadır (Süllü, 2018: 126). Matbaanın devreye girmesi yazılı kaynak ve metinlerin çoğaltılarak daha fazla insana ulaştırılmasına olanak sağlamıştır. Böylelikle haberdar etme, bilgilendirme, yönlendirme, etkileme, tanıtmaya vb. kavramlar matbaanın icad edilmesi ile birlikte devrimsel bir şekle bürünmüştür (Şahin ve Yurdakul, 2017: 47). On beşinci yüzyılın yarısından itibaren basımcılığın ortaya çıkışından yakın bir zaman sonra basılı enformasyon, broşürler, posterler ve gazete sayfaları ebadında reklamlar ve bilgilendirme metinleri ortaya çıkmaya başladı. Basılan bu kaynaklarda resmi veya gayri resmi hükümet kararları, tartışmalı risaleler, askeri çatışmalar, doğal felaketler gibi önemli olayların betimlemeleri yapılmakta; bu broşürler veya haber kâğıtları genellikle bir kerelik veya düzensiz yayımlanmaktaydı (Thompson, 2008: 105- 106). Gazeteciliğin başlangıcı olan haber mektupları, 13. yüzyılla beraber ortaya çıkmaya başlamışsa da önceleri elle yazılarak çoğaltılmışlardır. Gazetecilik esas itibarıyla matbaanın icadı ile beraber yaygınlaşmıştır. Böylelikle geniş kitlelere düzenli aralıklarla bilgi verilebilme imkânı elde edilmiştir (Özçağlayan, 2008: 133). Süreli haber ve enformasyon yayımı ise on altıncı yüzyılın ikinci yarısında başlamış, ancak modern

gazetenin kökenleri, on yedinci yüzyılın ilk çeyreğinde oluşmaya başlamıştır. 1609'da içlerinde Ausburg'un, Strasbourg'un ve Wolfenbüttel'in yer aldığı Alman şehirlerinde haftalık gazeteler düzenli aralıklarla yayımlanmaya başlamıştır (Thompson, 2008: 106). Bununla birlikte ilk günlük gazete basımı 1660 senesinde Almanya'nın Leibzig şehrinde, *Leibziger Zeitung* adıyla basılarak insanlara sunulmuştur (Mora, 2008: 3). Gutenberg 1450 yılına kadar basım tekniklerini ticari kazanç sağlayacak kadar ileri götürmüş, Mainz'de birkaç basım yerinin faaliyete geçmesini sağlamıştır. 1480'e kadar yüzlerce kasabada basım tezgâhları kurulmuş ve bunula birlikte canlanan bir kitap ticareti ortaya çıkmıştır. Fevre ve Martin, on beşinci yüzyılın son çeyreğine kadar, en az 20 milyon kopyaya ulaşan ortalama 35.000 basılı kitabın üretildiğini tahmin etmektedir (Thompson, 2008: 90).

1920'li yılların başında düzenli yayınlar yapmaya başlayan radyonun icadı ise 1860 yılında James Clerk Meaxwell'in radyo dalgalarını keşfetmesi ile birlikte başlamıştır. Meaxwell 1865 yılında radyo dalgalarının boşlukta ışık hızına yakın bir hızda hareket ettiğini iddia etmiş, Heinrich Hertz 1886'da Meaxwell'in buluşunu kanıtlamıştır. Marconi ise 1901 yılında sesi ilk olarak kısa sonraları da uzak mesafelere göndermeyi başarmıştır (Karayaman, 2018: 564- 565). Yazılı basın ortaya çıkmasından sonra 1930'lu yıllardan 1950'li yıllara kadar radyonun bireyler üzerinde oldukça büyük etkilere sebep olduğu fark edilmiştir. Yine bu tarihlerde radyo siyasal iktidarların propaganda aracı olarak da kullanılmış, 1950'li yıllardan sonra televizyon toplumsal hayat içerisine dâhil olmuştur (Kocadaş, 2005: 5). İlerleyen teknolojik gelişmeler sayesinde 21. yüzyılın başlarında televizyon icât edilmiş, böylece belirli bir yerde kayıt altına alınan hareketli görüntüler ve sesin eşzamanlı veya kısa gecikmelerle farklı bir yerdeki alıcıya yayımlanmak üzere iletilmesi sağlanmıştır (Şentürk, 2009: 18). Böylelikle televizyon sayesinde büyük kitlelere eş zamanlı olarak ulaşma imkânı da elde edilmiştir. İlerleyen yıllarda gelişen teknoloji sayesinde bilgisayar ve internetin kullanılmaya başlanması geleneksel medya kavramını da derinden etkilemiş, yeni medya anlayışı gündeme dâhil olmaya başlamıştır.

İnsanlık tarihi incelendiğinde, iletişim ile alakalı buluşların beraberinde ciddi dönüşümleri getirdiği görülmektedir. Gutenberg'in matbaayı icad etmesi iletişim alanında büyük bir devrime neden olmuş; matbaa ile politik, ekonomik, dinsel, felsefi, edebi vb. alanlarda büyük değişimler meydana gelmiştir (Mora, 2008: 3). İzleyen

yıllarda 1800’lerin ortalarına doğru elektrik/elektronik alanlardaki gelişmelerle iletişim dünyasında yeni dönüşümler yaşanmıştır (Mora, 2008: 3). Genel bir ifade ile iletişim, söz, resim, grafik, müzik, hareketli görüntü gibi görsel veya işitsel öğelerin biçimlendirilmesi, çoğaltımı, aktarılması, alımlanması ve farklı türdeki kaynakların idaresini içeren toplumsal bir süreçtir. Bireyler bu formları oluşturmak ve iletmek için genellikle teknik bir iletişim aracı kullanırlar. Bu bağlamda kitle iletişimi, kitle iletişim araçları veya iletişim medyası üzerinden işleyen toplumsal bir süreci ifade etmektedir (Aymaz, 2018: 127). Kitle iletişim araçları mesajı ileten/ kaynak ve alıcı/ hedef kitle arasında aracı konumundadır. Arslan (2016) yapmış olduğu “Kitle İletişim Araçları, Medya ve Din İlişkisi Üzerine” başlıklı çalışmasında kitle iletişim araçlarının “tutum değişikliği araçları” olarak da tanımlanabileceğini ifade etmektedir. Arslan (2016)’a göre kitle iletişim araçları toplum ve toplumu meydana getiren bireylere yönelik davranış belirleme, sosyalizasyon, kültür aktarımı vb. işlevlere sahiptir. Bu doğrultuda incelendiğinde geniş kitlelere ulaşan kitle iletişim araçları bireyleri etkileyebilme gücüne de sahiptirler (Arslan, 2016: 9). Medya tarihinin başlangıcından itibaren kitle iletişim araçları, siyasal iktidarlar için vazgeçilmez bir araç konumunda olmuştur. Siyasal ya da toplumsal nizamın tesis edilmesinde ya da toplumsal kaos ortamının sebebi olarak, medyanın sunduğu mesaj içerikleri bireylerin algısında çeşitli etkiler var edebilmektedir (Temel, 2013: 240). Bu bağlamda, medyanın temel görevleri arasında sayılabilen haber verme, eğlendirme, bilgilendirme, reklam, tanıtım vb. manipüle edilebilmekte ve siyasetçilerce propaganda gibi başka amaçlar doğrultusunda da kullanılabilmektedir. (Temel, 2013: 240).

Teknolojinin oldukça hızlı bir gelişim göstermesiyle birlikte kitle iletişim araçları da gelişim göstermiş ve yeni iletişim araçları olarak gazete, radyo, televizyon birbiri ardına kamuoyuna sunulmuştur. Böylelikle kitlelere hem görsel hem de işitsel iletişim imkânı sunulmuştur. Bu yeni iletişim araçları ile kamuoyunu daha hızlı etkileme ve yönlendirme imkânları da oluşmuştur (Kılıç, 2014: 1). Günümüzde ilerlemeye devam eden teknoloji sayesinde kitlesel iletişim imkânları daha da gelişmiştir. Artan televizyon kanalları, internet, sosyal medya gibi mecralar neredeyse herkesin aşına olduğu medya araçları haline gelmiştir. Geniş kitlelere ulaşarak onları etkileme gücüne sahip olan bu mecralar, siyasetçilerin de önem verdikleri ve yoğunlukla kullandıkları iletişim araçları haline gelmiştir. Bu bağlamda medya ve siyaset ilişkisi gündeme gelmiş ve kitleleri

etkileyen bu büyük gücü her politik güç elinde bulundurma gayreti içerisinde olmuştur. Önceleri geleneksel kitle iletişim araçlarını kullanan siyasi kişi veya gruplar, günümüzde ilerleyen teknoloji ile birlikte hayatımıza giren yeni medya araçlarını da kullanmaya başlamışlardır. Geleneksel medyanın gücüne inanan ve kitle iletişim araçlarını propaganda amacıyla kullanan Adolf Hitler “Basın, çok kısa zaman için bazı kişileri ön plana çıkarıyor, onları millete bir kahraman olarak sunuyor ve o kişinin hayatı boyunca hayal dahi edemeyeceği şöhretli hayatı ona sağlıyordu” demektedir (Hitler, 1994: 92). Hitler, geleneksel kitle iletişim araçlarının büyük kitleleri kolaylıkla etkileyebileceğini ve etkin bir propagandanın siyaset ve ülke kaderini değiştirebileceğini ifade etmektedir. Günümüzde ise propaganda ve kamuoyu oluşumu geleneksel medya araçlarından yeni medya araçlarına evrilmiş, yeni medya araçları da en az geleneksel medya araçları kadar önemli bir mecraya bürünmüştür. Öyle ki, Smith (2011) 2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde yapılan başkanlık seçimlerini Barack Obama’nın kazanmasında en etkili mecraanın sosyal medya olduğunu ve etkin bir şekilde kullanılan sosyal medyanın başkanlık seçimlerinin kaderini değiştirdiğini ifade etmiş, siyasi liderlerin yeni medya araçlarına yöneliminin pragmatist eğilimler uyandırdığı görüşünü savunmuştur (Smith, 2011: 28). Smith’in bu görüşüne göre Barack Obama’nın yeni medya araçlarını kullanarak kendi lehine bir kamuoyu oluşturabildiğini söylemek mümkündür. Bu doğrultuda düşünüldüğünde farklı konularda alternatif avantajlar veya dezavantajlar içeren geleneksel medya ve yeni medya anlayışlarını ayrı alt başlıklar altında irdelemek de elzem hale gelmektedir. Bununla birlikte medyanın etkileri hususunda farklı görüşlerin ön plana çıktığı medya kuramlarını da incelemek çalışmanın doğası açısından faydalı olacaktır.

2.1.1. Medya Kuramları ve Etkileri Üzerine Bir İnceleme

Medyanın insanlar üzerindeki etkisi hususunda farklı bakış açıları mevcuttur. Bu bağlamda incelendiğinde medyanın kamuoyunu etkileme gücü üzerine yapılmış çeşitli araştırmaların var olduğu görülmektedir. Kitle iletişiminde ilk araştırma *Dünya Savaşında Propaganda Teknikleri* kitabıyla tanınan Harold Lasswell (1927) tarafından yapılmıştır. Lasswell, Creel Komisyon’undaki tecrübelerinden de faydalanarak, medyanın halkın fikir ve algılarını değiştirip dönüştürebileceğini, kamuoyunun istenilen her görüşe sürüklenebileceği fikrini savunmakta ve kurduğu propaganda komisyonu

sayesinde 180 günlük kısa bir süre içerisinde büyük kitleleri etki altına alabildiğini ifade etmektedir (Genel, Öztürk ve Sayar, 2017: 623). Laswell eserinde propaganda tekniklerini “sosyal dayanışma” unsuru biçiminde görmekte ve halkın fikir ve algılarını kontrol altında tutabilmek için, propaganda faaliyetlerinin önemini ifade etmektedir (Erdoğan ve Alemdar, 2010: 57). Kamuoyunu zihinsel ve algısal anlamda kontrol altına alabilmek amacıyla yapılan çalışmalar kitle iletişim kuramlarını ortaya çıkarmıştır. Medya aracılığıyla yayılan iletiler, “kitleler üzerinde ne gibi bir etkiye sahiptir?” sorusu incelenmeye başlanmıştır (Pazarbaş, 2013: 131). Örneğin; medya aracılığıyla topluma sunulan mesajların kamuoyunda endişe ve panik yaratabilme durumu hususunda birtakım çalışmalar yapılmış, 30 Ekim 1938 yılında yapılan araştırmayla, kitle iletişim araçlarının kitleler üzerinde korku, panik gibi etkiler yaratabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmalar hakkında bilinen en temel örnek şu şekildedir (Güngör, 2011: 76):

“Yıl 1938. Tarih 30 Ekim. Sabahın erken saatleri Amerikalılar CBS’te, Wells’in romanından uyarlanmış bir oyunu Yıldız Savaşı’nı dinlemektedirler. Oyun, spikerin araya girmesi ile bir anda kesilir. Radyoda her gün ana haber bültenini sunan spiker bu kez bir felaket haberi vermektedir. Marshlıların ellerinde silahlarıyla saldırıya geçtiklerini, eli silahlı askerlerin hızla New York’a yaklaştıklarını, herkesi öldüreceklerini, yaklaştıklarının radyonun penceresinden de görüldüğünü panik dolu bir ses tonu ile aktaran spiker konuşmasını “eyvah radyo da gitti!” sözleri ile aniden keser. Halkta öyle bir panik başlar ki, radyonun hâla yayına devam ediyor olmasının bile farkında olmaksızın dışarı fırlar ve New York’un dışına doğru koşarlar. Yapılan araştırma en az altı milyon kişinin radyodan yayınlanan oyunu dinlediği ve bunların en az bir milyonunun korkudan şok geçirdiğini, evini, kentini terk ederek uzaklaştığını ortaya koymuştur.”

Kitle iletişim araçlarının kamuoyu üzerindeki etki ve işlevlerini ölçmek için kuramsal ve uygulamalı birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalara paralel olarak da pek çok teori geliştirilmiştir. Işık (2012) “Kitle İletişim Teorilerine Giriş” adlı eserinde, kitle iletişim araçlarının etkileri üzerine yapılan çalışmaların genel anlamda “Güçlü Etkiler Dönemi”, “Sınırlı Etkiler Dönemi”, “Güçlü Etkilere Geri Dönüş” olarak üç tarihsel aşamada incelemektedir (Işık, 2012: 28). İlk dönemin bir ifadesi olarak “Güçlü Etkiler Dönemi” 1910’lu yıllarda başlamakta, 1940 senesinde sonlanan dönemi ifade etmektedir (Pazarbaş, 2013: 134). İlk dönemde gerçekleştirilen araştırmalar sonucunda, adından da anlaşılacağı üzere, kitle iletişim araçlarının insanlar üzerinde güçlü etkilere sahip olduğu düşünülmüş, bundan dolayı iletişim araçları siyasi otoritelerce bir propaganda aracı olarak kullanılmaya çalışılmıştır (Taylan, 2011: 21). Hatta bu dönemde kitle iletişim

araçlarının etkileri “hipodermik iğne” ya da “sihirli mermi” kuramları ile açıklanmıştır. Hipodermik İğne Modeli’ne göre, medyanın kamuoyu üzerinde direkt, anlık ve kuvvetli bir tesiri bulunmaktadır. Hipodermik İğne Modeli’ne göre toplumu oluşturan bireyler medyanın yaymış olduğu gönderilere karşı, zihinsel ve algısal yönden oldukça zayıftırlar. Şayet yayılan mesaj, hedefe isabet ederse beklenen etki anında meydana gelir (McQual, 1996: 184). Hipodermik İğne Modeli’nin meydana gelmesindeki birincil sebep, medyanın Birinci Dünya Savaşı sırasında kitleleri mobilize edebilme gücünün fark edilmesidir. Savaşta gerek İtilaf gerekse İttifak Bloğu’nda konumlanan ülkeler propaganda niyetiyle tasarlamış oldukları medya sayesinde kitleleri istedikleri yönde mobilize edebilmişlerdir (Çakı, 2018: 296). Özellikle bu süreçte Lenin gibi konuşmalarında etkileyici ve ikna edici hitabete sahip olan liderler, medyanın gücünün kullanılarak kitleler üzerinde tahakküm kurulabileceğini düşünmüşlerdir (Çakı, 2018: 296). Hedef kitlelerin algılarını yönetmek amacıyla kullanılan propaganda tekniklerini Laswell, pasif izleyicilerin maruz kaldıkları durumu “sihirli mermi”, “hipodermik iğne” gibi kuramlarla açıklanmıştır (Maigret, 2011: 78). Laswell, medya aracılığıyla iletilen mesajların, kamuoyu algı ve davranışları üzerinde doğrudan bir etkisi bulunmaktadır. Laswell’in ortaya çıkarttığı yaklaşıma göre, medya aracılığıyla bireylere iletilen gönderilerin onlar üzerinde deri altına enjeksiyon yapan bir şırınga ya da sihirli bir mermi gibi direkt, anında ve güçlü bir etkiye sahip olduğu ifade edilmektedir (Aydın, 2017: 303). Hipodermik İğne Modeli ya da Sihirli Mermi Kuramı’na göre medya ile iletilen gönderi, hedefinden şaşmamakta ve umulan tesiri de güçlü şekilde yaratmaktadır (Güngör, 2011: 86). Söz konusu bu teorinin kaynağını meydana getiren Walter Lipman’ın *Kamuoyu* isimli yapıtıdır. Lipman, *Kamuoyu* isimli yapıtında bireylerin, toplum ve dünyaya ilişkin zihinlerinde olan fikir, görüş ve hayallerin onların ulaşamayacakları bir yerde bulunduğunu ve topluca meydana getirilen algıların kamuoyunu meydana getirdiğini ifade etmektedir. Buna göre, toplumu oluşturan bireylerin zihnini biçimlendiren bu algılar bireyin dışarıdan edindiği mesajlarla şekillenmektedir (Pazarbaş, 2013: 133). İnsan zihnindeki bu iletilerin var olmasındaki birincil araçlar ise kitle iletişim araçlarıdır.

Kitle iletişim araçları üzerine yapılan çalışmalar kapsamında ikinci dönem olarak incelenen “Sınırlı Etkiler Dönemi” 1940 yılından itibaren başlamıştır. Columbia Üniversitesi Uygulamalı Sosyal Araştırma Bürosu’nda görev yapan Paul Felix

Lazarsfeld ve beraber çalıştığı araştırmacılar çeşitli gruplar üzerinde yapmış oldukları çalışmalarda medyanın kamuoyunun zihin ve algılama biçimleri hususunda direkt bir etki yaratamadığı fikrini ileri sürmüşlerdir (Güz ve Demirtaş, 2019: 82). Lazarsfeld, Berelson ve Gaudet 1940 yılındaki Amerika Birleşik Devletleri başkanlık seçiminde medyanın kamuoyunun oy verme davranışlarına etkisi üzerine bir araştırma yapmışlardır. Bu araştırma sonucunda kitle iletişim araçlarının seçmenlerin oy verme davranışında aracısız bir biçimde etkili olmadığı ve ulusal kültür, gelenekler, dini inanç vb. manevi unsurların bireylerin oy verme davranışı üzerinde etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Mora, 2008: 7). Buna göre Lazarsfeld ve arkadaşları, kitle iletişim araçlarının insanları yönlendirmede ‘sınırlı’ etkiye sahip olduğu tezini ileri sürmektedirler. Bu sınırlı etki “iletişimin iki aşamalı akışı” fikrine dayanmaktadır. Bu fikre göre iletiler düşünüldüğü şekilde, direkt olarak bireylere ulaşamaz. Mesajlar, ‘kanaat önderleri’ nin ‘karmaşık’ fikir süzgecinden geçmekte ve daha sonra bireylere ulaşmaktadır (Gitlin, 1978: 207). Bu çalışmaya paralel olarak, Carl Hovland da 2. Dünya Savaşı’nın olduğu yıllarda askeri eğitim filmleri üzerine bir araştırma yapmıştır. Hovland, askeri eğitim filmlerinin Amerika’lı askerler üzerindeki çözümlemeye çalıştığı araştırmasında elde ettiği ‘sınırlı etki’ verileriyle bir nevi Lazarsfeld’in çalışmasıyla eş değer bulgulara ulaşmıştır (Rogers, 1988: 11- 12). Esasen deney ve gözlemlerle desteklenen çalışmaların neticesinde, kitle iletişim araçlarının sanıldığı gibi etkili olmadığı farkedilmiş ve bu doğrultuda araştırmaların merkezi ‘neden etkili olmamakta?’ sorunsalına yönelmiştir. Bu soruya cevap ‘seçicilik’, ‘kişiler arası ilişkiler’, ‘izleyici ve medya arasında var olan süreçler’ şeklinde verilmiştir (Shroeder, 1987: 9). Ortaya koyulan bu çalışmalar neticesinde “iki aşamalı akış”, “fikir önderliği”, “eşik bekçiliği” gibi kavramlar medya ve bireyler arasında iletişimsel sınırların var olduğunu ön plana çıkarmıştır. Sınırlı etkiler nosyonuna göre, medya kitlelere doğrudan etki edememekte, izleyicinin algılama süzgecinden süzülmemekte, kişiler arası iletişimin dolayımından geçmektedir (Yavuz, 2015: 26).

Kitle iletişim araçları üzerine yapılan çalışmalar kapsamında üçüncü dönem olarak incelenen “Güçlü Etkilere Geri Dönüş” dönemi 1960’lardan başlayan dönemi kapsamaktadır. 1970’li yıllarda Alman toplum bilimci Elisabeth Noella Noumann, medyanın tesirleri üzerine birtakım araştırmalar yapmıştır (Pazarbaşı, 2013: 135). Noumann bu araştırmalar sonucunda, kitle iletişim araçlarının kamuoyu üzerinde

yaratmış olduğu etkileri irdeleyerek sınırlı etkileri tenkit etmiş, güçlü etkiler dönemine tekrar dönülmesi gerektiğini belirtmiştir (Pazarbaş, 2013: 135). Elisabeth Noella Noumann, kitle iletişim araçları ve halk arasındaki ilişkiyi anlamlandırmaya ve ifade etmeye çalışmak amacıyla ortaya çıkardığı “Suskunluk Sarmalı” ismini verdiği teoriyle 1980’lerde kitle iletişim araçları üzerine yapılan çalışmalarda güçlü etkilere geri dönüş döneminin öncülüğünü yapmıştır (İrvan, 1997: 421). Noumann’ın “Suskunluk Sarmalı” teorisine göre medyanın bazı toplumsal grupları susturabilmesi, bazı toplumsal gruplara da konuşma cesareti sunabilmesi gibi temel bir yapısı vardır. “Suskunluk Sarmalı” kuramı bireylerin azınlık durumda olduklarında düşüncelerini, tercih ve isteklerini açıklayabilmekte sessiz kalmak zorunda hissedişlerinin sebeplerini ve bunların medya ile olan ilişkisini çözümlemeye çalışmaktadır (Kehya, 2018: 44). “Suskunluk Sarmalı Kuramı” insanların bireysel düşüncelerinin diğerlerinin nasıl düşündüğüne endeksli olduğunu açıklamaya çalışan bir kuramı ifade etmektedir. Buna göre, “Suskunluk Sarmalı Kuramı” bazı temel varsayımlara dayanmaktadır. Noumann (1991) kuramın başlıca varsayımlarını şu şekilde belirtmektedir (Mc Quail ve Windahl, 1997: 135):

- “1) Toplum, sapkın bireyleri yalnız bırakmakla tehdit eder.
- 2) İnsanlar daima yalnızlık korkusu ile yaşamlarını sürdürmektedirler.
- 3) Bu yalnızlık korkusu insanların her zaman fikir iklimini tahmin etmeye çalışmasına sebep olur.
- 4) Bu tahminin sonuçları kamunun davranışını, özellikle de fikirlerin açıkca ifade edilmesini veya gizlenmesini etkiler.”

Noumann’ın “Suskunluk Sarmalı Kuramı” na göre bireyler belirli bir düşünceyi kabul etmede ve ifade etmekte azınlıkta bulunduklarını hissediyorlarsa bu düşünceyi açıkca topluluğa bildirmekten kaçınmaktadırlar. Bu kuramın ışığında Noumann’ın fikrine göre sadece yalnız kalma ve ötekileştirilme kaygısı olmayan bireyler veya dışlanmayı göze alanlar yaşadıkları toplumu değiştirebilirler. Bunlar geleceği şekillendiren marjinaler, sanatçılar, reformcular ve bilim adamlarıdır (Boz, 1999: 47).

1972 senesinde Maxwell McCombs ve Donald L. Shaw tarafından ortaya çıkarılan gündem belirleme düşüncesine göre, kitle iletişim araçları belirli konular üzerinde ilgi uyandırmakta, insanların hangi konular hususunda düşünmeleri ve hangi konular hususunda bilgi edinmeleri gerektiğini ifade eden konuları kamuoyuna sunmaktadır (Çetin ve Bel, 2014: 58). Böylece medya, ön plana çıkarmış olduğu belirli konu ve bilgilerle bireylerin nasıl ve ne hakkında düşünmeleri gerektiğini yönlendirmeye çalışarak gündemi belirlemektedir. Severin (1994)’e göre kitle iletişim araçlarının

gündem oluşturma sürecinde bazı aşamalar söz konusudur. Buna göre, medyanın gündem oluşturmadaki aşamalar şu şekilde ifade edilebilmektedir (Severin, 1994: 389):

- “1) Medya bazı olayları ya da faaliyetleri aydınlatır ve onları ayakta tutar.
- 2) Değişik türdeki sorunlara dikkat çekmek için değişik tür ve miktarda haber işler.
- 3) Dikkatin odaklaştığı olaylar ve faaliyetlerin sınırlarını çizer, onları anlaşılabilir kavramlar içinde verir.
- 4) Konunun önemini algılanmasını etkileyecek bir dil kullanır.
- 5) Politik görünümündeki yeri kolayca tanınan ikincil sembollere karşı dikkat odağı olmaya başlayan faaliyet ve olayları birbirine bağlar.
- 6) İyi tanınan ve güvenilir kişiler bir konu hakkında konuşmaya başladığında gündem oluşturma eylemi hızlandırılır.”

Medyanın gündem oluşturma süreci, toplumun tamamı açısından eşit şekilde gerçekleşmeyebilir. Açık olarak belirtmek gerekir ki belirli bir konunun toplumun büyük bir çoğunluğunun gündeminde yer alması belirli bir zaman aralığında bir dizi aşamanın gerçekleşmesini gerektirir (Lang, 1954: 544- 560). Bu bağlamda medya, toplumda ortaya çıkan vakaların, karşı karşıya kalınan sorunlar ve daha nice konuların arasından tercihlerde bulunmakta, kimi olay ve olgulara daha fazla önem vermek, gündemi bu konular perspektifinde meydana getirip kamuoyuna sunmaktadır. Böylelikle kimi konular toplumda diğer konulara oranla daha çok bilinmekte ve önem görmektedir. Kitle iletişim araçlarında etkin bir şekilde yer edinebilmek, izleyici ve/vaya dinleyicilerin de algılarında önemli bir biçimde bulunmayla doğru orantılıdır (Şahin ve Şentürk, 2018: 699). Medyanın gündem belirleme gücüne dikkat çeken Cohen 1963 senesinde “Medya ne düşüneceğimizi söylemekte başarılı olmayabilir, fakat ne hakkında düşüneceğimizi söylemekte fevkalade başarılıdır” ifadelerini kullanmıştır (McCombs ve Yüksel, 2001: 153). Kitle iletişim araçlarının halk üzerinde yarattığı etkilerin saptanmasıyla beraber politikacılar da kitle iletişim araçları aracılığıyla topluluklara belli bir iletiyi gönderme ve hedef kitleler üzerinde kendi lehlerine olan bir etki oluşturmaya amaçlamışlardır. Siyasilerce özellikle seçim dönemlerinde daha etkin bir şekilde kullanılan kitle iletişim araçları, kitlelerin politikacıları tanıması ve seçimlerde oy verme davranışlarını etkilemesi hususunda son derece önemli etkilere sebep olmuştur (Şahin ve Şentürk, 2018: 699). Weaver, Graber, McCombs ve Eyal’ın 1981 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde yapılan başkanlık seçimlerine ait yapmış oldukları araştırma sonucunda birtakım veriler elde etmişlerdir. Buna göre, medya aracılığı ile gündem oluşturarak halkla iletişime

geçen başkan adaylarının oy oranlarındaki tesirin, diğer adaylara oranla artmış olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Takeshita, 2006: 22). Teknolojik ilerlemelerle birlikte televizyonun da toplumsal hayatta yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmasıyla beraber, 1970’li yıllarda medyanın etkileri hususunda geliştirilen gündem kurma ve suskunluk sarmalı gibi teoriler, kitle iletişim araçlarının birey ve toplum üzerinde güçlü etkiler meydana getirdiği yönündeki görüşleri tekrar gündeme getirmiştir (Pazarbaş, 2013: 135).

2.1.2. Geleneksel Medya

Medya kavramını; internet, dergi, gazete, televizyon, radyo vb. kitle iletişim araçları olarak ifade etmek mümkündür. En kapsayıcı biçimiyle medya kavramını, kitlesel düzeyde iletişimi sağlayan araçlar olarak tanımlamak da mümkündür. Söz konusu araçların icad edilmesinden günümüze kadar var olan süreçte birçok değişimler ve gelişmeler meydana gelmiştir (Arslan, Topal ve Dönük, 2020: 23). Bu süreçte var olan değişim ve dönüşümler geleneksel medya anlayışından yeni medya anlayışına geçiş sonucunu ortaya çıkarmıştır. Geleneksel medya; kitap, gazete, televizyon ve radyo gibi kitle iletişim araçlarını içerisinde barındıran ve esasen kamuoyunu bilgilendirme amacı güden iletişim sürecini ifade etmektedir. Geleneksel medya anlayışında alıcı ile verici arasında doğrudan bir etkileşim söz konusu değildir. Örneğin müzik yayını yapan bir radyo veya televizyon kanalına şarkı isteğini iletmek isteyen bir kişi, sms veya telefon gibi üçüncü bir iletişim mecrasına gereksinim duymakta, doğrudan bir şekilde etkileşim sağlayamamaktadır (Yurdigül ve Zinderen, 212: 83). Aynı şekilde basılı bir gazetenin kamuoyuna sunmuş olduğu bir haber içeriği üzerinde de alıcı ile verici arasında doğrudan bir etkileşim söz konusu değildir. Haber içeriği hakkında bir merak, görüş veya beklenti bildirmek isteyen alıcı burada da üçüncü bir iletişim kanalına ihtiyaç duymaktadır. Örneğin bir haber içeriği hakkında görüş bildirmek isteyen alıcı, basılı gazetenin bağlı olduğu kuruluşla telefon, mektup, sms vb. iletişim kanallarını kullanarak etkileşime girebilmekteydi.

Geleneksel medyanın önceden belirlenmiş, spesifik bir yayın çizgisi vardır. Gazete haberler içerikleri hazırlanır, gazeteler günde bir kez ve sabaha karşı basılır ve dağıtılır ya da televizyon izleyebilmek için televizyonun bulunduğu ortamda olmak gerekir. Bununla beraber geleneksel medya içeriğinde anlık bir etkileşim de söz konusu değildir

(Parlak, 2018: 69). Teknolojinin gelişmesi ile birlikte yeni medyanın ortaya çıkışı, geleneksel medyanın dezavantajlarını ortadan kaldırmıştır. Örneğin yeni medya anlayışı ile birlikte insanlar artık televizyonun olduğu ortamda olmak zorunda değildir. İnternet ağları, sosyal medya vb. sayesinde, geleneksel medyada var olan zaman ve mekân sınırı yeni medya ile birlikte ortadan kalkmıştır. Öyle ki insanlar istediği yerden akıllı telefonlar, tabletler, diz üstü bilgisayarlar vb. aracılığı ile zaman ve mekândan bağımsız bir şekilde dünyanın her yerinden anlık olarak bilgiler alabilmektedirler. Bunun yanı sıra geleneksel medyada söz konusu olmayan doğrudan etkileşimi ise yeni medya insanlara sunmaktadır. Örneğin insanlar internette yayınlanan bir haber içeriği hakkındaki yorumlarını anlık olarak yazabilmekte ve ilgile medya organı ile doğrudan etkileşim kurabilmektedirler. Geleneksel medya yeni medyaya nazaran daha maliyetli bir süreci ifade etmektedir. Öncelikle geleneksel olarak tabir edilen yazılı basında iletinizi halka aktarabilmeniz için yeterli düzeyde bir sermayeye sahip olmanız, matbaanızı faaliyete geçirmeniz, gazeteci ve matbaacı gibi çalışanlar istihdam etmeniz gerekmektedir. Ayrıca geleneksel medyanın gün içerisinde güncelleme, hız ve etkileşim yapısından da yoksun olması, gelişme çağında olan internet haberciliğinin geleneksel basının karşısına bir alternatif olarak çıkmasına zemin hazırlamıştır (Çakır, 2007: 139). Teknolojinin gelişme süreci ile birlikte yeni medyanın gelişim süreci de hızlanmış, zaman ve mekândan bağımsız, daha düşük maliyetli, güncellenebilir, kamuoyu ile anlık etkileşim halinde ve daha büyük kitlelere ulaşan bir haberleşme ağı kurulmuştur. Tarihsel gelişim sürecinde gazetecilik, teknolojinin gelişimi ile birlikte pek çok defa tekrar yapılanmaya girmek durumunda kalmıştır. Bu doğrultuda düşünüldüğünde gazetecilik anlayışı ve gazetecilik pratikleri devamlı olarak değişim içerisinde (Aslan, Bayrakçı ve Küçükvardar, 2016: 57). İnternet merkezli habercilik, grafik tasarımıyla bütünleşen gazetecilik, dijital fotoğraf gazeteciliği vb. güncel çalışma alanları ortaya çıkmıştır. Geleneksel habercilik anlayışı, internet ve bilgisayar ağlarının imkân tanıdığı güncel alanlar sayesinde yeni bir habercilik anlayışı olan internet veri gazeteciliğiyle gelişmeye devam etmektedir (Aslan, Bayrakçı ve Küçükvardar, 2016: 57). Medyanın geçmişten günümüze kadar gelen süreci incelendiğinde toplumsal kültürün devamlılığını sağlaması bağlamından da temel bir işleve sahip olduğu düşünülmektedir. Söz gelimi, milli kültürün önemli öğelerinin ne olduğunun veya nasıl olması gerektiğinin halka aktarılması ve böylelikle kültürel değerlerin korunması medyanın

temel görevleri arasında yer almaktadır (Zafer ve Vardarlier, 2019: 358). Medya toplumun sahip olduğu geçmişten gelen kültür köklerinin gelecek kuşaklara aktarılmasında bir rol üstlenmektedir. Bu açıdan incelendiğinde medya gelecek kuşaklara kültürün aktarıcısı konumunda olan ve kültürel devamlılığa katkı görevi üstlenmiş bir konumda yer almaktadır.

Demokrasi sözcüğünü genel bir ifadeyle, özgürlükçü bir ortamda çoğunluğa ait yönetimin azınlıkta olanların fikir ve haklarına saygı duyarak muhafaza edilmesi ve azınlıkta olanların bir gün çoğunluğa dönüşebilme imkânlarının var olmaya devam etmesi şeklinde tanımlamak mümkündür (Tuğla, 2014: 308). Demokrasi kavramının başlıca unsurlarını ise; siyasal çoğunluğun özgürlükçü bir ortamda genel seçimler ile meydana gelmesi, gerekli şartlarda bu siyasi iktidarı şeffaf bir şekilde denetleyebilen tarafsız yargı kuruluşlarının olması, çeşitli toplumsal çıkar ve görüşleri simgeleyen siyasi parti kuruluşlarıyla farklı toplum kesimlerini temsil eden dernekler ve sendikalar gibi örgütlerin var olması, kamuoyunun doğru bilgi edinme haklarını sağlayan özgür medyanın esas olduğu özgür kitle iletişim araçları şeklinde ifade edebiliriz (Kışlalı, 2006: 249). Medya ve basın özgürlüğü kavramları, demokratik yönetimlerin en önemli değerleri arasında yer almaktadır. On yedinci yüzyılın ortalarından itibaren yazılı basın alanında yaşanan gelişmeler, ilerleyen yıllarda medyanın, yasama, yürütme ve yargıdan sonra dördüncü güç olarak kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır (Gezgin, 2007: 165). Demokrasilerdeki halk egemenliği ideali, halkın demokratik haklarını bilmesi, siyasal gelişmelerden haberdar olması ve sahip olduğu hakları etkili bir şekilde kullanmasına bağlıdır. Medyanın gelişen teknoloji ile birlikte daha geniş kitlelere ulaşması ve kitleleri etkileyebilme gücü siyasetçilerin, yöneticilerin ve yönetici adaylarının da farkında olduğu bir gerçek haline gelmiştir. Bu bağlamda siyasal iktidarlar, yöneticiler ve siyasal adaylar medyanın bu gücünü kullanmak ve medyayı ellerinde bulundurmak istemektedirler.

Demokratik ülkelerde kamuoyunun bilgi edinme mecralarından en önemli olanı medyadır. Kamuoyunu ilgilendiren güncel konular hakkında yerel ve uluslararası düzeyde yaşanan olay veya olgular konusunda halkı bilgilendiren medya, bunun yanında söz konusu olay ve olguların halk tarafından algılanma ve tepki biçimleri üzerinde de etkili olabilmektedir (Işık, 2005: 116). Bu sayede bireyler kişisel olarak deneyimleyemeyeceği bilgileri medya aracılığı ile öğrenmekte hem de hem yerel hem

de ulusal düzeydeki gelişmelerden medya sayesinde haberdar olmaktadır. Demokratik siyasal sistemlerde medyanın toplumlarda üstlendiği önemli işlev ve görevler bulunmaktadır. Medyanın işlevlerini; haberdar etme, bilgilendirme, eğitme ve eğlendirme, kültürün gelişmesine katkı, bütünleştirme olarak sınıflandırmak mümkündür. Demokrasilerde medya bu işlevlerden farklı görevler de üstlenmektedir. Bunlar; var olan toplumsal yapının korunması, kamuoyunda fikir ve eleştirilerin oluşturulması, topluma yaşanan olay ve olguların aktarılması ve toplumun seferberlik zamanlarında hepbirlikte hareket etmesini sağlamak, şeffaflık ilkesi çerçevesinde siyasetçilerin fikrini açıklama ve savunma yapabilmesi bu görevlerdendir (Güz ve Yanık, 2020: 300). Günümüzde toplumsal ve teknolojik gelişmelere paralel olarak medyanın önemli bir olguyu teşkil etmesi, siyasal iletişimin bireyler arası iletişime olan gereksinimini en aza indirmişdir. Ülkede yaşayan insanlar, esasen medya sayesinde siyasi gelişmelerden haberdar olur, ekonomi politikaları, ülkenin karşı karşıya olduğu iç ve dış sorunlar hakkında bilgi edinirler (Atabek, 2002: 230). Vatandaşlar siyasi partilerin seçim vaatlerini, ülkenin içerisinde bulunduğu ekonomik ve siyasi durumun ne olduğunu, siyasi, ekonomi ve sağlık politikalarının ne olduğu gibi konular hakkında medya sayesinde haberdar olmaktadır. Bu bakımdan medya, modern demokrasilerde yönetenlerle yönetilenler arasında bir nevi köprü görevi görmektedir. Medya, olayları veya gelişmeleri aktarırken karşıt görüş veya fikirleri de beraberinde aktarmaktadır. Bu bakımdan medya yalnızca halkın gelişmelerden haberdar olmasına değil aynı zamanda bu gelişmelerin ne anlama geldiğini de etraflıca anlamasına imkân vermektedir. Medya, toplumsal kültürün gelişmesine katkı sunmakla birlikte toplum içerisindeki bireyleri bireysel bir varlık olmaktan ziyade toplumsal bir varlığa dönüştürmektedir. Altunay (2015) yapmış olduğu “Bir Sosyalleşme Aracı Olarak Yeni Medya” adlı çalışmada medyanın işlevlerinden olan ‘toplumsallaşma’ işlevini şu şekilde ifade etmektedir: Toplumsallaşmanın kavram olarak anlamı bireyin kişilik edinerek belli bir toplumsal çevreye hazırlanması, sosyalleşerek aidiyet hissetmesi şeklinde ifade edilebilmektedir (Altunay, 2015: 415). Toplum içerisinde var olan bireylerin topluma adaptasyonu, toplumun bir parçası olabilmesi toplumsallaşmayı tanımlayan bir süreci ifade eder. Toplumsallaşma sürecindeki birey topluma ait değer ve normları sadece öğrenmez, aynı zamanda içselleştirir (Altunay, 2015: 415). Medyanın tüm işlevleri göz önünde bulundurulduğunda demokratik toplumların bir gereği olduğunu ve medyanın üzerinde

toplumu bilgilendirmek, kültürel devamlılığı sağlamak, toplumsallaşma işlevini sağlamak, siyasetçilerin, dernek ve kuruluşların fikirlerini özgürce ifade edebildiği bir ortam sağlamak, olağanüstü durumlarda toplumun mobilize olmasını sağlamak gibi sorumlulukları bulunmaktadır. Esasen medyanın tüm bu işlevleri, demokratik toplumlarda bir gereklilik arz etmekte ve halk ile yönetenler arasında bir köprü görevi üstlenmektedir.

2.1.3. Yeni Medya (Sosyal Medya)

Medya kavramı, farklı demografik özelliklere sahip olan bireylere, her çeşit mesajı sunarak kamuoyunun bilgi alma ve merak ihtiyaçlarını karşılayan her türlü kitle iletişim araçlarının tamamını ifade etmektedir. Kitle iletişim araçlarının bir karşılığı olarak medya, farklı kültürlere sahip, farklı yaş, cinsiyet, sosyal statü vb. sahip olan grupları hedef kitle olarak belirlemekte ve vermek istediği mesajı kendi yayın politikasına uygun bir şekilde harmanlayarak kendi iletişim ağını oluşturmaktadır.

1990'lı yıllarda teknolojik ilerlemeler sayesinde hayatımıza giren internet, medya anlayışında büyük değişikliklere neden olmuştur. İnternetin medyaya dâhil olması başta gazetecilik olmak üzere birçok kitle iletişim aracının değerlerinin ve geleneksel tanımlarının değişimini zorunlu kılmıştır (Işık ve Koz, 2014: 28). İnternet, medya açısından birçok avantaj sağlamakla beraber gazetecilik mesleğine yeni bir seyir getirmiş, böylelikle gazeteciler ve medya kuruluşları açısından mesleğin icra biçimi ve anlayışı hususunda birçok değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur (Gürçan ve Bekiroğlu, 2007: 23). İnternetin hızından ve insanlara ulaşımındaki kolaylığından yararlanmak isteyen geleneksel medya gazeteciliği, bu değişimlerle okuyucuya yeni bir yöntemle ulaşabilme fırsatını elde etmişlerdir. Ancak medya- internet ve sermaye ilişkisi kamuoyuna aktarılan bilginin doğruluk derecesinin tartışmalı bir hâl almasına neden olmuştur (Korkmaz, 2009: 7).

İlk olarak Avrupa'da başlayan ve oradan tüm dünyaya yayılan gazetecilik, yıllar içerisinde içeriksel bağlamda pek çok değişikliğe uğramıştır. Günümüzde ise bu değişimin ağırlıklı olarak internet gazeteciliği yönünde yaşandığı, geleneksel basılı gazetecilik anlayışından hızla internet gazeteciliğine yöneldiği görülmektedir (Bulunmaz, 2011: 28). 1990'lardan itibaren başlayan internet gazeteciliği her geçen gün daha fazla medya kuruluşları tarafından kullanılmaktadır. Bu süreçte geleneksel

anlamda yayın yapan medya işletmeleri internetin avantajlarından faydalanmak istemekte ve yeniliğe ayak uydurarak daha büyük kitlelere ulaşabilmek için dijital gazeteciliğe geçiş yapmaktadırlar (Aktaş, 2013: 31). Bu hızlı geçişin temel nedeni, medya kuruluşları tarafından internet gazeteciliğinin geleneksel medya gazeteciliğine kıyasla daha avantajlı sonuçlar doğurduğu düşüncesidir.

İnsanların dünyada veya çevrelerinde olup biten olaylardan haberdar olma ve çeşitli konularda bilgi sahibi olma ihtiyaçları en temel gereksinimlerinden biridir. Bu haberdar olma gereksinimi ve ihtiyacının köklerine indiğimizde ilk olarak Avrupa’da başlayan gazetecilik anlayışının zamanla tüm dünyaya yayıldığı ve teknolojik gelişmeler ile zamanla çeşitli değişikliklere uğradığı görülmektedir (Bulunmaz, 2011: 28). Türkiye’de 1990’lı yıllardan itibaren internetin kullanılmaya başlaması, teknolojinin getirdiği bu yenilikle beraber gazetecilik anlayışına da yeni bir ivme kazandırmıştır. Bu yenilik ile birlikte gazetecilik, finansal, teknolojik ve toplumsal boyutları ile dijital teknolojinin etkisi altına girmiştir (Işık ve Koz, 2014: 28). Bilhassa teknolojinin ilerlemesiyle beraber internet gazeteciliğinin gelişim göstermesi ve bu gazetecilik çeşidinin kolay ve hızlı bir şekilde erişilebilir olması, son dakika haberleriyle güncellenebilir olması ve pek çok alternatife sahip olması gibi pek çok sebepten ötürü internet haberlerinin kitleleri etkileme gücü gün geçtikçe artış göstermektedir (Akbulutgiller ve Karaduman, 2018: 12).

Medya, internetin insanlara ulaşmasının kolay olmasından ve hızlı bir iletişim aracı olmasından dolayı internet ortamına girmiştir. Yeni medya aracı olarak tabir edebileceğimiz internet, teknolojinin hızlı ilerleyişinin bir sonucu olarak, geleneksel gazete yayınlamanın yanı sıra, okuyuculara yeni bir yöntemle etkin bir şekilde ulaşmak için bir alternatif oluşturmuştur (Korkmaz, 2009: 7). Oluşan bu alternatif internetin ve internet gazeteciliğinin oluşturduğu birçok avantajı da beraberinde getirmiştir. Bu avantajları (Gürcan ve Bekiroğlu, 2007) yapmış olduğu çalışmada şu şekilde ifade etmektedir: Okuyucunun habere istediği zaman dilimi içerisinde 24 saat boyunca erişilebilir olması, arşivdeki haberlere kolaylıkla ulaşabilmeyi sağlaması, haberin hızlı bir şekilde okuyucuya sunulup kolay bir şekilde güncellenebilir olması, haberlerle ilgili konularda okuyucuların yorumlarını öğrenebilmeyi sağlaması (Gürcan ve Bekiroğlu, 2007: 24). Bunların yanı sıra internet gazeteciliği, kullanıcılarına ses, grafikler, tablolar, sabit görüntü ve yazılı dökümanlar, hareketli görüntüler sunmakla gazetecilikte bir

devrim yaratmıştır. Çevrimiçi ortamda yayınlanan internet gazeteciliği bu sayede oldukça genişliğe ve derinliğe sahip olarak tüm insanların kolayca istediği zaman ulaşabileceği bir yapı haline gelmiştir (Aktaş, 2013: 35). İnternet gazeteciliğinin bu geniş ve derin yapıya sahip olması insanlara kolay ulaşılabilir olmasına imkân vermektedir. Geleneksel gazetecilik anlayışından farklı olarak internet gazeteciliği hem sunduğu zengin içerikler bakımından (yazılı/görsel/işitsel içerikler), hem de belirli bir zaman kısıtlamasının söz konusu olmayışından dolayı daha çok insana etkin bir şekilde ulaşmaktadır. Esasen internet gazeteciliğinin oluşturduğu en büyük avantaj, teknolojik gelişmelerle birlikte gelen bu yeni medya anlayışının daha fazla insanı ulaşılabilir kılmasıdır. Bu bağlamda yapılmış olan araştırmalar kapsamında geleneksel basılı gazete anlayışından teknolojinin bir getirisi olarak modern internet gazeteciliği anlayışı birçok avantaj getirmiş ve bu avantajlar birçok yeni araştırma konusunu da beraberinde getirmiştir. Her ne kadar çeşitli araştırmacılar tarafından internet gazeteciliğinin dezavantajlı durumlarının var olduğundan bahsedilse de genel kanı, avantajların dezavantajlardan daha fazla olduğu ve teknolojinin getirisi olan internet gazeteciliğinin kamuoyuna birden fazla avantaj sağladığı yönünde olmuştur. Tüm bu yenilikler ile beraber akademik çalışmalarda geleneksel gazetecilik ve yeni bir mecra olarak hayatımıza giren internet gazeteciliği arasındaki farklılıklara değinmiş, bu bağlamda internet gazeteciliğinin pek çok unsur tarafından öne çıkarak günümüzde önem kazandığı vurgusu yapılmıştır. İnternet gazeteciliğinin geleneksel basılı gazeteye göre daha fazla avantaja sahip olduğu ve basılı gazeteden internet gazeteciliğine geçiş sürecinde birçok olumlu değişikliğin yaşandığı görülmektedir. Bu bağlamda birçok araştırmacıya konu olan internet gazeteciliği ve geleneksel basılı gazeteciliğin karşılaştırılması konusu günümüzde hâlâ önemini korumakta ve birçok araştırmacı tarafından analiz edilmektedir. Boczkowski (2005) söz konusu iki gazetecilik arasındaki farkı şu şekilde çalışmasında sunmuştur:

Tablo 1: Geleneksel gazetecilik ve internet gazeteciliği arasındaki farklılıklar (Boczkowski, 2004: 65):

Basılı Gazete	İnternet Gazeteciliği
Genel ilgiye yönelik haberler	Özelleştirilmiş haber ve kişiselleştirme
Fiziksel olarak sınırlı	Fiziksel olarak sınırsız
Mekân sınırlı	Mekân sınırsız (Ağ yapılanması)

Zamansal olarak sınırlı 1) Belirli bir süreye bağlı olma 2) Sabit üretim döngüsü	Zamansal olarak sınırsız 1) Belirli bir süreye bağlı olmama (arşiv) 2) Çeşitli üretim döngüleri (güncelleme)
Format sınırlı	Format sınırsız (çokortamlılık)
Profesyonel	Kullanıcının ürettiği içerik
Genellikle Durağan	Genellikle dinamik

Boczkowski (2004)'nin çalışmasında belirttiği üzere internet gazeteciliğinin teknolojik özellikleri günümüz dünyasında insanların kolaylıkla haber alma ve öğrenebilme ihtiyaçlarını karşılamalarına imkân vermektedir. Geleneksel gazetecilik anlayışının tüm sınırlılıklarına rağmen internet gazeteciliğinin formatsal, zamansal, fiziksel ve mekânsal olarak sınırsız oluşu, kişiselleştirilmiş haberler ve görsel işitsel haber içeriği sunma özellikleri sayesinde insanların ilgi odağı haline gelmiş ve pek çok insan günümüzde haber alma ve öğrenme ihtiyacını bu şekilde karşılar olmuştur. İnternet gazeteciliğinin getirmiş olduğu çeşitli avantajlar ve yenilikler sayesinde daha çok insana ulaşabiliyor olması, internet gazeteciliğinin arşiv bilgilerine ve içeriklerine ulaşım kolaylığının bulunması bu çalışmada yapılacak olan eleştirel söylem analizi aracı olarak seçilmesine neden teşkil etmiştir. Yeni medya anlayışının getirdiği avantajlar nedeni ile araştırma yöntemi olarak belirlenen söylem analizi çalışmanın üçüncü bölümünde, internet gazeteciliği bağlamında niceliksel olarak yapılacaktır.

2.2. MEDYA VE SİYASET İLİŞKİSİ ÜZERİNE

Kültürün ulusal ve uluslararası düzeyde bireylere ulaştırılmasını sağlayan medya, yapısı ve bulunduğu yer nedeniyle demokratik yönetimlerin gelişmesi ve toplumsal anlamda demokrasi farkındalığının sağlanmasında da son derece önemli bir mecradır. Medya, ideoloji ve ideolojik kuruluşlarla ilişki içerisinde, siyaset ve siyasi tercihlerin de halka aktarılması hususunda hayati bir görev üstlenmiştir (Yılmaz, 2013: 230- 231). Bu nedenle modern toplumlarda kamuoyu oluşumu, demokratik toplumların temel unsurlarından biri olarak kabul edilmekte ve bu nedenle kamuoyu ve demokrasi arasında sıkı bir bağ olduğu kabul edilmektedir (Kılıç, 2009: 152). Tüm bu bilgilerin ışığında, siyasetçilerin ve seçmenlerin ideolojik tercihlerini manipüle edebildiği varsayılan kamuoyu oluşumu hususunda, demokratik yönetimlerde ‘oluşan kamuoyu’

ile anti- demokratik yönetimlerde ‘oluşturulan kamuoyu’ arasındaki farkı da yorumlamak yerinde olacaktır (Yüksel, 2007: 573). Demokratik rejimlerde kamuoyu oluşumu, haberlerin ve düşüncelerin özgür bir biçimde ifade edilebildiği, karşılıklı tartışılabilirdiği ve temel hak ve özgürlüklere dayanan bir hukuk düzlemi çerçevesinde gerçekleşmektedir (Yüksel, 2007: 573). Demokratik olmayan rejimlerde ise ‘oluşan’ kamuoyunun tersine ‘oluşturulan’ bir kamuoyu söz konusudur. Organize bir şekilde gerçekleştirilen propaganda ile oluşturulan kamuoyunda kitle iletişim araçları kullanılarak, kitleleri bilgilendirmekten çok ikna amacı güden ve belirli amaçlar doğrultusunda insanların düşüncelerinin yönlendirildiği bir algı yaratılmaktadır (Çakı, 2018: 27). Bu bağlamda kitle iletişim araçları vasıtasıyla kullanılan propaganda türlerini ayrı ayrı ele almak gerekmektedir. Propaganda, türleri açısından incelendiğinde beyaz, gri ve kara propaganda olmak üzere üç kısımda ele alınabilmektedir. İlk olarak beyaz propaganda, şeffaf bir şekilde yapılan propagandadır. Açık bir şekilde yapılan beyaz propagandada kaynak bellidir ve doğruluğa önem verilir. Haberlerin aracılığıyla kullanılan beyaz propagandada hedef kitle kaynağı bildiği için, haberin doğru çıkması ve hedef kitlenin kaynağa güveni arasında bir doğru orantı söz konusudur (Doğan, 2014: 28- 29). Kitle iletişim araçlarında haberler aracılığıyla yapılan beyaz propagandada ekseriyetle yasal bir hakkın savunması şeffaf bir kaynaktan gerçekleştirilir. Bu nedenle beyaz propaganda uygulamalarının yapılması, demokratik zemini sağlam bir ortamın varlığını gerektirmektedir. Bu propaganda türü genellikle gelişmiş ve demokratik olan ülkelerde sıklıkla kullanılan propaganda çeşididir (Övür, 2016: 65- 66). Beyaz propagandanın güçlü ve zayıf yönlerinin var olduğu söylenebilmektedir. Güçlü yanı, kaynağı açık olduğu için hedef kitlede güven uyandırmasıdır. Güçsüz yönü ise, özgürce yayılamaması ve karşı propagandaya neden olmasıdır (İnce, 2020: 94). Ulusal kutlamalar, açık bir şekilde gösterilen vatanseverlik, bölgesel milliyetçilik vb. beyaz propaganda olarak sınıflandırılmaktadır. Bunun yanı sıra propaganda faaliyetlerini yürüten kaynak açık bir şekilde kendini tanıtmadığında ve kaynak; yalanlar, uydurmalar, aldatmalar yaydığında ortaya propagandanın bir diğer çeşidi olan kara propaganda çıkmaktadır (Çetin, 2014: 242). Kara propaganda adından da anlaşılacağı gibi sinsi ve karanlık bir yöntemi kendisine yol edinmektedir. Bu propaganda çeşidinde yürütülecek olan propagandanın kaynağı ve konusu bazen alabildiğince belirsiz, bazen ise belirli ancak aldatmacı bir şekilde yalan içeriklerle

doludur. Bu açıdan incelendiğinde kara propaganda esasen bir kaos ve kargaşa halini temsil etmektedir (Yaman, 2007: 41- 42). Yalan, iftira ve aldatmacalar üzerine kurgulanmış kara propagandanın 2. Dünya Savaşı'nda Nazi Almanyası tarafından yoğun bir biçimde kullanıldığı söylenebilmektedir. Manipülasyonun sıkça görüldüğü kara propagandada, propagandacı, kitleleri etkilemek için her yolu meşru görmektedir (Çakı, 2018: 1574). Propaganda çeşitleri incelendiğinde bu beyaz ve siyah propagandanın arasında bir de gri propagandanın var olduğu görülmektedir. Gri propagandada doğruluğu ispatlanmamış mesajları yaymakta ve bu doğrultuda mesajlar genellikle abartılı bir üslupla çarpıtılarak hedef kitlelere iletilmektedir. Gri propagandanın amacı, toplum içerisinde şüphe yaratmak ve güven zedelemeye çalışmaktır (Altay ve Uğur, 2018: 16). Gri propagandanın temel özelliği kaynağının şeffaf bir biçimde net olmamasıdır. Gri propaganda çeşidinde iletiler tam olarak muteber değilse de kesin bir ifade ile gerçek dışı olduğunu varsaymak da imkânsızdır. Yalan ve gerçek içeriklerin sık sık iç içe bulunduğu bu propaganda çeşidinde söylentiler ve şaiyalar sıklıkla mesajlarda bulunmakta ve kafa karıştırıcı haberler, kaynak tam anlamıyla belirli olmadığı için, söz konusu iletinin iyi bir kaynaktan mı yoksa kötü bir kaynaktan mı sunulduğu da net olarak kavranamamaktadır (İnce, 2020: 94- 95). Bu doğrultuda incelendiğinde kara propagandayı usta bir şekilde kullanan Adolf Hitler, *Mein Kampf (Kavgam)* adlı eserinde medya ve siyaset ilişkisine dikkat çekmekte, medya ile yapılacak etkin bir propagandanın ülkenin ve milletin kaderini değiştirecek büyük bir güç olduğuna işaret etmektedir. Buna göre medya ile yapılacak propagandanın görevi taraftar toplamaktır. Örgütün görevi ise partiye üye kaydetmektir. Bu bağlamda propagandanın ilk görevi, örgüt için taraftar toplamaktır. Örgütün temel misyonu ise, propagandanın sürekliliği için eleman kazanmaktır (Hitler, 1994: 609- 611). Hitler eserinde medya aracılığıyla yapılan propaganda ile medyanın kamuoyu oluşturma gücünün var olduğunu defalarca vurgulamakta, medyanın bu gücünün kitleleri rahatlıkla mobilize edebileceğini iddia etmektedir. Bu bağlamda medya ile yapılan propaganda ve oluşturulan kamuoyuyla siyasal gruplar taraftar toplayabilmektedir. Bununla birlikte Floyd H. Allport 1937 yılında kamuoyu ile ilgili birtakım çalışmalar yapmış, ve kamuoyunun sadece demokratik toplumlarda bir anlam taşıdığını, demokratik olmayan toplumlarda oluşturulan kamuoyunun esas anlamını

yitirdiğini belirtmiştir. Allport (1937) bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir (Alport, 1937: 61):

“Kamuoyu, kişilerin doğrudan doğruya veya dolaylı olarak, amaca doğru eyleme geçme olasılığını yaratacak kararlılıkta, derinlikte ve nicelikte; büyük önemi olan belli bir durumu, kişiyi veya öneriyi oylamaları ya da desteklemeleri veya oylamamaları ya da karşı çıkmaları biçiminde kendilerini ifade ettikleri veya edebilecekleri ve birden fazla kişilerin var olduğu durumlarda anlam taşır.”

Günümüzde siyasetçilerin seçim kampanyalarında da medyayı etkin bir şekilde kullandıkları görülmektedir. Televizyon, dergi, gazete, internet, radyo, sosyal medya vb. mecralar çerçevesinde biçimlenen seçim kampanyaları, medyayı kitlelere ulaşma konusunda önemli bir mecra haline getirmiştir (Akyol, 2015: 99). Öyle ki, Smith (2011) 2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde yapılan başkanlık seçimlerini Obama’nın kazanmasında en etkili mecranın sosyal medya olduğunu ve etkin bir şekilde kullanılan sosyal medyanın başkanlık seçimlerinin kaderini değiştirdiğini ifade etmektedir (Smith, 2011: 28). Bu bağlamda incelendiğinde geleneksel medya araçlarının yanı sıra yeni medya araçlarının da siyasetçiler tarafından etkin bir şekilde kullanıldığı söylenebilmektedir. Örneğin; siyasi parti, dernek vb. kuruluşların sosyal medya hesaplarının olması, internette kendilerine ait web sitelerinin olması siyasetçilerin yeni medya araçlarına da oldukça önem verdiklerinin bir kanıtı niteliğindedir. Kitle iletişim araçlarının büyük kitleleri etki altına alabilme gücünün farkında siyasetçiler, idareciler veya idareci adayları her daim iktidarı ellerinde bulundurmak, daha sonra da var olan iktidarlarını muhafaza ve devam ettirmek amacıyla iletişim kanallarını denetimlerinde tutmuşlardır (Uzun, 2014: 130). Bilhassa toplumsal destek arayan siyasal örgüt veya gruplar, kitle iletişim araçları aracılığıyla benimsedikleri dünya görüşünü ve siyasal düşüncelerini kamuoyuna iletebilmek amacıyla medyanın imkânlarını kullanmaktadırlar. Bu ise, kitle iletişim araçları ve siyaset etkileşiminde, medya içeriklerinin siyasallaşmasına sebep olmuş; medya kuruluşlarının da ideolojik konumlar olarak, belirli siyasal kimliklere bürünmelerine yol açmıştır (Gölcü, 2009: 82).

Daniel Katz, Graeme Burton ve Denis McQuail gibi araştırmacılara göre kitle iletişim araçlarının temelde beş önemli işlevi vardır. Bunlar; 1. Bilgilendirme, 2. Kültürel devamlılık, 3. Toplumsallaştırma, 4. Kamuoyu oluşturma, 5. Eğlendirme (Özdemir, 1998: 35- 36). Medyanın bu beş temel işlevine göre; medya sayesinde insanlar içerisinde bulunduğu çevre, toplum, ülke ve dünyadaki olay ve olgular hususunda haberdar

olabilmektedir. Bunun yanı sıra, kitle iletişim araçları sayesinde bireyler/ topluluklar dini inançlarını, örf, adet ve geleneklerini, ulusal tarih ve kültürlerini aktarmakta ve böylelikle geçmiş ve gelecek kuşaklar arasında bağlantı kurmaktadır. Medya toplumu oluşturan bireylerin birbirleri ile etkileşime girmesini sağlamak ve toplumu ilgilendiren konularda bilgi vererek farkındalık yaratmaktadır (Mora, 2008: 6- 7).

Medyanın dünya üzerinde etkin bir şekilde kullanılmaya başlanması yazılı basının ortaya çıkması ile başlamış ve ilerleyen dönemlerde 1930'lu yıllardan 1950'li yıllara kadar radyonun etkili bir kitle iletişim mecrası olduğu görülmüştür. Bilhassa bu tarihlerde radyo, siyasi iktidarların, yönetici ve yönetici adaylarının propaganda aracı olarak kullanılmış, 1950'li yıllardan itibaren televizyon etkin bir şekilde toplumsal hayat içerisinde yer edinmiştir (Kocadaş, 2005: 5). 1950'lerde toplum içerisinde yer almasıyla birlikte televizyon da bir süre sonra tıpkı radyo gibi siyasi iktidarların, yönetici ve yönetici adaylarının propagandası haline gelmiştir. Adolf Hitler, *Mein Kampf* (Kavgam) adlı eserinde medya ve siyaset ilişkisine dikkat çekmekte, medya ile yapılacak etkin bir propagandanın ülkenin ve milletin kaderini değiştirecek büyük bir güç olduğuna işaret etmektedir. Buna göre medya ile yapılacak propagandanın görevi taraftar toplamaktır. Örgütün görevi ise partiye üye kaydetmektir. Bu bağlamda propagandanın ilk görevi, örgüt için taraftar toplamaktır. Örgütün temel görevi ise, propagandanın devamı için eleman elde etmektir (Hitler, 1994: 609- 6011). Hitler eserinde medya aracılığıyla yapılan propaganda ile medyanın kamuoyu oluşturma gücünün var olduğunu defalarca vurgulamakta, medyanın bu gücünün kitleleri rahatlıkla mobilize edebileceğini iddia etmektedir. Bu bağlamda medya ile yapılan propaganda ve oluşturulan kamuoyuyla siyasal gruplar taraftar toplayabilmektedir.

Günümüzde medya, hem kültürle hem de siyasetle yakın ilişki içerisinde. Siyasal örgüt ve gruplar medyanın kitleleri etkileyen gücünden faydalanmak istemekte ve bu amaçla medyayı etkin bir şekilde kullanmaktadırlar. Sosyal medya, internet ağları, televizyon vb. gibi toplumun geniş kitlelerine ulaşabilen ve toplumu bir şekilde etkileme özelliği bulunan medya siyasi gruplarca yönlendirilmektedir. Bunun bir sonucu olarak medya organları da siyasallaşmış ve doğal olarak siyaset ve medya ilişkisi daha da artmıştır. Medya siyaset ilişkisinin yanı sıra medya kültür ekseninin de bir etkileşim söz konusudur. Toplumun geçmişten gelen örf- adetlerini, dini inanç ve değer yargılarını, yaşam tarzlarını gelecek kuşaklara aktaran medya bu yönü ile de

kültür ile önemli bir ilişki içerisindedir. Bu açıdan incelendiğinde medya işlevlerinden ‘kültürel devamlılık’ sağlama hususu da bu konunun bir ifadesini teşkil etmektedir.

2.2.1. Medyada Siyasal Söylemin Yeniden Üretimi

Basın kuruluşları, ideolojik söylemleri ve siyasi fikirleri radyo, gazete ve televizyon gibi iletişim mecralarının tümünde yeniden oluşturmaktadır (Nisan ve Şeker, 2017: 312). Farklı kitle iletişim araçlarında yer alan haberlerin siyasal söylemleri farklı biçim ve içeriklerde kamuoyuna takdim edilmektedir. Herhangi bir olgu veya olay, farklı perspektiflerden ele alınmakta, çeşitli ideolojilerin ışığı altında kurgulanmakta, haber içerikleri oluşturulurken, çeşitli ideolojik görüşleri benimsemiş yayın organları kullanmış oldukları kelimelerle aynı olayı manipüle ederek farklı gösterebilmektedirler (Aydın, 2013: 80). Böylelikle kamuoyunun algısı değiştirilmekte ve toplum yeniden üretilen bu siyasal söylemlerle bir nevi yönlendirilmektedir.

18. ve 19. yüzyıllarda Amerikan basınında karşımıza çıkan partizan gazetecilik anlayışına göre, kimi gazetelerden parti yükümlülüklerini yerine getirmesi istenmiş, bu durum gazeteciliğin temel etiği olan tarafsızlık ilkesi ile ters düşmüştür. İzleyen yıllarda Amerikan basını 1865- 1920 yılları arasında başlıca ideal ve örgütlenme biçimlerini yenilemiş, bu süreçte partizan gazetecilikten objektif gazeteciliğe geçiş süreci yaşanmıştır (Altun, 2011: 13). Ne var ki, her iki durumda da medya kendi siyasal söylemini üretmeye devam etmekte ve günümüzde hâlâ bu durumun devam ettiği görülmektedir.

Yazılı ve görsel medyanın en önemli görevi haberleri objektif bir şekilde topluma aktarmaktır. Bu durum habercilik sorumluluğu olarak kabul edilmekte ve hatta medyanın etik ilkelerinden birini teşkil etmektedir. Yazılı basın içerisinde gazeteler haberlerini topluma aktarırken iç ve dış faktörlerin etkisiyle haberin nesnel içeriğine ters düşen ifadeler kullanabilmektedirler. Bu nedenle tarafsızlıkları ortadan kalmakta ve böylece siyasal söylemi aslından kopartarak yeniden üretmekte, değiştirip dönüştürmektedirler (Öztürk, 2015: 81). Çaycı (2016) yapmış olduğu “Medyada Gerçekliğin İnşası ve Toplumsal Denetim” başlıklı çalışmasında medyanın siyasal söylemi yeniden üreterek kamuoyuna sunduğunu şu ifadelerle belirtmektedir (Çaycı, 2016: 93):

“Medyanın siyasetteki belirleyici gücü söylem ve iktidar ilişkisine dayanmaktadır. Çünkü demokrasilerde iktidar, görünürde söylem aracılığı ile ele geçirilmek istenen bir güçtür. Bu durumun önemini seçim ve/ veya referandum öncesi süreçlerde iktidar da ve muhalefette yer alan siyasiler daha iyi anlamaktadır. Aynı zamanda iktidarın devamlılığı için de ideolojinin sürekli üretimi, bunun garanti altına alınabilmesi için de egemen söylemin devamlı kendini yeniden üretmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, söylemin üretildiği ve kitlelere dağıtıldığı yer olan medya, bu özelliği ile başat öneme sahiptir.”

Kamuoyunu bilgilendiren bir mecra ve siyasal söylemi yeniden üreten bir oluşum olarak karşımıza çıkan kitle iletişim araçları, arzu edildiğinde belirli bir ideolojik oluşumun medya grubu şeklinde faaliyetler gerçekleştirebilmektedir (Çiçek ve Uysal, 2019: 1184). Kitle iletişim araçları, kendisinin ve ideolojik çevrelerin menfaatleri yönünde güncel ve toplumsal realitelerden nispeten veya büsbütün tasfiye edilmiş bilgiler üretebilir veya var olan bilgileri farklı kelimelere vurgulama suretiyle manipüle ederek siyasal söylemi yeniden üretebilir (Çiçek ve Uysal, 2019: 1184). Van Dijk’in de ifade ettiği gibi haberlerde yer alan sözcük seçimleri ideolojik bir tercihi de yansıtmaktadır. Örneğin haberin içeriğini oluşturan kelimelerin seçimlerinde ilgili kişi veya grubun “terörist” veya “özgürlük savaşçısı” şeklinde ifade edilmesinde siyasal bir tercih mevzubahistir (Işık ve Eşitti, 2013: 163).

Tüm bu bilgiler ışığında çeşitli siyasal ideoloji besleyen gruplar, kullanmış oldukları teknik ve söylemlerle medya aracılığıyla kamuoyu oluşturma gayreti içerisinde oldukları. Kamuoyu kavramı Latince ‘publicus’ ve ‘opinion’ kelimelerinden üretilerek Batı lisanlarına girmiş, İngilizce’de ‘public opinion’ kelimeleriyle karşılık bulmuştur. Kamuoyu kelimesi Türkçede ilk dönemlerde ‘efkar- ı umumiye’, ‘halk efkârı’ ve ‘amme efkârı’ vb. kavramların karşılığı olarak kullanılmaktaydı (Yüksel, 2007: 572). Günümüzde kamu ve oy sözcüklerinin birleşimiyle kamuoyu olarak kullanılan kavram, ilk kez 1741 yılında İngilizler tarafından ‘halkın düşüncesi’ anlamında kullanılmıştır. Kamuoyu kavramını 1744 yılında Fransa’da ilk kullanan kişi ise Rousseau’dur. Rousseau kamuoyu kavramını ‘toplumun tavrı’ anlamında kullanmıştır (Atabek, 2002: 223). Kamuoyunun oluşumunu iki aşamada incelemek mümkündür. Bunlardan birincisi, bilginin kitlelere iletilmesidir. Bu bilgi iletiminin sağlanması için medya oldukça ciddi bir öge olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci evre ise gönderilen mesajların kitlelerce algılanması ve anlamlandırılması sürecidir. Bu evrede ise propaganda mühim bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Övür, 2019: 339). Sosyal bilimler literatürü incelendiğinde propaganda kavramı üzerine farklı tanım ve düşüncelerin yer aldığı

görülmektedir. Propaganda konusunda çalışmalar yapan Qualter (1980) propagandayı “bir bireyin veya grubun başka bireylerin veya grupların tutumlarını belirleyip biçimlendirmek, kontrol altına almak veya değiştirmek için, haberleşme araçlarından yararlanarak ve bu bireylerin veya grupların belirli durum veya konumdaki tepkilerinin kendi amaçlarına uygun tepkiler şeklinde olacağını umarak giriştikleri bilinçli bir faaliyettir” şeklinde tanımlamıştır (Qualter, 1980: 279). Adorno ve Horkheimer (2010) ise propagandayı yalancılık ile tarif etmektedir. “Hakikat bile taraftar kazanmak için salt bir araç haline getirilir; propaganda hakikati ağzına aldığı anda tahrif edilmiş olur” (Adorno ve Horkheimer, 2010: 340- 341). Buna göre eğer bir lider hedef kitlesi ile (doğru bilgilerle olsa dahi) propaganda aracılığıyla bir ortaklık kuruyorsa, bu yalan ortaklığıdır. 1922 yılında W. Lippmann propaganda kavramını kitlelerin fikirlerini ve toplumsal bir yapıyı bir diğeri ile değiştirme gayreti (Lippmann, 1997: 16- 17) olarak tanımlarken, Edward Bernays 1928’de propagandayı bir düşünce sistemi veya topluluk algılarına tesir edecek vakaları oluşturmak veya biçimlendirmek üzere yapılan devamlı ve daimi bir gayret şeklinde tanımlamıştır (Bernays, 2004: 52).

Alman politikacı Adolf Hitler propaganda olgusunu etraflıca ele almış, iç ve dış politikada propaganda faaliyetlerini ustaca yöneten nadir liderlerden biri olmuştur. Hitler, etkili bir propaganda tekniğiyle Alman halkının desteğini kazanmış, sadece Alman halkını değil, diğer Avrupa uluslarını da etkisi altına almayı başarmıştır. Adolf Hitler, *Mein Kampf* (Kavgam) adlı kitabında uyguladığı propaganda tekniklerini detaylı bir şekilde ifade etmiştir (Kasım, 2011: 69). Nitekim Hitler, *Mein Kampf*’da “Siyasal olayları incelerken daima propaganda faaliyeti ile de ciddi bir şekilde ilgilendim. Ben propagandayı marksist- sosyalist örgütün çok iyi bildiği ve pek ustaca kullandığı bir silah olarak kabul ediyorum. Bu işin bir sanat olduğunu anladım” (Hitler, 1994: 182) demektedir. Savaş zamanında başarılı bir şekilde yönetilen propagandanın olağanüstü sonuçlar yaratabileceği düşüncesini ileri süren Hitler, her ne kadar propaganda tekniklerini ustaca kullanmış olsa da *Mein Kampf*’ta Almanya’nın savaşı kaybetme nedenini, kendi propagandasına yönelik oluşturulan karşı propagandayı kazanamamasına bağlamıştır. 1. Dünya Savaşı’nda müttefiklerin yapmış oldukları propaganda faaliyetlerinin tesirinden oldukça etkilenen Hitler, 1918 yılında deniz kuvvetleri ve cephede zuhur eden isyanların temel sebebini de propaganda savaşını kazanamayışına bağlamıştır (Altun, 2010: 26). Hitler, savaş propagandasını kamuoyu

oluşturmadaki en başarılı silah olarak görmekte ve milli amaç için hayati önem taşıdığını defalarca vurgulamaktadır. Yine *Mein Kampf* adlı eserinde savaş propagandası hakkında aldığı vaziyeti şu sözleri ile ifade etmektedir. “Propaganda savaş sırasında, bir hedefe ulaşmak için kullanılan araç idi. Yani Alman milletin hayatı üzerinde yapılan mücadele söz konusu idi. (...) Propaganda daha hızlı bir zafer şartı idi ve millete hürriyet, şeref ve haysiyetini sağlamasında yardımcı oluyordu. Yaşamak için yapılan bu mücadelede savaş propagandası hakkında aldığım vaziyet buydu” (Hitler, 1994: 184).

Kamuoyu, farklı kamuoyu aktörlerinin kararsız kitleleri tesirleri altına almaya veya onları belirli konulara inandırmaya çabaladığı serbest bir iletişim alanı olarak kabul edilmektedir. Yapılan bu tanıma göre kamuoyu, kamusal ortamda bilgi edinerek, irdelenerek, konuşularak meydana gelen, genel kanıların biriktiği bir alandır (Kılıç, 2009: 151). Kamuoyu halkın kendisini ilgilendiren bir konu hakkında genel kanaat ve düşünceleridir. Bu kanaat ve düşüncelerin oluşabilmesi, halkın konu hakkında bilgi sahibi olması ile mümkün olmaktadır. Bu bağlamda bireyler kamuoyunu oluşturan bilgiye medya aracılığı ile ulaşmaktadırlar. Amerikalı iletişim bilimci George Gerbner’e göre medya kamuoyu yaratma görevini gerçekleştirmektedir. Gerbner’e göre kamuoyu, kitlelerin medya ve özellikle TV’den yayılan semboller üzerinden şekillenmektedir. Televizyon nispi durağan ve kollektif sembolleri kişilerin algılarına kazırmaktadır (Özkan, 2017: 131). Bununla birlikte kamuoyu oluşumunda psikolojik faktörler de bulunmaktadır. Bu faktörleri tutumlar ve kanaatler olmak üzere iki kısımda incelemek mümkündür. Tutum, bireyin herhangi bir toplumsal olay veya konuya karşı geçmiş bilgi ve deneyimlerine dayanarak oluşturduğu bilişsel, duygusal ve davranışsal bir tepkidir. Kanaatler ise genellikle bir durumun içerisinde var olan şüphe içeren unsurları, çelişki, belirsizlik ve sorunsalları merkezine almaktadır (Acar, 2000: 28- 31). Buna göre kitleler medya aracılığıyla edindikleri bilgileri tutum ve kanaatleriyle bir zihinsel süreçten geçirmekte ve bu sürecin sonunda ortak bir genel kanaat oluşturmaktadırlar. Bu oluşum ile birlikte kamuoyu kavramı meydana gelmektedir. Adolf Hitler ise *Mein Kampf* adlı eserinde kamuoyu oluşumunu şu şekilde ifade etmektedir (Hitler, 1994: 91- 92):

“Kamuoyu dediğimiz oluşumun içinde, milletin fertlerinin kişisel deneyimlerine ve bilgilerine pek az rastlanır. Kamuoyunun büyük bölümü, içerden değil dışarıdan yapılan tahrikler sonucu oluşur. Bu oluşumu gazeteler, verdikleri haberlerle ve ikna kuvvetleri ile gayet güzel hazırlarlar. Herkesin dinsel inancı kültür ve terbiyesinin ürünüdür. Bu değerler insanın vicdanında uyuklar bir durumdadır. İşte bunun gibi

kamuoyu da, ruhun ve düşünce gücünün çoğu zaman sürekli ve derin bir şekilde yönlendirilmesinin sonucu olarak ortaya çıkar. ‘Propaganda’ kelimesi ile açıklanan bu siyasal eğitimde en büyük pay, basına düşer. Basın verdiği haberlerle halkın orta yaşlıları için bir tür okul işlevi yapar. Ne var ki, bu basının birtakım uğursuz güçler tarafından yönetildiği de bir gerçektir.”

2.2.2. Medya ve Milliyetçi Söylem, Milliyetçi Söylemin Medyada Yeniden Üretimi

Milliyetçilik kavramı temel anlamda incelendiğinde, özellikle meydana geldiği şartlar bağlamından ele alındığında toplum biliminin bir alanı olarak değerlendirilip incelenmektedir. Ancak milliyetçilik kavramı bir ideoloji olarak ele alındığında yapısı itibariyle siyaset bilimi ve siyaset felsefesinin konusu olarak karşımıza çıkmaktadır (Erdoğan, 1999: 1). Düşünce olarak milliyetçilik bir ideoloji olarak kabul edilmektedir. İdeolojik bir fikir bağlamında milliyetçilik, kamusal hayatın doğal bir temeli olmakla beraber ulus devletler üzerinde temellenmektedir. Milliyetçilik toplumların kendilerini bir millet şeklinde benimsemelerine ve bilhassa da özgür bir ülke şeklinde tanımlamalarında özendirici bir yöne sahiptir (Yanık, 2013: 232). Milliyetçilik, bir entegrasyon ideolojisi olarak bir taraftan milli birlik ve beraberlik duygusu ve milli bilincin oluşmasını sağlarken, diğer taraftan da ortak geçmiş, gelecek, amaçlar, milli kaygı ve toplumsal aidiyet duygusunun oluşmasını sağlamaktadır (Akıncı, 2019: 414). Milliyetçilik kavramı ulusal şuura ilişkin hisler ve tutumlar manasında oldukça eski zamanlara kadar götürülebilse de; temel bir ideoloji veya siyasi bir hareket şeklinde milliyetçilik, modern dönemlerle beraber var olmuş bir düşündür. Bu perspektiften değerlendirildiğinde milliyetçilik ideolojisinin geçtiğimiz iki asırda ulus- devlet modelinin ortaya çıkıp evrensel bir boyut kazanmasında başrol oynadığı söylenebilir (Şahin, 2007: 2). Milliyetçilik on sekizinci yüzyılın son çeyreğinde Fransız İhtilali ile birlikte yayılmış ve gelişmiştir. “Milliyetçilik çağı” şeklinde hatırlanacak olan 19. ve 20. yüzyıllarda, milliyetçilik kavramı ilk olarak Avrupa ülkeleri olmakla birlikte dünya üzerinde pek çok bölgeye yayılmış ve haritaların yeniden çizilmesine yol açmıştır. (Selçuk, 2012: 119). Bu denli önemli olgulara sahip olan milliyetçilik kavramları günümüzde de siyaset dilinde artan bir sıklıkta kullanılmakta, siyasetçiler tarafından kimi olaylar milliyetçi söylemler eşliğinde topluma sunulmaktadır. Siyasetçilerin milliyetçi söylemleri bireylerin toplumsal aidiyet duygusunu arttırmakla birlikte, ulusal ve milli bir şuur kazanmalarını da sağlamakta, olaylara milli şuur perspektifinden yaklaşmalarını sağlamaktadır. Bu çalışmanın odak noktasını Manas Destanı’ndan ortaya

çıkıp günümüze ulaşan iki kavram olarak mankurt ve közkaman kavramlarının günümüzde Türk siyasetçileri tarafından milliyetçilik söylemleri ile birlikte zaman zaman kullanılmakta olması oluşturmaktadır. Milli kavramlar olarak mankurt ve közkaman kavramlarının siyaset dilinde artan milliyetçilik söylemleri ile birlikte kullanılması, kavramların önemini arttırmakla birlikte, toplumsal milli şuuru ön plana çıkararak toplumsal hafızamızı tazelemektedir. Türk siyasetçilerinin Manas Destanı'na atıfta bulunarak kullandıkları bu kavramlar sayesinde Türk milleti iç ve dış tehditlere karşı milli bir üslupla uyarılmaktadır. Bu kavramların milliyetçilik söylemleri ile birlikte kullanılarak medya aracılığı ile topluma sunulması, kavram ve söylemlerin geniş kitlelere ulaşmasına neden olmuş, bu sayede kavramların, toplumun büyük bir çoğunluğu tarafından anlamı ve önemi anlaşılmıştır. Medya ve siyaset arasındaki güçlü etkileşim sayesinde kavramlar ve siyasal söylemler toplumun geniş kitlelerine kısa zamanda ulaşabilmekte ve toplum nazarında kavramların büyük kitlelerce öğrenilmesi veya hatırlanmasına olanak sağlanmaktadır.

Medya ve siyaset arasındaki ilişki özellikle 21. yüzyılın en çok düşünülen süjelerden biri olmuştur. Bu ilişki gerek medyanın toplumsal alandaki gücünün artması gerekse medyanın kitlelere dönük doğası nedeniyle siyaset kurumunun en fazla ehemmiyet verdiği konu olmuş, kitle iletişim araçları ve siyaset etkileşiminde siyasal mekanizmaların sürece dâhil olmalarına sebebiyet vermiştir (Gölcü, 2009: 82). Günümüzde siyaset dilinde artan milliyetçi söylemlerin kamusal hayattaki tesirinin önemli bir biçimde artmış olduğu görülmektedir. Kimi çevrelerce milliyetçilik ideolojisinin “sonunun gelmesi” ya da “gücünü yitirmesi” beklentisinin tersine milliyetçilik fikri, ülkelerin ve milletlerin en yüce değeri olmaya devam etmekte medya ve toplumsal dünyanın her yanında karşılık bulmaktadır (Gökalp, 2007: 280). Bu bağlamda büyük kitlelere ulaşma gücü olan medyanın önemi artmaktadır. Çünkü siyasetçilerin topluma sunmuş oldukları siyasal söylemler medya aracılığı ile toplumun geniş kitlelerine sunulabilmektedir. Böylelikle medya ve siyaset arasındaki ilişkinin önemi artmakta, büyük kitlelere en kolay ulaşım mecrası olan medya siyasetçiler tarafından kullanılmaktadır. Gelişen teknoloji ile birlikte medyanın kamuoyu üzerindeki gücü her geçen gün artmaya devam etmekte, bu durum medya ve siyaset arasındaki bağı güçlendirmektedir.

Medya ortaya çıktığı ilk günden bu yana gücü/iktidarı elinde bulunduran kişiler tarafından kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Büyük kitleleri etkileme gücüne sahip olan medya demokrasilerde yasama, yürütme ve yargı'dan sonra dördüncü güç olarak kabul görmüştür (Mora, 2008: 3). Bu denli öneme sahip olan medya siyasetçilerin söylemlerini topluma sunma yönü ile geniş kitleleri haberdar etme ve etkileme gücüne sahiptir. Ülkemizde son yıllarda siyaset dilinde artmaya başlayan mankurt ve közkaman gibi yerli ve milli kavramlara yönelik söylemler milliyetçilik söylemleri eşliğinde medya aracılığı ile topluma sunulmakta ve geniş kitlelerce yankı bulmaktadır. Bu anlamda milliyetçi söylemler eşliğinde topluma sunulan ve bu çalışmanın özünü oluşturan mankurt ve közkaman kavramları siyaset ve medya ilişkisi eşliğinde geniş kitlelere sunulmakta ve kavramların önemi artmaktadır.

2.3. MEDYA, KÜRESELLEŞME VE KÜLTÜREL DEĞİŞİM

Thompson'a göre 19. yüzyıldan itibaren kitle iletişiminde yaşanan gelişmeler, medyada çeşitli yönelimler oluşturmuştur. Bu yönelimleri üç başlık altında incelemek mümkündür. 1) Medya kuruluşlarının büyük ölçekli ticari şirketlere dönüşümü, 2) İletişimin küreselleşmesi, 3) Teknolojik ilerlemeler sayesinde iletişimin elektronik olarak dolayımlanmış biçimlerinin gelişimi (Thompson, 2008: 121). Modern dünyada yaşanan teknolojik gelişmeler sayesinde, gelişen kitle iletişim araçları sayesinde iletişim küresel bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte küreselleşme kavramı hakkında çeşitli araştırmacılar tarafından yapılmış farklı yorum ve tanımlamalar bulunmaktadır. David Held ve Anthony McGrew küreselleşme kavramını, “kıtalar arası veya bölgeler arası akışlar ve ağlar meydana getiren, toplumsal ilişkilerin uzamsal örgütlenmesinde dönüşümü temsil eden bir süreç” şeklinde ifade etmektedirler (Held ve McGrew, 2008: 72- 73). Küreselleşme sürecini modern toplumların gelişme sürecine bağlayan Giddens (2016) küreselleşme kavramını “Modern toplumları ve dünya düzenini yeniden biçimlendiren hızlı toplumsal, siyasal ve ekonomik değişimlerin gerisindeki temel itici güç” (Fox, 2002: 32) olarak tanımlamaktadır. Stuart Hall ise küreselleşmeyi, Amerikan kültürünün küreselleşmesi bağlamında ele alarak Amerikan yaşam tarzının dünya kültürleri üzerinde tahakküm kuracağını vurgulamaktadır (Hall, 1998: 39- 68). Küreselleşme üzerine yapılmış olan tüm bu tanımların oluşması tarihi bir süreç içerisinde gerçekleşmiş, bu sürecin sonunda kavram bugünkü anlamına

kavuşmuştur. Tarihsel süreçler açısından incelendiğinde küreselleşme kavramının üç aşamadan geçerek bugünkü anlamına kavuştuğu ifade edilebilir. Söz konusu evreleri şu şekilde sıralamak mümkündür: 1) 19. yüzyılın son çeyreğinden 1914'lü yıllara kadar olan dönem, 2) 1914'lü yıllardan 1945- 50'li yıllara kadar olan dönem, 3) 1945- 1950 sonrası dönem (Bayar, 2008: 26). İlk aşama olarak 19. yüzyılın son çeyreğinden 1914'lü yıllara varan dönemde küreselleşme, öncelikle ekonomik alanlarda kendini göstermiş, uluslar arası yapılan ticaretlerin önündeki engeller yok denecek seviyeye gelmiştir. Daha çok iktisadi vurguların ön plana çıktığı bu dönemde 'piyasaların küreselleşmesi' ifadesi ilk kez ön plana çıkmıştır (Levit, 1983: 92- 95). İktisadi anlamda küreselleşme eğilimlerinin artması ve uluslar arası serbest dolaşımın önündeki engellerin minimum düzeye indiği bu dönemden sonra, küreselleşmenin ikinci tarihsel evresi olan 1914'lü yıllardan 1945- 1950'lere kadar olan dönem 'piyasaların küreselleşmesi' algısına ciddi şekilde darbe vurmuştur. Bunun temel nedeni 1914 yılında başlayan 1. Dünya Savaşı ve bu savaşın dünya ekonomisi üzerinde yarattığı yıkıcı etkilerdir. Savaş sona erdikten sonra ABD önderliğinde yeni bir düzen oluşturulana kadar ortalama 30 yıllık bir zaman diliminde ekonomide korumacı eğilimlerin arttığı karmaşık bir dönem yaşanmıştır. Dünya ülkelerinin karşılaşmış olduğu en büyük krizlerden olan 1929 Ekonomik Buhranı Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmış ve tüm dünyaya yayılarak 'piyasaların küreselleşmesi' anlayışını ciddi şekilde sekteye uğratmıştır (Işık ve Duman, 2012: 240). Küreselleşmenin birinci evresi ile ters orantılı ilerleyen ikinci dönemde ülkeler ekonomilerinde içe kapanmış ve korumacı eğilimler göstermişlerdir. Küreselleşmenin üçüncü evresi olan 1945- 50 sonrası dönemde ise küreselleşmenin büyük bir ivme kazandığı görülmektedir. Ekonomik anlamda, uluslararası ticaret hacminin büyümesi, küresel üretim süreçleri piyasaların küreselleşmesi olarak karşımıza çıkmıştır. Bu dönemde küreselleşmenin siyasi ve iletişimsel anlamda da büyük ivmeler kazandığını ve hatta ilerleyen teknoloji sayesinde dünyanın neredeyse tüm toplumlarını tesiri altına alan bir iletişim devrimi meydana gelmiştir (Bayar, 2008: 27). Yaşanan bu iletişim devriminin tüm dünyaya yayılması kitle iletişim araçlarının bir sonucu olarak 'iletişimin küreselleşmesi' olgusunu ön plana çıkarmıştır. Küreselleşme bu anlamda ele alındığında çeşitli araştırmacılar da iletişimin küreselleşmesi üzerine birtakım yorumlarda bulunmuşlardır. Bunlardan Ronald Robertson küreselleşmeyi "hem dünyanın küçülmesini simgeleyen, hem de bir bütün olarak dünya bilincinin güçlenmesini ifade

eden” (Robertson, 1992: 8) sözleri ile yorumlarken, David Harvey medyanın yaratmış olduğu küreselleşmeyi “zaman- mekân sıkışması” (Harvey, 2003: 270) olarak ifade etmektedir.

Küreselleşmenin tarihsel üç evreden şekil alarak bugünkü haline kavuşması, bilhassa ulus devlet perspektifinden küreselleşmenin üçlü bir çeşitlendirmeye tabi tutulmasına neden olmuştur. David Held ve arkadaşları küreselleşmeye yönelik yaklaşımları küreselleşme karşıtları (kuşkucular), aşırı küreselleşmeciler (radikaller) ve dönüşümcüler olmak üzere üçlü bir sınıflandırmaya tabi tutmuşlardır (Varol, 2017: 401). Sınıflandırmanın ilk türünü küreselleşmenin ulus devleti ve milli değerleri zayıflatığı/ yok ettiği, dolayısıyla uluslar arası sermayenin baskısı altına soktuğunu öne süren yaklaşımdır. İkinci tür olarak ise, küreselleşmenin dünya geleceği açısından zaruri bir netice olduğunu savunan küreselleşme savunucularının olduğu gruptur (Şener, 2014: 63). Üçüncü tür olarak ise ulus devletin küreselleşme karşısında aldığı konumu, küreselleşme karşıtı veya savunucusu olmadan temkinli ve kuşkucu yaklaşan gruptur. Küreselleşmeyi üçlü bir sınıflandırmaya tabi tutan Held ve arkadaşları, ulus devletin sınırlar ötesi iktisadi etkileşimler nedeniyle milletler üstü sermaye ve onu destekleyen yapılarca kuşatmaya alındığı düşüncesini ileri sürmektedir. Bu durumun sonucunda artık küresel sermayenin ulus devlete ihtiyacının olmadığı, tam aksine küresel sermayenin ulus devletleri yöneten bir döngüye geldiği fikri ön plana çıkmıştır (Bulut, 2003: 187).

İletişim kuramcısı Marshall McLuhan tarafından “global köy” teşbihiyle ifade edilen, birbiriyle her geçen gün daha fazla etkileşime giren ve daha fazla haberdar olan bir dünya düzenine denk düşen küreselleşme, iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle ekonomik, siyasal ve kültürel alanların da yeniden yapılandırılmasında rol oynamaktadır (Güzel, 2006: 2). Larrain (1995)’in anlatımıyla “küresel ölçekte işleyen ve sınırları aşarak toplumları ve kurumları yeni zaman- mekân bileşimlerinde entegre edip bağlayarak, gerçekte ve deneyimde dünyayı birbirine daha bağlı süreçler” anlamına gelen küreselleşme kavramı medya ile de karşılıklı bir etkileşim halindedir. McLuhan bu etkileşimi uydu sistemleri bağlamında ele almış ve televizyonun kimi etkileri üzerine birtakım değerlendirmelerde bulunmuştur. McLuhan’a göre kültürün belirleyici prensibi içeriğinden çok iletildiği aracının niteliğiyle alakalıdır. Bu düşünce doğrultusunda düşünüldüğünde, günümüzde çeşitli toplumlara ait kültürel özellikleri tüm dünyaya

yayan çağdaş medyadır. Medya, duyguları ve dünya kültürlerini ulaştırma noktasında ve haberleşme ile ilgili yüksek teknolojilere sahiptir (Eşkinat, 1998: 37). Küreselleşmenin etkisi altındaki kitle iletişim araçlarının ortaya çıkardığı durumu McLuhan “Global Köy (The Global Village)” olarak tasvir etmektedir. Küreselleşmenin etkisi altındaki televizyonun dünyayı bir köy haline getirdiğini, ancak bu tasvirin ‘global bir köy’ü ifade ettiğini söyleyen McLuhan, yapmış olduğu bu tanımla köy kavramının önemi üzerinde durmuş, onu eleştirenler onun köy kavramından çok küresel yönünü ön plana çıkarmışlardır (Tanrıöver ve Kırılı, 2015: 139). Gerçekten de televizyon tüm insanlık için aynı anda aynı haberdar oluşu sunmakta ve bunun yanı sıra, medyanın bu haberdar etme özelliği çoğu zaman tarihsel bir belge niteliği taşımaktadır. Örneğin; 12 Eylül saldırısı sırasında uçakların İkiz Kulelere çarpması insanların zihninde unutulmaz bir yer etmiş tarihi bir belgedir (Bilis, 2013: 25). İletişim kuramcısı McLuhan “Global Köy” kavramını kullanmış olsa da asıl kastettiği globalleşmeden çok “köy” kavramı olmuştur. McLuhan televizyon gibi görsel ve işitsel yönü ağır basan ve kitleleri etkileyen bir mecra olan medyanın, kitapların yerini alacağını ve okumayan bir dünyanın da bir köy haline geleceğini ifade etmektedir (Tanrıöver ve Kırılı, 2015: 139). McLuhan bu düşüncesiyle, kitap okumaya ve yazılı yapıtlara dayanan kültürün yerine, imgelere dayalı algı ve düşüncelerin şekillendirdiği görsel kültürün benimsetilmeye başladığını ve böylelikle insanın algı ve düşünce yapısında değişikliğe yol açabilecek medyanın, sosyo- kültürel anlamda da değişikliklere yol açabileceğini düşünmektedir. Bu doğrultuda incelendiğinde McLuhan’ın televizyonun etkileri hakkındaki kuramları temel anlamda yazılı kültür ile görsel kültür arasında var olan farka dayanmaktadır (Şentürk, 2009: 22). McLuhan (1965) televizyonun genç kitleler üzerinde çeşitli etkiler yarattığını, bu etkilerin kimi zaman kültürel boyutlarda kimi zaman da televizyondaki ‘şimdi’ algısının tarihsel değerleri zayıflatabileceğini ve geçmişle olan kültürel bağı zayıflatabileceğini şu şekilde ifade etmektedir (McLuhan, 1965: 335):

“On yıldan beri televizyon seyreden genç kitleler, geleneksel sivilizasyonun perspektifsel uzak hedeflerinin yabancılaştığı kadar aynı zamanda önemini yitirdiği ve içeriğinin boşaltıldığı evrensel asimilasyonun baskısını tecrübe ediyorlar. Bu genç insanlarda televizyonun mozaik görüntüsü dolayısıyla topyekün asimilasyon her şeyi kapsayan bir şimdilik olarak gerçekleşiyor. Gençlerde gözlenen tavır ve davranış değişikliğinin sebebi asla program içerikleri değildir. Programlar yüksek kültürel değerler içerseler de durum değişmeyecektir. (...) Televizyon çocuğu (televizyonun mozaik görüntü dünyasına) sadece katılmak istiyor, gelecekte bir iş üzerine ihtisas yapmak istemiyor. Televizyon çocuğu ait olduğu topluma dair sorumluluklar üstlenmek istiyor.”

Erken (2017)'ye göre McLuhan, esasen bir kültür tarihçisidir ve kültürel dönüşümün önde gelen aktörlerinin iletişim mecraları olduğu fikrini savunmaktadır. McLuhan'ın temel iddiası, insan beyninin kitle iletişim araçlarından gelen iletileri işlediğini, bu işleme şeklinin algılamaları ve insan kişiliği üzerinde bir takım etkiler bıraktığını, bireyselliğin de toplumsal bütünleşmeyi etkilediğini ve doğrudan toplum üzerinde çalıştığı düşüncesidir (Erken, 2017: 45). Etki alanını birey, topluluklar ve devletler arasında var olan bağımlı etkileşimler olarak tanımlayabileceğimiz küreselleşme, bu açılardan incelendiğinde iktisadi, siyasi/ güvenlik, teknolojik/ iletişimsel, çevresel/ demografik ve kültürel boyutlara sahiptir (Bayar, 2008: 26). Küreselleşme kavramı en temel ifade ile bir taraftan dünya uluslarının birbirlerine benzeme ve bu doğrultuda tek bir küresel kültürün meydana gelmesi süreci, diğer taraftan da toplumsal grupların, ulusların kendi farklılıklarını anlama ve algılama süreci şeklinde kullanılmaktadır (İçli, 2001: 163). Bu iki sürecin oluşması küreselleşme kavramının oluşmasına olanak tanımaktadır. Bu açıdan incelendiğinde küreselleşme süreci toplumların siyasal alışkanlıklarına, gelenek ve göreneklerine, demografik özelliklerine, iletişim ve kültürel anlayışlarına etki edebilme gücüne sahiptir. Tek bir küresel kültür anlayışının ortaya çıkması bireylerin, toplumların ve devletlerin kendi kültürel değerlerini yitirmesine neden olmakta ve bununla birlikte toplumların geçmişten gelen değerleri küreselleşmenin etkisi altında yok olmakta veya değerini yitirmektedir. Akdemir (2010) yapmış olduğu çalışmada, günümüzde teknolojik gelişmelerle birlikte medyanın uzak mesafeleri yakınlaştırmakta olduğunu ve kültürel etkileşimi de aynı doğrultuda kolaylaştırmakta olduğunu ifade etmektedir (Akdemir, 2010: 45). Bu durum toplumsal yapıları değişime zorlamış, böylelikle kitle kültürünün meydana gelmesine neden olmuştur. Kitle kültürü kavramı ise her şeyi birbirine karıştırarak homojen bir kültür oluşturmuştur (Akdemir, 2010: 45). Ancak küreselleşmenin getirdiği bu homojen kültür toplumların milli şuurlarının ve kültürlerinin yok edilmesi anlamına gelmekte, devletlerin kültürel değer anlayışları büyük tahribatlar almaktadır. Homojen kültür kavramı devlet arasındaki topluluklarda ortak kültürler ve değerler yaratmayı hedeflemekte, toplumlar arası farklılıkları da bu doğrultuda azaltma veya tamamen yok etmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda incelendiğinde küreselleşme kavramının öne sürdüğü homojen kültür kavramında toplumları farklılaştıran milli benlik, ulusal şuur, milli kültür, geçmişten gelen örf ve adetler, dini inançlara bağlılık gibi kavramlara yer

yoktur. Bu nedenlerden dolayıdır ki küreselleşme toplumların kültürlerini ve milli tüm değerlerini yok edebilecek veya anlamsızlaştıracak bir yapıya sahiptir. Kültür, dil aracılığıyla oluşturulan ve gelecek nesillere yazılı veya sözlü olarak ulaştırılan bir birikimi ifade etmektedir. Destanlar gibi dil ve dille ortaya koyulan edebi ürünler kültürü oluşturan ve bu bağlamda kültürü diğer kuşaklara taşıyan en önemli unsurlardır (Kurtlu ve Koçak, 2015: 1).

1980’li yıllarda küreselleşme eğilimleri dünya ülkelerinde birçok gelişmelere neden olmuştur. Sanayi alanında faaliyet gösteren firmalar, hızlı pazar değişiklikleri, ürün ve üretim döngüsündeki teknolojik birçok yenilikler bu süreci hızlandırmıştır. 1990 sonrası ise Doğu Bloku ülkeleri ekonomik çöküşler nedeni ile batılı ülkelere yaklaşmaya başlamış ve küreselleşmenin gücünü tam olarak hissetmişlerdir (Kıvılcım, 2013: 223). 1980’li yıllardan bu günlere kadar ulaşan zaman zarfı içerisinde egemen hale gelen neo-liberal ideoloji ve toplumsal değişim ve dönüşümler, küreselleşme kavramı, pek çok alanda olduğu gibi medyada da değişim ve dönüşümleri beraberinde getirmiştir (Hasdemir, 2012: 26). Son yıllarda, hemen hemen toplumun içerisinde var olduğu ve toplumu ilgilendiren her alanda (iktisat, politika, kültür, medya ve hatta magazin basını vb) sıklıkla dile getirilen küreselleşme kavramı, ulusal kültür ve ulusal kimlik kavramlarının kasten veya kasıt olmaksızın yanlış anlamlandırılmasını da beraberinde getirmiştir (Şimşek ve Ilgaz, 2007:189). Günümüz araştırmacıları tarafından bilhassa milli kültürlerin irdelenmesi sürecinde yoğunlaşan kimlik araştırmaları, küreselleşmenin dünya üzerinde var olan kültürleri yok olmayla karşı karşıya bıraktığını ve bu durumun her geçen gün daha da arttığını gözler önüne sermektedir. (Duymaz, 2009: 414). Yeni medyanın günümüzde insanların sosyal ve kültürel hayatlarını sistematik bir şekilde etkilediği düşünülmektedir. Bununla birlikte yeni medya anlayışının; toplumu oluşturan bireylerin özel hayatlarını, olaylara bakış açılarını değiştirmekte bir güç unsuru olduğunu vurgulamaktadırlar. Yeni medyanın yaratmış olduğu bu etki bireylerin önceden kabul etmiş oldukları gelenek ve değer yargılarını sorgulamayı ve tekrar değerlendirmeyi zorunlu hale getirmektedir (Akkaya, 2018:590). Küreselleşmenin etkisi altındaki yeni medya anlayışı birçok televizyon kanalı ile toplumların algılarına etki edebilmektedir. Küreselleşmenin tarihini gözlemlediğimizde; Talas ve Kaya (2007); batılı araştırmacıların farklı coğrafyaları keşfi ile başlayan küreselleşme eğilimi, yeni dünya düzeninin değişen koşullarıyla birlikte (kentleşme, sanayi devrimi, ulus

devletlerin doğuşu vb.) egemen güçlerin kontrolündeki iktisadi yapının evrensel yayılmacı anlayışının bir nedeni olarak ortaya çıkmaktadır (Talas ve Kaya, 2007:151). Bunun sonucunda egemen güçlerin kitle iletişim araçları ile yaratmış olduğu kültürel emperyalizm kavramı oluşmuştur. Oluşturulan bu yöntemle emperyal devletler küreselleşmenin gücüyle diğer devletlerin kültür yapılarını kendi ulusal kültürlerinin etkisi altında bırakmaktadırlar (Eşitti, 2016:130).

2.3.1. Yeni Medya ve Kültür Emperyalizmi

Geleneksel medyadan yeni medyaya geçiş süreci ile birlikte medya okuryazarlığının kapsamına ilişkin çeşitli araştırmalar öne sürülmüş olsa da temel olarak bu konuda iki yaklaşımın hâkim olduğu söylenebilir. İlk olarak ana akım veya muhafazakâr yaklaşımlardan oluşan medya anlayışı, ikinci olarak ise eleştirel ya da demokratik temelli medya okuryazarlığıdır (Hasdemir, 2012: 26). İki temel yaklaşımdan ana akım veya muhafazakâr yaklaşımlardan oluşan medya anlayışı eleştiri ve sorgu mekanizmasını kullanmamakta, sadece hedef kitleye gereken mesajı vermeyi odak nokta olarak görmektedir. Bu anlayışta eleştiri ve sorgulama söz konusu değildir. Anlayışın temelinde sorgulamak ve eleştirmekten öte sadece ilgili mesajı hedef kitleye iletmek vardır. Ancak tüm bunlara rağmen ana akım veya muhafazakârlardan oluşan medya anlayışı söz konusu çocuklar olduğunda ortak kültür ve gelenekleri korumak gerektiğini, bunu engelleyecek unsurlara karşı çocukların korunması gerektiğini belirtmektedir. Sarı (2015) yapmış olduğu “Türkiye’de Medya Okuryazarlığı Eğitimi ve Nefret Söylemi” başlıklı çalışmada özellikle 1970’li yıllarda eğitim çevrelerine hâkim olan ana akım ve muhafazakâr medya okuryazarlığı anlayışının toplumun kültür ve değerlerini yaygınlaştırmayı esas alarak çocukların medyanın kısa ve uzun vadeli olumsuz etkilerinden korunması gerektiğini ve ancak bu sayede toplumun kültür ve değerlerinin korunarak gelecek kuşaklara aktarılabilceğini ifade etmektedir (Sarı, 2015: 40). Bu bağlamda söz konusu çocuklar olduğunda sorgulayıcı davranmaları yönü ile ana akım veya muhafazakâr medya ile eleştirel ya da demokratik temelli medya okuryazarlığının bu konuda bir ortak noktada buluştuğu söylenebilmektedir.

1960’lı yıllarda medya yöneticilerinin ve medya çalışanlarının çocuk ve gençlerin kültürel, geleneksel ve eğitim bakımından korunabilmesi konularında büyük bir sorumluluğa sahip oldukları belirtilmiştir. Ulusal kimlik ve ulusal kültürün mirasçısı ve

geleceğe ulaştıracak kişiler olarak büyük öneme sahip olan çocuklar ve gençlerin medya üzerinden olumsuz etkilenmesi ve kimi zaman bu bağlamda eğitim kaliteleri söz konusu olduğundan, çeşitli uzmanların bir araya gelmesi ile 1982 yılında UNESCO'nun dört maddelik bir bildiri yayınlanmıştır. Buna göre UNESCO'nun 1982 yılında Grunwald (Almanya) bildirgesinde ilgilileri uyaran ve bilgilendirmek amacı ile yapmış olduğu dört maddelik bildirme ile çocukların ve gençlerin medyaya karşı korunması gerektiğini vurgulamıştır. Buna göre UNESCO (1982) tarafından yapılan çağrıda söz konusu bildirme şu maddeler ile ifade edilmiştir (UNESCO, 1982):

- “1) Medya kullanıcıları arasında eleştirelliğin gelişmesini sağlayacak bilgi ve becerilerin kazandırılması amacıyla okul öncesinden, üniversite ve yetişkin eğitim düzeylerine kadar medya eğitim programları başlatmak. Bu programlar, medya ürünleri analizinden, yaratıcı ifade araçları olarak medya kanallarının aktif olarak kullanımı ve katılımı içermektedir.
- 2) Öğrencilere yönelik medyaya dair kavrayış ve bilgilerini arttırmak amacıyla eğitim programları düzenlemek.
- 3) Medya eğitiminin geliştirilmesi için sosyal ve beşeri bilim alanlarında araştırma etkinliklerini özendirme.
- 4) UNESCO tarafından öngörülen ve kararlaştırılan medya eğitiminde uluslararası işbirliğini hedefleyen eylemleri desteklemek ve güçlendirmek.”

Medya, kültür emperyalizmi bağlamında incelendiğinde kitle kültürü kavramının da irdelenmesi elzemdir. Kitle kültürü kavramının ortaya çıkma nedeni 19 ve 20. yüzyıllarda kültürün, endüstriyel tekniklerle oluşturulmaya ve dağıtılmaya başlanmasıdır (Koluaçık, 2017: 138). 1923 yılında Almanya'da kurulan Frankfurt Okulu'nun başlıca araştırmacılarından olan Max Horkheimer ve Theodor Adorno tarafından 'kitle kültürü' nosyonu yerine 'kültür endüstrisi' kavramının kullanılması, kültürel emperyalizm ve kültür endüstrisi kavramlarının birlikte ele alınarak incelenmesi gerekliliğini ortaya koymuştur (Eşitti, 2016: 130). Horkheimer ve Adorno *Aydınlanmanın Diyalektiği* adlı eserlerinde 'kültür endüstrisi' kavramını sadece kültür teorisi yerine kullanmaktansa daha çok endüstri teorisi olarak kullanmayı tercih etmişlerdir (Adorno ve Horkheimer, 1996: 7). Kültür endüstrisi kavramı kapitalizmin yıkıcı tesiriyle beraber gün yüzüne çıkan bir kavramdır ve uluslararası pazarın değişim ve beklentilerine göre şekil alır. Kültür endüstrisi temel anlamda, kültür üreticileri ve kültürel tüketiciler çerçevesinde ele alınmaktadır. Deği, kitap, dizi, müzik, film gibi kültürel ve sanatsal ürünlerin seri üretim ve dağıtımını kapsar (Akbaş, 2016: 15). Bu bağlamda, ilk olarak Horkheimer ve Adorno tarafından 1947 senesinde *Aydınlanmanın Diyalektiği* isimli eserde ortaya çıkartılan 'kültür endüstrisi' kavramı, 'kitle kültürü'

kavramı yerine kullanılmıştır. Adorno, kitle kültürü kavramı yerine kültür endüstrisi kavramının kullanılma nedenini kültürün aşağıdan yani kitlelerden yükselmediğini, tam tersine kültürün yukarıdan, yani egemen güçler tarafından üretildiği ve yönetildiği gerekçesiyle açıklamaktadır (Kurt, 2009: 41). Adorno ve Horkheimer ‘kültür endüstrisi’ kavramını, değişen dünya düzeninde kültür ürünlerinin metalaşarak bir endüstri haline dönüştüğü tezinden ilham alarak kullanmışlardır (Adorno, 2003: 76). Adorno (2003) “Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünürken” başlıklı çalışmasında kültür endüstrisinin bilinçli bir şekilde tüketicileri hegemonyası altına aldığını şu sözler ile dile getirmektedir (Adorno, 2003: 76):

“Böylece, kültür endüstrisi yöneltilmiş olduğu milyonların bilincini ve bilinçaltını yönlendiriyor olmasına rağmen kitleler birinci değil, ikinci role düşerler ve hesaplanabilir nesneler, makinenin tali parçaları olurlar. Tüketici, kültür endüstrisinin bizi ikna etmeye çalıştığı gibi hükmedici ya da özne değil aksine nesnedir.”

Marshall McLuhan’ın da söylediği gibi “araç mesajdır” ve toplumu meydana getiren insanlar her an mesaj bombardımanına maruz kalmaktadırlar. Sonuç olarak değişen dünya düzeninde ilerleyen teknoloji ile birlikte kitle iletişim araçları için oldukça elverişli bir ortam oluşmuş, bununla beraber üretmek yerine sürekli tüketmeye endekslenmiş bireylerin oluşması için ortam son derece uygun hale gelmiştir. Tüm bunlar kültür endüstrisinin denetimi altında gerçekleşmektedir (Olgun, 2014: 2- 3). Bu bağlamda büyük kitleleri nesne durumuna düşüren kültür endüstrisi kavramı kültürden çok endüstriye vurgu yapmaktadır. Kültür endüstrisi, bireyselliği tehdit eden, bireyi edilgen bir kültür tüketicisi durumuna getiren bir olguya işaret etmektedir (Koç ve Dengin, 2016: 203). Dolayısıyla kültür endüstrisi anlayışında, egemen güçlerce kültürün kendisi bir endüstri durumuna düşürülmekte ve kültürel tüm değerler bu endüstri tarafından metaya dönüştürülerek iktisadi, politik ve teknolojik bakımdan güçsüz uluslara empoze edilmektedir (Eşitti, 2016: 130).

Batılı ülkeler, kapitalizmin tesiriyle gerçekleştirdiği emperyalist uygulamaları pek çok alanda gerçekleştirmektedir. Bu nedenle sömürge ülkelerinin lisanı, inanç yapıları, yaşam formları, kültürleri, tarihsel geçmişleri ve nice değerleri çeşitli yollarla tahrif edilmiştir. Bu tahrifatta Batının medya emperyalizmi büyük bir rol oynamıştır. Medya emperyalizmi, sömürgeci devletlerin medya iletişimini kullanarak diğer milletlerin kültürel ve milli kimliklerini denetim ve tahakküm altına almaları sürecidir (Baran, 2020: 403). Bu bağlamda ele alındığında medya emperyalizmi milletler arası bir süreci

ifade etmektedir. Medya emperyalizmi, medya araç ve ürünlerinin (iletinin) kullanılarak emperyal güçlerin diğer uluslar üzerinde egemenlik kurmasına yardımcı olmaktadır (Çelik, 2013: 110). Kitle iletişim araçları aracılığıyla yayılmaya çalışılan bu kültürel emperyalizm, bilinen emperyalizmin bir alt seti durumundadır. Kültürel emperyalizm, siyasal ve iktisadi açıdan güçsüz olan ülkelerin, kültürel olarak, dünya sistemi içindeki egemenlere benzetilmesi sürecidir (Dağtaş ve Yıldırım, 2018: 97). Tomlinson (2001) Batılı emperyalist devletlerin kendi kültürel emperyalizmlerini yaymalarını “Yabancı bir kültürün değer ve alışkanlıklarını, yerli bir kültür pahasına ve yüceltmek için ekonomik ve siyasi güç kullanması” olarak ifade etmektedir (Tomlinson, 1999: 14). Tomlinson, kültür emperyalizmini, “küresel bir kültürün bir şekilde diğer kültürler üzerinde hegemonik bir kültür olma eğiliminde olduğu” düşüncesiyle açıklamaktadır (Yarımsakal, 2019: 107). Söz konusu bu ‘küresel güçlerin hegemonik kültür olma eğilimi’ birçok alanda olduğu gibi medyada da varlığını göstermekte ve kapitalizmin yıkıcı gücüyle diğer kültürleri etkisi altına alma eğilimi göstermektedir.

2.4. KÜRESELLEŞME VE MEDYA BAĞLAMINDA MANKURT VE KÖZKAMAN KAVRAMLARINI YENİDEN DEĞERLENDİRMEK

David Harvey tarafından “zaman ve mekân sıkışması” olarak tanımlanan küreselleşme kavramı (Harvey, 2003:270) birçok alanda kendini göstermektedir. Bununla birlikte medyanın da küreselleşme sürecinde merkezi bir konumu bulunmaktadır. Küreselleşme süreci içerisinde incelendiğinde medyanın hem geniş hem de sınırlı etkilerinin bulunduğunu söylemek mümkündür (Taylan ve Arklan, 2008: 89). Tomlinson (2004) medyanın küreselleşme sürecinde neredeyse tüm alanlarda önemli bir göreve sahip olması yönüyle geniş, ancak bu önemli özelliğine rağmen kültürel deneyimin ve kültürü yaymanın tek kaynağı olmaması nedeniyle de sınırlı bir etkiye sahip olduğunu ileri sürmektedir (Tomlinson, 2004: 90). Robertson küreselleşme tanımında dört temel unsura dikkat çekerek bireyler, devletler, insanlık ve dünya sistemi üzerinde durmaktadır. Bu dört temel unsurun giderek bütünleştiğini ileri süren Robertson, böylelikle dünyanın da bir bütünlük haline dönüştüğünü söylemektedir (Friedman, 1999: 86). Robertson’a göre bu dört temel unsurun bütünleşmesi ile birlikte dünyada sağlanan bütünlük, küreselleşme kavramını meydana getirmektedir. Küreselleşme sürecinde heberleşme ve bilgisayar teknolojileri iktisadi, politik ve kültürel alanların

değişmesinde büyük görevler üstlenmektedir (Güzel, 2006: 2). Buna bağlı olarak özellikle internetin güncel bir kültürel alan, gerçeklik ve yeni bir özgürlük ortamı olarak var olması, küresel değerlerin, kültürel biçimlerin, kimliklerin, dönüşmesine sebebiyet vermiştir. Bu sayede internet, küresel sitemin kültürel bir alanı haline gelmiştir (Güzel, 2006: 2). Küresel toplum inşasında medya aracılığıyla toplumlar arasındaki iktisadi, siyasi ve sosyo- kültürel bütün sınırlar kalkmakta, aynı anda kolay ve hızlı bir şekilde haberdar olabilen toplum yapıları oluşmaktadır (Yılmaz ve Güdek, 2012: 3). İnternet ve TV başta olmak üzere, medya araçları, kültür öğelerinin küreselleşmesinde son derece ciddi bir konuma sahip olmakta, neredeyse her yaştaki bireye hitap etmekte, insanların hayat biçimlerini, kültürlerini, değer yargılarını etkilemektedir (Eşitti, 2016: 127). Böylece bireylerin sosyal ve kültürel hayatlarını en üst seviyede etkileyen medya; bireylerin önceden kabul etmiş oldukları gelenek ve değer yargılarını sorgulamayı da mümkün kılabilmektedir (Akkaya, 2018: 590). Küreselleşmenin etkisi altındaki kitle iletişim aygıtları ile toplumların algılarına etki edilebilmektedir. Küreselleşmenin tarihini gözlemlediğimizde; Talas ve Kaya (2007); batılı araştırmacıların farklı coğrafyaları keşfi ile başlayan küreselleşme eğilimi, yeni dünya düzeninin değişen koşullarıyla birlikte (kentleşme, sanayi devrimi, ulus- devletlerin ortaya çıkışı vb.) egemen güçlerin kontrolündeki iktisadi yapının dünya çapında yayılcı anlayışının bir sonucu olduğu görülmektedir (Talas ve Kaya, 2007: 151). Bu sayede ‘kültürel etkileşim’ kavramı da küreselleşmenin bu süreci ile birlikte Batı kültürünün sistemli bir şekilde diğer kültürlerle dayatılması işine dönüştürülmüştür. Tek yönlü ve sistematik bir şekilde yaratılan bu dayatma, kültürleri değişime zorlayıp parçalamakta ve Batı kültürü lehine yeni biçimlere sokmaktadır (Mahiroğulları, 2005: 1280).

Durağan bir kavramdan ziyade oldukça hareketli/ değişebilen bir kavram olan küreselleşme, dünyanın farklı coğrafyalarında var olan insanların, toplulukların ve devletlerin birbirleri arasındaki iletişim ve etkileşim derecesinin “karşılıklı bağımlılık” çerçevesinde giderek artması olarak tanımlanabilmektedir (Bayar, 2004: 25). Küreselleşme kavramı toplumların politik, ekonomik, iletişimsel ve kültürel anlamda var olan değer yargılarını değişime uğratmakta ve tek bir küresel kültürü toplumlara benimsetmeye çalışmaktadır. İçli (2001), yapmış olduğu *Küreselleşme ve Kültür* başlıklı çalışmada küreselleşmenin sadece toplumların ekonomik, siyasal, kültürel, toplumsal ilişkileri dönüştürmekle kalmayıp, kullandığımız kavramlara yeni boyutlar da eklediğini

ifade etmektedir. Devletler arasında kıtaları ve sınırları aşan iktisadi, sosyolojik ve politik bağlar bireyleri ciddi bir şekilde etkilemekte ve insanlar arasında bağımlı bir ilişki ortaya çıkmaktadır (İçli, 2001: 163). Küreselleşme üzerine yapılmış olan tanımlarda en önemli unsur; lokal düzeyde alınan kararların, izlenen siyasi politikaların sınırlar ötesine geçerek, diğer devletlere ulaşabilmesi ve onları etkileyebilecek güce sahip olduğu gerçeğidir. Bununla birlikte geçen otuz yıllık sürece bakıldığında bulunduğumuz çağın koşulları gereği tüm dünya devletlerinin küreselleşmenin etkisi altına girdiğini söylemek mümkündür (Kıvılcım, 2013: 220).

Küreselleşme devletleri ekonomik, siyasi ve kültürel değişimlere uğratmakta ve bunu karşılıklı bağımlılığın neden olduğu bir sonuç olarak görmektedir. Bu anlayış dünya devletlerine mensup olan toplumlar arasındaki farklılıkların azaltılması ve ortak yönlerin artırılmasını kültürel homojenlikle gerçekleştirmeye çalışmaktadır (Akdemir, 2010: 46). Ancak bu durum düşünülenin aksine devletlerin gelenek ve göreneklerini, etnik ve siyasi kimliklerini, dini inançlarını ve milli tüm değerlerinin önemini kaybetmesine neden olmaktadır. Bu nedenle küreselleşme kavramı milli değer yargıları ve toplumsal kültür açısından ele alındığında bireyleri mankurtlaştırmaktadır. Toplumlar veya bireyler geçmişten geleceğe taşıdıkları kültürlerini küreselleşme ile unutup, var olan milli kültürleri yerine küreselci ortak kültür fikrini benimserlerse genel bir ifade ile mankurtlaşmış olacaklardır. Çünkü küreselci ortak kültür kavramında toplumsal farklılıklara yer verilmemekte, etnik, dini inanç, milli şuurlar gibi kavramlar ayırıcı kültür olarak değerlendirilmekte ve küreselciler tarafından kabul görmemektedir. Küreselciler tek bir ortak birleştirici kültürü toplumlara empoze etmeye çalışarak en doğru ifade ile toplumları mankurtlaşmanın eşiğine getirmektedirler.

Kitle iletişim araçlarının yaygın olarak kullanımı görünüşte ülkelerin diğer ülkelerle kültür etkileşimi yaşamalarını sağlamakta olmasına rağmen, gerçekte batılı egemen güçler kendi kültürlerini diğer ülkelere benimsetmeye çalışmaktadır (Eşitti, 2016: 132). McLuhan'ın global köy kavramını da göz önünde bulunduracak olursak; insanlar kitle iletişim araçları vasıtasıyla tüm dünyada aynı anda aynı yayınları izleyebiliyor, aynı haberleri alabiliyor, aynı moda anlayışı tüm dünyadaki insanları etkileyebiliyor ve hiç şüphesiz emperyalist güçlerin egemenliği altındaki televizyon yayıncılığı bir şekilde tüm kültürleri kendi kültür anlayışının etkisi altında bırakabilmektedir. Her geçen gün bu televizyon yayıncılığı anlayışıyla insanların giyimleri, konuşma tarzları, kültürel

değer yargıları, duyarlılıkları ve siyasal tepkileri etkilenmektedir ve ilerleyen dönemlerde de etkilenmeye devam edecektir. Örneğin toplumların kültürlerinin bir sembolü olan giysiler bugün küresel dünya düzeninin etkisiyle neredeyse yok olmuştur. Artık herkes medyadan öğrenmekte olduğu aynı moda uyuyor, Afrika'dan Amerika'ya herkes aynı tür, tek tip tarz model giyim tarzını benimsemektedir. Bunun sonucunda kültürün ifadelerinden birisi olan giyim tarzı ve yöresel kıyafetlerin artık yok olmaya başladığı görülmektedir. Bu konuyu “Televizyon Öldüren Eğlence” isimli eseri ile en iyi ifade eden eleştirmen yazar Neil Postman, kitabının tanıtım yazısında televizyonun yarattığı kültürel ve siyasal yok oluşu şu şekilde ifade etmiştir (Postman, 2016):

“Televizyon bir cazibe merkezi olarak hayatımızın başköşesine oturdu. Yirmi dört saat yayın yapan kanallarla tam bir görüntü sarhoşluğu yaşıyoruz. Alışkanlıklarımız, konuşma biçimimiz, ilişkilerimiz televizyona endeksledi sanki. “Eğlenceli”, “renkli” bir hayat yaşamaya başladık. Resmi ideolojinin yasaklıları, toplum kıyısında yaşayanlar bütün “giz” leriyle evlerimizde artık. Kameralar pervasızca mahremiyetimizin en ücra köşelerine giriyorlar. Şiddetin bütün türleriyle tanıştık. “Reality show” larla kan ve acının da bir satış değeri olduğunu, reklam alabileceklerini öğrendik. Kapitalizmin en temel özelliği olan rekabetin insanları nasıl vahşileştirdiğini, iğrençleştirdiğini gördük. Duygularımız, tepkilerimiz, duyarlılıklarımız törpüldü... Tek sesli devlet televizyonunun ardından gelen bu denli çok seçenek karşısında nihayet “demokratikleşeceğimize” inandık; uzaktan kumanda aletini “özgürce” kullanma hazzıyla kendi “gücümüzün” farkına vardık.”

Gerçekten de Neil Postman'ın bu tanıtım yazısının günümüzde gerçekliliğini koruduğunu söyleyebiliriz. Televizyon bizlere eğlenceli ve renkli bir dünya sundu ve bunun yanında emperyal yayın anlayışı ve medya grupları arasındaki reyting yarışı sonucunda toplumsal duygularımız, tepkilerimiz ve duyarlılıklarımız törpüldü. Toplum olarak eskiden gösterdiğimiz toplumsal duyarlılıkları ve siyasal tepkileri gösteremez bir hal aldık. Egemen güç (emperyal devletler) medyayı bir algı olarak kullanarak toplumları önce manevi kültür olarak daha sonra da tamamen milli bir yok oluş aşamasına getirerek mankurtlaşan toplumlar yaratmayı hedeflemektedirler. Bu bağlamda çalışmanın üçüncü bölümünde mankurtlaşma ve közkaman kavramları Türk siyasetçilerinin medyadaki söylemlerinde irdelenecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MANKURT VE KÖZKAMAN KAVRAMLARININ TÜRK BASININDAKİ TEMSİLİ

Tez çalışmasının bu kısmında, araştırmanın kavramsal çerçevesi, yöntemi, amaç, önem ve sınırlılıkları, araştırma soruları gibi bilgilere yer verilecek, çalışmanın yöntemi detaylı bir şekilde anlatılacaktır. Çalışmada daha önce de belirtildiği gibi Türk siyasetçilerinin mankurt ve közkaman kavramları hakkındaki söylemlerinin Türk yazılı basınındaki yansımaları Yeni Şafak, Yeniçağ, Hürriyet, Sabah, Birgün, Evrensel ve Cumhuriyet gazeteleri üzerinden incelenmiştir. Bu incelemede Van Dijk'ın geliştirmiş olduğu eleştirel söylem analizi rehber olarak kullanılmış ve edilen bulgularla Türk siyasetçilerinin közkaman ve mankurt kavramları hakkında medya aracılığıyla topluma ilettikleri söylemler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bilindiği üzere araştırma yöntemlerinin en yaygın olan sınıflandırma şekli nicel ve nitel araştırma yöntemleridir. Özellikle doğa bilimleri hususunda yaşanan gelişmeler nicel araştırma yöntemlerinin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Nicel araştırma yönteminin temel hedefi genellenebilir verilere ulaşabilmek için sayısal verilerden faydalanmak; sorun, olay, olgu veya durumları sayısal veriler ışığında açıklamaya çalışmaktır (Berber, 2017: 71). Bu perspektiften düşünüldüğünde nicel araştırma yöntemindeki temel amaç, mümkün olduğunca tarafsız, nesnel, neden- sonuç ilişkisini açıklayan, genellenebilir veriler elde etmektir. Nicel araştırmada genellenebilir bu verilere temel anlamda survey teknikleri, yapılandırılmış görüşme tekniği, anket çalışması, deney teknikleri, sistematik gözlem ve istatistiksel teknikler gibi çeşitli yöntemlerle ulaşılmaya çalışılmaktadır (Türnüklü, 2001: 8). Tarihsel gelişim süreci içerisinde incelendiğinde önceleri sadece nicel veri toplama teknikleri ve nicel analizlerle sayısal, istatistiki ve genellenebilir ifadelerin kullanıldığı araştırmalar yapılmaktaydı. Ancak 21. Yüzyılın başlarından itibaren sosyal bir sorunu, olayı, olguyu veya durumları çözümlemeye, tanımlamaya ve anlamlandırmaya yönelik yeni bir araştırma yöntemi de kullanılmaya başlanmıştır (Kıral, 2020: 172). Sosyal bilimlerden

sağlık bilimlerine değin birçok farklı disiplin tarafından bir araştırma yöntemi olarak kabul edilmiş bu yeni bilimsel yöntem ise nitel araştırma yöntemidir.

Bilimsel araştırma, belirli bir sorunun veya sorunların, sistematik bir biçimde çözümlenebilmesi için yürütülen sürecin ifadesidir. Bununla birlikte araştırmacı, sorunu tanımlama ve çözme uğraşı içerisinde. Bu uğurda araştırmacı, soruna ilişkin veriler toplar, sorunun nedenlerini tanımlayacak verilere ulaşır ve bu verilerden de çözüme erişir (Baltacı, 2017: 1). Bu sorunların çözümüne ilişkin kullanılan bilimsel yöntemlerden birisi de nitel araştırma yöntemidir. Nitel araştırma yöntemini, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” biçiminde ifade etmek mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 39). Esasen nitel araştırma, farklı bilimsel disiplinler arasında bütüncül bir bakış açısını ele almakta, araştırmanın problemlerini yorumlayıcı bir yaklaşımla irdelemektedir. Bunun yanı sıra nitel araştırmada sayısal ve istatistiki bilgilere daha az yer verilmekte, sözlü ve nitel analizlere daha fazla vurgu yapılmaktadır (Karataş, 2017: 71). Nitel araştırma yöntemini benimseyerek yapılan bu analiz süreci temel olarak “ham verilerin hacmini azaltarak büyük miktardaki verilerin özünü anlamayı, önemli örüntüleri tanımlamayı ve verilerden anlam çıkararak araştırılan olguya ilişkin mantıksal kanıt zinciri oluşturmayı” kapsamaktadır (Çelik, Baykal ve Memur, 2020: 381). Bu bağlamda ele alındığında nitel araştırma, sosyal olay ve olguların sebeplerinin, sonuçlarının veya detaylarının anlamlandırılabilmesini sağlayan önemli bir araştırma yöntemidir.

20. yüzyılda sosyal bilimlerin gelişmesi ile birlikte, pozitivist anlayışa alternatif olarak pozitivism ötesi anlayış ya da akılcılık ötesi olarak ifade edilen yeni bir yorumlayıcı anlayış oluşmaya başlamıştır. Pozitivist ötesi anlayışa göre mutlak, genellenebilir ve değişmez doğrular yerini, ‘bilgi ve doğru insandan bağımsız değildir’ anlayışına bırakmıştır (Uçak, 2000: 256). Bu görüşe göre bireyler anlamların yaratılma sürecinde etkin bir biçimde rol oynamaktadır. Pozitivism ötesi paradigmanın en önemli özelliği, pozitivist anlayışın aksine, evrende özellikle sosyal bilimler alanında tek bir doğrunun bulunmaması, sosyal gerçekliğin oldukça karmaşık olduğu görüşünü ileri sürmesidir (Örücü ve Şimşek, 2011: 172). Buna göre, bilimin sadece nesnel bilgi üretme süreci olmadığı; özellikle toplumsal olayların genellenebilir yasalar oluşturmak yoluyla değil,

var olan her durumun kendine özgü boyutlarının araştırılması ile anlamlandırılabilceği savunulmaktadır (Uçak, 2000: 256). Bununla birlikte nicel yöntemleri beraberinde getiren pozitivist dünya görüşünün yanı sıra, pozitivism ötesi yorumlayıcı dünya görüşü de beraberinde nitel araştırma yöntemlerini meydana getirmiştir. Özellikle sosyal bilimlerde, pozitivist metodolojinin aşırı indirgemeci tavrından dolayı sosyal gerçekliğin çözümlenmesinde yetersiz kaldığı eleştirileri tartışma konusu olmaktadır. Bu bağlamda sosyal bilimler açısından düşünüldüğünde, temelde benimsenen pozitivist araştırma yöntemlerinin toplumsal olay veya olguları açıklamada yetersiz kalması sebebiyle nicel yöntemlerden nitel yöntemlere doğru bir yönelim söz konusu olmuştur (Arı, Armutlu, Tosunoğlu ve Toy, 2009: 114). Buna karşılık pozitivist metodolojinin genellenebilir ve indirgemeci tavrına karşılık, nitel araştırma yöntemleri ön plana çıkarılmaktadır. Buna göre nitel araştırmalar, bilimin sadece nesnel bilgiler üretme süreci olmadığını, bilimsel sürecin dünyanın, olay, olgu ve durumların göreceliğini temel alan ve her olay veya durumun kendi içinde yorumlanması ve çözümlenmesi gerekliliğini temel alan bir süreç olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda sosyal olgular, sosyal davranışları çözümleyen genellenebilir yasalar üretmek yoluyla değil, her durumun kendine has farklı boyutlarının araştırılması ile anlamlandırılabilir (Çokluk, 2011: 96). Dolayısıyla pozitivist ötesi metodoloji bilimsel bilginin sadece görgül deneylerle elde edilebileceği anlayışını eleştirmekte ve bilimin nihâi amacının yasa benzeri genellemeler oluşturmak olduğu görüşlerini reddetmektedir (Yalvaç, 2010: 8).

1833- 1911 yılları arasında yaşamış, insani bilimlerin gelişimine önemli katkılar yapmış Alman filozof Wilhelm Dilthey, *Hermeneutik ve Tin Bilimleri* adlı eserinde bilimin tüm bilimlerin deney bilimi ile oluşabileceğini ileri süren pozitivist öğretiye “Tüm bilim deney bilimidir; fakat her türlü deney, kökensel bağlamını ve bu bağlamın belirlediği geçerliliğini bilincimizin koşulları içinde bulur; deney bu koşullar içerisinde meydana çıkar; yani yaradılışımızın bütünlüğü içinde” sözleriyle şerh düşmektedir (Dilthey, 1999: 16). Wilhelm Dilthey (1999) kitabının ilerleyen bölümlerinde “bizim isteyen-hisseden- amaçlayan neliğimiz (mâhiyetimiz), tümüyle bizden bir şey, bize ait bir şeydir ve bu nelik, bu haliyle dış dünya gerçekliğinden (yani bizden bağımsız olarak kendi uzamsal belirlenimi içindeki gerçeklikten) daha kesin bir veridir. Çünkü bu nelik, tasarlanan bir gerçeklikten önce, yaşanan bir gerçekliğe aittir” sözleriyle ontolojik bir

vurguda bulunmaktadır (Dilthey, 1999: 19). Bununla birlikte Dilthey'e göre biz dış dünyaya ait gerçekliği neden sonuç ilişkisi içerisinde tam olarak bilemeyiz. Çünkü “dış dünyaya ait neden ve etkiler hakkındaki tasarımlar, kökenleri bakımından, bizzat ve sadece bizim istemeye dayalı yaşamımızdan çıkan soyutlamalardır. Öyle ki, deneyimin bize açtığı ufuk, öncelikle ve sadece bizim özgün ve içkin durumumuzdan haber verir gibidir” (Dilthey, 1999: 20). Dilthey bu görüşleriyle toplumun doğa bilimlerinden farklı olarak “Tin Bilimleri” çerçevesinde incelenebileceğini ileri sürmektedir. *Hermeneutik ve Tin Bilimleri* adlı eserinde doğa bilimleri ve tarih bilimleri ayrımına sıkça değinen Dilthey kendi döneminde Yeni Kantçılık ve Alman Tarih Okulu ile sürekli etkileşim içerisinde olmuştur (Somel, 2014: 35). Bu bağlamda düşünüldüğünde toplumsal olgu ve olaylar genellenebilir yasalar üretmek yoluyla değil, bir durumun kendine özgü boyutlarının araştırılması, analiz edilmesi ve yorumlanması ile mümkündür. Dolayısıyla nitel veri analizi, insan merkezli, onun kendisi ve çevresini nasıl algılayıp yorumladığı ve tanımladığını anlayamaya yöneliktir (Aydın, 2018: 61). Bu açıdan incelendiğinde nitel araştırma yöntemlerinin, nicel araştırma yöntemlerinden farklılaştığını ve bilimsel bilgiye ulaşmadaki yöntemlerin de çeşitlilik kazandığını söyleyebilmek mümkündür.

İrlanda asıllı İngiliz akademisyen Terry Eagleton *İdeoloji* adlı eserinde her söylemin içeriğinde ideoloji temelli bir mesajın var olduğunu ifade etmektedir. Eagleton (2011)'a göre “Her söylemsel süreç ideolojik ilişkilere içkindir ve bu ilişkilerin baskısıyla içerden biçimlenir. Dilin kendisi ‘işçi ve burjuvanın, kadın ve erkeğin, idealist ve meteryalistin aynı şekilde paylaştığı, görece özerk bir sistemdir’ ” (Eagleton, 2011: 257). Bu bağlamda incelendiğinde söylemin içerisinde saklı olan ideolojik mesajın anlamlandırılabilmesi için söylemin doğru bir biçimde yorumlanması gerekmektedir. Eleştirel söylem çözümlemesi söylemin doğru bir biçimde yorumlanmasına kapı aralayan yöntemlerden biridir. Esasen eleştirel söylem çözümlemesi elde edilen tüm veriler sonucunda ortaya konulan bir çözümlemedir. Söylem çözümlemesinin eleştirel olması söylemin, siyasi, sosyokültürel, toplumsal, ideolojik bir yapıyı içerisinde barındırmasından dolayıdır. Bununla birlikte Fairclough (2011) eleştirel söylem çözümlemesini, söylemin toplumsal ve siyasi iktidar öğelerini irdeleyen bir çözümleme yöntemi şeklinde tanımlamaktadır (Doyuran, 2018: 303). Bununla birlikte Fairclough (1995) eleştirel söylem çözümlemesini üç kategoride ele almaktadır. Fairclough bu kategorilerin metin, yorum ve çözümleme süreçleri olduğuna dikkat çekmektedir.

Dolayısıyla Fairclough bu yorumu ile eleştirel söylem çözümlemesinin temel çerçevesini ifade etmektedir (Fairclough, 1995: 98).

Söylem analizi, konuşma ve metinler aracılığıyla meydana gelen anlam ürünleri ile ilgilenen geniş kapsamlı, sosyal ve kültürel araştırmalar için de kullanılan bir araştırma yöntemidir. Söylem analizinin bir alt türü olarak, eleştirel söylem analizi ise; güç, hâkimiyet, hegemonya, sınıf farkı, cinsiyet, ırk, ideoloji, çıkar, kazanç, yeniden inşa etme, gelenek, sosyal yapı veya sosyal düzen gibi temaları ön plana alan ve araştırma alanı olarak bu konuları esas alan bir araştırma yöntemidir (Yıldırım, 2018: 237). Eleştirel söylem çözümlemesi, yapısını sadece dilsel öğeler üzerine kuran söylem çözümlemesinin sınırlarını aşan bir yapıya sahiptir. Eleştirel söylem çözümlemesi kuramsal anlamda incelendiğinde ilk olarak metinlerin üretildikleri ve tüketildikleri toplumsal çerçeveye, ikinci olarak ise en geniş ifadeyle toplumsal süreçlere yer vermektedir. Dolayısıyla eleştirel söylem çözümlemesi toplumsal olay veya olgular ile söylem arasında karşılıklı ve etkileşim içerisinde bir bağ oluşturmaktadır (Tuğan, 2015: 49).

Bu çalışmada sosyal bilimlerde araştırma yöntemlerinden olan nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Çalışmanın analiz kısmında gazetelerin haberlerinden elde edilen bulgular Van Dijk'ın eleştirel söylem çözümlemesine uygun olarak irdelenecektir. Bununla birlikte çalışmanın analiz kısmında haber sayıları ve haberlerin büyüklüğüne ilişkin bulguların da elde edilerek değerlendirilebilmesi ve çalışmaya ilişkin verilerin daha kapsamlı bir şekilde irdelenebilmesi amacıyla nicel içerik analizinden de faydalanılmıştır. Nitel araştırma yönteminin bu çalışmanın doğasına uygun olmasının temel sebepleri; çalışmaya konu olan mankurt ve közkaman kavramlarının bir Türk destanı olarak Manas Destanı'ndan ortaya çıkması, dolayısıyla genellenebilir nicel verilerden ziyade Türk kültür, tarih, siyaset ve sosyolojik olay ve olgularına özgü yorumlanması gerekliliğidir. Nitekim Fairclough (1995)'un *İdeoloji* adlı eserinde belirttiği gibi eleştirel söylem çözümlemesi, haber metnindeki metin, yorum ve çözümleme süreçlerini temel almaktadır (Fairclough, 1995: 98). Çalışmada nitel araştırma yönteminin benimsenmesinin bir diğer nedeni ise, mankurt ve közkaman kavramlarının Türk siyasetçilerinin söylemleri doğrultusunda haber metinleri özelinde incelenecek ve bu bağlamda yorumlanacak olması, nicel verilerden ziyade ilgili siyasal söylemlerin eleştirel söylem analizi kapsamında nitel verilerle desteklenerek

yorumlanacak olmasıdır. Bu bağlamda haber metnindeki ideolojik kavramların makro ve mikro düzeylerde anlaşılabilmesi, siyasetçilerin mankurt ve közkaman kavramları eşliğinde vurgulamış oldukları olay, olgu veya kişilerin etrafıca analiz edilebilmesi ve objektif bir biçimde yorumlanabilmesi nitel araştırma yönteminin benimsenmesini elzem kılmıştır. Eleştirel söylem analizinin esas alınmasının temel nedenleri ise, söylemin barındırdığı ideolojik yapıların netleştirilmesi açısından eleştirel söylem analizinin işlevsel bir rol üstlenmiş olması, söylemin içeriğini derinden inceleme ve derinlerinde barındırdığı ideolojik argümanların analizini yaparak yeniden inşasını sağlama olanağı sunmasıdır (Pekçetin, 2020: 56- 57). Van Dijk'ın geliştirmiş olduğu ve daha çok haber metnlerinin yapılarını açıklamaya çalışan eleştirel söylem analizi yöntemi, haber söylemlerinin gerisindeki güç ilişkileri, değerler, ideolojiler ve kimlikler gibi toplumsal yapının nasıl dilsel kurgulara dönüştüğünü irdelemektedir (Solak, 2011: 3). Tüm söylemlerin ideoloji ve iktidar temelli olduğu göz önüne alındığında her söylem bir güç içermektedir. Söylemin içerisinde barındırdığı bu güç unsuru onun eyleme dönük ilişkisini de kurmaktadır. Dolayısıyla her söylem bir gerçekliktir; eylemdir. Gerçek olan söylemsel olandır. Böylece eleştirel söylem analizinin esas hedefi gerçek ve söylem arasındaki ilişkiyi de ortaya koymaktadır (Oğuz, 2008: 54). Bu bağlamda eleştirel söylem analizinin bu tarz kullanımının literatürde (tez çalışmalarında) kısıtlı yer alması çalışmanın farklılaşmasını sağlamakta ve çalışmaya konu olan iki kavram olarak mankurt ve közkaman kavramlarını ideoloji ve söylem perspektifinde etrafıca ele almaya imkân vermektedir. Böylece bu tez çalışmasında nitel araştırma yönteminin kullanılmasına sebebiyet veren bir diğer neden olan eleştirel söylem analizi sayesinde araştırmaya konu olan mankurt ve közkaman kavramları siyasal söylem çerçevesinde makro ve mikro düzeylerde ele alınmış olmakta ve çalışmaya ilişkin ideolojik söylemleri derin bir biçimde inceleme imkânı sunmaktadır. Çalışmada veri toplama yöntemi bağlamında örneklem grubu olarak belirlenen Yeni Şafak, Yeniçağ, Hürriyet, Sabah, Birgün, Cumhuriyet ve Evrensel internet gazetelerinin son 6 yılda Türk siyasetçilerinin söylemlerindeki mankurt ve közkaman kavramlarını içerisinde barındıran haberleri kullanılmıştır. Araştırma kapsamında söz konusu haber içerikleri iletişim kuramcısı Teun Van Dijk'ın geliştirmiş olduğu eleştirel söylem analizi uyarınca çözümlenecektir. Seçilen örneklem grubu gazetelerin ilgili haberleri haber sayılarına ilişkin bulgular, haberlerin büyüklüğüne ilişkin bulgular, söylem analizi sonucunda elde

edilen bulgular, haberlerin makro yapıları, gazetelerin haber başlık ve girişleri, gazetelerdeki ana olayların sunumu, gazetelerde ardalan (geri plan) ve bağlam bilgisi, haberlerin mikro yapıları, sentaktik (cümle yapısı) analizi, sözcük seçimleri alt başlıklarında incelenecek ve bu sayede söylem analizi sonucunda elde edilen veriler analiz edilecektir. İncelenecek veriler ve yapılan analiz sonucunda Yeni Şafak, Yeniçağ, Hürriyet, Sabah, Birgün, Cumhuriyet ve Evrensel gazetelerinin Türk siyasetçilerinin belirli bir dönem içerisinde yapmış oldukları söylemlerde mankurt ve közkaman kavramlarını hangi bağlamlarda kullandıkları, söylemlere ilişkin kavramların Türk milliyetçi söylemlerine sunmuş olduğu katkıları, söz konusu söylemlere ilişkin haberlere farklı ideolojilere sahip gazetelerin ideolojik yorumlar katıp katmadığı ve gazetelerin ideolojik yapısı gereği bu kavramlara nasıl anlamlar yüklediği irdelenmiştir.

3.1.1. Söylem Analizi

Siyasetin söylemsel bir etkinlik üzerine kurulduğu ve söylemin söz ve eylemin bütünlüğünden meydana geldiği tanımından yola çıkarak siyasi liderlerin söylemlerinin incelenmesi, partiler ve çeşitli medya grupları arasındaki siyasal söylem farkını ve bu söylemin aktarıcısı olan siyasal dili ortaya koymak açısından faydalı olacaktır (Güngör, 2014: 70). Bu bağlamda söylem sözcüğünün genel bir tanımını şu şekilde yapmak mümkündür: “söylem bir meta- eylemdir ve ideoloji, bilgi, diyalog, anlatım, beyan tarzı, müzakere, güç ve gücün mübadelesiyle eyleme dönüşen dil pratiklerine ilişkin süreçlerdir” (Çelik ve Ekşi, 2008: 100). Bu süreçlerin doğru bir şekilde anlamlandırılabilmesi ve söylemin içeriğindeki örtük anlamların çözümlenebilmesi için söylem çözümlemesi yöntemi kullanılabilir. 1950’li yıllardan itibaren literatüre giren söylem çözümlemesi, bilimsel dünyada dilin önem kazanması ve insanla ilgili çalışmaların boyutlarından birinin dil olmasıyla birlikte araştırmalarda sıkça kullanılmaya başlanılan nitel yöntemlerden biri olmaya başlamıştır (Gür, Dilci ve Arseven, 2013: 125- 126). Söylem analizinin temel unsurlarından biri, dilin kavramları ‘şeyleştirme’ (reification) süreci ile sosyal dünyanın oluşumuna yapmış olduğu etkiyi kabul etme ve bu etkiyi anlamlandırmak ve açıklamak amacı ile gerekli teorik modeller, metodolojik rehberler ve analiz teknikleri geliştirmektir (Yetim ve Erdağ, 2018: 83). Daha çok medya metinlerinin çözümlenmesinde kullanılan söylem analizi, metni sözdizimsel ve semantik sınırların ötesine giderek bir yapısöküme uğratma ve onu kuran

niyetin ne olduğunu çözümleme ve anlamlandırma çabasıdır (Solak, 2011: 3). Bu bağlamda Gee, O’Conner ve Micheals söylem analizi yöntemlerini iki kısımda değerlendirmektedirler. Bunlardan birincisi metnin oluşumundaki dilbilimsel metaforları araştıran ve daha çok edebiyat metinlerine uygulanan stilistik yöntemlerdir. İkinci olarak ise söylemi diğer sosyal, bilişsel, kültürel veya siyasal süreçlerle birlikte değerlendirerek inceleyen eleştirel yöntemlerdir (Solak, 2011: 3). Edibe Sözen (1999) kaleme almış olduğu *Söylem* adlı kitabında söylem analizini “hem metin analizi, hem eleştirel analiz, hem sosyal analiz ve sosyolinguistik bir çalışma” olarak tanımlamaktadır (Sözen, 1999: 81). Esasen söylem analizi tüm bunları kapsamaktadır. Buradaki farklı kullanımlar söylem analizinin yapıldığı farklı disiplinlerden kaynaklanmaktadır. Ancak bu farklı kullanımlardaki ortak nokta söylem analizinin eleştirel olmasıdır (Taylan, 2011: 67). Bunun yanı sıra Fairclough, söylem analizini iki kısımda incelemektedir. Fairclough, söylem analizini eleştirel olan ve eleştirel olmayan olmak üzere iki düzlemde ele almaktadır (Özer, 2000: 79). Buna göre eleştirel olan söylem çözümlemesi güç/ iktidar ilişkileri ve ideolojilerin söylemi nasıl etkilediğini ortaya çıkartmayı amaçlamaktadır. Eleştirel olmayan söylem çözümlemesi ise betimleyici ve açıklayıcı yaklaşımdır, dilin veya iletişimin toplumdaki ve sosyo-kültürel alanlardaki işlevleri üzerinde durmaktadır (Taylan, 2011: 67).

Haber metinlerinde yer alan ideolojik kodların açığa çıkarılabilmesi için taşınan örtük anlamların irdelenerek çözümlenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte haberlerde ve siyasal söylemlerde işlenen örtük yorumları anlamlandırabilmek için ideolojilerin söylemde kendilerini gösterme yollarının ayrıntılı bir şekilde ele alınarak irdelenmesi gerekmektedir (Toruk ve Sine, 2012: 352). Haber metinlerinde ve siyasal söylemlerde yer alan ideolojik kodların ve örtük yorumların çözümlenebilmesi için genellikle eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılmaktadır. Bunun temel sebebi Van Dijk (2003)’ın da belirttiği gibi söylemin üretilmesinde ve çözümlenebilmesinde ideolojiler etkin bir rol oynamaktadır (Van Dijk, 2003: 110). Dolayısıyla yerli ve milli iki kavram olarak ifade edilen mankurt ve közkaman kavramlarının siyasetçilerin söylemleri doğrultusunda ideolojik bir düzlemde incelendiği bu çalışmanın doğasına uygun olan eleştirel söylem analizi benimsenmiş, buna uygun olarak nitel araştırma yöntemi esas alınmıştır.

3.1.2. Eleştirel Söylem Analizi

Eleştirel söylem analizi karşılıklı diyalog veya tek bir söylem ya da metin üzerinde anlamı, mesajı sistematik bir çözümleme ile ortaya koyma çalışmasıdır. Bununla birlikte söylem, siyasi, toplumsal, ideolojik, sosyokültürel bir yapının dışı vurumudur. Bu doğrultuda incelendiğinde eleştirel söylem analizi söylemin dildışı sosyal ve ideolojik yapısına odaklanarak, söylemde anlatılmak istenen, saklı olanı ortaya koymaya çalışmaktadır (Doyuran, 2018: 301). Temel varsayımları Norman Fairclough, Teun A. Van Dijk ve Ruth Wodak gibi araştırmacılar tarafından oluşturulan eleştirel söylem analizi, toplumsal ve sosyal yapının oluşumunda iktidar ve güç ilişkilerinde söylem boyutuna vurgu yapmaktadır (Yetim ve Erdağ, 2018: 86). Van Dijk (2000)’ a göre eleştirel söylem analizinin standart tek bir yolu yoktur. Ancak standart tek bir yol bulunmasa da Van Dijk söylem analizinde şu unsurlara dikkat edilmesi gerekliliğini belirtmektedir: “1) Söylemin bağlamını irdelemek, 2) Hangi grupların, güç ilişkileri ve ihtilaflar içerisinde olduğunu analiz etmek, 3) Biz ve onlar hakkında olumlu ve olumsuz görüşlerin ortaya çıkarılması, 4) İmâları ve ön varsayımları ayrıntılı olarak ortaya çıkarmak, 5) Kutuplaştırılmış grup kanaatlerini vurgulayan tüm biçimsel yapıyı incelemek” (Van Dijk, 2000: 61).

Van Dijk söylem çözümlemesini makro ve mikro yapılar olmak üzere iki düzlemde ele almaktadır. Makro yapı altında ‘tematik’ ve ‘şematik’ çözümleme yapılırken, mikro yapı çözümlemesinde ise, sentaktik çözümleme, sözcük seçimleri, bölgesel uyum, haber retoriği gibi çözümlemeler yapılmaktadır (Yardım ve Doğruel, 2019: 141). Van Dijk’ın ortaya çıkarmış olduğu haber söylemi çözümlemesi bir tabloyla şu biçimde ifade edilebilmektedir (Özer, 2009: 92):

Tablo 2: Teun Van Dijk eleştirel söylem analizi çözümlemesi modeli

A. Makro Yapı		B. Mikro Yapı
1. Tematik Yapı	2. Semantik Yapı	1. Sentaktik Çözümleme
a. Başlık	a. Durum	a. Cümle yapılarının aktif ya da pasif olması
	1. Ana olayın girişi	b. Cümle yapılarının basit ya da karmaşık olması
	2. Sonuçlar	
	3. Ardağan bilgisi	

	4. Bağlam bilgisi	
b. Haber girişi	b. Yorum	2. Bölgesel Uyum
1. Spotlar	1. Haber kaynakları	a. Nedensel ilişki
2. Haber girişleri (spot olmadığında)	2. Tarafların haber yorumarı	b. İşlevsel ilişki
c. Fotoğraf		c. Referansal ilişki
		3. Kelime seçimleri
		4. Haber retoriği
		a. Fotoğraf
		b. İnandırıcı bilgiler
		c. Görgü tanıkları

Eleştirel söylem çözümlemesi genel anlamda, söylemle ortaya koyulan, egemenlik, ayrımcılık, güç ve kontrol üzerine yapısal ilişkileri analiz etmektedir (Çakmak ve Bilişli, 2019: 103). Birçok eleştirel söylem analisti bu sebeple Alman sosyolog ve siyaset bilimci Jürgen Habermas'ın “dil aynı zamanda egemenlik ve sosyal güç aracıdır. Organize güç ilişkilerini meşrulaştırma amacına da hizmet eder. Dil de ideolojiktir.” fikrini desteklemektedir (Habermas, 1988: 259). Temel anlamda incelendiğinde, daha çok medya metnlerinin yapılarını çözümlemeye çalışan eleştirel söylem analizi yöntemi, medya söylemlerinin gerisindeki toplumsal yapının (güç ilişkileri, değerler, ideolojiler ve kimlikler) nasıl dilsel kurgulara dönüştüğünü çözümlemeye çalışmaktadır (Bayraktar, 2017: 24). Van Dijk (2003)'a göre söylemin üretilmesi ve anlaşılabilmesi noktasında ideolojiler önemli bir rol oynamaktadır (Van Dijk, 2003: 110). Bilindiği gibi milliyetçilik de bir ideolojidir (Yıldırım, 2011: 34). Dolayısıyla bu çalışmaya konu edilen yerli ve milli iki kavram olarak değerlendirilen mankurt ve közkaman kavramlarının, Türk siyasetçilerinin milli söylemlerinde milliyetçilik ideolojisi perspektifinde incelenecek olması eleştirel söylem analizi yönteminin benimsenmesini elzem kılmıştır. Bu çalışmada eleştirel söylem analizinin esas alınmasının bir diğer nedeni ise “yazılı veya görsel metinlerdeki iletilerin eleştirel bir biçimde değerlendirilmesine ve anlam kavramı ekseninde okunmasına olanak sağlamasıdır. Bunu yaparken anlatıların kültürel ve toplumsal bağlam ile ilişkilendirilerek anlamlandırılmasına olanak tanımaktadır” şeklinde ifade edilebilir (Bilis, 2014: 15).

3.1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırma sayesinde mankurt ve közkaman kavramlarının ele alındığı sınırlı sayıdaki çalışmalar incelenecek, yeterince analiz edilmemiş ve bütünleşik bir yapıda incelenmemiş bu kavramların literatüre kazandırılması ve literatürdeki bu boşlukların doldurulması hedeflenmektedir. Yapılan literatür taramasına göre, sınırlı sayıdaki makalelerde mankurt ve közkaman kavramlarının sadece kavramsal anlamda incelendiği görülmekte, bu kavramların siyasetçilerin söylemleri ışığında incelenmemiş, eleştirel söylem analizine tabi tutulmamış olduğu görülmektedir. Mankurt ve közkaman kavramları ve bu kavramlara ilişkin siyasal söylemler üzerine herhangi bir tez çalışması bulunmaması da bu çalışmanın özgün değerini ortaya koymakta ve literatürdeki boşluğu doldurması sebebi ile ayrı bir önem arz etmektedir.

Mankurt ve közkaman kavramları günümüzde siyasetçilerin söylemleri ışığında medya aracılığı ile kamuoyuna sunulmakta ve bu iki kavramın tanınırlığı bu sayede artmaktadır. Bu amaçla, birbirinden farklı yayıncılık anlayışına sahip yedi internet gazetesi ışığında incelenecek bu iki kavram ve yapılacak analiz sonucunda hem Türk siyasetçilerinin söylemleri hem de söz konusu internet gazetelerinin bu kavramları içerisinde barındıran siyasetçilerin söylemlerine yayımlamış oldukları haberlerde verdikleri anlam, değer ve önem saptanmaya çalışılacaktır.

3.1.4. Araştırmanın Sorunsalı

Yapılan literatür araştırmasına göre mankurt ve közkaman kavramları ile ilgili yüksek lisans düzeyinde henüz bir tez çalışması yapılmamış olduğu, kavramların siyasal boyutlarının akademisyen ve araştırmacılar tarafından genellikle görmezden geldiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte her iki kavramın da önemli ölçüde siyasal ve sosyolojik anlamları bulunmakta, siyasetçiler bu kavramları kullanarak zaman zaman seçmen kitlesine seslenmektedir. Çalışma mankurt ve közkaman kavramlarının siyasal bağlamda incelenmemiş olmasını literatürde önemli bir boşluk olarak değerlendirmekte, bu boşluğu gidermeyi hedeflemektedir. Bu çalışmanın literatüre kazandırılan yeni bilgilerle gelecekteki çalışmalara yön verebilecek detaylı bir kaynak olması temel hedeflerden bir tanesidir. Literatür araştırması yapıldığında mankurt ve közkaman kavramlarının kimi araştırmacılar tarafından edebiyat ile ilişkilendirildiği, kimi

araştırmacılar tarafından da kavramsal manâda incelenmiş olduğu görülmektedir. Literatür araştırması sonucunda Azap (2013), Atay (2008), Çınar (2018), Yılmaz ve Sezgin (2020) gibi çalışmacıların mankurt ve közkaman kavramlarına çalışmalarında yer verdiği, ancak bu sınırlı sayıdaki makalelerin ilgili kavramları edebiyat ve kavramsal anlamları ile bütünleştirerek incelediği görülmektedir. Bununla birlikte közkaman ve mankurt kavramlarının siyasal söylemler ile birlikte ilişkilendirilerek detaylı bir tez çalışmasına konu olmadığı, Türk basınının ve Türk siyasetçilerinin söylemlerinde incelenmediği, ilgili kavramları içeren siyasal söylemlerin analize tabi tutulmadığı görülmektedir. Bu tez çalışması mankurt ve közkaman kavramlarının tarihsel boyutunu edebiyat ve siyaset ilişkisi bağlamında irdelemeyi, Türk siyasetçilerinin söylemleri doğrultusunda Türk basınındaki yansımalarını analiz etmeyi, böylelikle kavramları edebiyat, siyaset ve medya perpektifinde literatüre kazandırmayı hedeflemektedir.

3.1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma bir yüksek lisans tezi kapsamında hazırlandığından dolayı çalışmanın zaman ve maddi imkânlar bakımından birtakım sınırlılıkları bulunmaktadır. Çalışmanın belli bir süre zarfında tamamlanma zorunluğu bulunmakta olup, çalışmanın daha kapsamlı yapılabilmesi için maddi imkânlar da yetersizdir. Bu sebeple çalışma, Türk basınında yer alan tüm yazılı, görsel ve internet basın unsurları yerine farklı ideolojilere sahip gazeteler olan yedi gazetenin (Yeni Şafak, Yeniçağ, Hürriyet, Sabah, Birgün, Cumhuriyet ve Evrensel) internet arşivleri incelenmiş, bu arşivlerde kavramlarla ilgili haberler analiz edilmiştir.

3.1.5.1. Araştırma Soruları

Tüm bilimsel çalışmalar bir araştırma sorusuyla başlamaktadır. Bilimsel araştırmalarda oluşturulan araştırma soruları araştırmanın süreci ve bu sürecin bileşenleri ve sonuçları üzerinde oldukça önemli bir rol oynamaktadır (Maxwell, 2012: 5). Bu bağlamda düşünüldüğünde çalışmadaki araştırma sorusu araştırma girişiminin ve kapsamının yönünü belirleyen temel kriterlerden biridir (Walliman, 2006: 32). Ağlargoç (2016) bilimsel bir çalışmada etkili ve doğru bir şekilde sorulmuş araştırma sorusunun, kimi zaman cevabın kendisinden daha önemli olabileceğini belirtmektedir. Çalışmada

yöneltiren araştırma sorusu, araştırma konusunun daha derinlemesine irdelenmesine sebebiyet verirken, düşümselliğe teşvik etmekte ve entelektüel faaliyetleri tetikleyebilmektedir (Ağlargoğlu, 2016: 518). Bununla birlikte etkili araştırma sorularının yapılandırılarak geliştirilmesi ve etkin bir biçimde ifade edilmesi gerekmektedir (Alvesson ve Sandberg, 2013: 1). Bu bilgiler ışığında bu tez çalışması kapsamında mankurt ve közkaman kavramlarına yönelik oluşturulan araştırma soruları şu şekilde belirlenmiştir:

- 1) Türk siyasetçileri söylemlerindeki mankurt ve közkaman kavramlarını hangi siyasal bağlamlarda kullanmaktadırlar?
- 2) Farklı ideolojilere sahip gazeteler mankurt ve közkaman kavramlarını kendi ideolojileri bağlamında değerlendirmişler midir?
- 3) Yerli ve milli iki kavram olarak ifade edilen mankurt ve közkaman kavramlarının Türk milliyetçi söylemlerine sunmuş olduğu katkılar var mıdır?

3.1.5.2. Evren ve Örneklem

Anakütle (evren), araştırmanın amaçları doğrultusunda belirlenen tüm toplulukların oluşturduğu gruptur. Örneklem ise, evrenden daha küçük bir yapıyı temsil etmekle beraber evreni niteliksel olarak temsil eden bir alt gruptur (Kılıç, 2013: 44). Araştırmacılar analiz ettikleri veri bulgularını geniş bir evrene (anakütle) genelleyerek saptatıkları bulguları geniş bir kitleye yaymak isterler. Ancak evreni büyüklüğünü çok geniş tutmak maliyet açısından ve genele erişim açısından zamansal ve emeksel zorluklara neden olmaktadır (Özen ve Gül, 2007: 395). Bu çalışmanın ana kütlesi yani evren grubunu tüm basın organları temsil etmektedir. Ancak geneli niteliksel bakımdan temsil etmesi yönü ile birbirinden farklı ideolojik yayıncılık anlayışını benimsemiş yedi gazete olarak Yeni Şafak, Yeniçağ, Hürriyet, Sabah, Birgün, Cumhuriyet ve Evrensel gazeteleri seçilmiştir.

3.1.5.3. Çalışmanın Benzer Çalışmalardan Farklılıkları

Günümüze ilk olarak Manas Destanı'ndan ulaşan mankurt ve közkaman kavramlarının oluşturduğu konular literatürde farklı boyutlarda ele alınmıştır. Cengiz Aytmatov'un eserlerinin Türkçe'ye çevirilmesi ile birlikte daha çok edebiyat alanında araştırma konusu olan Manas Destanı, közkaman ve mankurt kavramları ile birlikte literatüre

farklı araştırma konularını da beraberinde getirmiştir. Literatür araştırması yapıldığında akademik çalışmaların bir kısmının (makale ve kitaplar) bu kavramları edebiyat çerçevesinde, diğer bir kısmının da siyasal anlamlarda ele alarak çalışmalarına konu ettikleri görülmektedir. Buna karşılık mankurt ve közkaman kavramlarının yüksek lisans düzeyinde kapsamlı bir tez çalışması ile incelenmediği de tespit edilmiştir.

Ayrıca literatür araştırması yapıldığında mankurt ve közkaman kavramlarını ayrı ayrı inceleyen az sayıda makale bulunmakla birlikte bu kavramların ikisini birden bütünleştirerek inceleyen bir çalışmanın mevcut olmadığı görülmektedir. Makale çalışmaları incelendiğinde Atay (2008), Dil Araştırmaları Dergisi'nde yayınladığı “‘Mankafa, Mankurt’ Kelimeleri ve ‘An Man’ Şaşkınlık Sözü Üzerine” isimli makalesinde mankurt kavramının kelime yapısını incelemiş ve bu bağlamda dil bilgisi ve kelime kökeni üzerine bir araştırma sunmuştur. Azap (2017), Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi'nde yayınladığı “Közkaman/lık: İhanet ve Kimlik Sorunsalı” adlı çalışmasında Manas Destanı közkaman bölümünde geçen söz konusu kavramı siyasal ve edebiyat yönü ile ele almış ve közkaman konusunu makalesinde bu çerçevede incelemiştir. Çınar (2018), Avrasya Uluslar arası Araştırmalar Dergisi'nde yayınladığı “Mankurtlaşma ve Etnopedagoji Kavramlarına Aytmatov Gibi Bakmak” adlı makalesinde mankurtlaşma kavramını Aytmatov'un eserleri ışığında edebi bir bakış açısı ile değerlendirmiştir. Yılmaz ve Sezgin (2020)'in Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi'nde yayınlamış oldukları “Siyasal ve Sosyal Bağlamda Mankurt Kavramının Türk Yazılı Basınında Metaforik Kullanımı” başlıklı çalışmasında mankurt kavramı sosyal ve siyasal bağlamlarda incelenmiştir. Berdibay ve Kayhan (1996) ise yapmış oldukları “Közkamanlar” adlı çalışmada közkaman kavramını manas destanı ile bütünleştirerek edebi ve toplumsal bağlamlarda değerlendirmişlerdir.

Literatürde közkaman ve mankurt kavramları ile ilgili yazılmış olan makalelerin sınırlı sayıda olması, iki kavramın bütünleştirilerek incelenmemiş olması ve daha çok birbirinden bağımsız olarak incelenen mankurt ve közkaman kavramlarının Cengiz Aytmatov ve Manas Destanı çerçevesinde edebiyat alanı kapsamında incelenmesi bu iki kavramın bütünleştirilerek siyasal bir düzlemde bir tez konusu olarak detaylı bir şekilde incelenmemesi bu çalışmaya duyulan ihtiyaçla birlikte literatüre özgün bir çalışma olarak geçmesine olanak sağlayacaktır.

3.1.5.4. Veri Toplama Teknikleri

Bu tez çalışmasında veri toplama aracı olarak Yeni Şafak, Yeniçağ, Hürriyet, Sabah, Birgün, Cumhuriyet ve Evrensel internet gazetelerinin ilgili haberleri esas alınacaktır. Örneklem grubu olarak seçilen bu yedi gazete evreni temsil etmesi yönüyle veri toplama aracı olarak kullanılacak ve siyasetçilerin belirli bir dönemde (2015- 2020) yapmış oldukları mankurt ve közkaman kavramlarını içerisinde barındıran söylemleri Van Dijk'ın eleştirel söylem analizi uyarınca irdelenecek ve elde edilen veriler araştırmanın sonuç aşamasını oluşturacaktır. Bu bağlamda elde edilen veriler sayesinde bu tez çalışmasına konu olan araştırma soruları da cevaplanmaya çalışılacaktır.

3.2. HABER SÖYLEMİ

Söylem kavramı, sadece dil ile beraber düşünülebilir ve dil ile beraber gerçekleştirilebilir. Bunun yanı sıra Potter ve Wetherell (1987) yapmış oldukları çalışmada dilin sosyal bir fenomeni ifade ettiğini belirtmişlerdir. Söylem kavramının önemini vurgulayan Çelik ve Ekşi (2013)'nin yapmış olduğu *Söylem Analizi* başlıklı çalışmaya göre sadece kişilerin değil, kurumlar ve toplumsal oluşumların kendine has anlam ve değer yapıları mevcuttur. Bu anlam ve değer yapıları dil ile beraber sistemli bir biçimde söylem olarak ifade edilirler (Çelik ve Ekşi, 2013: 101). Bir başka anlatım ile söylem kavramı, genel bir ifadeyle, mantıksal açıdan uyumlu bir düşünce şeklinin yazılı veya sözlü bir biçimde, diğer kişi veya kişilere ifade edilmesidir. Haber başlık ve içeriklerinde bulunan söylemler, çeşitli söylem şekillerinden faydalanılarak, farklı mânaları ifade edecek biçimde sarf edilebilmektedir (Akbulutgiller ve Karaduman, 2018: 12). Bu sayade okuyucu kitlesi etkin bir şekilde etkilenebilmektedir. Bu çalışmanın kapsamı uyarınca söylem hem siyasal söylem hem de internet gazetelerindeki haber söylemi olarak ele alınacaktır. Siyasetçilerin söylemlerinin internet gazetelerinde ne şekilde yer bulduğu, bu söylemleri internet gazeteleri hangi ideolojik haber söylemleri ile birlikte okuyucuya sunduğu gibi konular bu çalışmada irdelenecektir.

İletişim kuramcısı Teun Van Dijk haber söyleminin dil bilgisi, şekil, mâna ve eylem gibi birtakım karmaşık süreçler sonucunda meydana geldiğini belirtmektedir. Bu yönü ile söylem kavramı karmaşık bir birimi ifade etmektedir. Van Dijk haber söylemlerinin

anlaşılması onların bilişsel ve sosyal süreçlerinin, gazetecilerin yükledikleri mâna, sembol ve okuyucuların yorumlama aşamalarının analizi ile mümkündür (Ongun, 2014: 79). Gür (2013) yapmış olduğu *Post- Modern Bir Araştırma Yöntemi Olarak Söylem Çözümlemesi* başlıklı çalışmasında Van Dijk (1997)'ın sosyal bilimlerde yapılacak olan bir araştırmada söylem analizinin başlıca ilkelerini şu şekilde belirttiğini ifade etmiştir (Gür, 2013: 193- 194):

- “Söylem çözümlemesi, doğal olarak üretilen metin (yazılı) ve konuşma (sözlü) halinde bulunan söylemler üzerinde yoğunlaştığı için bilgi herhangi bir değişime uğramadan kendi doğallığına ve gerçekliğine en yakın şekilde incelenecektir.
- Söylem kendi bağlamında incelenir. Bu bağlam ise; yer, zaman, söylemin tarafları, tarafların iletişimleri, sosyal rol, sosyal bilgi, norm, değer, kurumsal yapılardan meydana gelir.
- Söylem sosyal yapı içinde ortaya çıkar. Söylem ve üreticileri bulundukları toplumdan soyutlanamaz.
- Söylemler çizgisel bir yapıdadır ve diğer söylemlerle ardışıktır. Söylem çözümlemesi; söylemin düzeyini, katmanlarını ve aralarındaki karşılıklı ilişkilerini inceler. Ayrıca söylemi oluşturan öğeleri (sesleri, kelimeleri, sözdizimsel biçimleri, vb.) ve söylemin değişik boyutlarını da (etkileşim çeşitleri, dil eylemleri) dikkate alır.
- Söylem çözümlemecileri “anlam” la ilgilenir ve özellikle iki soru türü üzerinde yoğunlaşır: “Bu durumda bunun anlamı ne?” ve “Neden bunu söyledi?” ”

Haberlerde yer alan ideolojik anlamların anlaşılabilmesi açısından var olan örtük mânâların irdelenerek analiz edilmesi elzemdir. Bu analiz genel olarak söylem analizi kapsamında yapılmaktadır. Gazeteler kimi durumlarda yayımladıkları haber içeriklerinin inandırıcılık ve ilgi uyandırıcılığını kuvvetlendirmek sebebiyle haberleri gerçek içeriğin hakikatinden uzak söylemlerle okuyucuya sunarak yer vermektedirler. Bununla birlikte haber ve gerçek durum arasındaki ilişki, birtakım ideolojik süzgeçlerden geçerek meydana getirilen haber içeriklerini ifade etmektedir (Toruk ve Sine, 2012: 352). Haber medyası ile birlikte internet gazeteciliği politik aktörlerce ve kitle iletişim araçlarının siyasallaştırılması sonrasında birçok yapısal reformlara maruz kalmıştır. Bu yapısal reformlar kitle iletişim araçları ve siyaset ilişkisi bağlamında yeni boyutlara kapı aralamıştır (Gölcü, 2009: 82). Tuchman (1978) haber içerikleri oluşturulurken birtakım profesyonel yapılanmaların ve habercilerin devreye girdiğini ve bunun haberin genel perpektifini meydana getirdiğini dile getirmiştir. Bunun yanı sıra Tuchman haberlerde kullanılan söylemlerin toplumsal yapıdaki iktidar ilişkilerinin etkisinin büyük olduğunu ifade etmektedir (Gölcü, 2009: 82).

Gazetecilik faaliyetinin en temel unsuru haber içeriği oluşturabilmektir. İletişim sürecinin temel birimi olan mesajın tasarlanma süreci ise haber içeriğinin oluşturulması ile başlar. Bahsi geçen süreçte haber içeriğinin editöryal anlamda oluşturulması okuyucu alışkanlıklarında karşılık bulduğunda okuyucunun algılama biçimi de yönetilmiş olur (Civeleker, 2017: 479). Bu anlamda gazeteci tarafından haber içeriğinin oluşturularak okuyucuya sunmasıyla okuyucunun haberi algılayış biçiminin yönetilmesi arasında bir doğru orantı söz konusudur.

Haber içeriği oluşturmak konusunda yapılan ilk çalışmalar 1900’lü yılların ilk çeyreğine dayanmaktadır. Lippmann’ın 1922 senesinde yayımlanan “*Public Opinion*” isimli eserinde haberin ilk defa teorik değerlendirmeleri yapılmış ve haberin toplumsal koşulları ve yaşanan durumları tam olarak yansıtmadığı fikri öne sürülmüştür. Lippmann’a göre günlük haber içerikleri değerlendirilip oluşturulmasından, kitlelere ulaşana kadar olan süreçte, birçok müdahaleye maruz kalmakta ve habere konu olan olayların bir kısmı görmezden gelinmektedir (Şeker ve Şeker, 2011: 518). Bu şekilde var edilen haberler sonucunda, egemen ideoloji, birçok insanın önyargılarını arttırarak, hâkikati var olduğu şekliyle değerlendirmesini olumsuz yönde etkilemekte ve mevcut düzeni kabullenmeye yöneltmektedir. Haber söylemlerinde tekrar meydana getirilen verili hayat, hedef kitleye efendi- köle anlayışı içerisinde ve oluşturulan sahte gerçekliği pekiştirecek biçimde sunulmakta ve oluşturulan içeriklerde egemen ideolojinin egemen söylem haline geldiği gözlemlenmektedir (Kazaz ve Çoban, 2010: 196). Bu anlayışa göre 1920’li yıllarda haber içeriği konularında yapılan ilk araştırmalardan ve Lippmann’ın öne sürdüğü teoriye göre haberler kimi zaman okuyucuya olduğu gibi sunulmamakta, egemen ideoloji veya iktidar tarafından dönüşüme uğratılarak okuyucuya sunulmaktadır. Bu perspektiften incelendiğinde Türkiye’de de çeşitli gazetelerin ve medya gruplarının da ideolojik farklılıklar barındırdığı ve haber içeriklerinde bu farklılıkların söylem boyutunda da ayrıştığı görülmektedir. Aynı haberin farklı ideolojik duruş sergileyen gazete veya medya gruplarında farklı ideolojik cümlelerle okuyucuya sunulması bunun en tipik örneğini teşkil etmektedir.

3.3. TÜRK SİYASETÇİLERİNİN SON 6 YILDAKİ SÖYLEMLERİNDE MANKURT VE KÖZKAMAN İFADELERİNİN TÜRK BASININDAKİ YANSIMALARI

Son yıllarda Türk siyasetçilerinin önde gelen isimleri zaman zaman mankurt ve közkaman ifadelerini kullanmakta ve bu kavramların hâlâ hayati öneme sahip olduklarının liderlerin söylemlerinde sıkça ifade edildiği görülmektedir. Yazılı ve görsel medya Türk siyasetçilerinin bu iki kavram hakkındaki söylemlerini topluma haber içeriklerinde sunmakta ve söz konusu bu iki kavram bu sayede toplum tarafından da sıkça telaffuz edilmeye ve araştırılmaya başlanmaktadır. Çeşitli gazetelerin köşe yazarları da bu kavramlar üzerinde incelemelerde ve yorumlarda bulunmuş, söz konusu kavramların tanınırlığı bu bağlamda daha da artmıştır. Közkaman ve mankurt kavramları 7 Aralık 2018’de Sabah gazetesinde yer alan bir haberde şu şekilde verilmiştir (Sabah, 2018, Aralık 7):

“TBMM başkanı Binali Yıldırım, Kırgızistan’da, Başbakan Muhammedkalıy Abılgaiziev ve mevkidaşı Dastanbek Cumabekov ile görüşti. Türkiye ile Kırgızistan ilişkilerini gölgelemeye çalışan FETÖ’cüler, Manas Destanı’nda milletine ihanet eden ‘Közkaman’ karakterine benzeten Yıldırım şöyle konuştu: ‘O sizin gibi giyinir, sizin gibi konuşur, yalnız kendi milletine ihanet eder. Milletinin düşmanlarıyla birleşerek milletine karşı çalışır. Bu karakter ilk kez Manas Destanı’nda Közkaman olarak karşımıza çıkıyor. Közkaman ile mankurtu karıştırmamak lazım. Közkaman her şeyi bilerek yapan bir haindir. Mankurt ise aklını kaybetmiş bir zavallıdır. Bu FETÖ’cüler Közkaman gibidir’ ifadelerini kullandı.”

Sabah gazetesinin yapmış olduğu bu haberde dönemin TBMM başkanı Binali Yıldırım söylemlerinde “közkaman” ve “mankurt” kavramlarına yer vermiş, Manas Destanı’na da atıfta bulunarak bu iki kavramın tanımını ve birbirinden anlam bakımından farklarını ön plana çıkarmıştır. Dönemin TBMM başkanı Binali Yıldırım’ın bu söylemlerinden günümüzde mankurt ve közkaman olarak karşımıza çıkan kişilerin varlığı ve bu iki kavramın önemini koruduğu anlaşılmaktadır.

Sözcü gazetesinin 14 Mayıs 2018 tarihli “Erdoğan: Bu soykırımı lanetliyorum” başlıklı haberinde ise kendi ülkesi ve milletini kötöleyenler ‘mankurtlar’ olarak şu sözlerle nitelendirilmiştir (Sözcü, 2018, Mayıs 14):

“Cumhurbaşkanı Erdoğan, “Türkiye’ye ve Türk düşmanlığını görev addeden bir sürü mankurt tipleri de üzüntüyle takip ediyoruz. Yabancılar ülkemizle ilgili değerlendirmelerde en azından bazı ilkelere saygı gösterirken, bu tetikçiler her türlü yalanı ve iftirayı fütursuzca kullanıyorlar, buldukları her fırsatta milletimiz

hakkında hakaretimiz cümleler kurmayı maharet sanıyorlar, başka ülkelerin lejyoneri olmayı, bize gazetecilik, akademisyenlik, ilericilik diye yutturmaya çalışıyorlar.” şeklinde konuştu.”

Hürriyet gazetesinde yer alan 19 Ekim 2015 tarihli “Mankurt nedir, kimlere denir?” başlıklı bir haberde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın muhtarlar toplantısında konuşurken dile getirmiş olduğu ‘mankurt’ ifadesi şu şekilde aktarılmıştır (Hürriyet, 2015, Ekim 19):

“Almanya Başbakanı Türkiye’ye geliyor. Bir grup çıkıp ‘gelmeyin, bu Erdoğan ve Davutoğlu’na destek anlamına gelir’ diyor. Bu girişimin adı 5. Koldur. Bu girişimdekilere ben ‘mankurt’ diyorum. Bu gruptakilerden bir kısmı kamuda görev yapan, devletten maaş alan kişiler olmalarıdır.”

Sözcü gazetesi köşe yazarı Soner Yalçın 27 Mart 2015 tarihli “Bozkurt mu? Mankurt mu?” başlıklı köşe yazısında Cengiz Aytmatov’un eserleri ve Manas Destanı’na atıflarda bulunarak yazısında mankurt kavramını şu şekilde ifade etmektedir (Sözcü, 2015, Mart 27):

“İnsan olduğunun farkında değildir. Ağız vardır, dili yoktur; kaçmayı dahi düşünmeyen, hiçbir tehlike arz etmeyen bir köledir sadece. Bilinci, benliği olmadığı için, sadece efendisine boyun eğen bir köle... Evet... Mankurt için önemli olan tek şey efendisinin emirlerini yerine getirmektir... Hikâye budur... Akıl yoksunluğunu ifade eden ‘mankurtlaşma’ artık bir kavram olarak kullanılmaktadır. Anadolu’da ‘mankafa’derler. Kim bilir... Belki de... Cengiz Aytmatov bozkurtları uyarmak istemektedir.”

Temel anlamda incelendiğinde Türk siyasetçileri söylemlerinde mankurt kavramıyla terör örgütleri, terör unsurları, ülke ve milletini kötileyenleri nitelemektedirler. Bununla birlikte milliyetçi bir üslupla dile getirilen bu kavram sayesinde halk iç ve dış tehditlere karşı uyarılmaktadır. Hürriyet gazetesinin 3 Nisan 2018 tarihli “Yeni hedefleri her an duyabilirsiniz” başlıklı haberinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan söylemlerinde ‘mankurt’ ifadesini defalarca kullanmış, mankurt kavramının tanımını açıklamasının ardından konuşmasını şu sözlerle sürdürerek kavramın önemi üzerinde durmuştur (Hürriyet, 2018, Nisan 3):

“Bunlar kimi zaman eline silah alıp doğrudan devletine saldırıyor. Kılık, yöntemler farklı olsa da zihinler hep aynı hastalıkla maluldür. Biz tüm hayatımız boyunca evlatlarımız bu hastalıklı zihniyetin tuzağına düşmesin yani mankurtlaşmasın diye mücadele ettik.”

Temel anlamda incelendiğinde vatan, millet ve bekâ gibi kavramlarla birlikte toplumu uyarmak amacıyla kullanılan mankurt kavramının doğru orantılı bir şekilde milliyetçilik ideolojisiyle de bütünleştiği görülmektedir. Bununla birlikte mankurt kavramı

sayesinde, ülke ve milleti yakından ilgilendiren olay veya olgulara milli bir vurgu yapılmakta ve bu perspektiften düşünüldüğünde mankurt kavramının dolaylı olarak Türk milliyetçi söylemlerine de birtakım katkılar sunduğu görülmektedir. Habertürk'ün 03 Nisan 2018 tarihinde yayımladığı “Bahçeli: Pensilvanya’daki hain papaz bir gece yarısı kafasına çuval geçirilip alınırsa” başlıklı haberinde Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli konuyla ilgili ifadelerinde ‘mankurt’ kavramına yer vererek konunun önemini şu şekilde vurgulamıştır (Habertürk, 2018, Mart 3):

“Çatı çökmeden, sütun çürümeden kutlu bir hamleyle oyunlar bozulmalıdır. Birlik ve dayanışma ruhunun lütfuyla, üzerimizde hesap yapanların kalemleri kırılmalı, defterleri dürülmeli, yedikleri içtikleri alayının burnundan fitil fitil getirilmelidir. Masumların hissiyatlarıyla oynayan mankurtların, mazlumların ahını alan mandafonların, küresel ve emperyalist hıyanet markalarının hakkından gelmek, plan ve hesaplarında boğmak bekâ ve vefa borcumuzdur.”

CNN TÜRK internet gazetesinin 11 Aralık 2018 tarihli “AK Partili Metiner’den İYİ Parti yorumu” başlıklı haberinde mankurtlaşma kavramına AK Parti İstanbul Milletvekili Mehmet Metiner’in söylemleri doğrultusunda yer verildiği görülmektedir. Söz konusu haberde Metiner söylemlerinde mankurtlaşma kavramına şu şekilde yer vermektedir (CNNTÜRK, 2018, Aralık 11):

“AK Parti İstanbul Milletvekili Mehmet Metiner Meclis’te düzenlediği basın toplantısında Meral Akşener’in başkanlığında kurulan İYİ Parti’yi değerlendirdi. Metiner, “Kimseyi kastederek ‘çer çöp’ ifadesini kullanmıyorum. Pensilvanya odaklı siyasetler, Türkiye’yi eski Türkiye’ye döndürmeye çalışan siyasetler milletimiz nezdinde asla kabul görmeyecektir. Türkiye’de siyasetin iki eksen var; biri milli ve yerli, milletin yönetimini esas alan unsurlar, diğeri de eski Türkiye özlemcileri, eski Türkiye artıkları, gayri milli unsurlar. Amerika’ya ‘cici’ diyen, terör örgütleriyle kolkola giren, gayri milli mandacı, mankurt zihniyetler bir araya gelecek ve bunun hesaplaşmasını 2019’da sandıkta yapacağız” dedi.”

Milliyet internet gazetesinin 20 Temmuz 2015 tarihinde “Bunlar mankurt 5. kol faaliyeti” başlıklı haberinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın söylemleri eşliğinde mankurtlaşma kavramına yer verdiği görülmektedir. Söz konusu haberde Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın söylemleri yer almakta ve söylemlerde mankurt kavramına yer verilmektedir. Milliyet internet gazetesi ise yerli ve milli kavram olarak değerlendirilen mankurt kavramına ilişkin söylemlere haber başlığında yer vermekle beraber haber giriş kısmında da önemli bir büyüklükte yer verdiği, söz konusu haberi büyük haber olarak okuyucuya sunduğu görülmektedir. Milliyet internet gazetesinin mankurt kavramını haber başlığında ve haber giriş kısmında kullanması, niteliksel ve niceliksel olarak haberinde önem vermesi söz konusu gazetenin bu kavrama verdiği

değerin bir göstergesini teşkil etmektedir. Aynı şekilde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın da söylemlerinde mankurt kavramına yer vermesi yerli ve milli bir kavram olarak mankurt kavramının hem önemini hemde güncelliğini koruduğunun bir göstergesidir. Milliyet internet gazetesinin söz konusu haberi şu şekilde okuyucuya sunulmaktadır (Milliyet, 2015, Ekim 20):

“Erdoğan, Angela Merkel’e gezi öncesi mektup yazıp “Gelmeyin, bu ziyaret Erdoğan’a ve Davutoğlu’na destek anlamı taşır” diyen akademisyenleri “milli kimlikten uzaklaşan ve topluma yabancılaşan mankurtlar” olarak değerlendirdi. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, PKK terörü ile mücadele konusunda devletin kararlı olduğu mesajını vererek, “Allah’ın izni ile teröre diz çöktüreceğiz” dedi. Erdoğan, 100 akademisyene de Almanya Başbakanı Angela Merkel’e gezisi öncesinde gönderdikleri mektup nedeniyle sert tepki göstererek, “Bu girişimin adı beşinci kol faaliyetidir. Bu girişimin içinde yer alanları ben birer mankurt (Milli kimlikten uzaklaşan, içinde bulunduğu topluma yabancılaşan) olarak görüyorum” diye konuştu.”

Görüldüğü üzere son 6 yılda Türk siyasetçileri yapmış oldukları söylemlerinde mankurt ve közkaman ifadelerine yer vermektedir. Siyaset dilinde yer alan bu kavramlar, Türk siyasetçilerince milli bir üslupla kullanılmakta ve esasen tüm Türk topluluklarının destanı olan Manas Destanı’nın bu milli kavramlarıyla Türk milleti uyarılmaya çalışılmaktadır. Türk siyasetçilerinin mankurt ve közkaman kavramlarına ilişkin söylemleri incelendiğinde bu kavramlarla temel anlamda terör örgütleri ve terör destekçilerinin nitelendiği görülmektedir. Toplum bu kavramlara ilişkin milli söylemlerle terör unsurlarına karşı açıkça uyarılmakta, milli bekâ konusunda hassasiyete davet edilmektedir. Siyasetçilerin bu kavramlarla ilgili söylem örneklerinin bir kısmı yukarıda belirtilmiştir. Bu anlamda siyaset dilinde yerli ve milli bir kimliğin oluşmaya başladığı da görülmektedir.

3.4. GAZETELERDEN ELDE EDİLEN BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırmanın bu kısmında araştırma sonucunda elde edilen veri ve bulgulara değinilerek, elde edilen bulgular mevcut literatürden de faydalanılarak yorumlanacaktır. Çalışmanın amacı kapsamında oluşturulan araştırma sorularına da bu kısımdan elde edilen bilgiler doğrultusunda yanıt verilmeye çalışılacaktır.

3.4.1. İçerik Analizi Sonucunda Elde Edilen Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde son 6 yılda Türk siyasetçilerinin söylemlerinde yer alan közkaman ve mankurt kavramları incelenecektir. Söz konusu söylemler 2015- 2020 tarihleri esas alınarak incelenecektir. Çalışmada bu tarih aralıklarının esas almasının nedeni, 2015 yılı ile birlikte Türk siyasetçilerinin söylemlerinde yerli ve milli kavramların kullanılma oranının diğer dönemlere oranla yüksek olmasıdır. İnternet gazeteciliği bağlamında geçmişe dönük bir arşiv araştırması yapıldığında yerli ve milli kavramlar olarak ifade edilen mankurt ve közkaman kavramlarının siyaset dilinde kullanım sıklığının az olduğu, ancak son yıllarda yapılan haber arşiv taramaları incelendiğinde bu kavramların siyaset dilinde kullanım sıklıklarının arttığı gözlemlenmektedir. Geçmişe kıyasla 2015 yılı başlangıcı ile siyaset dilinde kullanılmaya başlanan bu söylem sıklığının artışı çalışmanın belirleyici tarihlerinin 2015- 2020 tarihlerinin esas alınmasına neden olmuştur. 15 Temmuz darbe girişiminin ardından Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 20 Eylül 2015 tarihinde İstanbul'un Yenikapı ilçesinde "Milyonlarca Nefes, Teröre Karşı Tek Ses" sloganlı mitingde kullandığı mankurt kavramı Erdoğan tarafından yüzbinlerce kişinin katılım sağladığı mitingte dile getirilmiştir. O tarihten sonra bu metafor yaygın kitle iletişim araçlarınca kullanılmış, topluma haber olarak sunulmuştur. Bu sayede kavram bugün Türk milletinin yabancısı olduğu değil, aşınası olduğu bir metafor haline gelmiştir (Yılmaz ve Sezgin, 2020: 1011).

Sonuç olarak yerli ve milli iki kavram olarak ifade edilen, son yıllarda Türk siyasetçileri tarafından bir söylem unsuru olarak kullanılan mankurt ve közkaman kavramları dikkat çekmekte ve önemini koruyan iki milli kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda son 6 yılda Türk siyasetçilerinin bu kavramları hangi bağlamlarda kullandığına, söylemlerinde ne sıklıkla bu kavramlara atıflarda bulunduklarına, gazetelerin bu kavramlara yönelik söylemlere ideolojik yorumlar katıp katmadıklarına ve kavramların Türk milliyetçi söylemlerine sunmakta olduğu katkılara yönelik bir analiz yapılacaktır.

3.4.1.1. Haber Sayılarına İlişkin Bulgular

Gazete yayıncılığının amacı kamuoyunu bilgilendirmek ve toplumsal haber alma çerçevesi uyarınca halkı haberdar etmektir. Gazetelerin haber içeriği olarak belirledikleri konular ve haberlerin büyüklüğüne ilişkin bulgular niteliksel olarak değerlendirildiğinde söz konusu gazetenin o konuya vermiş olduğu önem derecesini saptamak mümkündür. Bu anlamda gazetelerin bir konu ile ilgili yayımladığı haber sayısı ve haberlerin büyüklüğü o konuya verdiği önem derecesi ile doğru orantılıdır. Böylece farklı çizgilerde yayıncılık anlayışına sahip yedi gazetenin (Yeni Şafak, Yeniçağ, Hürriyet, Sabah, Birgün, Cumhuriyet ve Evrensel) mankurt ve közkaman kavramlarını nasıl sunduğu belirlenmeye ve bununla birlikte söz konusu bu yedi gazetenin ve Türk siyasetçilerinin niteliksel olarak mankurt ve közkaman kelimelerini hangi bağlamlarda kullandığı saptanmaya çalışılmıştır.

Bu kapsamda Yeni Şafak, Yeniçağ, Hürriyet, Sabah, Birgün, Cumhuriyet ve Evrensel gazeteleri üzerinden yapılan tarama sonucunda son 6 yılda Türk siyasetçilerinin mankurt ve közkaman kelimelerini içerisinde barındıran toplam 115 haberin yayımlandığı saptanmıştır. Bunlardan 24 haberin Yeni Şafak, 21 haberin Yeniçağ, 22 haberin Hürriyet, 27 haberin Sabah, 8 haberin Cumhuriyet, 13 haberin de Birgün gazetesinde yayımlandığı belirlenmiştir. Buna karşılık Evrensel gazetesinin ise mankurt ve közkaman kavramlarını içerisinde barındıran siyasal söylemlere ilişkin içeriklere haberlerinde hiç yer vermediği görülmektedir. Bu bağlamda incelendiğinde siyaset dilinde artan milli kavramlar olarak mankurt ve közkaman kavramlarına ilişkin söylemlerin ideolojik yapıları itibarıyla daha çok sağ, muhafazakâr ve orta yol olarak tabir edilebilen gazetelerde kamuoyuna sunulmuş olduğu, sol veya aşırı sol ideolojileri benimsemiş gazetelerde ise ilgili kavramlara ilişkin söylemlere az sayıda veya hiç yer verilmediği görülmektedir. Bu durum milli bir üslup içerisinde milliyetçilik ideolojisi çatısı altında kullanılan mankurt ve közkaman kavramlarına ilişkin söylemlere bu ideoloji çatısı altında konumlanmayan gazetelerin bir nevi mesafeli kalmış olduklarını düşündürmektedir. Milliyetçi ve muhafazakâr ideolojilere hitap eden mankurt ve közkaman kavramları bu ideolojileri bünyesinde barındıran gazetelerce gerek haber başlıkları, haber girişleri, haber içerikleri ve haber sayıları bakımından ön plana çıkarılmış ve bu durum orta yol olarak tabir edilen gazetelerde de gözlemlenmiştir. Ancak sol veya aşırı sol ideolojilerini bünyesinde barındıran gazetelerde bu durumun

tam tersi gözlemlenmiş, kimi zaman mankurt ve közkaman kavramlarına ilişkin ideolojik yorumlar ve örtük anlatımlarla kavramlara ilişkin söylemler magazinselleştirilerek önem derecesi düşürülmüş, küçük haber içerikleriyle sunulmuş veya hiç haber olarak sunulmamıştır.

Tablo 3: “Mankurt” ve “Közkaman” kavramlarını içerisinde barındıran haberlerin gazetelere göre dağılımı

	HABER SAYISI	ORAN
YENİ ŞAFAK	24	%20,86
YENİÇAĞ	21	%18,26
HÜRRİYET	22	%19,13
SABAH	27	%23,47
CUMHURİYET	8	%6,95
BİRGÜN	13	%11,30
EVRENSEL	0	%0
TOPLAM	115	%100

Yapılan analiz sonucunda elde edilen verilere göre Türk siyasetçilerinin söylemlerinde kullanmış oldukları mankurt ve közkaman kavramlarına ilişkin haberlere en çok yer veren gazetenin %23,47 gibi bir oranla Sabah gazetesi olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte Yeni Şafak gazetesi %20,86, Hürriyet gazetesi %19,13, Yeniçağ gazetesi %18,26, Birgün gazetesi %11,30 ve Cumhuriyet gazetesinin ise %6,95 oranında ilgili haberlere yer verdiği saptanmıştır. Bu sayısal verilerin yanı sıra Evrensel gazetesi ise Türk siyasetçilerinin söylemlerinde yer bulmuş kavramlar olarak mankurt ve közkaman kavramlarına ilişkin içeriklere haberlerinde hiç yer vermediği görülmektedir.

Özellikle 2015 yılı itibariyle Türk siyasetçileri tarafından kullanılmaya başlanan mankurt ve közkaman kavramlarına tüm gazetelerin aynı oranda yer vermediği, hatta ideolojik konumlarına göre bazı gazetelerin az yer verdiği veya hiç yer vermediği görülmektedir. Türk siyasetçilerinin önde gelen isimlerinin söylemlerinde yer bulan mankurt ve közkaman kavramları miting alanlarında, basın açıklamalarında, radyo ve televizyon gibi birçok mecraada yer bulmasına karşın, Birgün ve Cumhuriyet gazetelerinde bu iki güncel kavram, Yeni Şafak, Yeniçağ, Hürriyet ve Sabah gazetelerinin oranlarıyla kıyaslandığında düşük bir orana sahip olmuştur. Evrensel gazetesi ise bu kavramlara ilişkin haberlere hiç yer vermemeyi tercih etmiştir. Bu

bağlamda Birgün ve Cumhuriyet gazeteleri Türk siyasetçilerinin önde gelen isimleri tarafından kullanılmış ve kullanılmakta olan mankurt ve közkaman kavramlarına ilişkin söylemlere mesafeli davranmış, Evrensel gazetesi ise yerli ve milli olarak değerlendirilen bu kavramlara ilişkin söylemlere haber içeriklerinde hiç yer vermeyerek ideolojik duruşunu ve kavramlara yönelik mesafesini ortaya koymuştur.

Haber sayıları göz önünde bulundurulduğunda yayımlanan haberlerin çoğunluğunun merkez, sağ veya muhafazakâr eğilimli gazetelerde verildiği görülmektedir. Türk siyasetçilerinin yerli ve milli söylemler eşliğinde közkaman ve mankurt kavramlarını kullanmaları ile gazetelerin bu yerli ve milli söylemleri içerisinde barındıran haberlere yer vermesi, yerli ve milli bir söylem olan bu iki kavrama verdiği önemle doğru orantılıdır. Bu anlamda orta yol, sağ veya muhafazakâr olarak tabir edebileceğimiz Yeni Şafak, Yeniçağ, Sabah ve Hürriyet gazetelerinin Türk siyasetçilerinin közkaman ve mankurt kavramları ile ilgili söylemlerine haberlerinde niceliksel anlamda gereken önemi verdiği görülmektedir. Bu bağlamda yayımladığı haber sayılarının fazlalığıyla Yeni Şafak, Yeniçağ, Hürriyet ve Sabah gazeteleri yerli ve milli söylemlere verdiği önemi vurgulamaktadır. Bu durum sözkonusu gazetelerin mankurt ve közkaman kavramlarına gereken değeri verdiğinin bir göstergesini teşkil etmektedir.

3.4.1.2. Haberlerin Büyüklüğüne İlişkin Bulgular

Gazetelerde yayımlanan haberlerin büyüklüğü o gazetenin ideolojik anlamda söz konusu habere verdiği önemin bir göstergesi olduğundan ve bununla birlikte yayımlanan haberin kapladığı alanın büyüklüğü yayın kuruluşunun o habere verdiği değer de bir ifadesi olduğundan, bu araştırmada haberin büyüklüğü çözümleyici bir yöntem olarak ele alınacaktır. Böylece ideolojik olarak farklı çizgilerde yayıncılık yapma anlayışına sahip farklı yedi gazetenin içerisinde mankurt ve közkaman kavramlarını barındıran haberlere ne derecede önem ve değer verdiği belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde incelenecek olan haberler küçük ve büyük haberler olmak üzere toplam iki ana başlık halinde incelenecek; haber içeriklerindeki yazı alanının 1/ 4 'ünden büyük olan haberler büyük haber, bu orandan düşük olan haberler ise küçük haberler olarak ifade edilecektir.

Bu araştırma için seçilen yedi gazetenin ilgili haberleri tarandığında toplam 115 haberin 81'inin büyük haber, 34'ünün ise küçük haber olduğu saptanmıştır. Yeni Şafak

gazetesinin yayımladığı toplam 24 haberin 17'sinin büyük haber, 7'sinin küçük haber, Yeniçağ gazetesinin yayımladığı toplam 21 haberin 17'sinin büyük haber, 4'ünün küçük haber, Hürriyet gazetesinin yayımladığı toplam 22 haberin 14'ünün büyük haber, 8'inin küçük haber; Sabah'ın yayımladığı toplam 27 haberden 18'inin büyük haber, 9'unun ise küçük haber olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte Türk siyasetçilerinin söylemlerinde kullanmış oldukları mankurt ve közkaman kavramlarına ilişkin haberlere en az yer veren Cumhuriyet gazetesinin yayımladığı toplam 8 haberden 5'inin büyük haber, 3'ünün küçük haber, Birgün gazetesinin yayımladığı toplam 13 haberin 8'inin büyük haber, 5'inin ise küçük haber olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Evrensel gazetesi ise bu kavramlara ilişkin söylemlere haberler içeriklerinde hiç yer vermemeyi tercih etmesinden dolayı bu oranlamaya dâhil olamamıştır.

Tablo 4: Gazetelerin haber büyüklük oranlarına göre dağılımı

	Büyük Haber	Küçük Haber	Toplam
Yeni Şafak	17	7	24
Yeniçağ	17	4	21
Hürriyet	14	8	22
Sabah	18	9	27
Birgün	8	5	13
Cumhuriyet	5	3	8
Evrensel	0	0	0

Büyük haber ve küçük haber kapsamında yapılan analiz sonucunda Yeni Şafak, Sabah, Yeniçağ, Hürriyet gazeteleri, içerisinde mankurt ve közkaman kavramlarını barındıran haberleri belirgin bir biçimde büyük haber olarak okuyucuya sunmuşlardır. Haber büyüklüklerinin niceliksel anlamda incelendiği bu bölümde Yeni Şafak, Yeniçağ, Hürriyet ve Sabah gazetelerinin bu kavramları içerisinde barındıran söylemleri önemseyerek, haberlerinde bu konulara ilişkin içerikleri büyük haberler olarak okuyucuya sunma eğiliminde oldukları, Birgün ve Cumhuriyet gazeteleri ise içerisinde közkaman ve mankurt kavramlarını barındıran haberlere az yer vermekle beraber toplam yayımladıkları 21 haberin 8 tanesi küçük haber, 13 tanesi büyük haber olması konuya mesafeli davranmayı tercih ettiklerini düşündürmektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde medya kuruluşlarının kendi ideolojilerine hitap eden söylemleri büyük

haber olarak sunmayı tercih ettikleri, kendi ideolojileriyle ilişkilendiremedikleri haberleri küçük haber olarak sunmayı veya hiç kamuoyuna aktarmamayı tercih ettikleri görülmektedir. Bununla birlikte Türk siyasetçileri tarafından milli bir üslupla kullanılan mankurt ve közkaman kavramları esasen milliyetçi ve muhafazakâr medya kuruluşlarınca ideolojik yorumlar katılmadan topluma sunulurken, sol medya gruplarında bu durumun tam tersi olarak zaman zaman kavramlara ilişkin söylemlerin konu alındığı haberlere ideolojik yorumların da katıldığı görülmektedir. Bu bağlamda incelendiğinde gazeteler kendi ideolojilerini barındıran söylemleri büyük haber olarak kamuoyuna sunmakta, kendi ideolojileriyle yakınlaştıramadıkları kavramlara ilişkin söylemleri küçük haber olarak sunma eğilimi göstermekte ve bununla birlikte ideolojik yorumlar katarak haberi magazinselleştirmektedirler.

3.4.1.3. Eleştirel Söylem Analizi Sonucunda Elde Edilen Bulgular

Eleştirel söylem çözümlemesi dilin, “fenomeni” nasıl meydana getirdiğini anlamaya ve anlamlandırmaya çalışan bir araştırma yöntemi olarak söylemi, iletişim içerisinde bulunan dünyanın en temel unsuru olarak görmek ve toplumsal dünyanın sadece söylemin ampirik verilerle incelenerek anlaşılmasının mümkün olacağını savunmaktadır (Gür, 2013: 188). Teun A. Van Dijk, yapmış olduğu çalışmalarda diğer araştırmacılardan farklı olarak, haber içeriklerini bir tür olarak değil, bir söylem şeklinde değerlendirip incelemektedir. Ona göre toplumdaki haberlerin söylemleri toplumda var olan egemen söylemlerdir. Haberlerin egemen söylemlerle ilişkili olduğunu ifade eden Van Dijk, haberin söyleminin, toplumdaki güç/ iktidar ile ilişkili olduğunu söylemektedir (Karaduman, 2017: 40). Bu bağlamda haber içeriklerini makro ve mikro düzeylerde ele alan Van Dijk’ın eleştirel söylem analizi yönteminden yola çıkılmış, yayımlanan haber içerikleri makro ve mikro yönleri ile ele alınıp çözümlenmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak haberlerin makro yapılarının irdelenebilmesi için başlıklar, haber metnlerinin girişi, ana olayların sunumu, haber kaynakları, artalan ve bağlam bilgisi vb. öğeler incelenirken, mikro yapı çözümlemesinde ise haber içeriklerinde var olan cümle yapıları ve kelime seçimleri (van Dijk, 2007:169-170) gibi başlıklar değerlendirmeye alınmıştır.

3.4.1.4. Haberlerin Makro Yapıları

Çalışmanın bu kısmında seçilen haberler; haber başlıkları, haber girişleri, ana olayların sunumu, arka plan bilgisi alt başlıklarında irdelenecektir.

3.4.1.5. Gazetelerin Haber Başlıkları

Gazete haberlerindeki başlık haberin okunması açısından son derece önem arz etmektedir. Gazete başlığı söz konusu haberin içeriğini belirtmekle birlikte haberin genel temasını ve önem derecesini de vurgular. Tüm bu unsurların yanı sıra haber başlıkları okuyucunun dikkatini çekebilme yeterliliğine sahip olmalı, okuyucuda merak ve ilgi uyandırmalıdır. Bu sayede haberin okunma potansiyeli daha da artacak, okuyucunun algısı habere yönelecektir. Bu yönleri ile haber başlıklarının ilgi çekici olması ile o haberin okunma olasılığını artırma arasında doğru orantılı bir ilişki söz konusudur. Diğer bir yönüyle de haber başlıkları ilgili gazetenin o habere verdiği önem ve değer de bir ifadesidir (Işık ve Eşitti, 2013: 154).

Farklı ideolojik görüşlere sahip olan Yeni Şafak, Yeniçağ, Hürriyet, Sabah, Birgün, Cumhuriyet ve Evrensel gazeteleri üzerinde yapılan tarama sonucunda “mankurt” ve “közkaman” kavramlarıyla alakalı haber başlıkları ve içeriklerinde vurgulanan süjelerin farklılıklar göstermekle beraber en sık vurgulanan konuların ABD’nin Türkiye ile olan ilişkileri, terör ve FETÖ darbe girişimi temaları ile ilgili olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte mankurt ve közkaman kavramları genel manâda her ne kadar haber başlıklarında yer bulamasa da haber içeriklerinde zaman zaman ön plana çıkarılmış ve genel anlamda büyük haber içerikleriyle okuyucuya sunularak kavramların toplum nezdinde de tanınırlığını arttırmıştır. Buna göre haber içeriklerinde Türk siyasetçilerinin mankurt ve közkaman kavramlarını barındıran söylemlerini kamuoyuna haber olarak sunan Yeni Şafak, Yeniçağ, Hürriyet, Sabah, Birgün ve Cumhuriyet gazetelerinin ilgili haberlerinin başlıkları şu şekildedir:

“Cumhurbaşkanı Erdoğan: Karşımızda mankurtlar çetesi var” (Yeni Şafak, 2019, Haziran 12)

“Erdoğan’ın kullandığı ‘mankurt’ ifadesi gündem oldu” (Yeni Şafak, 2015, Eylül 21)

“Mankurtlara bakmayın siz” (Yeni Şafak, 2016, Nisan 25)

“FETÖ’cüler közkaman gibidir” (Yeni Şafak, 2018, Aralık 7)

- “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Türkiye S- 400’leri almıştır” (Yeni Şafak, 2019, Haziran 12)
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan partisine görüş farklılığı uyarısı” (Yeni Şafak, 2019, Mayıs 11)
- “Erdoğan: Bu kutlu çatının altından ayrılanların esamesi okunmayacak” (Yeni Şafak, 2019, Ağustos 23)
- “Yalçın Topçu Özbekistan’da 15 Temmuz Programına Katıldı” (Yeni Şafak, 2019, Temmuz 16)
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Milletın valisine ‘it’ diyen bir insandan siyasetçi olmaz” (Yeni Şafak, 2019, Haziran 19)
- “Yalçın Topçu: Devletimiz bölücü terör örgütünün kökünü kazırmakta kararlı” (Yeni Şafak, 2019, Eylül 9)
- “MHP Lideri Bahçeli: Ayasofya’dan ezan sesi yükselecek” (Yeni Şafak, 2020, Haziran 8)
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Ankara Barosu’na: Herkes haddini bilecek!” (Yeni Şafak, 2020, Nisan 27)
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Çifte bayram istiyoruz” (Yeni Şafak, 2020, Nisan 27)
- “AK Parti Genel Sekreteri Şahin: Kılıçdaroğlu düş artık bu milletin yakasından” (Yeni Şafak, 2020, Mart 7)
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Terör örgütlerinin değirmenlerine su taşıyanları tarih kaydediyor” (Yeni Şafak, 2020, Şubat 12)
- “Yalçın Topçu: Alçak yalan ve iftirayı gündem yaparak bizi sindirmeye çalışıyorlar” (Yeni Şafak, 2019, Ekim 31)
- “Hesabı tek tek soracağız” (Yeni Şafak, 2019, Eylül 24)
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan: FETÖ’nün ipliğini tüm dünyada pazara çıkaracağız” (Yeni Şafak, 2019, Eylül 23)
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan: FETÖ’nün maskesini tüm dünyada indireceğiz” (Yeni Şafak, 2019, Eylül 23)
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan: “Siyasi istikrarsızlık oluşturmak için çevirilen numaraların hepsinin farkındayız” (Yeni Şafak, 2019, Haziran 12)
- “Bahçeli’den Muharrem İnce’ye sert sözler: Vay densiz vay” (Yeni Şafak, 2019, Ocak 24)
- “Bir selâ yeter” (Yeni Şafak, 2019, Ocak 23)

- “Yerli Düşünce Derneği 31 Mart seçimlerini değerlendirdi” (Yeni Şafak, 2019, Nisan 4)
- “Terör hattını paramparça edeceğiz” (Yeni Şafak, 2019, Haziran 13)
- “Hakkı Öznur: HDP proje, Demirtaş CIA Devrimcisi, Önder, İmralı kuryesi” (Yeniçağ, 2020, Ekim 5)
- “Albayrak’a hakaret paylaşımına sert tepki gösteren Erdoğan açıkladı: Sosyal medyaya yaptırımlar gelecek” (Yeniçağ, 2020, Temmuz 1)
- “Devlet Bahçeli şimdi de Nagehan Alçı’yı aradı: Mümtazer Türköne ittifakı!” (Yeniçağ, 2020, Haziran 26)
- “Meral Akşener’den Cengiz Aytmatov mesajı” (Yeniçağ, 2020, Haziran 10)
- “Subaylara “ümmeT güvenliğı” brifingi” (Yeniçağ, 2020, Ocak 22)
- “Çin’den skandal hamle: “Uygur Türklerinin izlerini silin!” (Yeniçağ, 2020, Ocak 13)
- “Hakkın Öznur: “Tarih korkakları değil, cesurları yazar” (Yeniçağ, 2019, Mayıs 23)
- “Meral Akşener seçim beyannamesini açıkladı” (Yeniçağ, 2019; Şubat 20)
- “İnce: “Bahçeli yakında beni desteklemeye başlayacaktır” (Yeniçağ, 2019, Ocak 25)
- “Bahçeli’den ‘sarı yelek’ açıklaması” (Yeniçağ, 2018, Aralık 12)
- “Darbe girişiminde şükür secdesi yapmış!” (Yeniçağ, 2018, Aralık 12)
- “Öncesi ve Sonrası 12 Eylül 1980- 8” (Yeniçağ, 2018, Eylül 16)
- “Erdoğan: İsrail terör devletidir” (Yeniçağ, 2018, Mayıs 14)
- “Ünal’dan CHP’ye tepki” (Yeniçağ, 2018, Nisan 2)
- “Erdoğan’dan Boğaziçi Üniversitesi eleştirisi” (Yeniçağ, 2018, Ocak 7)
- “AKP’li Metiner İyi Parti’yi hedef aldı” (Yeniçağ, 2017, Ekim 25)
- “Meclis yine ‘atatürk’ süz açıldı” (Yeniçağ, 2017, Ekim 1)
- “Balgat’tan, Ülkücü iradeye FETÖ yakıştırması” (Yeniçağ, 2017, Haziran 21)
- “Erdoğan: Gerekirse ikinci referanduma gideriz” (Yeniçağ, 2017, Nisan 3)
- “Sinan Oğan: MHP’nin kapısına kilit vurulacak” (Yeniçağ, 2016, Aralık 7)
- “Mankurt ya da kendine ihanet!” (Yeniçağ, 2015, Ocak 20)
- “MHP lideri Bahçeli’den milletvekili listelerine ilişkin ilk yorum” (Birgün, 2018, Mayıs 21)
- “AKP Sözcüsü Mahir Ünal’dan ‘uyum paketi’ açıklaması” (Birgün, 2018, Nisan 2)
- “Erdoğan: Bazı yerlerde bir tıkanıklık var” (Birgün, 2018, Nisan 2)
- “AKP’li Metiner: Çer çöplerle siyaset başarılı olsaydı, pek çok parti başarılı olurdu” (Birgün, 2017, Ekim 25)

- “Meclis Başkanı’na CHP’den ‘Atatürk’ tepkisi” (Birgün, 2017, Ekim 1)
- “Barış ve ekmek mücadelesi” (Birgün, 2017, Şubat 19)
- “Ertuğrul Kürkçü’den, AKP tüzüğüne ‘mankurt’ benzetmesi” (Birgün, 2017, Mayıs 20)
- “Meclis Başkanı: FETÖ insanları mankurt yapıyor” (Birgün, 2016, Aralık 23)
- “Çanakkale Valisi: İnşallah idam da gelecek” (Birgün, 2016, Temmuz 17)
- “Erdoğan: Şahadet bizim için korkulacak değil, ulaşılması gereken makamdır” (Birgün, 2016, Mart 18)
- “Dil dersi görünümlü din dersi ya da Ahmet Hakan’ın gözden kaçırdığı şey” (Birgün, 2015, Ekim 30)
- “Muhtarlara Merkel’e mektup yazan akademisyenleri kötüledi: Ben bunları mankurt olarak görüyorum” (Birgün, 2015, Ekim 19)
- “Kendini Amerika’da yaşayan bir şarlatana adayan mankurtlardan bilim adamı da Müslüman da olmaz” (Birgün, 2018, Ocak 7)
- “Başkan Erdoğan’dan Kahramanmaraş’ta terör sevicilere sert tepki: Mankurtlar yine sahnede” (Sabah, 2020, Şubat 12)
- “Başkan Erdoğan: Valiye it diyen bu milletin evladı olamaz” (Sabah, 2019, Haziran 19)
- ““Kırgızistan’da alçak FETÖ’ye izin vermeyin” ” (Sabah, 2018, Aralık 7)
- “Elektronik ürünlere boykot uygulayacağız” (Sabah, 2018, Ağustos 15)
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Amerika’nın elektronik ürünlerine boykot uygulayacağız” (Sabah, 2018, Ağustos 14)
- “İsrail’in yaptığı bir soykırımdır” (Sabah, 2018, Mayıs 15)
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan: ‘Pek çok liderle görüşmeler yapacağım’ ” (Sabah, 2018, Mayıs 15)
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan: “İsrail’in yaptığı bu soykırımı lanetliyorum!” ” (Sabah, 2018, Mayıs 15)
- “Protokolü bir kenara koyduk iç içe olduk” (Sabah, 2018, Nisan 3)
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan flaş Afrin mesajı” (Sabah, 2018, Nisan 2)
- “AK Parti’den Kılıçdaroğlu’na çok sert yanıt!” (Sabah, 2017, Ekim 25)
- “AK Parti’den Akşener yorumu” (Sabah, 2017, Ekim 25)
- “Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan: Onlar birer mankurt!” (Sabah, 2017, Şubat 1)
- “Kahraman: FETÖ insanları mankurt yapıyor” (Sabah, 2016, Aralık 22)
- “Utanç tasarısına sert tepki” (Sabah, 2016, Haziran 3)

- “ ‘Koynunuzda beslediğiniz yılan bir gün sizi de sokar’ ” (Sabah, 2016, Mart 19)
- “Deniz Zafere’nin 101. Yılı” (Sabah, 2016, Mart 18)
- “İşte FETÖ medyasının son alçaklığı!” (Sabah, 2016, Şubat 9)
- “Yine Hürriyet yine operasyon” (Sabah, 2016, Şubat 3)
- “1100 akademisyen PKK propagandasına imza attı” (Sabah, 2016, Ocak 12)
- “Hendekçi akademisyenlere karşı bildiri” (Sabah, 2016, Ocak 18)
- “Biri kaset veriyor diğeri biat ediyor” (Sabah, 2015, Şubat 26)
- “CHP’li vekili Aydın Doğan’ın emir eri mi oldu?” (Sabah, 2015, Ekim 22)
- “Başkan Erdoğan MSÜ Mezuniyet Töreni’ne telefonla bağlandı: TSK, içindeki darbeci unsurları temizledikçe daha da güçleniyor” (Sabah, 2020, Eylül 4)
- “Erdoğan: Teröre diz çöktüreceğiz” (Sabah, 2015, Ekim 19)
- “Mankurt ifadesi yeniden gündemde” (Sabah, 2015, Eylül 21)
- “Bahçeli’den Muharrem İnce’ye: Vay densiz vay...” (Sabah, 2019, Ocak 24)
- “Kırgızistan’da FETÖ Tehlikesi Sürüyor” (Hürriyet, 2019, Temmuz 12)
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Önemli Açıklamalar” (Hürriyet, 2019, Haziran 19)
- “Erdoğan: Ekonomik tetikçilere en güzel cevap, işimize dört elle sarılmak olacaktır” (Hürriyet, 2018, Ağustos 14)
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Flaş Sözler: ABD’nin elektronik ürünlerine boykot uygulayacağız” (Hürriyet, 2018, Ağustos 14)
- “Bahçeli: Cumhur ittifakına sabotaj teşebbüsü, Yenikapı Ruhu’na suikast girişimi hız kazanmıştır” (Hürriyet, 2018, Mayıs 21)
- “Listelerin açıklanmasının ardından Bahçeli’den ilk yorum” (Hürriyet, 2018, Mayıs 21)
- “Yeni hedefleri her an duyabilirsiniz” (Hürriyet, 2018, Nisan 3)
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Afrin’de 3 bin 872 terörist etkisiz hale getirildi” (Hürriyet, 2018, Nisan 2)
- “Erdoğan’dan Afrin sonrası için mesaj: Yeni hedefleri her an duyabilirsiniz” (Hürriyet, 2018, Nisan 2)
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Burseya mesajı” (Hürriyet, 2018, Ocak 28)
- “Metiner’den Akşener’i kızdıracak yorum” (Hürriyet, 2017, Ekim 25)
- “Cemil Çiçek: Bu zındık hareket benden hiç hoşlanmadı” (Hürriyet, 2016, Ağustos 8)
- “Vali’den ‘idam’ yanıtı: İnşallah o da gelecek” (Hürriyet, 2016, Temmuz 17)

“Çanakkale Valisi’nin ‘idam isteriz’ diyen vatandaşa yanıtı: İnşallah o da gelecek” (Hürriyet, 2016, Temmuz 17)

“Erdoğan ‘Homoeconomikus’ dedi, herkes anlamını merak etti” (Hürriyet, 2016, Mayıs 9)

“Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Brüksel’deki PKK çadırına sert tepki” (Hürriyet, 2016, Mart 18)

“Edirne’de Z- Kütüphane açılışı yapıldı” (Hürriyet, 2016, Mart 14)

“Cumhurbaşkanı Erdoğan 12. Muhtarlar Toplantısında Konuştu” (Hürriyet, 2015, Ekim 19)

“Diz Çökecekler” (Hürriyet, 2015, Ekim 19)

“Erdoğan’dan subaylara: TSK’mız daha da güçleniyor” (Hürriyet, 2020, Eylül 5)

“Bahçeli’den çok sert Muharrem İnce çıkışı! ‘Zavallılar için!’ ” (Hürriyet, 2018, Temmuz 14)

“Bahçeli’den Muharrem İnce’ye: Vay densiz vay...” (Hürriyet, 2019, Ocak 24)

“Erdoğan CHP’li vekili hedef aldı: Torunum bile ‘bunlar kötü değil mi dede?’ diyor” (Cumhuriyet, 2018, Nisan 2)

“Erdoğan, koronavirüsle mücadele kapsamında yaptığı açıklamada CHP’yi hedef aldı” (Cumhuriyet, 2020, Nisan 27)

“Erdoğan: Amerika’nın elektronik ürünlerine biz boykot uygulayacağız” (Cumhuriyet, 2018, Ağustos 14)

“Bahçeli iki gazeteciyi hedef aldı” (Cumhuriyet, 2018, Mayıs 22)

“Erdoğan: Bunlar gazeteci değil terörist, bankamatik soyguncusu” (Cumhuriyet, 2018, Mayıs 14)

“Erdoğan: ‘20 şehidimiz var’ dedi, ‘Savaşa hayır’ diyen aydınları ‘hain’ ilan etti” (Cumhuriyet, 2018, Ocak 28)

“Erdoğan’dan akademisyenlere: Mankurt, HDP’ye: Parti demeye dilim varmıyor” (Cumhuriyet, 2015, Ekim 19)

“Bahçeli’den İnce’ye sert sözler” (Cumhuriyet, 2019, Ocak 24)

Gazete başlıkları incelendiğinde, söz konusu gazetelerin yayımlamış olduğu 115 haberin mankurt kavramını içerisinde barındıran sadece 13 tane haber başlığının var olduğu görülmektedir. Yapılan inceleme sonucunda Sabah gazetesinin 4, Birgün gazetesinin 4, Yeni Şafak gazetesinin 3, Yeniçağ gazetesinin 1 haber başlığında

mankurt kavramına yer verdiği görülmektedir. Bunun yanı sıra közkaman kavramına 1 haber başlığında yer veren tek gazete Yeni Şafak gazetesi olmuştur. Her ne kadar orta yol, sağ veya muhafazakâr olarak nitelendirebileceğimiz gazetelerin niteliksel anlamda mankurt ve közkaman kavramlarını içerisinde barındıran söylemlere haber sayısı bağlamında gereken önemi verdiği saptanmışsa da, bu önemin haber başlıklarına yansımadağı sonucu ortaya çıkmaktadır. Niceliksel anlamda haber sayısı olarak gereken önemi vurgulaması yönü ile Yeniçağ ve Hürriyet gazetelerinin bu önemi haber başlıklarında da sunması beklenmişse de Yeniçağ gazetesi sadece 1 haber başlığında mankurt kavramına yer vermiş, közkaman kavramına ise haber başlıklarında hiç yer vermemişlerdir. Cumhuriyet gazetesi ise niceliksel anlamda haber sayılarını düşük tutmakla birlikte közkaman ve mankurt kavramlarını içerisinde barındıran hiçbir haber başlığını yayımlamamayı tercih etmiştir. Bununla birlikte Hürriyet gazetesi de haber başlıklarında mankurt ve közkaman kavramlarına yer vermemeyi tercih etmiş, Evrensel gazetesi ise Türk siyasetçilerinin bu kavramlara ilişkin söylemlerine haberlerinde hiç yer vermemesi nedeniyle haber başlıkları oranlamasına tabi tutulamamıştır. Temel anlamda düşünüldüğünde okuyucunun ilk dikkatini çeken unsur olan haber başlıklarıyla kimi söylem veya kavramlar ön plana çıkarılabilmektedir. Bu doğrultuda niceliksel veriler niteliksel anlamda yorumlandığında, gazetelerin kendi ideolojik gerçeklikleri perspektifinde kimi kavramları haber başlıklarıyla ön plana çıkarabildikleri görülmektedir. Bu durumun tersi düşünüldüğünde de gazeteler sahip oldukları ideolojiler doğrultusunda kimi kavramları da haber başlıklarında sunmayarak arka plana itebilmekte ve haber içeriklerinde ideolojik yorumlarla ilgili kavramları magazinselleştirerek önemsiz bir hale getirebilmekte veya kavramın asıl bağlamından kopararak kamuoyuna aktarılabilmesini sağlayabilmektedirler.

3.4.1.6. Gazetelerin Haber Girişleri

Gazetelerin haber girişleri gazete yazarları tarafından, haberin okunabilme ihtimalini artırması ve okuyucunun söz konusu haber hakkında ön bir bilgi sahibi olması açılarından önem arz etmektedir. Haberin ilk satırlarının yer aldığı haber girişleri yayımlanan haberin içeriği hakkında bir ana fikir ve özet niteliği taşımaktadır. Haberin okuyucu tarafından ilgi çekici bulunması açısından ve okuyucunun dikkatini çekmesi yönü ile haber başlıklarından sonra en önemli detaylardan birisi de gazetelerin haber

giriş yazılarıdır. Gazetelerin haber giriş yazıları söz konusu gazetenin o habere verdiği önemi gösterdiği gibi gazetenin ideolojik duruşunun da bir göstergesidir. Bu çalışma kapsamında incelenen Yeni Şafak, Yeniçağ, Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet, Sabah ve Evrensel gazetelerinden Yeni Şafak'ta 8, Sabah'ta 4, Hürriyet'te 3, Birgün'de 4 haberde olmak üzere toplam 15 haberde mankurt ve közkaman kavramlarını içerisinde barındıran içeriklerin haber girişi olarak okuyucuya sunulduğu belirlenmiştir. Cumhuriyet gazetesi ise mankurt kavramını içerisinde barındıran toplam 7 haber yayımlamasına rağmen hiçbir haber girişinde mankurt ifadesine yer vermemeyi tercih etmiştir.

Bu çalışma kapsamında yapılan analiz sonucunda gazetelerin haber girişlerinde mankurt ve közkaman kavramlarının haberlerde bir eleştiri ve bir uyarı niteliğinde sunulduğu belirlenmiştir (Hürriyet, 2018, Nisan 3):

“Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan, Afrin harekatiyle ilgili, “Oraya da bir gece ansızın gelebiliriz dedik, öyle gittik.Yeni hedefleri de sürekli olarak her an duyabilirsiniz” dedi. Erdoğan İstanbul'da 80 okul ve 59 spor salonunu hizmete açtığı Başakşehir Akif İnan İmam Hatip Lisesi'ndeki törende özetle şunları söyledi: ‘CHP’li vekile mankurtluk eleştirisi’ (...) ‘Gençler biz bunlara mankurt diyoruz. Mankurt beyni iğdiş edildiği için kendi toplumunu, hatta ailesini düşman gören, onlara saldıran kişi demektir. İşte bunlar mankurt. Her terörist bir mankurttur. İşte bunlar kimi zaman siyasetçi kılığına bürünüp dünyaya ülkesini kötüler’ ”

Haber girişleri okuyucunun ilk dikkatini çeken, ana olay hakkında bilgi veren, ve haberdeki olayı özetleyen yazılardır (Yardım ve Doğruel, 2019: 143). Haber başlıklarında sunulan enformasyonun detaylandırılarak haber gövdesine geçişin sağlandığı haber giriş bölümleri, habere konu olan olay, zaman ve taraflar hakkında bilgiler vermekte, haber kurgusu içerisinde önemli bir rol oynamaktadır (Arslan, 2010: 193). Okuyucunun ilk dikkatini çeken kısımlardan biri ve haber içeriğinin özeti mâhiyetinde olan haber girişleri sayesinde kimi kavramlar da ön plana çıkabilmekte, okuyucunun dikkati kavramlar üzerinde yoğunlaşabilmektedir. Bu doğrultuda incelendiğinde Sabah gazetesinin 1 Şubat 2017 tarihli “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Onlar birer mankurt!” başlıklı haberinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın söylemlerinde yer alan mankurt kavramı haber içeriği olarak sunulmaktadır. Söz konusu kavrama ilişkin söylem haber girişi kısmında okuyucuya şu şekilde sunulmaktadır (Sabah, 2017, Şubat 1):

“Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Cumhurbaşkanlığı Külliyesi’nde TÜBA Ödülleri Töreni’nde konuştu. Erdoğan, “Pek çok sapkın yapı gibi FETO’cular da yollarını kaybetmişlerdir. Ne olduklarını, kim olduklarını unutarak, her biri sadece sahiplerinin emrettiğini yapan birer mankurta dönmüşlerdir. Öyleki 15 Temmuz’da bu örgüt mensuplarının yaptıkları ihanetin büyüklüğünü ancak bir asır önceki işgal günleriyle mukayese edebiliriz” dedi.”

Gazetelerin mankurt ve közkaman kavramlarına ilişkin haber giriş kısımları incelendiğinde, bu kavramların Türk siyasetçilerince milliyetçi bir üslupla kullanıldığı görülmektedir. Esasen bu kavramlara ilişkin söylemlerle Türk milleti bir nevi uyarılmakta, söylemlere milli bir vurgu yapılmak istenmektedir. Sabah internet gazetesinin 12 Şubat 2020 tarihli “Başkan Erdoğan’dan Kahramanmaraş’ta terör sevicilere sert tepki: Mankurtlar yine sahnede” başlıklı haberinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın içerisinde mankurt kavramını bulunan söylemi okuyucuya sunulmuş, sözkonusu söylem haber içeriğinde geniş yere sahip olmakla beraber haber girişi bölümünde de okuyucuya sunulmuştur. Sabah internet gazetesinin içerisinde mankurt kavramını barındıran ilgili haberinin giriş bölümü şu şekildedir Sabah, 2020, Şubat 12):

“Başkan Recep Tayyip Erdoğan AK Parti İl Teşkilatı ile yemekte bir araya geldi. Başkan Erdoğan yemek sonrası önemli açıklamalarda bulundu. Erdoğan, ülkemizde Maraş işgal edilirken bir yerlerden yabancı güçleri selamlayanların olduğunu, benzer mankurtların bugün de sahnede olduklarını hatırlatarak, “Türkiye’nin karşısında hangi gavur varsa onun kılıcını çalmayı siyaset diye yutturmaya çalışanları ifşa etmeyi sürdüreceğiz.” dedi.”

Hürriyet gazetesinin 24.01.2019 tarihli “Bahçeli’den Muharrem İnce’ye: Vay densiz vay...” başlıklı haberinde MHP lideri Devlet Bahçeli’nin söylemlerine yer verilmiştir. Bahçeli haberdeki söylemlerinde mankurt kavramına yer vermiş, Hürriyet gazetesi ise kavrama ilişkin söylemi haber giriş bölümünde okuyucuya şu şekilde sunmuştur (Hürriyet, 2019, Ocak 24):

“MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, Ankara Spor Salonu’nda Belediye Başkan Adayları Tanıtım Toplantısı’nda konuştu. Bahçeli konuşmasında Muharrem İnce’nin ‘beka’ açıklaması için çok sert sözler kullanarak “Vay densiz vay. Bekayı zekâ sorunu olarak görmek ancak senin gibi mankurtların işidir. Ancak senin gibi sabah başka akşam başka konuşan çarkıfeleklerin üslubudur. Zillet beğenmedi, zillet takdir etmedi diye bekâmızı yok mu sayacağız?” ifadelerini kullandı.”

Haber girişlerinde yer alan mankurt ve közkaman kavramlarına ilişkin söylemler, kavramların toplum nezdinde tanınır olmasını sağlamanın yanı sıra kavramlara karşı kamuoyunda merak duygusunun oluşmasına da neden olmaktadır. Bunun sonucu olarak

siyaset dilinde yer alan mankurt ve közkaman kavramlarının medya aracılığı ile topluma sunulması, Türk milletinin kavramlara yabancı değil, aşina olmasına katkılar sağlamaktadır. Sabah gazetesinin 21.09.2015 tarihli “Mankurt ifadesi yeniden gündemde” başlıklı haberinde mankurt kavramı haber girişi kısmında okuyucuya şu şekilde sunulmuştur (Sabah, 2015, Eylül 21):

“Cumhurbaşkanı Erdoğan, “Milyonlarca Nefes, Teröre Karşı Tek Ses” mitinginde ‘mankurt’ ifadesini kullanınca gündem oldu. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, “Milyonlarca Nefes, Teröre Karşı Tek Ses” mitinginde ‘mankurt’ ifadesini kullanınca bu deyim yeniden gündeme geldi. Peki mankurt nedir, kime denir?”

Haber girişleri, haber başlıklarında kamuoyuna sunulan bilginin detaylandırıldığı, haberin ana hatlarına geçişini sağlayan, ilgili haberin özeti niteliğinde ve haberin anlamsal bütünlüğünün kurulmasında kullanılan yazılardır. Haber girişleri, habere konu olan olay, olgu, zaman ve taraflar hakkında ifadelerin yer aldığı, okuyucunun ilk dikkatini çekmesi yönüyle kimi kavram, olgu, olay veya kişilerin ön plana çıkartıldığı bölümlerdir (Solak, 2011: 4- 5). Bu çalışma kapsamındaki ilgili gazetelerin seçilen haber metinleri incelendiğinde Türk siyasetçilerinin söylemlerinde mankurt ve közkaman kavramlarına ilişkin ifadeleri haber girişlerinde en fazla sunan gazetenin Yeni Şafak gazetesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda incelendiğinde Yeni Şafak gazetesinin hem ilgili kavramlara yönelik siyasi söylemleri haberlerinde niceliksel anlamda fazla vermesi yönüyle hem de sunmuş olduğu haberlerin haber giriş bölümlerinde kavramları ön plana çıkartması yönüyle dikkat çekmektedir. Okuyucunun ilk dikkatini çeken ve haberin genel mânada özeti niteliğinde okuyucuya sunulduğu bölüm olan haber girişlerinde, Yeni Şafak gazetesi mankurt ve közkaman kavramlarını ön plana çıkararak kamuoyuna sunmayı tercih etmiştir. Örneğin; Yeni Şafak gazetesinin 24 Ocak 2019 tarihli “Bahçeli’den Muharrem İnce’ye Sert Sözler: Vay densiz vay” başlıklı haberinde mankurt kavramı haberin giriş kısmında şu şekilde yer bulmaktadır (Yeni Şafak, 2019, Ocak 24):

“MHP lideri Bahçeli, partisinin aday tanıtım toplantısında ‘31 Mart’ı bekâ sorunu olarak görmek zekâ sorunu’ diyen Muharrem İnce’yi isim vermeden “Vay densiz vay. Bekâyı zekâ sorunu olarak görmek ancak senin gibi mankurtların işidir” sözleri ile çok sert tepki gösterdi.”

Haber giriş bölümleri etraflıca incelendiğinde Türk siyasetçilerinin söylemlerinde yer alan mankurt kavramının daha çok terör örgütleri ve terör destekçilerini nitelemek için kullanıldığı ve bu bağlamda milli bir üslupla toplumun terör unsurlarına karşı uyarıldığı

görülmektedir. Yeni Şafak gazetesinin 23 Eylül 2019 tarihli “Cumhurbaşkanı Erdoğan: FETÖ’nün ipliğini tüm dünyada pazara çıkaracağız” başlıklı haberinde mankurt kavramı şu ifadeler ile yer almaktadır (Yeni Şafak, 2019, Eylül 23):

“Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, New York’ta TÜRKEN Vakfı geleneksel yemeğine katılarak bir konuşma yaptı. Erdoğan burada FETÖ konusunda uyanık olunmasından bahsederek, ‘Kendi milletine bomba yağdıran mankurtlar gibi, aklınızı ve kalbinizi birilerine asla kiraya vermeyin. Bu örgütün ipliğini tüm dünyada pazara çıkarmakta kararlıyız’ diye konuştu.”

Mankurt kavramı haber girişi bölümlerinde kimi zaman milli hasasiyetlerinden uzaklaşan kişi veya kişileri nitelemek için de kullanılmıştır. Kimi siyasetçiler kendi ideolojileri doğrultusunda ‘öteki’ diye tabir ettikleri diğer siyasetçileri mankurt olarak nitelemekte, bununla birlikte söylemlerinde milli bir vurgu yapmaya çalışmaktadırlar. Yeni Şafak gazetesinin 7 Mart 2020 tarihli “AK Parti Genel Sekreteri Şahin: Kılıçdaroğlu düş artık bu milletin yakasından” başlıklı haberinde ise mankurt kavramı haber giriş bölümünde şu ifadelerle yer almaktadır (Yeni Şafak, 2020, Mart 7):

“AK Parti Genel Sekreteri Fatih Şahin, “Bu toplumu son yıllarda Kemal Kılıçdaroğlu kadar mankurtlaşan bir siyasetçi, CHP üst yönetimi kadar mankurtlaşan bir siyasi grup görmeyin. Sana da kapıları açalım nereye gidiyorsan git. Düş artık bu milletin yakasından” dedi.”

Birgün gazetesi de mankurt ve közkaman kavramlarına ilişkin siyasal söylemlere haberlerinde yer vermekle birlikte, zaman zaman da haber giriş bölümlerinde kavramları kamuoyuna sunmakta, bu sayede kavramlar ön plana çıkabilmektedir. Bunun yanı sıra Yeni Şafak, Hürriyet, Sabah ve Birgün gazetelerinin içerisinde mankurt ve közkaman kavramlarını barındıran haber giriş bölümleri incelendiğinde, ilgili gazetelerin Türk siyasetçilerinin bu kavramlara ilişkin söylemlerini ideolojik yorumlar katmadan kamuoyuna sunmuş oldukları görülmektedir. Örneğin; Birgün gazetesinin 23 Aralık 2016 tarihli “Meclis başkanı: FETÖ insanları mankurt yapıyor” başlıklı haberinde mankurt kavramının şu ifadelerle haber girişinde yer bulduğu görülmektedir (Birgün, 2016, Kasım 23):

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı İsmail Kahraman, Gülen cemaatinin, mensuplarını ‘mankurt’ yaptığını söyledi. “FETÖ insanları mankurt yapıyor” diyen Kahraman, “FETÖ; DAESH, PKK ve PYD gibi sinsi ve tehlikeli bir örgüt. Bununla mücadele uzun zaman alabilir ama mücadelenin uzunluğu istikrarımızı önlememelidir” dedi.”

Türk siyasetçilerinin söylemleri eşliğinde kamuoyuna sunulan mankurt kavramı haber giriş bölümlerinde kimi zaman da ‘kendi ülkesini kötüleyen, kendi ülkesini emperyal

devletlere şikâyet eden' kişi veya kişiler anlamında da kullanılmıştır. Her ne kadar farklı anlamlarda kullanılmış olsa da siyaset dilinde kullanılan mankurt kavramı temel anlamda milli bir üslupla vatan, millet, bekâ gibi milliyetçilik ideolojisi çatısı altında kullanılmıştır. Birgün gazetesinin 19 Ekim 2015 tarihli “Muhtarlara Merkel’e mektup yazan akademisyenleri kötüledi: Ben bunları mankurt olarak görüyorum” başlıklı haberinde ise mankurt kavramı Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın söylemleri eşliğinde haber girişi kısmında şu şekilde ifade edilmektedir (Birgün, 2015, Ekim 19):

“Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Merkel’e mektup yazan 100 akademisyen için, “Almanya Başbakanı Türkiye’ye geliyor, kendilerine akademisyen diyen bir grup çıkıp, bir sürü yalan yanlış gerekçenin ardından ‘gelmeyin, bu ziyaret Erdoğan’a ve Davutoğlu’na destek anlamı taşır’ diyor. Bu girişimin adı beşinci kol faaliyetidir. Bu girişimin içinde yer alanları ben birer mankurt olarak görüyorum.” ifadesini kullandı.”

Sonuç olarak, incelenen gazetelerin haber girişlerinin, Türk siyasetçilerinin mankurt ve közkaman söylemleriyle okurları genel olarak terör örgütleri ve kendi ülkesini yabancı ülkelere kötüleyen kişiler ve olaylar hakkında bilgilendirmekte ve uyarmakta olduğu görülmektedir. Yeni Şafak, Sabah, Birgün ve Hürriyet gazetelerinin haber girişlerinde mankurt ve közkaman kavramları aynı anlamlarda kullanmakla birlikte, Cumhuriyet gazetesinin bu kavramlara hiçbir haber girişinde yer vermemesi ise ilgili kavramları ön plana çıkartmak istememesi şeklinde yorumlanabilmektedir. Bunun yanı sıra kavramları haber giriş bölümlerinde zaman zaman kamuoyuna sunmayı tercih eden Yeni Şafak, Sabah, Hürriyet ve Birgün gazeteleri siyasal söylemlere ilişkin ilgili haberlerinde farklı ideolojik yorumlar kullanmamış, kavramlara ilişkin haber girişlerinde Türk siyasetçilerinin söylemlerini olduğu şekliyle okuyucuya sunmayı tercih etmişlerdir. Yeni Şafak, Hürriyet, Sabah ve Birgün gazetelerinin haber giriş kısmında zaman zaman ön plana çıkartılmış olan mankurt ve közkaman kavramları bu sayede güncelliğini korumakta ve kamuoyu nezdinde kavramların tanınırlığı ve kulak aşinalığı artmaktadır.

3.4.1.7. Gazetelerde Ana Olayların Sunumu

Haber içeriklerinde okuyucuya verilmek istenen temel mesajların (ana olay) sunumu söz konusu gazetenin ideolojisi ve habere verdiği değeri göstermekle beraber, ana olaylar gazetelerin çeşitli bölümlerinde okuyucuya sunulmaktadır. Bu bağlamda okuyucuya

haber içeriklerinde verilmek istenen temel mesaj (ana olay) sunulurken çeşitli kavramlar da bu sayede öne çıkabilmektedir. Bu bağlamda Yeni Şafak, Yeniçağ, Hürriyet ve Sabah gazetelerinin ana olay olarak okuyucuya sunduğu haber içerikleri incelendiğinde mankurt ve közkaman kavramlarının ön plana çıktığı ve böylelikle yerlilik ve millilik söylemlerinde yer bulan bu iki kavramın okuyucuya verilmek istenen temel mesaj ile birlikte ön plana çıkıp önem kazandığı görülmektedir.

Sabah gazetesi haberlerinde attığı başlıklarla mankurt ve közkaman kavramlarını ekonomideki yaptırımlarla ABD karşıtı söylemleri bir arada okuyucuya sunmuş, aynı zamanda bu iki kavramı terör örgütleri ile ilgili olan haberlerde siyasetçilerin kullanmış olduğu bir söylem olarak haberlerde ana olay olarak vermişlerdir. Sabah gazetesinin 1 Şubat 2019 tarihinde yayımladığı “ FETÖ’yi bu sözlerle tanımladılar! ‘FETÖ Okulları Mankurt Fabrikası’ ” başlıklı haberinde “mankurt” kavramı haberde ana olay olarak sunulmuştur. Aynı şekilde dönemin TBMM başkanı Binali Yıldırım’ın söylemlerini haberlerinde ana olay olarak veren Sabah gazetesi 7 Aralık 2018 tarihli “Kırgızistan’da Alçak FETÖ’ye izin vermeyin” başlıklı haberinde dönemin TBMM başkanı Binali Yıldırım Manas Destanı’nda geçen “közkamanlık” ve “mankurtluk” ifadelerini söylemlerinde detaylıca anlatmış, közkamanlık ve mankurtluk arasındaki farkı ve bu iki kavramın tanımını yapmıştır. Sabah gazetesi Binali Yıldırım’ın bu söylemlerini söz konusu haberinde vermiş ve yine bu haberde de közkaman ve mankurt kavramları ana olay olarak okuyucuya sunulmuştur. Cumhuriyet internet gazetesi ise mankurt ve közkaman kavramlarını içerisinde barındıran toplam 8 adet haber yayımlamasına rağmen, haberlerinde bu iki kavramı ana olay olarak sunmadığı saptanmıştır.

Sabah internet gazetesinin 3 Haziran 2016 tarihli “Utaç tasarısına sert tepki” başlıklı haberinde AK Parti milletvekili Mehmet Metiner Alman Parlamentosu’nun 1915 Ermeni tehcirini ‘soykırım’ sayan tasarının onaylanması ve Türk kökenli 10 milletvekilinin de parlamentoda ‘evet’ oyu kullanmasını eleştirerek olaydan sorumlu olan kişileri mankurtlar olarak ifade etmektedir. Sabah internet gazetesinin ilgili haberi Mehmet Metiner’in söylemlerinde yer alan ifadelerle ana olay olarak okuyucuya sunulmaktadır. Mehmet Metiner’in söylemleri ile birlikte ana olay olarak sunulan olaylar ile birlikte mankurt kavramı da ön plana çıkmaktadır. Yerli ve milli bir kavram olarak değerlendirilen mankurt kavramı Metiner’in söylemleri ile birlikte şu şekilde ön plana çıktığı görülmektedir (Sabah, 2016, Haziran 3):

“Alman Parlamentosu’nda (Bundestag) 1915 Ermeni tehcirini ‘soykırım’ sayan tasarının kabul edilmesi Türkiye’de büyük tepki gördü. Yeşiller Partisi Eşbaşkanı Cem Özdemir’in hazırladığı ve 4 partinin desteklediği tasarının oylamasına katılan Türk kökenli 10 milletvekili daha ‘Evet’ oyu kullanarak utanç tasarısının geçmesinde pay sahibi oldu. (...) AK Parti milletvekili Mehmet Metiner. “Bu milletvekilleri bizim mankurtlarımızdır. Hitleri’in torunlarını sadece Almanya’da aramayalım. Almanya’daki Türk asıllı Alman milletvekilleri ile Türkiye’de bunun siyasetini sürdüren mankurtların birlikte anılması gerekiyor. Bunlar Erdoğanfobik mankurtlardır. ‘Erdoğan köşeye sıkışsın da Türkiye batarsa batsın’ diye düşünen mankurtlar, Hitler’in torunlarıyla birlikte hareket etmekte hiçbir sakınca görmüyorlar. Tasarının çıkmasına öncelik eden mankurtlar ile Türkiye’de aynı Erdoğanfobik zihniyetin temsilcisi olan CHP de aynı şey üzerinden Erdoğan’a vurmaya çalışıyor. Bu tasarımı çıkartanların oluşturmak istedikleri algı da budur zaten. Dolayısıyla ben bizim mankurtların Hitlerin torunlarından daha tehlikeli olduklarını düşünüyorum.”

Hürriyet internet gazetesi mankurt ve közkaman kavramlarını içerisinde barındıran haberleri siyasetçilerin bu kavramları söylemlerinde barındırması ve bu sözlerin okuyucuya sunulması şeklinde bu kavramları zaman zaman ana olay olarak sunmuştur. Hürriyet gazetesinde Sabah gazetesine benzer söylemler hâkimdir. Hürriyet gazetesinin 2 Nisan 2018 tarihli “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Afrin’de 3 bin 872 terörist etkisiz hale getirildi” başlıklı haberinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın terörle alakalı söylemleri ve söz konusu söylemlerde yer alan “her terörist birer mankurttur” ifadesi haberde ana olay olarak sunulmuştur. Bununla birlikte teröristler ‘mankurtlar’ kavramıyla şu şekilde nitelendirilmiştir (Hürriyet, 2018, Nisan 2):

“Cumhurbaşkanı Erdoğan sözlerini şöyle sürdürdü: ‘Mankurt beyni iğdiş edildiği için kendi toplumunu, kendi halkını, hatta kendi ailesini düşman gören onlara saldıran kişi demektir. İşte bunlar mankurt. Her terörist bir mankurttur. Ülkesinin ve milletin aleyhine çalışanlar da birer mankurttur.’”

Sabah gazetesinin 2 Nisan 2018 tarihli “Protokolü bir kenara koyduk iç içe olduk” başlıklı haberinde de aynı şekilde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın içerisinde mankurt kavramını barındıran söylemlerine yer vermektedir. Erdoğan’ın aynı gün içerisinde yapmış olduğu ‘Her terörist bir mankurttur’ ifadesi Sabah gazetesinde daha detaylı verilmiş, Erdoğan ilgili söyleminde teröristleri mankurt olarak nitelemekle birlikte Cengiz Aytmatov’u da referans olarak seçmiştir. Bu kapsamda düşünüldüğünde mankurt kavramına ilişkin milli bir üslubu da bünyesinde barındıran söylemler eşliğinde siyasetçilerce kimi zaman Manas Destanı kimi zaman da Cengiz Aytmatov’a atıfta bulunulduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra siyaset dilinde kullanılan mankurt kavramının esas bağlamından koparılmadan Manas Destanı ve Cengiz Aytmatov’un

eserlerindeki anlamıyla birlikte kullanıldığı da dikkat çekmektedir. Haber dilinde kullanılan bu kavrama ilişkin söylemler ile birlikte söz konusu haberde ana olayın sunumu ile birlikte mankurt kavramının da ön plana çıktığı görülmektedir. Sabah gazetesinin ilgili haberinde mankurt kavramı ana olay ile birlikte şu şekilde ön plana çıkmaktadır (Sabah, 2018, Nisan 2):

“Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan dün Başakşehir’de Akif İnan Anadolu İmam Hatip Lisesi’nde düzenlenen ve İstanbul’da yapımı tamamlanan 80 okul ve 59 okul spor salonunun açılış töreninde konuştu. (...) Erdoğan, “Geçtiğimiz günlerde milletvekili sıfatı taşıyan bir tanesi bizim uluslar arası yatırımcıları ülkemize davet etmemize Türkiye’de kimsenin can ve mal güvenliği yok diye mesajla cevap vermiş. Bu tam bir kötü örnektir. (...) Bu malum kişiler için ünlü yazar Cengiz Aytmatov’un romanında geçen bir benzetme var; biz bunlara mankurt diyoruz. Mankurt beyni iğdiş edildiği için kendi toplumunun halkını düşman gören, onlara saldıran kişi demektir. İşte bunlar mankurt, Her terörist bir mankurttur. Ülkesinin aleyhine çalışanlar da mankurttur. Bunlar kimi zaman işte bu şekilde siyasetçi kılığına bürünüp ülkesini kötüler” dedi.”

Birgün gazetesi de haberlerinde zaman zaman Türk siyasetçilerinin mankurt ve közkaman kavramlarına ilişkin söylemlerini ana olay olarak sunmaktadır. Bununla birlikte ana olay olarak sunulan bu kavramlara ilişkin siyasal söylemlerde ‘mankurt’ ve ‘közkaman’ kavramlarının genel anlamda Türk siyasetçileri ve ilgili haberlerde terör örgütü ve destekçilerini tanımlamakta kullanılan kavramlar olduğu görülmektedir. Örneğin; Birgün gazetesinin 2 Nisan 2018 tarihli “Erdoğan: Bazı yerlerde bir tıkanıklık var” başlıklı haberinde mankurt kavramı AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından kendi milletini düşman olarak gören teröristleri nitelemek üzere şu ifadelerle kullanılmakta ve Birgün gazetesi aracılığıyla şu şekilde haber olarak sunulmaktadır (Birgün, 2018, Nisan 2):

“(...) Gençler biz bunlara mankurt diyoruz. Kendi toplumunu, ailesini düşman gören, onlara saldıran kişi demektir. Bunlar mankurttur. Her terörist bir mankurttur. Bunlar kimi zaman siyasetçi kılığına bürünüp dünyaya ülkesini kötüler. (...)”

Birgün gazetesinin 18 Mart 2016 tarihli “Erdoğan: Şahadet bizim için korkulacak değil, ulaşılması gereken makamdır” başlıklı haberinde de AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan mankurt ifadesini terör örgütleri ve mensuplarını ifade etmek için kullanmıştır. Birgün gazetesinin bu haberinde dikkat çeken en temel unsur Recep Tayyip Erdoğan’ın mankurt kavramına ilişkin ilgili söylemini haber içeriğinde sunmasının yanı sıra haber başlığında da sunmasıdır. Bu doğrultuda düşünüldüğünde okuyucunun ilk dikkatini çeken kısım olarak haber başlıkları sayesinde kimi kavramlar

ön plana çıkabilmektedir. Birgün gazetesi ilgili haberinde mankurt kavramını haber başlığına taşımış, haber içeriğinde de detaylandırmıştır. Bu sayede kavramın ön plana çıkmasını sağlamıştır. Birgün gazetesinin ilgili haberinde mankurt kavramı ana olay olarak şu şekilde verilmektedir (Birgün, 2016, Mart 18):

“(...) Terör denen, karşımıza en ahlaksız yöntemlerle çıkan musibet işimizi zorlaştırıyor. Son örneğini Kızılay’daki bombalı saldırıyla yaşadık. Çok sayıda vatandaşımızın yaralanmasına sebebiyet verdi. Terör örgütlerinin maşa olarak kullandıkları mankurt dediğim bu aşağılık varlıklardır. (...)”

Yeniçağ gazetesinin 10 Haziran 2020 tarihli “Meral Akşener’den Cengiz Aytmatov mesajı” başlıklı haberinde ise İYİ Parti Genel Başkanı Meral Akşener’in Twitter hesabından paylaşmış olduğu gönderi ilgili haberde mankurt kavramı ana olay olarak okuyucuya aktarılmıştır. Bununla birlikte Meral Akşener ilgili söyleminde mankurt kavramını kullanmakla birlikte Manas Destanı’nda yer alan bir efsane olan ‘Nayman Ana efsanesi’ne de atıfta bulunmuştur. Cengiz Aytmatov’un *Gün Olur Asra Bedel* adlı eserinde de yer alan Nayman Ana efsanesi Nayman Ana’nın mankurtlaşan oğluna söylediği “Adını hatırla! Kim olduğunu hatırla!” (Aytmatov, 2019:167) sözü Meral Akşener’in söylemlerinde doğrudan aktarımla kamuoyuna sunulmuştur. Bu perspektiften düşünüldüğünde Meral Akşener’in mankurt kavramını esas bağlamından koparmadan Manas Destanı’ndaki anlamı ve Cengiz Aytmatov’un *Gün Olur Asra Bedel* adlı eserindeki aktarımı ile birebir uyumlu şekilde kullandığı görülmektedir. Meral Akşener’in mankurt kavramını dile getirdiği söylemi Yeniçağ gazetesinde şu şekilde ana olay olarak okuyucuya sunulmuştur (Yeniçağ, 2020, Haziran 10):

“Cengiz Aytmatov’un ölüm yıl dönümü dolayısıyla paylaşımında bulunan İYİ Parti lideri Meral Akşener, ‘Nayman Ana’nın ruhu mankurtlaşmış oğluyla son konuşması: “Adını hatırla! Kim olduğunu hatırla!” Mankurlara meydan okuyan, çok değerli büyüğüm Türk dünyasının büyük yazarı Cengiz Aytmatov’u saygı ve rahmetle anıyorum.’ İfadelerini kullandı.

İYİ Parti Genel Başkanı Meral Akşener 20 Şubat 2019 tarihinde seçim beyannamesini açıklamış, ilgili ifadelerinde mankurt kavramına ilişkin söylemler kullanmıştır. Meral Akşener mankurt kavramına ilişkin bu söyleminde de Cengiz Aytmatov’u referans almış, Manas Destanı ve Aytmatov’un *Gün Olur Asra Bedel* adlı eserinde yer alan mankurt kavramını esas bağlamından koparmadan kullanmıştır. Siyaset dilinde kullanılan mankurt ifadesi sayesinde Türk siyasetçileri kimi zaman Manas Destanı’nı kimi zaman da Cengiz Aytmatov’u referans göstermektedirler. Bununla birlikte milli bir üslupla milli bir olay veya olguyu nitelemek için kullanılan bu kavramlar Türk

milliyetçi söylemlerine de katkı sunmaktadır. Esasen mankurt kavramı sayesinde Türk siyasetçileri herhangi bir olay veya olguya milli bir vurgu yapabilmektedirler. Bununla birlikte İYİ Parti lideri Meral Akşener'in mankurt kavramına ilişkin bu söylemleri Yeniçağ gazetesinin “Meral Akşener seçim beyannamesini açıkladı” başlıklı haberinde ana olay olarak şu ifadelerle okuyucuya sunulmuştur (Yeniçağ, 2019, Şubat 20):

“(...) Cengiz Aytmatov'un mankurtları anlattığı romanı üzerinden örnek veren Meral Akşener, ‘And olsun, şart olsun, Nayman Ana'nın ruhuna yemin olsun unutmayacağız. Gençler unutmayacaksınız. Mankurtlaşmayacağız, mankurtlaşmayacağız!’ ”

Yeni Şafak, Yeniçağ, Birgün, Hürriyet ve Sabah internet gazetelerinin içerisinde mankurt ve közkaman kavramlarının olduğu siyasetçilerin söylemleri haberlerde aynı doğrultuda ve önemde ana olay olarak sunduğu görülmektedir. Cumhuriyet gazetesi ise bu iki kavramı ana olay olarak haberlerinde vermemiş, çoğu zaman siyasetçilerin bu kavramlarla ilgili yaptığı haberleri de haber içeriklerinde sunmamayı tercih etmiştir. Her ne kadar Türkiye'nin önde gelen siyasetçilerinin ilgili kavramlara yönelik yapmış oldukları söylemlerin tüm gazetelerde ana olay olarak sunulması beklenmişse de Cumhuriyet gazetesi hiçbir haberinde bu kavramlara ilişkin söylemleri ana olay olarak sunmamayı tercih etmiştir. Bununla birlikte Evrensel gazetesi ise kavramlara ilişkin hiç haber yayımlamamayı tercih etmiş, Türk siyasetçilerinin önde gelen isimlerinin ilgili kavramlara yönelik söylemlerini haberlerinde sunmayarak ideolojik duruşunu sergilemiş ve bir nevi sessiz kalmayı tercih etmiştir. Bu doğrultuda incelendiğinde Doyuran (2018)'a göre sessizlik de bir söylemdir. Buna göre toplumda çoğunlukta bulunmayan gruplar bu durum devam ettikçe sessizliklerini korurlar. Ama bu onların var olmadığı anlamına gelmemektedir. Sessizlik diğer tüm söylemleri hafızasına kaydederken diyalog sessizliği bozan bir süreçtir ve söylemi ortaya çıkartmaktadır (Doyuran, 2018: 305). Bu doğrultuda düşünüldüğünde Türk siyasetçilerinin önde gelen isimlerinin, neredeyse tüm medyada yankı uyandıran söylemlerine ‘sessiz’ kalmayı tercih eden Evrensel gazetesi, bir anlamda ideolojik bir tercihte bulunmakta ve bu doğrultuda ideolojik bir sessizliğe bürünmektedir. Bu durum Evrensel gazetesinin, Türk siyasetçilerinin ilgili kavramlara yönelik söylemlerine karşı mesafeli olduğunu düşündürmekle birlikte, ideolojik duruşunun da bir göstergesi niteliğindedir. Yeni Şafak, Yeniçağ, Birgün, Hürriyet ve Sabah gazeteleri ise siyasetçilerin bu kavramlara ilişkin söylemlerine aynı derecede önem vermiş, gazetelerinde yayımladıkları haberlerde

siyasetçilerin bu söylemlerini zaman zaman ana olay olarak okuyucuya sunmuşlardır. Dolayısıyla Yeni Şafak, Yeniçağ, Birgün, Hürriyet ve Sabah gazeteleri yerli ve milli kavramlar olarak değerlendirilen mankurt ve közkaman kavramlarına yönelik söylemlerle vurgulanan; terör, milli benlik, milli şuur, milli kültür ve milli kimlik gibi konulara ‘sessiz’ kalmamayı tercih etmiş, ülkenin bâkası için vurgulanan bu kavramlara ilişkin söylemlere gereken önemi vererek ilgili haberlerinde kamuoyuna ana olay niteliğinde sunmayı tercih etmişlerdir. Bu bağlamda ilgili kavramların ana olay niteliğinde kamuoyuna belirli zaman aralıklarında sunulması, kavramlara ilişkin tanınırlığın artmasına, kavramların güncelliğinin korunmasına da katkıda bulunmaktadır.

3.4.1.8. Gazetelerde Artalan (Geri Plan) ve Bağlam Bilgisi

Van Dijk haberin şematik yapısının arkaplan bilgisi, bağlama ilişkin bilgiler, aktörlere ilişkin bilgiler, ana olay, sonuçlar ve yorumlardan oluştuğunu ifade etmekle beraber bu kronolojik yapının her haber metninde olmasının zorunlu olmadığını belirtmektedir (İnal, 1995: 118-119). Haber içeriklerinde söz konusu haber içeriğinin algılanmasına katkı sunacak, olay veya olguların geçmişini ifade eden verilerin yer alması, okuyucunun haber içeriğini algılaması, anlamlandırması ve geçmiş ile bütünlüğünü hatırlayarak kurması açısından oldukça önemlidir (Işık ve Eşitti, 2013: 161). Bu çalışmada söylem analizi çözümlemesine tabi tutulan haberlerin büyük bir bölümünde artalan ve bağlam bilgisine yeterince yer verilmediği, Türk siyasetçilerinin önde gelen isimlerinin söylemlerine yer verildiği saptanmıştır. Ancak Sabah gazetesinin 07.12.2018 tarihli “Kırgızistan’da Alçak FETÖ’ye izin vermeyin” başlıklı haberinde dönemin TBMM başkanı Binali Yıldırım Manas Destanı’nda geçen “közkamanlık” ve “mankurtluk” ifadelerini söylemlerinde ifade etmiş ve bu söylemleri Manas Destanı ve Kırgızların geçmişine atıfta bulunarak şekillendirmiştir. Manas Destanı’nın közkaman bölümü ve aynı destanda yer alan mankurt efsanesini hatırlatan Binali Yıldırım’ın söylemleri Sabah gazetesinin yapmış olduğu haberde artalan ve bağlam bilgisi olarak okuyucuya sunulmuştur.

3.4.1.9. Haberlerin Mikro Yapıları

Bu alt başlık altında bu analize kaynak olan yedi gazetenin (Yeni Şafak, Yeniçağ, Hürriyet, Sabah, Birgün, Cumhuriyet, Evrensel) haberler metinlerinde kullandıkları cümle yapıları ve kelime seçimleri incelenecektir.

3.4.1.10. Sentaktik (Cümle Yapısı) Analizi

Haberlerdeki sentaktik (cümle yapısı) analizinde haber içeriklerinde tercih edilen cümlelerin yapısı, etkenlik edilgenlik durumuyla cümlelerin ne şekilde kurulduğu ve bu yapılar ile eylemi yapanı bulmak hedeflenir. Haberlerde sorumlu olan kişi, kurum veya topluluğun kim olduğunun açıkça belirtilip belirtilmediği ideolojik bir tercihi de içerisinde barındırması açısından büyük önem taşır (Işık ve Eşitti, 2013: 162).

Yeni Şafak, Yeniçağ, Birgün, Hürriyet, Sabah ve Cumhuriyet gazetelerinde mankurt ve közkaman kavramlarını içerisinde barındıran haberlerde bu kavramlar siyasetçilerin söylemlerinden yola çıkarak haber içeriklerinde kullanılmıştır. Bu kavramlar konunun sorumlusu olan kişileri nitelerken kullanılmış, haberlerde gelenek göreneklerinden kopmuş kişiler veya terör unsurları ‘mankurtlar’ veya ‘közkamanlar’ olarak nitelenmiştir. Söz konusu haberlerde konudan sorumlu olan kişiler siyasetçilerin söylemlerinde kullandıkları mankurt ve közkaman ifadeleri ile belirtilmişlerdir.

Hürriyet internet gazetesinin 28 Ocak 2018 tarihli “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Burseya Mesajı” başlıklı haberinde Cumhurbaşkanı Erdoğan söylemlerinde mankurt ifadesine yer vererek olayı yapanları ve sorumlu olan kişileri şu şekilde belirtmiştir (Hürriyet, 2015, Ocak 28):

“Suriye’de terör örgütü ile yapılan mücadeleyi birelerinin karalamaya çalıştığını belirten Erdoğan, ‘Birileri ‘Savaşa Hayır’ diyerek bildiri yayınlıyor, sağda solda konuşuyor, mesaj atıyorlar. Birtakım sözde meslek kuruluşları ve maalesef bu ülkenin ana muhalefet partisinin kimi milletvekilleri de aynı koroya ortak oluyorlar. (...) Şimdi çıkmış bu sözde ‘Tabipler Birliği’ savaşa hayır diyor. Ne tabibi, senin her yerin tabip olsa ne yazar. Sözde profesör, senin her yerin profesör olsa ne yazar. İçimizdeki profesörleri tenzih ederim. (...) İnanın bunlar aydın falan değil, mankurt sürüsüdür.”

Siyaset dilinde kullanılan mankurt ifadesi ile daha çok terör örgütleri ve terör destekçileri nitelenmekte ve bu niteleme ile milli bir vurgu ön plana çıkarılmaktadır. Mankurt kavramına ilişkin söylemler genel itibariyle milli bir üslupla terör unsurlarını ifade etmek amacıyla kullanılmakta, Bu doğrultuda Türk milleti iç ve dış tehditlere karşı

uyarılmaktadır. Hürriyet internet gazetesinin 21 Mayıs 2018 tarihli “Listelerin açıklanmasının ardından Bahçeli’den ilk yorum” başlıklı haberinde MHP lideri Devlet Bahçeli’nin söylemlerine yer verilmektedir. Devlet Bahçeli söylemlerinde milli bir kavram olarak mankurt kavramına da yer vermek ve bu kavram ile beraber söylemlerinde olayı yapanları veya sorumlu olan kişileri şu şekilde belirtmektedir (Hürriyet, 2018, Mayıs 21):

“Sinsi ve şuurlu siyasi Kürtçülük yapanlar PKK’nın değirmenine su taşıyan rezillerdir. Kürt kökenli kardeşlerim MHP’ye karşı falan değillerdir. Karşı olanlar PKK’lılardır, PYD/YPG sevdalılarıdır. Kürt terörist olmaz, teröriste Kürt denmez, denemez. İki de bir, takılmış plak gibi Kürtlerin oyları MHP’den dolayı oraya buraya kayar diyerek kirli ihbar ve ilanda bulunan kripto ajanlar, mankurt soysuzlar gazete ve televizyonlara yerleşmiş saatli bombadır. Bunlar, hain bir projenin figüran ve maşalarıdır. Artık maskeler düşmüştür.”

Cumhuriyet gazetesinin 14 Mayıs 2018 tarihli “Erdoğan: Bunlar gazeteci değil terörist, bankamatik soyguncusu” başlıklı haberinde ise mankurt kavramıyla Türkiye ve Türk düşmanları nitelenmiş, kendi ülkesini kötüleyen kişi veya kişiler mankurtlar olarak nitelendirilmiştir. Bununla birlikte söz konusu söylemlerde mankurtlaştığı ifade edilen kişi veya kişiler, olayı yapanlar veya sorumlu olanlar Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından açıkça ifade edilmiştir. Bu bağlamda Cumhuriyet gazetesinin ilgili haberindeki söylemler şu şekildedir (Cumhuriyet, 2018, Mayıs 14):

“Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Londra’da Türk öğrencilerle buluşmasında konuşma yaptı. Erdoğan, “Türkiye’ye ve Türk düşmanlığını görev addeden bir sürü mankurt tipleri de üzüntüyle takip ediyoruz. Yabancılar ülkemizle ilgili değerlendirmelerde en azından bazı ilkelere saygı gösterirken, bu tetikçiler her türlü yalanı ve iftirayı fütursuzca kullanıyorlar, buldukları her fırsatta milletimiz hakkında hakaretimiz cümleler kurmayı maharet sayıyorlar, başka ülkelerin lejyoneri olmayı, bize gazetecilik, akademisyenlik, ilericilik diye yutturmaya çalışıyorlar” dedi.”

Cumhuriyet internet gazetesinin 14 Ağustos 2018 tarihli “Erdoğan: Amerika’nın elektronik ürünlerine biz boykot uygulayacağız” başlıklı haberinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın aynı tarihte yapmış olduğu diğer söylemlerine de yer verilmiş, söz konusu söylemlerde cümle yapısı analiz edildiğinde olayı yapanlar ve sorumlular söylemlerde açıkça ifade edilmiştir. Recep Tayyip Erdoğan ilgili söyleminde emperyal ülkelerden medet umanları ve kendi ülkesini karalayanları mankurt olarak nitelendirmektedir. Erdoğan’ın kavrama ilişkin ilgili söylemi şu şekildedir (Cumhuriyet, 2018, Mayıs 14):

“Herkes ülkemizde çok daha iyi bir hayat seviyesine kavuşacaktır. Kendi ülkesinde ortalama bir işle oldukça iyi bir standartta yaşamayı yurtdışında sefalet içinde

hayatını sürdürmeye tercih eden varsa kendi bileceği iştir. Bununla kalmayıp ülkesini karalamaya çalışanlara biz mankurt diyoruz.”

Sabah gazetesinin 14 Mayıs 2018 tarihli “Cumhurbaşkanı Erdoğan ‘Pek çok liderle görüşmeler yapacağım’ ” başlıklı haberinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın aynı gün içerisinde yapmış olduğu mankurt kavramına ilişkin söylemlerine daha detaylı yer verilmiş, Erdoğan bu söylemlerinde “mankurtluk” ifadesini kullanarak konudan sorumlu olan kişileri dile getirmiştir. Bu hususta dikkat çeken temel nokta Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın 14 Mayıs 2018’de mankurt kavramına ilişkin yapmış olduğu konuşmayı Cumhuriyet gazetesinin küçük haber olarak, Sabah gazetesinin ise büyük haber olarak okuyucuya sunmuş olmasıdır. Sabah gazetesinde detaylı bir şekilde yer verilen Erdoğan’ın mankurt kavramına ilişkin sözleri şu şekildedir (Sabah, 2018, Mayıs 14):

“Cumhurbaşkanı Erdoğan, ‘Türkiye’ye ve Türk düşmanlığını görev addeden bir sürü mankurt tipleri de üzüntüyle takip ediyoruz. Yabancılar ülkemizle ilgili değerlendirmelerde en azından bazı ilkelere saygı gösterirken, bu tetikçiler her türlü yalanı ve iftirayı fütursuzca kullanıyorlar, buldukları her fırsatta milletimiz hakkında hakaretimiz cümleler kurmayı maharet sanıyorlar, başka ülkelerin lejyoneri olmayı, bize gazetecilik, akademisyenlik, ilericilik diye yutturmaya çalışıyorlar.’ Şeklinde konuştu.”

Sabah internet gazetesinin 15 Ağustos 2018 tarihli “Elektronik ürünlere boykot uygulayacağız” başlıklı haberinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın içerisinde mankurt kavramını barındıran söylemlerine yer verilmiş, Erdoğan bu söylemlerinde mankurtluk ifadesini kullanarak konudan sorumlu olan kişileri dile getirmiştir. Bununla birlikte kendi ülkesini kötüleyen, beyin göçünü ve emperyal ülkeleri öven kişiler mankurt olarak nitelendirilmiştir. Erdoğan mankurt kavramına ilişkin nitelediği kişileri şu şekilde dile getirmektedir (Sabah, 2018, Ağustos 15):

“Başkan Recep Tayyip Erdoğan dün SETA tarafından AK Parti’nin 17. Kuruluş yıldönümü dolayısıyla düzenlenen Kuruluşundan Bu Güne AK Parti Sempozyumu’na katıldı. Erdoğan: “Bazılarının gençlerimi tahrik etmek için yurtdışı güzellikleri yaptıklarını görüyorum. Yurtdışında ortaya koyduğu gayreti burada sergileyen herkes ülkemizde çok daha iyi bir hayat seviyesine kavuşacaktır. Kendi ülkesinde ortalama bir işle iyi bir standartta yaşamayı yurt dışında sefalet içinde hayatını sürdürmeye tercih etmiş olan kendi bileceği iştir. Ama bununla kalmayıp ülkesini karalamayı tercih edenlere biz mankurt diyoruz. Bizim mankurlara ihtiyacımız yok” dedi.”

Meclis Başkanı İsmail Kahraman 23 Aralık 2016 tarihinde yapmış olduğu konuşmasında terör örgütlerini ‘mankurt’ kavramı ile birlikte nitelemiştir. Meclis Başkanı’nın söylemlerinde FETÖ’nün insanları mankurtlaştırdığını söylemiş ve bu

söylemler Birgün gazetesinin 23 Aralık 2016 tarihli “Meclis Başkanı: FETÖ insanları mankurt yapıyor” başlıklı haberinde şu şekilde kamuoyuna sunulmuştur (Birgün, 2016, Aralık 23):

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı İsmail Kahraman, Gülen cemaatinin mensuplarını ‘mankurt’ yaptığını söyledi. “FETÖ insanları mankurt yapıyor” diyen Kahraman, “FETÖ; DAESH, PKK ve PYD gibi sinsi ve tehlikeli bir örgüt. Bununla mücadele uzun zaman alabilir ama mücadelenin uzunluğu istikrarımızı önlememelidir” dedi.”

Yapılan analizler sonucunda Yeni Şafak, Yeniçağ, Hürriyet, Sabah, Birgün ve Cumhuriyet gazetelerinde içerisinde “mankurt” ve “közkaman” kavramlarını barındıran ve siyasetçilerin söylemleri ile oluşturulan haberler incelendiğinde haberlerde verilen konudan sorumlu olan kişi, topluluk veya kurumun açıkça verildiği saptanmıştır. Siyasetçilerin söylemlerini konu alan haberlerde siyasetçiler bu araştırmanın konusu olan iki kavramı söylemlerinde kullanmış ve bu söylemlerle sorumluları açıkça dile getirmişlerdir. Yeni Şafak, Yeniçağ, Hürriyet, Sabah, Birgün ve Cumhuriyet gazeteleri ise siyasetçilerin bu söylemlerine ve bu söylemlerdeki sorumluların ifade edilmesine açıkça haberlerinde yer vermişlerdir.

3.4.1.11. Sözcük Seçimleri

Haberlerin mikro yapıları çözümlenirken sözcük seçimlerinin dikkatle incelenmesi oldukça önem arz etmektedir. Van Dijk’in de ifade ettiği gibi haberlerde yer alan sözcük seçimleri ideolojik bir tercihi de yansıtmaktadır. Örneğin haber seçimlerinde bir kişi veya grubun “terörist” veya “özgürlük savaşçısı” biçiminde ifade edilmesinde ideolojik bir tercih bulunmaktadır (Işık ve Eşitti, 2013: 163).

Birbirinden farklı ideolojik fikirlere sahip olan Yeni Şafak, Yeniçağ, Hürriyet, Sabah ve Birgün gazetelerinin haberlerinde kullanmış oldukları sözcük seçimleri incelendiğinde Türk siyasetçilerinin önde gelen isimlerinin söylemlerini haberlerinde niteliksel olarak eşit derecede verdiği saptanmıştır. Niceliksel olarak siyasetçilerin mankurt ve közkaman kavramlarını içerisinde barındıran söylemlerine ait haberleri en az sayıda okuyucuya sunan gazete Cumhuriyet gazetesi olmasına karşın, bu konu ile ilgili haberlerin Yeni Şafak, Yeniçağ, Hürriyet ve Sabah, Birgün gazeteleri ile aynı söylemlerle verilmediği, Cumhuriyet gazetesinin ilgili haber içeriklerinde ideolojik vurgular yapmış olduğu saptanmıştır. Cumhuriyet gazetesinin 28 Ocak 2018 tarihli “Erdoğan ’20 şehidimiz var’

dedi, ‘Savaşa hayır’ diyen aydınları ‘hain’ ilan etti” başlıklı haberinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın söylemlerinde “mankurtlar” olarak nitelediği kişiler, Cumhuriyet gazetesinin haberinde “savaşa hayır diyen aydınlar” ifadesi ile kullanılmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın söylemlerinde “mankurt” olarak nitelediği kişiler Cumhuriyet gazetesinin haberinde “aydınlar” olarak nitelenmiş ve bu durum ideolojik bir tercih olarak haber sözcüklerinde yerini şu şekilde almıştır (Cumhuriyet, 2018, Ocak 28):

“Erdoğan ‘savaşa hayır’ diyen aydınları, sanatçıları, milletvekillerini ve Türk Tabipleri Birliği’ni hedef alarak, ‘Bunlar aydın falan değil, bunlar mankurt sürüsüdür. Bunlar zihinlerini ideolojilerinin karşıtlarına oturtan emperyalizmin mağalarıdır’ dedi.”

Ana akım medya olan Hürriyet ve Sabah gazeteleri ise içerisinde mankurt ve közkaman kavramlarını barındıran siyasetçilerin söylemlerini özel ideolojik cümleler kurmadan olduğu gibi okuyucuya vermeyi tercih etmişlerdir. Yapılan analiz sonucunda Yeni Şafak, Yeniçağ, Hürriyet, Sabah ve Birgün gazetesi bu araştırmanın konusu olarak incelediğimiz siyasetçilerin söylemlerindeki ifadeleri haberlerinde özel bir ideolojik kavram veya yorum kullanmadan verdikleri saptanmıştır. Ancak Cumhuriyet gazetesi siyasetçilerin bu kavramlarla ilgili söylemlerini ideolojik sözcük dizimleri ile haberlerinde okuyucuya sunmuştur. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın söylemlerinde “mankurtlar” olarak ifade ettiği kişileri Cumhuriyet gazetesinin “aydınlar” olarak nitelemesi, söz konusu gazetenin bu konu ile ilgili ideolojik duruşunun bir ifadesi olarak kabul edilmektedir.

3.5. ELDE EDİLEN BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu çalışma kapsamında yapılan analiz sonucunda siyaset dilinde artan bir sıklıkta kullanılan mankurt ve közkaman kavramlarına ilişkin söylemlerin, sağ, muhafazakâr ve orta yol olarak tabir edebileceğimiz gazetelerde niteliksel bakımdan gereken önemi gördüğü sonucuna ulaşılmıştır. Türk siyasetçilerinin bu kavramlara ilişkin yapmış olduğu söylemler, sağ ve muhafazakâr ideolojileri benimsemiş gazetelerin haber içeriklerinde doğrudan aktarım şeklinde sunulmuş, örtük anlamlar veya ideolojik yorumlar haber içeriklerine dâhil edilmemiştir. Buna karşın sol veya aşırı sol olarak tabir edilebilecek gazetelerin ise kavramlara ilişkin milli söylemlere mesafeli kaldıkları, kimi zaman kavramlara ilişkin söylemleri doğrudan aktarım yerine dolaylı aktarımla

vererek, haber içeriklerinde örtük anlamlarla ideolojik yorumlar kattıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra Evrensel gazetesi, Recep Tayyip Erdoğan, Binali Yıldırım, Meral Akşener, Devlet Bahçeli gibi Türkiye'nin önde gelen siyasetçileri tarafından kullanılan mankurt ve közkaman kavramlarına ilişkin siyasal söylemlere kayıtsız kalmış, ülke gündemini belirleyen bu önemli siyasetçilerin söylemlerini kamuoyuna haber olarak sunmayarak ilgili söylem ve kavramlara mesafeli olmayı tercih etmiştir. Cumhuriyet gazetesi ise bu kavramlara ilişkin söylemleri az sayıdaki haberleriyle kamuoyuna sunmayı tercih etmekle birlikte, ilgili haber içeriklerinde örtük anlam ve ideolojik yorumlarla kavramlara ilişkin söylemleri magazinsel bir dille önemsizleştirmiştir. Buna karşın Yeniçağ, Yeni Şafak, Hürriyet ve Sabah gazeteleri kavramlara ilişkin Türk siyasetçilerinin önde gelen isimleri tarafından yapılan neredeyse tüm söylemleri, ideolojik yorumlardan uzak bir şekilde haber olarak kamuoyuna sunmuşlardır.

Türk siyasetçilerinin mankurt ve közkaman kavramlarına ilişkin söylemleri ve haber içerikleri incelendiğinde, bu kavramlarla daha çok terör örgütleri, terör unsurları, ülkesini ve milletini kötüleyenlerin nitelendiği görülmektedir. Siyasetçiler mankurt ve közkaman kavramlarıyla bir nevi Türk milletini iç ve dış tehditlere karşı uyardırlar. Bunun yanı sıra kavramların milliyetçilik ideolojisi çatısı altında, Türk milletini ilgilendiren olay veya olguları açıklarken milli bir vurgu yapmak amacıyla kullanıldığı da görülmektedir. Siyasetçiler tarafından kullanılan bu milli kavramlar haber içeriklerinde incelendiğinde, kavramların esas bağlamlarından koparılmadan Manas Destanı ve Cengiz Aytmatov'un anlatımına uygun bir şekilde kullanılmış olduğu görülmektedir. Bununla birlikte siyasetçiler kavramlara ilişkin söylemlerinin birçoğunda Manas Destanı veya Cengiz Aytmatov'a da atıflarda bulunmaktadır. Tüm bunların yanı sıra bekâ, vatan, millet gibi kavramlarla birlikte kullanılan mankurt ve közkaman kavramları milliyetçi bir ideolojiyi de temsil etmektedir. Siyasetçiler bu kavramlar sayesinde topluma aktarmak istediği konular hususunda milli bir vurgu yapabilmektedir. Bu doğrultuda düşünüldüğünde kavramlara ilişkin siyasal söylemlerin artması hem kavramların toplum nezdinde tanınırlığını arttırmakta hem de toplum Manas Destanı ve Cengiz Aytmatov'a karşı haberdar bir hale getirilerek uyarılmaktadır. Bu perspektiften düşünüldüğünde siyaset dilinde artan bir sıklıkta kullanılan mankurt ve közkaman kavramlarının Türk milliyetçi söylemlerine de birtakım katkılar sunduğu

görülmektedir. Günümüzde hâlâ mankurt ve közkamanların var olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, siyaset dilinde bu gerçeğin dile getirilerek toplumun milli bir uyanışa davet edilmesi kavramların halihazırda önemini koruduğunun da bir göstergesidir.

Bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen söylem çözümlemesi sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda çalışmanın araştırma soruları değerlendirilmiştir. Bu sayede araştırmaya konu olan sorular yanıtlanmaya çalışılmıştır. Bilindiği gibi ilk araştırma sorusu “Türk siyasetçileri söylemlerindeki mankurt ve közkaman kavramlarını hangi siyasal bağlamlarda kullanmaktadırlar?” sorusudur. Türk siyasetçilerinin mankurt ve közkaman kavramlarına ilişkin söylemleri incelendiğinde, kavramların Manas Destanı’ndaki anlamlarına uygun bir biçimde kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte Türk siyasetçileri mankurt ve közkaman kavramlarıyla terör örgütlerini nitelemekte ve bu söylemlerle Türk milletini uyarak bilinçlendirmeye çalışmaktadırlar.

Manas Destanı’nda közkamanlar bölümünde yer alan ‘közkaman’ kavramı Esen Han’ın Kırgızların alplarını hile ile öldürmeye çalışması çerçevesinde şekillenmektedir. Destanda Esen Han, közkamanlara hile yapmalarını ve bu hile yöntemiyle Manas’ı öldürmelerini emretmektedir. Bu perspektiften incelendiğinde közkamanlar bulundukları topluma dost görünerek güven vermekte, bununla birlikte türlü hile ve planlarla içlerine sızdıkları topluma bilinçli bir şekilde ihanet etmekte ve deyim yerindeyse kaleyi içten fethederek yok etme amacı gütmektedirler. Bu durum eski Türk dinleri ve kültürleri üzerine araştırmalar yapmış Abdülkadir İnan’ın *Manas Destanı* adlı kitabında şu şekilde ifade edilmektedir: “Esen Han: ‘Susmakta haklısınız, Kaplan Manas’la karşılaşmak kolay değil... Bunu ben anlıyorum. Bu Manas’ı ancak hile ile yakalamak veya öldürmek mümkündür. Ben bu iş için Közkaman ailesini görevlendirmek istiyorum. Ne dersiniz’ dedi. Alpların hepsi birden ‘Çok güzel fikir, yaşa Esen hanımız’ diye alkışladılar” (İnan, 1992: 40). Manas Destanı’nın 2540 mısradan oluşan közkamanlar bölümünün ilerleyen kısımlarında Közkaman ve Kökçököz isimli ihanetçilerin Manas’a güven vermeleri ve onu zehirlemeleri etraflıca anlatılmaktadır (Balkaya, 2014: 61). Arthur T. Hatto (1995) *Manas Destanı Üzerine İncelemeler* adlı eserinde Közkamanların ortak özelliğini ihanet ve zulüm kavramlarıyla tanımlamaktadır. Hatto (1995) eserinin ilerleyen bölümlerinde Kalmuk örf ve adetlerine

göre yetiştirilen Közkaman kardeşler için “Çünkü ihanet ve zulüm Joloy ve müttefikleri gibi doğuştan Kalmuk olanların genel özelliğidir” demektedir (Hatto, 1995: 153). Görüldüğü üzere Manas Destanı ve destana ilişkin araştırmalarda bulunan çalışmacılar, közkaman kavramını ‘ihamet’, ‘iç ihametçi’ gibi kavramlarla birlikte anmaktadırlar. Bu çerçevede ele alındığında Türk siyasetçilerinin de közkaman kavramını ‘ihamet’, ‘iç ihametçi’ gibi anlamlarda kullandıkları görülmektedir. Bununla birlikte dönemin TBMM başkanı Binali Yıldırım’ın 7 Aralık 2018 tarihinde yapmış olduğu açıklamada Manas Destanı’na atıfta bulunulmuş, közkaman ve mankurt kavramını “O sizin gibi giyinir, sizin gibi konuşur, yalnız kendi milletine ihanet eder. Milletinin düşmanlarıyla birleşerek milletine karşı çalışır. Bu karakter ilk kez Manas Destanı’nda Közkaman olarak karşımıza çıkıyor. Közkaman ile mankurtu karıştırmamak lazım. Közkaman her şeyi bilerek yapan bir haindir. Mankurt ise aklını kaybetmiş bir zavallıdır. Bu FETÖ’cüler Közkaman gibidir” sözleriyle kamuoyuna aktarmıştır (Sabah, 2018, Aralık 7). Görüldüğü üzere dönemin TBMM başkanı Binali Yıldırım közkaman kavramını Manas Destanı’ndaki anlamıyla örtüşecek biçimde kullanmış, bununla birlikte Manas Destanı’nı da referans alarak kamuoyuna aktarmıştır.

Manas Destanı’nda yer alan mankurt kavramı da Türk siyasetçilerinin söylemlerinde zaman zaman yer almaktadır. Mankurt genel bir ifadeyle, geçmişe ait hafızası tamamen silinmiş, milletini, tarihini, kültürünü ve hatta ailesini bile tanımayacak duruma gelmiş, efendisinin sözünü harfiyen yerine getiren kişi veya kişileri ifade etmektedir (Durmaz, 2007: 55). Bununla birlikte Kırgız yazar Cengiz Aytmatov’da *Gün Olur Asra Bedel* adlı eserinin bir bölümünde mankurt kavramına değinmekte ve düşmanın çeşitli işkencelerle insanları nasıl mankurt köleler haline getirdiğini okuyucuya aktarmaktadır (Aytmatov, 2019: 125). Aytmatov eserinde “mankurt adı verilen ahlaklı olmaktan yoksun olan, yaşadığı toplumun değerlerini hiçe sayan tiplerden bahsederken kutbun diğer tarafında ise değerlerini koruyan ve devam ettirme gayreti gösteren manasçı insanları ele almaktadır” (Doğan, 2020: 4). Bununla birlikte Manas Destanı’nda da çeşitli işkence yöntemleriyle insanların çeşitli yöntemlerle mankurtlaştırılarak hafızalarının silindiği detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Bu perspektiften irdelendiğinde Türk siyasetçilerinin de Manas Destanı’ndan günümüze ulaşan mankurt kavramını asıl anlamına uygun bir biçimde, kavramın esas bağlamından koparılmadan kamuoyuna aktardıklarını söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın 2 Nisan 2018

tarihinde yaptığı konuşmada mankurt kavramı “Bu malum kişiler için ünlü yazar Cengiz Aytmatov’un romanında geçen bir benzetme var; biz bunlara mankurt diyoruz. Mankurt beyni iğdiş edildiği için kendi toplumunun halkını düşman gören, onlara saldıran kişi demektir. İşte bunlar mankurt, Her terörist bir mankurttur.” şeklinde kamuoyuna aktarılmıştır (Sabah, 2018, Nisan 2). Erdoğan’ın bu söylemi incelendiğinde mankurt kavramının Manas Destanı ve Cengiz Aytmatov’un anlatımına uygun olarak kullanıldığı görülmektedir. Aynı şekilde 20 Şubat 2019 tarihinde İyi Parti Genel Başkanı Meral Akşener’in de söylemlerindeki mankurt kavramı esas bağlamından koparılmamış, Manas Destanı’nda ve Cengiz Aytmatov’un *Gün Olur Asra Bedel* adlı eserindeki öz anlamında kullanılmıştır. Meral Akşener’in ilgili söylemi şu şekildedir: “And olsun, şart olsun, Nayman Ana’nın ruhuna yemin olsun unutmayacağız. Gençler unutmayacaksınız. Mankurtlaşmayacağız, mankurtlaşmayacağız!” (Yeniçağ, 2019, Şubat 20). Görüldüğü üzere Meral Akşener söyleminde hem Manas Destanı’nda yer alan ‘Nayman Ana Efsanesi’ ne hem de ‘mankurt’ kavramına yer vermektedir. Böylelikle kavramların esas bağlamlarından koparılmadan Manas Destanı’ndaki anlamlarına uygun bağlamlarda kullanıldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Yeniçağ gazetesinin 10 Haziran 2020 tarihli “Meral Akşener’den Cengiz Aytmatov mesajı” başlıklı haberinde ise İYİ Parti Genel Başkanı Meral Akşener’in Twitter hesabından paylaşmış olduğu gönderi haber olarak okuyucuya sunulmuştur. Bununla birlikte Meral Akşener ilgili söyleminde mankurt kavramını kullanmakla birlikte Manas Destanı’nda yer alan bir efsane olan ‘Nayman Ana efsanesi’ne de atıfta bulunmuştur. Cengiz Aytmatov’un *Gün Olur Asra Bedel* adlı eserinde de yer alan Nayman Ana efsanesi Nayman Ana’nın kendisini tanımayarak öldürmek isteyen ve sonunda efendisine sadık bir köle olarak öz annesini öldüren mankurtlaşan oğluna söylediği “Adını hatırla! Kim olduğunu hatırla!” (Aytmatov, 2019:167) sözü Meral Akşener’in söylemlerinde doğrudan aktarımla kamuoyuna sunulmuştur. Bu perspektiften düşünüldüğünde Meral Akşener’in mankurt kavramını esas bağlamından koparmadan Manas Destanı’ndaki anlamı ve Cengiz Aytmatov’un *Gün Olur Asra Bedel* adlı eserindeki aktarımı ile birebir uyumlu şekilde kullandığı görülmektedir. Meral Akşener’in ilgili kavrama ilişkin söylemi şu şekildedir: “Nayman Ana’nın ruhu mankurtlaşmış oğluyla son konuşması: “Adını hatırla! Kim olduğunu hatırla!” Mankurtlara meydan okuyan, çok değerli büyüğüm Türk dünyasının büyük yazarı Cengiz Aytmatov’u saygı ve rahmetle

anıyorum” (Yeniçağ, 2020, Haziran 10). Aynı şekilde 20 Şubat 2019’da da Meral Akşener “And olsun, şart olsun, Nayman Ana’nın ruhuna yemin olsun unutmayacağız. Gençler unutmayacaksınız. Mankurtlaşmayacağız, mankurtlaşmayacağız!” (Yeniçağ, 2019, Şubat 20) sözleriyle mankurt kavramını esas bağlamından koparmadan kullanmıştır.

Türk siyasetçileri söylemlerinde kullandıkları mankurt ve közkaman kavramlarıyla genel anlamda terör örgütlerini nitelemektedirler. Bununla birlikte siyasetçilerin, mankurt ve közkaman kavramlarını kamuoyunu uyarmak ve bilinçlendirmek amaçlı kullandığı da görülmektedir. Nitekim Meclis Başkanı İsmail Kahraman 23 Aralık 2016 tarihinde yapmış olduğu konuşmada terör örgütlerini mankurt olarak nitelemektedir. İsmail Kahraman, “FETÖ insanları mankurt yapıyor” diyen Kahraman, “FETÖ; DAESH, PKK ve PYD gibi sinsi ve tehlikeli bir örgüt. Bununla mücadele uzun zaman alabilir ama mücadelenin uzunluğu istikrarımızı önlememelidir” sözleriyle terör örgütlerinin insanları mankurtlaştırdıklarını dile getirmektedir ((Birgün, 2016, Aralık 23). Bununla birlikte Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli’de “Sinsi ve şuurlu siyasi Kürteçülük yapanlar PKK’nın değirmenine su taşıyan rezillerdir. Kürt kökenli kardeşlerim MHP’ye karşı falan değillerdir. Karşı olanlar PKK’lılardır, PYD/YPG sevdalılarıdır. Kürt terörist olmaz, teröriste Kürt denmez, denemez. İki de bir, takılmış plak gibi Kürtlerin oyları MHP’den dolayı oraya buraya kayar diyerek kirli ihbar ve ilanda bulunan kripto ajanlar, mankurt soysuzlar gazete ve televizyonlara yerleşmiş saatli bombadır. Bunlar, hain bir projenin figüran ve maşalarıdır. Artık maskeler düşmüştür.” (Hürriyet, 2018, Mayıs 21) sözleriyle terör örgütü ve destekçilerini mankurt olarak nitelendirmiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’da “(...) Gençler biz bunlara mankurt diyoruz. Kendi toplumunu, ailesini düşman gören, onlara saldıran kişi demektir. Bunlar mankurttur. Her terörist bir mankurttur. Bunlar kimi zaman siyasetçi kılığına bürünüp dünyaya ülkesini kötüler. (...)” (Birgün, 2018, Nisan 2) sözleriyle teröristleri mankurt kavramı ile nitelendirmiştir. Tüm bunların yanı sıra Binali Yıldırım yapmış olduğu konuşmada mankurt ve közkaman kavramının farklarına değinmiş, FETÖ terör örgütünü közkaman olarak şu şekilde nitelemiştir: “Közkaman ile mankurtu karıştırmamak lazım. Közkaman her şeyi bilerek yapan bir haindir. Mankurt ise aklını kaybetmiş bir zavallıdır. Bu FETÖ’cüler Közkaman gibidir” (Sabah, 2018, Aralık 7). İncelendiği üzere Türk siyasetçileri söylemlerinde mankurt ve közkaman

kavramlarını Manas Destanı'ndaki esas bağlamlarından koparmadan, terör örgütlerini nitelemek ve Türk milletini uyarmak amacıyla kullanılmaktadırlar. Bu sayede Türk milletinin bekâsı korunmaya çalışılmakta, kamuoyu bu söylemlerle milli bir düşünce hassasiyetine sevk edilmeye çalışılmaktadır.

Çalışmanın ikinci araştırma sorusu ise; “Farklı ideolojilere sahip gazeteler mankurt ve közkaman kavramlarını kendi ideolojileri bağlamında değerlendirmişler midir?” sorusudur. Yapılan analiz sonucunda Türk siyasetçilerinin söylemlerinde yer alan mankurt ve közkaman kavramlarıyla aktarılmaya çalışılan kişi, grup, olay veya olguların zaman zaman farklı ideolojilere sahip gazeteler tarafından çeşitli biçimlerde yorumlandığı görülmektedir. Gazetelerin haber başlıkları ve haber metinleri incelendiğinde o gazetenin söz konusu habere ideolojik anlamda ne ölçüde değer atfettiği ve ideolojik yapı itibarıyla gazetenin duruşu tespit edilebilir. Bu bağlamda Türk siyasetçilerince daha çok terör unsurlarını nitelemek amacı ile kullanılan mankurt ve közkaman kavramları Yeni Şafak, Yeniçağ, Birgün, Hürriyet ve Sabah internet gazetelerinin haberlerinde siyasetçilerin kullandığı anlamlarda yer bulmuştur. Bu gazeteler ilgili kavramları içerisinde barındıran söylemlere yayınladıkları haberlerde olduğu gibi yer vermiş, öznel bir anlamı haber içeriklerine katmayarak nesnel olmuşlardır. Ancak Cumhuriyet gazetesi siyasal liderlerin söylemlerinde terör unsurlarına atıfta bulunduğu mankurt ve közkaman kavramlarına ilişkin az sayıda yayınladığı haberlerde öznel değerlendirmelerde bulunmuş, çoğu zaman nesnellikten uzaklaşmıştır. Cumhuriyet gazetesi 28 Ocak 2018 tarihinde yayınladığı internet haberinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın söylemlerinde “mankurtlar” diye tabir ettiği kişilere “aydın” kavramını kullanmayı tercih etmesi bunun bir örneğidir. Aynı tarihte farklı ideolojilere hitap eden gazeteler incelendiğinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yapmış olduğu konuşmanın farklı ideolojik yorumlar katılarak gazetelerde haber olarak kamuoyuna sunulduğu görülmektedir. Hürriyet internet gazetesinin 28 Ocak 2018 tarihli “Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Burseya Mesajı” adlı haberinde Erdoğan'ın “Suriye’de terör örgütü ile yapılan mücadeleyi birelerinin karalamaya çalıştığını belirten Erdoğan, ‘Birileri ‘Savaşa Hayır’ diyerek bildiri yayınlıyor, sağda solda konuşuyor, mesaj atıyorlar. (...)İnanın bunlar aydın falan değil, mankurt sürüsüdür.” (Hürriyet, 2015, Ocak 28) söylemleri doğrudan haber içeriğine aktarılmıştır. Aynı söylemi haber içeriğinde sunan Cumhuriyet gazetesi ise 28 Ocak 2018 tarihli “Erdoğan ’20 şehidimiz

var’ dedi, ‘Savaşa hayır’ diyen aydınları ‘hain’ ilan etti” başlıklı haberinin içeriğinde “Savaşa hayır diyen aydınlara çok sert sözlerle yüklendi” (Cumhuriyet, Ocak 28) alt başlığı altında Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın sözlerine yer vermiştir. Hürriyet gazetesinin ilgili haberinde Erdoğan’ın sözlerinin doğrudan aktarıldığı görülürken, Cumhuriyet gazetesinde Erdoğan’ın söylemleri aktarılırken ideolojik yorumlar katıldığı görülmektedir. Haber başlıkları incelendiğinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Burseya mesajının Hürriyet gazetesinin ilgili haberinde “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Burseya Mesajı” başlığıyla direkt olarak okuyucuya sunduğu görülürken, Cumhuriyet gazetesinde ise “Erdoğan ’20 şehidimiz var’ dedi, ‘Savaşa hayır’ diyen aydınları ‘hain’ ilan etti” başlığıyla okuyucuya sunulmuştur. Bunun yanı sıra Cumhuriyet gazetesinin ilgili haber metni incelendiğinde, haber içeriğindeki alt başlıklarda da ideolojik yorumların varlığı söz konusudur. Nitekim Hürriyet gazetesinin ideolojik yorumlar katmadan kamuoyuna sunduğu ilgili söylem, Cumhuriyet gazetesinde “Savaşa hayır diyen aydınlara çok sert sözlerle yüklendi” alt başlığı altında okuyucuya sunulmuştur. Dolayısıyla ‘mankurtlar’ kavramı yerine ‘aydınlar’ ifadesinin kullanılması Cumhuriyet gazetesinin ideolojik yorum ve yaklaşımının bir sonucudur.

Çalışmanın üçüncü araştırma sorusu; “Yerli ve milli iki kavram olarak ifade edilen mankurt ve közkaman kavramlarının Türk milliyetçi söylemlerine sunmuş olduğu katkılar var mıdır?” sorusudur. Çalışma kapsamında elde edilen veriler doğrultusunda bu araştırma sorusuna da cevap verilmeye çalışılmıştır.

İdeolojiler söylemde ifade edilmekte ve yeniden üretilmektedir (Erdem, 2011: 78). Bununla birlikte ideolojik düşünceler süreç içerisinde ‘söylem’ halini almaktadır. Söylemlerin üretilmesi ve iktidar/ güç kullanımı arasındaki kuramsal bağ nedeniyle söylem çözümlemesi için iktidar ve güç kavramları son derece önemlidir (Şahin, 2017: 122). Alman sosyolog ve siyaset bilimci Jürgen Habermas “dil aynı zamanda egemenlik ve sosyal güç aracıdır. Organize güç ilişkilerini meşrulaştırma amacına da hizmet eder. Dil de ideolojiktir.” sözleriyle bu fikri desteklemektedir (Habermas, 1988: 259). İdeolojik olan söylem, dil yoluyla ifade edilmekte ve bu sayede kimi ideolojiler kamuoyu nezdinde yükselişe geçebilmektedir. Bununla birlikte, milliyetçi ideolojiyi hâkim kılmak, başarılı söylemsel stratejilerle mümkün olabilmektedir. Bu noktada dili en etkin kullanan araçlardan biri ‘medya organları’ diğeri ise edebi metinlerdir (Solak, 2011: 9). Haber metinlerinde bulunan ideolojik yapıları çözümleyebilmek için metine

ve metindeki anlama odaklanmak gerekmekte, bununla birlikte haber metinlerinde kullanılan dile ve bunun üzerinden kurulan anlama da bakmak gerekmektedir (Erdem, 2011: 88). Çünkü anlamın inşâ edilmesi dil yolu ile gerçekleşmektedir ve anlam toplumsal bir üretilimdir (Hall, 2005: 88). Öyleyse dil, söylem ve ideoloji arasında önemli bir etkileşimin olduğunu söylemek de yerinde olacaktır. Nitekim Smith (1999) milliyetçilik ideolojisi, dil ve söylem arasındaki etkileşimi şu şekilde dile getirmektedir (Smith, 1999: 120):

“Milliyetçi bir dil ve sembolizm, bir ideoloji veya ideolojik hareketten daha geniştir; çoğunlukla sloganlar, fikirler, semboller ve seremoniler aracılığıyla bu ideolojiyimuhayyel bir nüfusun geniş kesimlerinin ‘kitleseel duygular’ıyla bağlantılandırır. Milliyetçi dil ve sembolizm, aynı zamanda gerek seçkinler gerekse daha geniş tabakalar arasında daha umumi özlem ve duyguları birbirine bağlayarak hem bilişsel hem de dışavurumsal duyguları kuşatır.”

Haber metinlerinde ve siyasal söylemlerde yer alan ideolojik kodların ve örtük yorumların çözümlenebilmesi için genellikle eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılmaktadır. Bunun temel sebebi Van Dijk (2003)’ın da belirttiği gibi söylemin üretilmesinde ve çözümlenebilmesinde ideolojiler etkin bir rol oynamaktadır (Van Dijk, 2003: 110). Bu çalışmada Türk siyasetçilerinin mankurt ve közkaman kavramlarına ilişkin söylemleri haber metinlerinde incelenmiş, ilgili haber içerikleri eleştirel söylem analizine tabi tutulmuş ve gerekli veriler elde edilmiştir. Bununla birlikte yerli ve milli kavramlar olarak değerlendirilen mankurt ve közkaman kavramlarının siyasal dilinde milliyetçi söylemler eşliğinde kullanıldığı, siyasetçilerce milli olay, olgu veya duyguların vurgulanmasında belirli aralıklarda kullanıldığı görülmektedir. Mankurt ve közkaman kavramlarının bir Türk destanı olan Manas Destanı’ndan günümüze ulaşmış olması, Türk tarihi, örf, adet ve kültürleri, savaş prensipleri, inançları gibi önemli konulardan izler taşıması, kavramların milli söylemler eşliğinde kullanılmasına imkân vermiştir. Bu iki kavram siyasal söylemler ve medya aracılığıyla zaman zaman kamuoyuna sunulmaktadır. Bu sayede kavramlar bugün Türk milletinin yabancı olduğu değil, aşınası olduğu bir metafor haline gelmiştir (Yılmaz ve Sezgin, 2020: 1011). Siyasetçilerin söylemleri incelendiğinde, terör örgütleri veya destekçilerinin mankurt veya közkaman kavramlarıyla ifade edildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra ilgili kavramlara ilişkin söylemler milliyetçilik ideolojisini bünyesinde barındırmaktadır. Dolayısıyla milli kavramlar olarak siyasal dilinde yer alan mankurt ve közkaman kavramları ile Türk siyasetçilerinin milliyetçi söylemlerinin bütünleştiği ve

bu bağlamda kavramların Türk milliyetçi söylemlerine de katkı sağladığı düşünülmektedir. Bu iki kavram sayesinde Türk siyasetçileri, yapmış oldukları söylemlerde hem milli bir vurgu yapabilmekte, hem de Türk destanı olan Manas Destanı'na atıfta bulunarak Türk milletini iç ve dış tehditlere karşı uyaramaktadırlar. Manas Destanı'nda anlatılan közkaman ve mankurtların günümüzde hâlâ var oldukları bilinmektedir. Cengiz Aytmatov “Eskiden aslını unutmuş, robotlaştırılmış insanlara “mankurt” denirdi. Bugün de aynı şekilde duygusuzlaştırılmış, kökünden koparılmış, neyi niçin yaptığını bilmeyen ve kendisine verilen emirleri hiç düşünmeden uygulayan insanlar da bir çeşit “mankurt” tur. Türk Cumhuriyetlerinde hâlâ “mankurtların” bulunup bulunmadığına gelince: vardır şüphesiz. Ama ne kadar olduklarını kestirmek pek kolay değil.” (Kolcu, 2008: 75) sözleriyle günümüzde hâlâ mankurtların var olduğunu belirtmektedir. Teke (2016)'de günümüzde hâlâ mankurtların varlığından bahsetmekte mankurt olan kişileri emperyalistler tarafından başkalaştırılmış, dönüştürülmüş olan kişiler olarak nitelemektedir. Düşünme, sorgulama ve muhakeme etme yeteneğini yitirmiş olan mankurtlar efendilerine başkaldırmayan birer köle haline getirilmektedirler (Teke, 2016: 50). Durmaz (2007) yapmış olduğu “Tanrı Dağları'nın Karlı Doruklarından Aral Gölü'ne Akan Irmak; Cengiz Aytmatov” başlıklı çalışmasında artık günümüzde insanları mankurtlaştırmanın oldukça kolay bir hal aldığını belirtmektedir. Bunun için eskiden olduğu gibi saç diplerini deşip kanatmaya ve çeşitli işkencelere mâruz bırakmaya ihtiyaç olmadığını; bunun için toplumların şarkılarını, kültürlerini ve milli dillerini yok ederek tarih bilgilerini zedelemenin yeterli olacağını ifade etmektedir (Durmaz, 2007: 58). Çınar (2018)'da *Neden ve Nasıl Mankurtlaşıyoruz* adlı kitabında günümüzde emperyalistler tarafından mankurtlaştırılan insanların hâlâ var olduğu gerçeğini dile getirmektedir (Çınar, 2018: 40- 62).

Mankurtların günümüzde hâlâ var oldukları gerçeğinin yanı sıra közkamanların da günümüzde hâlâ var olduklarını söyleyebilmek mümkündür. Berdibay (1996), Çınar (2018), Durmaz (2007), Useev (2016), Azap (2017) gibi araştırmacıların bu düşüncüyü desteklediği görülmekle birlikte, Devlet Bahçeli, Recep Tayyip Erdoğan, Binali Yıldırım, Meral Akşener gibi çeşitli Türk siyasetçilerinin önde gelen isimlerinin de bu fikri desteklediği görülmektedir. Berdibay (1996)'a göre Közkaman ülkesine, milletine ve tüm ulusal değerlerine hatta kendi öz diline bile bilerek ihanet eden kişi anlamında kullanılmaktadır ve günümüzde hâlâ közkamanlar mevcuttur (Berdibay, 1996: 11).

Dönemin TBMM başkanı Binali Yıldırım “bu FETÖ’cüler közkaman gibidir. Cengiz Aytmatov bunları çok iyi bilmiş ve bize öğüt bırakmış.” sözleriyle közkamanların hâlâ içimizde var olduğu gerçeğini dile getirmektedir (Milliyet, 2018, Aralık 7). Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 1 Şubat 2017 tarihinde yapmış olduğu konuşmada “Pek çok sapkın yapı gibi FETO'cular da yollarını kaybetmişlerdir. Ne olduklarını, kim olduklarını unutarak, her biri sadece sahiplerinin emrettiğini yapan birer mankurta dönmüşlerdir. Öyle ki 15 Temmuz'da bu örgüt mensuplarının yaptıkları ihanetin büyüklüğünü ancak bir asır önceki işgal günleriyle mukayese edebiliriz.” sözleriyle mankurtların günümüzde hâlâ var olduğunu dile getirmiştir (Sabah, 2017, Şubat 1). Türk siyasetçilerinin söylemlerinde mankurt ve közkaman kavramlarıyla günümüzdeki mankurtlara işaret etmelerinin yanı sıra, bu kavramlarla birlikte milli bir söylemin de hâkim olduğu görülmektedir. Kavramların milliyetçilik ideolojisi ile bütünleşerek iç ve dış tehditlere karşı Türk milletini uyarmada bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli’nin 3 Nisan 2018 tarihinde yapmış olduğu konuşmasında “Masumların hissiyatlarıyla oynayan mankurtların, mazlumların ahını alan mandafonların, küresel ve emperyalist hıyanet markalarının hakkından gelmek, plan ve hesaplarında boğmak bekâ ve vefa borcumuzdur.” (Habertürk, 2018, Mart 3) sözleri, mankurt kavramının milli söylemler eşliğinde kullanıldığının başka bir göstergesidir. Dolayısıyla ülke için tehdit unsuru olan mankurt ve közkamanların bugün hâlâ var olması, ve bu gerçekliğin siyaset dilinden kamuoyuna aktarılarak Türk milletinin uyarılması Türk milliyetçi söylemlerine de katkıda bulunmakta, milli şuur, milli kültür, bekâ, vatan, dil, din ve kültür gibi milli olguların topluma etkin ve edebi bir dille aktarılabilmesine imkân vermektedir.

SONUÇ

Manas Destanı'ndan günümüze ulaşan ve Türk siyasetçileri tarafından artan bir sıklıkta kullanılan mankurt ve közkaman kavramlarının tarihsel, siyasal ve sosyolojik bağlamlarda incelendiği bu çalışmada, kavramların günümüz konjoktüründe kullanım biçimlerini de ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında mankurt ve közkaman kavramlarının kökenleri edebiyat ve siyaset ilişkisi perspektifinde incelenmiş, Türk siyasetçilerinin son 6 yılda kavramlara ilişkin söylemleri, seçilen yedi gazete (Yeni Şafak, Yeniçağ, Hürriyet, Sabah, Birgün, Cumhuriyet, Evrensel) özelinde incelenerek eleştirel söylem analizine tabi tutulmuştur.

Mankurt kavramı, siyasal ve sosyal anlamda kimliksiz/ kişiliksiz, milli benlik ve kültürünü unutmuş insan topluluklarının genel adıdır (Arslan, 1998: 5). Durmaz (2007)'a göre mankurt, geçmişe ait hafızası tamamen silinmiş, efendisinin sözlerini harfiyen yerine getiren, milli duygulardan arınmış bireyleri ifade etmektedir (Durmaz, 2007: 55). Manas Destanı'nın beşinci bölümünde yer alan közkaman kavramı ise esasen bilinçli bir iç ihanetçiyi tasvir etmektedir. Manas Destanı'nın orijinal metninde "(...)Ak sakal anday degende, (...) Uşu kezde Közkaman, Tük koyboyt Türktün tilini." ifadesi yer almaktadır; tercüme edilmiş hali ise "(...) Ak sakal öyle deyince, (...) O zaman da közkaman, Tam biliyor Türk'ün dilini" şeklindedir (Useev, 2016: 210). Görüldüğü gibi közkaman sadece yabancı dil konuşan, farklı emperyalist ülkelerde yaşayan biri değildir. Közkaman, Türk'ün dilini tam olarak bilmektedir ve aramızda olan iç ihanetçiyi nitelemektedir. Közkaman bilinçli, okumuş ve ne yaptığının farkında olan, emperyalist güçlerin emelleri için çalışan ve yaşadığı toplumdan biriymiş gibi görünen ama o topluma bilerek ihanet eden kişidir. Tüm bu bilgilerin ışığında, mankurt ve közkaman kavramlarının birbirinden keskin farklılıkları da bulunmaktadır. Mankurtlaşan kişi bunu bilinçli bir şekilde yapmazken, közkaman ihanetini bilinçli bir şekilde yapmaktadır. Emperyal güçler toplumlara ait olan bireyleri mankurtlaştırmayı hedef alırken, mankurtlaşan toplum veya birey bu durumu hissetmemektedir. Yani kişiler ve toplumlar bilinçsiz bir şekilde mankurtlaştırılmaktadır. Oysa közkaman ne yaptığını bilmekte, amacının farkında olan bilinçli bir hain olarak yaşadığı topluma ihanet etmektedir (Berdibay, 1996: 11).

Manas Destanı'ndan günümüze kadar olan uzun zaman dilimi içerisinde mankurt ve közkamanlar hâlâ varlıklarını sürdürmektedirler. Nitekim Cengiz Aytmatov “Bugün de aynı şekilde duygusuzlaştırılmış, kökünden koparılmış, neyi niçin yaptığını bilmeyen ve kendisine verilen emirleri hiç düşünmeden uygulayan insanlar da bir çeşit “mankurt” tur. Türk Cumhuriyetleri’nde hâlâ “mankurtların” bulunup bulunmadığına gelince: vardır şüphesiz. Ama ne kadar olduklarını kestirmek pek kolay değil.” (Kolcu, 2008: 75) sözleriyle günümüzde hâlâ mankurtların var olduğunu belirtmektedir. Teke (2016)’de günümüzde hâlâ mankurtların varlığından bahsetmekte ve mankurt olan kişileri emperyalistler tarafından başkalaştırılmış, dönüştürülmüş olan kişiler olarak nitelermektedir (Teke, 2016: 50). Bu düşünceyi destekleyen başka bir araştırmacı olan Çınar (2018)’da *Neden ve Nasıl Mankurtlaşıyoruz* adlı kitabında günümüzde emperyalistler tarafından mankurtlaştırılan insanların hâlâ var olduğu gerçeğini yinelemektedir (Çınar, 2018: 40- 62). Teke (2016) ve Çınar (2018) gibi araştırmacıların yanı sıra, mankurt ve közkamanların günümüzde hâlâ var olduklarını açıkça ifade eden Türk siyasetçileri de vardır. Nitekim dönemin TBMM başkanı Binali Yıldırım “bu FETÖ’cüler közkaman gibidir. Cengiz Aytmatov bunları çok iyi bilmiş ve bize öğüt bırakmış.” sözleriyle közkamanların hâlâ içimizde var olduğu gerçeğini dile getirmektedir (Milliyet, 2018, Aralık 7). Yeni Şafak gazetesinin 12 Haziran 2019 tarihli “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Karşımızda mankurtlar çetesi var” başlıklı haberinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın “Karşımızda küresel bir ittifak ve onlarla hareket eden mankurtlar çetesi var. Bunu bilmenizi isterim” (Yeni Şafak, 2019, Haziran 12) sözleri günümüzde mankurtların hâlâ var olduklarının bir diğer göstergesidir.

Bu çalışmada sosyal bilimlerde araştırma yöntemi olan nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Çalışmanın analiz kısmında gazetelerin haberlerinden elde edilen bulgular Van Dijk’ın eleştirel söylem çözümlemesine uygun olarak incelenmiştir. Bununla birlikte çalışmanın analiz kısmında haber sayılarına ve haberlerin büyüklüğüne ilişkin bulguların da değerlendirilebilmesi ve çalışmaya ilişkin verilerin daha kapsamlı bir şekilde irdelenebilmesi amacıyla nicel içerik analizinden de faydalanılmıştır. Çalışmanın analiz kısmından elde edilen verilerle çalışma için oluşturulan üç araştırma sorusuna cevap verilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ilk araştırma sorusu “Türk siyasetçileri söylemlerindeki mankurt ve közkaman kavramlarını hangi siyasal bağlamlarda kullanmaktadırlar?” sorusudur. Bu araştırma sorusunu cevaplandırabilmek

için eleştirel söylem analizi sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda birtakım değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu kapsamda Türk siyasetçilerinin mankurt ve közkaman kavramlarını Manas Destanı ve Cengiz Aytmatov'un anlatımına uygun bir şekilde, esas bağlamlarından koparmadan kullandıkları görülmüştür. Nitekim Türk siyasetçileri bu kavramlara ilişkin söylemlerinde kimi zaman Manas Destanı kimi zaman da Cengiz Aytmatov'u referans olarak göstermişlerdir. Bu doğrultuda incelendiğinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2 Nisan 2018 tarihinde yaptığı konuşmada mankurt kavramı "Bu malum kişiler için ünlü yazar Cengiz Aytmatov'un romanında geçen bir benzetme var; biz bunlara mankurt diyoruz. Mankurt beyni iğdiş edildiği için kendi toplumunun halkını düşman gören, onlara saldıran kişi demektir. İşte bunlar mankurt, her terörist bir mankurttur." şeklinde kamuoyuna aktarılmıştır (Sabah, 2018, Nisan 2). İlgili söylemde görüldüğü gibi Recep Tayyip Erdoğan 'mankurt' kavramına söylemlerinde yer vermekle birlikte Cengiz Aytmatov'a da atıfta bulunmaktadır. Aynı şekilde Meral Akşener'in ilgili söylemi de şu şekildedir: "And olsun, şart olsun, Nayman Ana'nın ruhuna yemin olsun unutmayacağız. Gençler unutmayacaksınız. Mankurtlaşmayacağız, mankurtlaşmayacağız!" (Yeniçağ, 2019, Şubat 20). Buradan da anlaşılabileceği gibi Meral Akşener direkt olarak Manas Destanı'ndaki 'Nayman Ana Efsanesi'ne yer vermiş, mankurt kavramıyla da sözlerini pekiştirmiştir.

Çalışma kapsamında cevap aranan ikinci bir araştırma sorusu ise "Farklı ideolojilere sahip gazeteler mankurt ve közkaman kavramlarını kendi ideolojileri bağlamında değerlendirmişler midir?" sorusudur. Eleştirel söylem analizi kapsamında incelendiğinde mankurt ve közkaman kavramlarına ilişkin siyasal söylemlere zaman zaman farklı ideolojik fikirleri benimsemiş gazetelerin, çeşitli örtük anlatım ve ideolojik yorumlar katarak kamuoyuna sundukları görülmektedir. Örneğin Hürriyet, Yeni Şafak, Sabah, Yeniçağ gibi gazetelerde Recep Tayyip Erdoğan'ın mankurt kavramına ilişkin söylemleri doğrudan aktarım şeklinde kamuoyuna sunulurken, Cumhuriyet gazetesi kavramlara ilişkin söylemleri dolaylı aktarım olarak halka sunmuştur. Bununla birlikte Cumhuriyet gazetesi Türk siyasetçilerinin kavramlara ilişkin söylemlerini, haber içeriklerinde, ideolojik yorumlar katarak kamuoyuna sunmayı tercih etmiştir. Cumhuriyet gazetesi 28 Ocak 2018 tarihinde yayınladığı haberinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın söylemlerinde "mankurtlar" olarak tabir ettiği kişileri haber içeriğinde

“aydınlar” olarak nitelemiştir. Bu durum Cumhuriyet gazetesinin ilgili haber metnine ideolojik bir yorum kattığının temel bir göstergesidir. Bununla birlikte çalışmasının üçüncü araştırma sorusu olan “Yerli ve milli iki kavram olarak ifade edilen mankurt ve közkaman kavramlarının Türk milliyetçi söylemlerine sunmuş olduğu katkılar varmıdır?” sorusuna da cevap aranmıştır. Esasen mankurt ve közkaman kavramlarının bir Türk destanı olan Manas Destanı’ndan günümüze ulaşmış olması, Türk tarihi, örf, adet ve kültürleri, savaş prensipleri, inançları gibi önemli konulardan izler taşıması, kavramların milli söylemler eşliğinde kullanılmasına imkân vermektedir. Bununla birlikte ilgili kavramlara ilişkin söylemlerin milli bir üslupla kamuoyuna sunulduğu, aktarılmak istenen milli düşünce veya duyguların bu kavramlarla birlikte kamuoyuna aktarıldığı görülmektedir. Temel anlamda Türk siyasetçilerin söylemleri incelendiğinde, terör örgütleri veya destekçilerinin mankurt veya közkaman kavramlarıyla ifade edildiği görülmektedir. Bu doğrultuda değerlendirildiğinde kavramlara ilişkin söylemler milliyetçilik ideolojisini de bünyesinde barındırmaktadır. Dolayısıyla siyaset dilinde artan bir sıklıkta kullanılan mankurt ve közkaman kavramları milliyetçi söylemlerle bütünleşmekte ve bu bağlamda kavramların Türk milliyetçi söylemlerine de katkı sağladığı düşünülmektedir. Bu iki kavram sayesinde Türk siyasetçileri yapmış oldukları söylemlerde hem milli bir vurgu yapabilmekte, hem de bir Türk destanı olan Manas Destanı’na atıfta bulunarak Türk milletini iç ve dış tehditlere karşı uyarayabilmektedirler. Bilindiği üzere her araştırma konusunun sonuçlarının farklı alanlarda çalışma imkânı yaratması ve bu bağlamda araştırma sonuçlarından farklı doğurguların elde edilmesi mümkündür. Bu açıdan düşünüldüğünde yapılmış olan bir araştırma başka alanlarda yapılacak olan araştırmalara ışık tutabilmekte veya yeni çalışma alanlarının gelişmesine yol açabilmektedir. Sözgelimi bu çalışmada Manas Destanı’ndan günümüze ulaşan iki kavram olarak mankurt ve közkaman kavramları Türk siyasetçilerinin söylemleri doğrultusunda incelenmiştir. Bununla birlikte ileride yapılacak çalışmalarda bu kavramların toplum genelinde tanınırlık oranı anket, mülakat vb. yöntemlerle saptanmaya çalışılabilir, ortaya çıkan sonuç Türk siyasetçilerinin söylemleri ile ilişkilendirilebilir. Örneğin “siyaset dilinde artan mankurt ve közkaman kavramları, Türk milletinde kavramların tanınırlığını hangi oranlarda etkilemiştir?” sorusuna cevap aranmasının literatürdeki boşlukların giderilmesi ve literatürün zenginleştirilmesi hususunda sosyal bilimler alanına önemli katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- 1100 akademisyen PKK propagandasına imza attı. (2016, 12 Ocak). *Sabah*.
<https://www.sabah.com.tr/gundem/2016/01/12/1100-akademisyen-pkk-propagandasina-imza-atti> adresinden edinilmiştir.
- Acar, A. (2000). *Kamuoyu ve Kamuoyu Oluşturma Yöntemleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.
- Açık, T. (2016). Kutadgu Bilig’de Devlet Yönetimi. *MEB*, 6 (1), 419- 438.
- Adalıoğlu, H. H. (2013). Bir Siyâsetname Olarak “Kutadgu Bilig”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (34), 237- 253.
- Adorno, W. T., Horkheimer, M. (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. (Çev. N. Ülner ve E. Öztarhan Karadoğan). 1. Baskı. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Adorno, T. (2003). *Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünürken*. Cogito, (Çev. B. O. Doğan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ağlargoöz, O. (2016). “Sormak ya da Sormamak”: Yönetim ve Organizasyon Alanında İlginç Kuramsal Katkı Arayışı ve Araştırma Sorusunun Rolü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71 (2), 517- 541.
- Albayrak’a hakaret paylaşımına sert tepki gösteren Erdoğan açıkladı: Sosyal medyaya yaptırımlar gelecek. (2020, 1 Temmuz). *Yeniçağ*.
<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/albayraka-hakaret-paylasimina-sert-tepki-gosteren-erdogan-acikladi-sosyal-medyaya-ya-287087h.htm> adresinden edinilmiştir.
- Altun, F. (2011). Medya Etiği ve Tarafsızlık Söylemi. *İş Ahlakı Dergisi*, 4 (8), 9- 24.
- Altun, S. U. (2010). Hitler Almanyası’nda Sanat ve Propaganda. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1 (5), 23- 39.
- Alver, T. (2020). Vatan yahut Silistre’de Yanılsama Kavramının Etkileri. *Söylem Filoloji Dergisi*, 5 (1), 201- 211.
- Akbaş, D. N. (2016). *Kültür Endüstrisi Bağlamında Mevlana’nın Yeniden Üretimi*. (Yüksek Lisans Tezi). Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı.
- Akdemir, A. M. (2010). Küreselleşme ve Kültürel Kimlik Sorunu. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (1), 43- 50.

- AK Parti Genel Sekreteri Şahin: Kılıçdaroğlu düş artık bu milletin yakasından. (2020, 7 Mart). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/gundem/ak-parti-genel-sekreteri-sahin-kilicdaroglu-dus-artik-bu-milletin-yakasindan-3528603> adresinden edinilmiştir.
- AK Parti'den Kılıçdaroğlu'na çok sert yanıt!. (2017, 25 Ekim). *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2017/10/25/ak-partiden-kilicdarogluna-cok-sert-yanit> adresinden edinilmiştir.
- AK Parti'li Metiner'de İYİ Parti yorumu. (2018, 11 Aralık). *CNNTÜRK*. <https://www.cnnturk.com/turkiye/ak-partili-metinerden-iyi-parti-yorumu> adresinden edinilmiştir.
- Akça, G. (2005). Moderninden Postmoderne Kültür ve Kimlik. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 1- 24.
- Akgül, A. E. (2006). *Popüler Kültür- Televizyon İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme*. (Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akkaya, Ü. H. (2018). Kültür Endüstrisi, Popüler Kültür ve Yabancılaşma Bağlamında Medya Din İlişkisi. *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(59), 590-606.
- Akıncı, A. (2019). Milliyetçiliğin Kökenleri: Etnisite/ Ulus (Millet) İlişkisi. *İnsan & İnsan*, 6 (21), 413- 430.
- Akıncı, A. (2014). Milliyetçilik Kuramları. *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15 (1), 131- 150.
- AKP Sözcüsü Mahir Ünal'dan 'uyum paketi' açıklaması. (2018, 2 Nisan). *Birgün*. <https://www.birgun.net/haber/akp-sozcusu-mahir-unal-dan-uyum-paketi-aciklamasi-210454> adresinden edinilmiştir.
- AKP'li Metiner: Çer çöplerle siyaset başarılı olsaydı, pek çok parti başarılı olurdu. (2017, 25 Ekim). *Birgün*. <https://www.birgun.net/haber/akp-li-metiner-cher-coplerle-siyaset-basarili-olsaydi-pek-cok-parti-basarili-olurdu-186560> adresinden edinilmiştir.
- AKP'li Metiner İyi Parti'yi hedef aldı. (2017, 25 Ekim). *Yeniçağ*. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/akpli-metiner-iyi-partiyi-hedef-aldi-175721h.htm> adresinden edinilmiştir.

- Akyol, M. (2015). Seçim Kampanyalarında Sosyal Medya Kullanımı: Facebook ve 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (55), 98- 114.
- Akyüz, Ç. (2010). Manas Destanı'nda Alp Kadın Tipi. *Mukaddime*, 1 (1), 169- 180.
- Aktaş, A. (2019). Milliyetçilik Kuramları Bağlamında Ömer Seyfettin'in Hikâyelerine Göre Türk Kimliğinin Tanımları ve Milli Kimlik Bağları. *Türkoloji Dergisi*, 23 (2), 413- 439.
- Aktaş, C. (2013). İnternet'in Gazeteciliğe Getirdiği Yenilikler. *Selçuk İletişim*, 5 (1), 30- 41.
- Akyılmaz, G. (2000). *İslam ve Osmanlı Hukukunda Kadının Statüsü*. Konya: Göksu Ofset Matbaa.
- Allport, H. F. (1937). *Toward A Science of Public Opinion*. Public Opinion Quarterly.
- Altay, S., Uğur, U. (2018). Sinemanın Propaganda Aracı Olarak Kullanılması: Ben Küba Filmi. *Aydın Sanat*, 4 (8), 13- 32.
- Altunay, A. (2015). Bir Sosyalleşme Aracı Olarak Yeni Medya. *Selçuk İletişim*, 9 (1), 410- 428.
- Alvesson, M., Sandberg, J. (2013). *Constructing Research Questions: Doing Interesting Research*, Sage: London.
- Anderson, B. (1983). *Hayali Cemaatler. Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. (Çev. İ. Savaşır). İstanbul: Metis.
- Arıcan, O. (2013). Çağdaş Kırgız Şiirinin Stilistik Hususiyetleri Üzerine. *International Periodical 200ort he Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(4), 193-199.
- Arı, G., Armutlu, C., Tosunoğlu, N., Toy, B. (2009). Pozitivist ve Postpozitivist Paradigmalar Çerçevesinde Metodoloji Tartışmalarının Yönetim ve Pazarlama Alanlarına Yansımaları. *H. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27 (1), 113- 141.
- Armağan, V. (2016). Yusuf Has Hacı, Nizam'ül Mülk ve Koçi Bey Örneğinden Hareketle Türk Kamu Yönetiminde Türk Yönetim Mirasının İzlerini Sürmek. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (4), 86- 99.

- Arvas, A. (2017). “Manas Destanı” Üzerine Araştırma Yapan Türkiyeli İlk Bilim Adamları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 137- 152.
- Arslan, H., Topal, A., Dönük, G. G. (2020). Türkiye’de Geleneksel Medya ve Yeni Medyada Kadın Kimliği Üzerinden Üretilen Haberlere Eleştirel Bakış. *Adnan Menderes Üniversitesi Dördüncü Kuvvet Uluslararası Hakemli Dergisi*, 3 (1), 21- 38.
- Arslan, F. (1998). *Aytmatov Estetiğinin Geçmişe Dönük Ütopik/Postromantik Yüzü*, (45- 50), Ankara.
- Arslanoğlu, İ. (2000). Kültür ve Medeniyet Kavramları. Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, (15), 243- 255.
- Arslan, E. (2010). Gazze: Orta Doğu’da Barış Modeli Oturumunun Türk Basınındaki Haber Söylemi. *Yeni Düşünceler*, (5), 185- 207.
- Arslan, M. (2012). Ziya Gökalp’te Kültür ve Uygarlık Anlayışı. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, (3), 11- 19.
- Arslan, M. (2016). Kitle İletişim Araçları, Medya ve Din İlişkisi Üzerine. *Birey ve Toplum*, 6 (11), 5- 25.
- Aslan, A., Bayrakçı, S., Küçükvardar, M. (2016). Bilişim Çağında Geleneksel Gazeteciliğin Dönüşümü: Veri Gazeteciliği. *Marmara İletişim Dergisi*, (26), 55- 70.
- Aşcı, A. (2017). Kırgızistan’ın Bağımsızlık Sonrası Ekonomik Gelişimine Yönelik Öneriler. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 29-44.
- Aşkın, M. (2007). Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (2), 213- 220.
- Atabek, N. (2002). Kamuoyu, Medya ve Demokrasi. *Kurgu Dergisi*, (19), 223- 238.
- Atatürk, M. Kemal. (1997). *Nutuk*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Atay, A. (2008). “Mankafa, Mankurt” Kelimeleri ve “An Man” Şaşkınlık Sözü Üzerine. *Dil Araştırmaları Dergisi*, 87- 98.
- Avçin, M. (2012). Bir Siyasetnâme Olarak Ahlâk-ı Muhsini. *Literature and History of Turkish or Turkic*, 7 (2), 145- 160.

- Ay, V., Durakoğlu, A. (2012). Peyami Safa Metinleriyle Muhafazakârlığa Yeniden Bakmak: Modernleşme, Birey ve Düşünme. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (12), 21- 46.
- Aydemir, Ö. K. (2017). Kutadgu Bilig’de Biyoiktidar. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 5 (12), 97- 102.
- Aydın, A. (2011). Namık Kemal’i Victor Hugo’ya Götüren Etkenler. *Literature and History of Turkish or Turkic*, 6 (3), 197- 204.
- Aydın, F. B. (2013). Haber Söyleminde Siyasal Etki ve İdeoloji: 2002 ve 2011 Genel Seçimleri’nin Karşılaştırmalı Analizi. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı.
- Aydın, E. (2019). 17. Yüzyılda Yazılan Bir Siyasetname Metni: Hilyetü’l- Mülük. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 5 (10), 266- 274.
- Aydın, A. F. (2017). Sosyal Medya ve Kuramsal Markalaşma İlişkisi: Ana Akım İletişim Kuramları Perspektifinden Genel Bakış. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (44), 298- 311.
- Aydın, N. (2018). Nitel Araştırma Yöntemleri: Etnoloji. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 2 (2), 60- 71.
- Aydın, R. (2018). Ulus, Uluslaşma ve Devlet: Bir Modern Kavram Olarak Ulus Devlet. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6 (1), 229- 256.
- Aydoğan, B. (2003). Namık Kemal’in Magosa Sürgünlüğü. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü E- Dergisi*, 12 (12), 15- 28.
- Ayık, C. (2016). Kutadgu Bilig ve Siyasetname’de Ahlak Siyaset İlişkisi. (Yüksek Lisans Tezi). Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı.
- Aymaz, G. (2018). İletişim Araçlarının Toplumsal Tarihi İçin Bir Giriş. *Global Media Journal TR Edition*, 8 (16), 124- 139.
- Ayvazoğlu, B. (1998). *Peyami: Hayatı, Sanatı, Felsefesi, Dramı*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Aytmatov, C. (2017). *Beyaz Gemi*. İstanbul: Nora Kitap.
- Aytmatov, C., Muhtar, Ş. (1998). *Kuz Başındaki Avcının Çığlığı*. Ankara: Tolkun Yayınları.
- Aytmatov, C. (2019). *Gün Olur Asra Bedel*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

- Azap, S. (2017). Közkaman/lık: İhanet ve Kimlik Sorunsalı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(41), 104-117.
- Bahçeli iki gazeteciyi hedef aldı. (2018, 22 Mayıs). *Cumhuriyet*. <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/bahceli-iki-gazeteciyi-hedef-aldi-980184> adresinden edinilmiştir.
- Bahçeli: Cumhur ittifakına sabotaj teşebbüsü, Yenikapı Ruhü'na suikast girişimi hız kazanmıştır. (2018, 21 Mayıs). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/bahceli-cumhur-ittifakina-sabotaj-tesebbusu-40844021> adresinden edinilmiştir.
- Bahçeli: Pensilvanya'daki hain papaz bir gece yarısı kafasına çuval geçirilip alınırsa. (2018, 3 Nisan). *Habertürk*. <https://www.haberturk.com/tv/gundem/video/bahceli-pensilvanyadaki-hain-papaz-bir-gece-yarisi-kafasina-cuval-gecirilip-alinirsa/470427> adresinden edinilmiştir.
- Bahçeli: Eserleri aydınlatacak. (2008, 13 Haziran). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bahceli-eserleri-aydinlatacak-9169573> adresinden edinilmiştir.
- Bahçeli'den Muharrem İnce'ye: vay densiz vay. (2019, 24 Ocak). *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/01/24/bahceliden-muharrem-inceye-vay-densiz-vay> adresinden edinilmiştir.
- Bahçeli'den İnce'ye sert sözler. (2019, 24 Ocak). *Cumhuriyet*. <https://www.cumhuriyet.com.tr/video/video/1215312/bahceliden-inceye-sert-sozler.html> adresinden edinilmiştir.
- Bahçeli'den Muharrem İnce'ye: Vay densiz vay. (2019, 24 Ocak). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bahceliden-aday-tanitim-toplantisinda-onemli-aciklamalar-41093264> adresinden edinilmiştir.
- Bahçeli'den 'sarı yelek' açıklaması. (2018, 12 Aralık). *Yeniçağ*. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/mobi/-216716h.htm> adresinden edinilmiştir.
- Bahçeli'den Muharrem İnce'ye sert sözler: Vay densiz vay. (2019, 24 Ocak). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/gundem/bahceliden-muharrem-inceye-sert-sozler-vay-densiz-vay-3442894> adresinden edinilmiştir.
- Bahçeli'den çok sert Muharrem İnce çıkışı! 'Zavallılar için'. (2018, 14 Temmuz). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/mhp-lideri-bahceliden-flas-aciklamalar-40896895> adresinden edinilmiştir.

- Balgat'tan, Ülkücü iradeye FETÖ yakıştırması. (2017, 21 Haziran). <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/balgattan-ulkucu-iradeye-feto-yakistirmasi-166453h.htm> adresinden edinilmiştir.
- Balkaya, A. (2014). Halk Anlatılarında Kuyunun İşlevselliği Üzerine Bir Okuma. *Milli Folklor*, 26(102), 53- 64.
- Baltacı, A. (2017). Nitel Veri Analizinde Miles- Huberman Modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (1), 1- 15.
- Baran, S. (2020). Medya Emperyalizmine Althusser'in Haberleşme DİA'sı Bağlamından Bakmak: Reuters, Ap, Upı, Afp ve Tass Üzerine Bir İnceleme. *MECMUA- Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (10), 395- 415.
- Barış ve ekmek mücadelesi. (2017, 19 Şubat). *Birgün*. <https://www.birgun.net/haber/baris-ve-ekmek-mucadelesi-147404> adresinden edinilmiştir.
- Başbakan'dan önemli açıklamalar. (2013, 4 Ağustos). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakandan-onemli-aciklamalar-24452997> adresinden edinilmiştir.
- Başkan Erdoğan: Valiye it diyen bu milletin evladı olamaz. (2019, 19 Haziran). *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/06/19/baskan-erdogan-aciklamalarda-bulunuyor> adresinden edinilmiştir.
- Başkan Erdoğan MSÜ Mezuniyet Töreni'ne Telefonla Bağlandı: TSK, içindeki darbeci unsurları temizledikçe daha da güçleniyor. (2020, 4 Eylül). *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2020/09/04/baskan-erdogan-msu-mezuniyet-torenine-telefonla-baglandi-tsk-icindeki-darbeci-unsurlari-temizledikce-daha-da-gucleniyor> adresinden edinilmiştir.
- Başkan Erdoğan'dan Kahramanmaraş'ta terör sevicilere sert tepki: Mankurtlar yine sahnede. (2020, 12 Şubat). *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/video/turkiye/son-dakika-baskan-erdogandan-kahramanmarasta-teror-sevicilere-sert-tepki-mankurtlar-yine-sahnde-video> adresinden edinilmiştir.
- Batur, Z., Yıldırım, G. (2013). Orhun Yazıtlarında Anlama ve Anlatma Becerileri. *Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (4), 313- 333.
- Bayar, F. (2008). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, (31), 25- 34.

- Baykal, E. (2018). Sosyal Kimlik Teorisi Perspektifiyle Kraliçe Arı Sendromu. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (16), 159- 175.
- Bayraktar, S. (2017). Yüksek Ökçeler Öyküsünün Eleştirel Söylem Analizi ile Değerlendirilmesi. *Uluslararası Turizm, Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 1 (2), 23- 28.
- Berber, A. (2017). Yönetimde Kavramsal Çerçeve Belirleme ve Nitel Araştırma Yöntemleri. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, (46), 71- 73.
- Berberoğlu, G. N. (1990). Örgüt Kültürü ve Yönetimsel Etkinliğe Katkısı. *Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 153- 161.
- Berdibay, R. (1996). Közkamanlar. *Bilig*, (3), 9- 12.
- Bernays, E. (2004). *Propaganda*. New York: Ig Publishing.
- Bilis, A. E. (2013). Popüler Televizyon Dizilerinden Muhteşem Yüzyıl Dizisi Örneğinde Tarihin Yapısökümü. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (45), 19-38.
- Bilis, A. E. (2014). “Selam” Filmi Örneğinde İslami Düşüncenin Sinemada Temsili. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (21), 9- 27.
- Bilge, M. (2017). Verili Olandan İcat Edilmişliğe Millet ve Milliyetçilik. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13 (2), 475- 485.
- Billig, M. (2002). *Banal Milliyetçilik*. (Çev. Cem Şişkolar). İstanbul: Gelenek Yayıncılık.
- Bir selâ yeter. (2019, 25 Ocak). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/gundem/bir-sel-yeter-3442997> adresinden edinilmiştir.
- Biri kaset veriyor diğeri biat ediyor. (2015, 26 Şubat). *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/aktuel/2015/02/26/biri-kaset-veriyor-digeri-biat-ediyor-1424942405> adresinden edinilmiştir.
- Boczkowski, P. J. (2004). Digitizing the News: Innovation in Online Newspapers. Massachusetts: MIT Press.
- Boyraz, B. (2020). Machiavelli’nin İnsan Doğası Düşüncesinin Siyaset Kuramına Etkisi. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 20 (1), 90- 110.
- Boz, H. A. (1999). Kitle İletişim Araçları ve Suskunluk Sarmalı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 32 (1), 41- 48.

- Bozkurt, K., Günay, A., Çelik, R. (2018). Hayvan Çiftliği Romanındaki Ast Üst İlişkilerinin Efendi- Köle Diyalektiği Bağlamında İncelenmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 319- 332.
- Bölükbaşı, Y. Z. (2018). Türkçü- Turancı Milliyetçiliğin Düşünsel Temelleri Üzerine Bir İnceleme. *Akademik Hassasiyetler*, 5 (10), 45- 60.
- Börekçi, M. (2006). Atatürk- Dil ve Kültür. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (31), 15- 21.
- Bulunmaz, B. (2011). İnternet Gazeteciliğinin Medya Dünyası İçindeki Rolü ve Ekonomik Boyutları. *Marmara İletişim Dergisi*, (18), 27- 46.
- Bulut, M. (2013). Türkçe Eğitimi ve Öğretiminde Dil ve Kültür Aktarımı Aracı Olarak Atasözleri ve Deyimlerin Önemi. *Turkish Studies*, 8 (13), 559- 575.
- Bulut, N. (2003). Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu mu?. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52 (2), 173- 197.
- ‘Bunlar mankurt 5. Kol faaliyeti’. (2015, 20 Ekim). *Milliyet*. <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/bunlar-mankurt-5-kol-faaliyeti-2134675> adresinden edinilmiştir.
- Buğra, T. (2000). *Osmancık*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Burcu, E. (2004). Ömer Seyfettin’den “Milli Benliğe Dönüş” Çağrısı: Primo Türk Çocuğu. *Bilig*, (30), 141- 149.
- Büyükarman, D. A. (2008). Vatan Kavramının Türk Tiyatro Edebiyatındaki Seyri Üzerine Bir İnceleme. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (37), 127- 145.
- Can, E. (2009). Ömer Seyfettin’in Eserlerinde Mefkure. *Gazi Türkiyat*, (5), 321- 331.
- Cemil Çiçek: Bu zındık hareket benden hiç hoşlanmadı. (2016, 8 Ağustos). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cemil-cicek-bu-zindik-hareket-benden-hic-hoslanmadi-40185222> adresinden edinilmiştir.
- Cerrah, L. (2019). Siyasetname’de Din- Devlet İlişkisi: İktidarın Kaynağı Bağlamında Bir İnceleme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (23), 1995- 2011.
- CHP’li vekili Aydın Doğan’ın emir eri mi oldu?. (2015, 22 Ekim). *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/aktuel/2015/10/22/chpli-vekili-aydin-doganin-emir-eri-mi-oldu> adresinden edinilmiştir.

- Cin, H. (2018). Hüseyin Nihal Atsız'ın Çıkarıldığı Orkun Dergisi'nde (6 Ekim 1950- 18 Ocak 1952) Dil, Kültür ve Milliyetçilik Hakkındaki Yazılar. *International Journal of Humanities and Education*, 4 (8), 385- 397.
- Civeleker, M. (2017). Yeni Medya İle Değişen Haber Söylemi: Hürriyet Gazetesi ve Hürriyet.com.tr Örneği. 1. Uluslararası İletişimde Yeni Yönelimler Konferansı, 478- 490.
- Coşkun, S. (2007). Edebiyatın Siyasetle İmtihanı. Tanzimat Sonrasında Siyaset Edebiyat İlişkisi Üzerine Bir Çözümleme. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 4 (13), 96- 108.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan: 'Pek çok liderle görüşmeler yapacağım'. (2018, 15 Mayıs). *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/05/15/cumhurbaskani-erdogan-pek-cok-liderle-gorusmeler-yapacagim> adresinden edinilmiştir.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan: "İsrail'in yaptığı bu soykırımı lanetliyorum!". (2018, 15 Mayıs). *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/05/15/son-dakika-cumhurbaskani-erdogan-konusuyor> adresinden edinilmiştir.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan, Pençe Kartal- 2 operasyonundaki son durumu açıkladı. (2021, 12 Şubat). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cumhurbaskani-erdogandan-onemli-aciklamalar-41739081> adresinden edinilmiştir.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan: Afrin'de 3 bin 872 terörist etkisiz hale getirildi. (2018, 2 Nisan). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/cumhurbaskani-erdogan-afrinde-3-bin-872-tero-40791981> adresinden edinilmiştir.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan: İstanbul'a hizmet etmek şereflerin en büyüğü. (2021, 27 Şubat). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/gundem/cumhurbaskani-erdogan-ak-parti-istanbul-7-olagan-il-kongresinde-konusuyor-3600812> adresinden edinilmiştir.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan 12. Muhtarlar Toplantısı'nda Konuştu. (2015, 19 Ekim). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-12-muhtarlar-toplantisinda-konustu-30347082> adresinden edinilmiştir.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan: Çifte bayram istiyoruz. (2020, 27 Nisan). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/gundem/cumhurbaskani-erdogan-cifte-bayram-istiyoruz-3536775> adresinden edinilmiştir.

- Cumhurbaşkanı Erdoğan: Terör örgütlerinin değirmenlerine su taşıyanları tarih kaydediyor. (2020, 12 Şubat). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/gundem/cumhurbaskani-erdogan-teror-orgutlerinin-degirmenlerine-su-tasiyanlari-tarih-kaydediyor-3525389> adresinden edinilmiştir.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan: Amerika'nın elektronik ürünlerine boykot uygulayacağız. (2018, 14 Ağustos). *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/amerika/2018/08/14/cumhurbaskani-erdogan-amerikanin-elektronik-urunlerine-boykot-uygulayacagiz> adresinden edinilmiştir.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan: FETÖ'nün ipliğini tüm dünyada pazara çıkaracağız. (2019, 23 Eylül). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/video-galeri/dunya/cumhurbaskani-erdogan-fetonun-ipligini-tum-dunyada-pazara-cikaracagiz-2198279> adresinden edinilmiştir.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan: FETÖ'nün maskesini tüm dünyada indireceğiz. (2019, 23 Eylül). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/dunya/cumhurbaskani-erdogan-fetonun-maskesini-tum-dunyada-indirecegiz-3507365> adresinden edinilmiştir.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan: “Siyasi istikrarsızlık oluşturmak için çevirilen numaraların hepsinin farkındayız”. (2019, 12 Haziran). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/video-galeri/gundem/cumhurbaskani-erdogan-siyasi-istikrarsizlik-olusturmak-icin-cevirilen-numaralarin-hepsinin-farkindayiz-2194777> adresinden edinilmiştir.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan: Karşımızda mankurtlar çetesi var. (2019, 12 Haziran). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/gundem/cumhurbaskani-erdogan-karsimizda-mankurtlar-cetesi-var-3494606> adresinden edinilmiştir.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan: Türkiye S- 400'leri almıştır. (2019, 12 Haziran). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/gundem/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-s-400leri-almistir-3494604> adresinden edinilmiştir.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Brüksel'deki PKK çadırına sert tepki. (2016, 18 Mart). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cumhurbaskani-erdogandan-brukseldeki-pkk-cadirina-sert-tepki-40071419> adresinden edinilmiştir.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan partisine görüş farklılığı uyarısı. (2019, 11 Mayıs). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/gundem/cumhurbaskani-erdogan-konusuyor-3470566> adresinden edinilmiştir.

- Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Ankara Barosu'na: Herkes haddini bilecek!. (2020, 27 Nisan). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/gundem/cumhurbaskani-erdogandan-ankara-barosuna-herkes-haddini-bilecek-3536791> adresinden edinilmiştir.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Burseya mesajı. (2018, 28 Ocak). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-erdogandan-burseya-mesaji-40724235> adresinden edinilmiştir.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan flaş Afrin mesajı. (2018, 2 Nisan). *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/01/28/cumhurbaskani-erdogandan-onemli-aciklamalar> adresinden edinilmiştir.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Flaş Sözler: ABD'nin elektronik ürünlerine boykot uygulayacağız. (2018, 14 Ağustos). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-gelismesi-cumhurbaskani-erdogandan-flas-sozler-yapabilecegimiz-iki-sey-var-40927955> adresinden edinilmiştir.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Önemli Açıklamalar. (2019, 19 Haziran). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cumhurbaskani-erdogandan-onemli-aciklamalar-41249386> adresinden edinilmiştir.
- Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan: Onlar birer mankurt!. (2017, 1 Şubat). *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2017/02/01/cumhurbaskani-erdogan-konusuyor-canli> adresinden edinilmiştir.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan: Milletın valisine 'it' diyen bir insandan siyasetçi olmaz. (2019, 19 Haziran). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/gundem/cumhurbaskani-erdogan-milletin-valisine-it-diyen-bir-insandan-siyasetci-olmaz-3495523> adresinden edinilmiştir.
- Cunbur, M. (1987). Atatürk ve Milli Birlik. *Erdem*, 3 (7), 1- 10.
- Çadrcı, M. (1991). Namık Kemal'in Sosyal ve Ekonomik Görüşleri. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, (2), 39- 52.
- Çağan, K. (2012). Namık Kemal'de Devletin Niteliği ve Temel Dayanakları. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7 (1), 255- 280.

- Çakı, C. (2018). Adolf Hitler'in Kült Lider İnşasında Kullanılan Propaganda Posterlerinin Göstergebilimsel Analizi. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3 (6), 24- 38.
- Çakı, C. (2018). Nazi Almanyası Döneminde Basılan Posta Pullarının Propaganda Amaçlı Kullanımı. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6 (2), 168- 1595.
- Çakır, D. (2019). Tüğölbay Sadıkbekov'un 'İygenbay Çoban Nasıl Uçak Satın Aldı?' Hikâyesinin İzleksel Açıdan İncelenmesi. *Journal of Turkish Language and Literature*, 5(3), 364-374.
- Çakır, H. (2007). Geleneksel Gazetecilik Karşısında İnternet Gazeteciliği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (1), 123- 149.
- Çakır, Ö. (2009). Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatının Kaynaklarından Biri Olarak Harpler I: Kırım Harbi (1853- 1856). *Literature and History of Turkish or Turkic*, 4 (1), 1823- 1874.
- Çakmak, D. (2009). Manas Destanı'nın İktisadi İncelemesi. *Akademik Bakış*, 3 (5), 171- 194.
- Çakmak, F., Bilişli, Y. (2019). İdeoloji, Söylem ve İletişim Çalışmalarında Ruth Wodak. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (2), 99- 124.
- Çakmakçı, S. (2011). Osmancık Romanında Başkişinin Arayış, Değişim ve Dönüşüm Süreci. *Turkish Studies*, 6 (3), 1907- 1923.
- Çanakkale Valisi'nin 'idam isteriz' diyen vatandaşa yanıtı: İnşallah o da gelecek. (2016, 17 Temmuz). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/canakkale-valisinin-idam-isteriz-diyen-vatandasa-yaniti-insallah-o-da-gelecek-37310276> adresinden edinilmiştir.
- Çanakkale Valisi: İnşallah idam da gelecek. (2016, 17 Temmuz). *Birgün*. <https://www.birgun.net/haber/canakkale-valisi-insallah-idam-da-gelecek-120290> adresinden edinilmiştir.
- Çaycı, B. (2016). Medyada Gerçekliğin İnşası ve Toplumsal Denetim. *Akdeniz İletişim Dergisi*, (25), 84- 96.
- Çelik, H., Ekşi, H. (2008). Söylem Analizi. *Marmara University Atatürk Education Faculty Journal of Educational Sciences*, 27 (27), 99- 117.

- Çelik, H., Baykal, N., Memur, H. (2020). Nitel Veri Analizi ve Temel İlkeleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8 (1), 379- 406.
- Çelik, R. (2013). Medyanın Küreselleşmesinde Sosyal Değişimler ve Tüketicinin Kontrolü. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (22), 107- 122.
- Çetin, İ. (1998). Türk Destan Kahramanları ve Köroğlu. *Milli Folklor*, 10 (39), 46- 52.
- Çetin, H. (2001). Devlet, İdeoloji ve Eğitim. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 25 (2), 201- 211.
- Çetin, B. N. (2014). Propaganda Olgusu ve Propagandanın Amerikanlaşması. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (2), 239- 265.
- Çetin, M., Bel, A. (2014). Geleneksel Medya Gündeminin Belirlenmesinde Sosyal Medyanın Rolü. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (38), 57- 73.
- Çılgın, A. S. (2005). Vatan Yahut Silistre’de Vatan Kavramı. *U. Ü. Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (9), 135- 145.
- Çınar, İ. (2018). Mankurtlaştırma ve Etnopedagoji Kavramlarına Aytmatov Gibi Bakmak. *Avrasya Uluslar arası Araştırmalar Dergisi*, 6(13), 80- 99.
- Çınar, İ. (2018). *Neden ve Nasıl Mankurtlaştırılıyor*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Çiçek, A. C., Uysal, G. (2019). Siyaset, İdeoloji ve Manipülasyon Ekseninde Medya: 16 Nisan 2017 Referandumunun Medyaya Yansıması Üzerine Eleştirel Bir Söylem Analizi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74 (4), 1183- 1201.
- Çilliler, Y. (2015). Modern Milliyetçilik Kuramları Açısından 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu Fikir Akımları. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 10 (2), 45- 65.
- Çin’den skandal hamle: “Uygur Türklerinin izlerini silin!”. (2020, 31 Ocak). *Yeniçağ*. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/mobi/cinden-skandal-hamle-uygur-turklerinin-izlerini-silin-264043h.htm> adresinden edinilmiştir.
- Çoban, İ. (2017). İslam Türkay’ın ‘Türk Oğlu Türkem Men’ Başlıklı Şiirinin Orhun Yazıtları İle Metinlerarasılık Bağlamında İncelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Dergisi*, 6(4), 2232-2255.
- Çoban, B., Karakaya, Y. E. (2010). Geleceği Planlamada Stratejik Yönetim ve Swot Analizi: Kavramsal Yaklaşımlar. *E- Journal of New World Sciences Academy Social Sciences*, 5 (4), 342- 352.

- Çoban, M. (2012). Milliyetçilik Teorileri. *Türk Yurdu*, (295), 345- 351.
- Çokluk, Ö. (2011). Nitel Bir Görüşme Yöntemi: Odak Grup Görüşmesi. *Kuramsal Eğitimbilim*, 4 (1), 95- 107.
- Çoruk, A. Ş. (2007). Oryantalizm Üzerine Notlar. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2), 193- 204.
- Dağtaş, E., Yıldırım, O. (2018). Kültürel Emperyalizm Çerçevesinde Tüketim Pratiklerinin Türkiye Basınındaki Yansımalarının Çözümlemesi: 24 Kasım 2017 “Kara Cuma” Örneği. *Global Media Journal TR Edition*, 9 (17), 96- 127.
- Dalar, T. (2014). Karakter Sentezleyici Bir Roman Olarak Osmancık’ta Yapı Unsurları. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, (23), 43- 57.
- Dalbay, R. S. (2018). “Kimlik” ve “Toplumsal Kimlik” Kavramı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal BilimlerEnstitüsü Dergisi*, 2 (31), 161- 176.
- Darbe girişiminde şükür secdesi yapmış!. (2018, 12 Aralık). *Yeniçağ*. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/mobi/-216710h.htm> adresinden edinilmiştir.
- Dayanç, M. (2012). Milli Edebiyat Dönemi, Milliyetçi Edebiyat ve Milli Edebiyat Kavramı Üzerine Düşünceler. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1), 91- 103.
- Demirel, Ş. (2014). Kutadgu Bilig ve Hidopadeşa’da Devlet Yönetimi. *Kutadgu Bilig Felsefe- Bilim Araştırmaları Dergisi*, (25), 367- 379.
- Demirtaş, H. A. (2003). Sosyal Kimlik Kuramı, Temel Kavramlar ve Varsayımlar. *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 123- 144.
- Deniz Zaferi’nin 101. Yılı. (2016, 18 Mart). *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/aktuel/2016/03/18/deniz-zaferinin-101-yili> adresinden edinilmiştir.
- Dereli, E. (1988). Toplumun Kültürel Değerlerinin İdari Performans Üzerindeki Etkileri. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, (46), 259- 266.
- Devlet Bahçeli şimdi de Nagehan Alçı’yı aradı: Mümtazer Türköne ittifakı!. (2020, 26 Haziran). *Yeniçağ*. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/devlet-bahceli-simdi-de-nagehan-alciyi-aradi-mumtazer-turkone-ittifaki-286212h.htm> adresinden edinilmiştir.

- Dil dersi görünümlü din dersi ya da Ahmet Hakan'ın gözden kaçırdığı şey. (2015, 31 Ekim). *Birgün*. <https://www.birgun.net/haber/dil-dersi-gorunumlu-din-dersi-ya-da-ahmet-hakan-in-gozden-kacirdigi-sey-93795> adresinden edinilmiştir.
- Dilthey, W. (1999). *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Diz çökecekler. (2015, 19 Ekim). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/diz-cokecekler-30350038> adresinden edinilmiştir.
- Doğan, İ. (1995). Manas Destan'ına Türk Aile Sosyolojisi Açısından Bir Yaklaşım Denemesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 28 (2), 229-247.
- Doğan, İ. C. (2014). Propaganda Aracı Olarak İnternet: “Kayseri İli Merkez Seçmeni Üzerine Bir Alan Araştırması”. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı.
- Doğan, N. (2002). Kutadgu Bilig'in Devlet Felsefesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12), 127- 158.
- Doğan, Ş. (2020). Cengiz Aytmatov'da Ahlaki Bağlam Çerçevesinde Karakter Tahlili. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1), 1- 22.
- Doyuran, L. (2018). Medyatik Bir Çalışma Alanı Olarak Eleştirel Söylem Çözümlemesi (Televizyon Dizileri Örneğinde). *Erciyes İletişim Dergisi*, 5 (4), 301- 323.
- Durmaz, R. (2007). Tanrı Dağları'nın Karlı Doruklarından Aral Gölü'ne Akan Irmak; Cengiz Aytmatov. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (24), 55-63.
- Durmuş, G. (2015). Campbell'ın Monomit Kuramı Bağlamında Manas Destanı: Bir Kahramanın Sonsuz Yolculuğu. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25 (2), 67- 76.
- Durmuş, M. (2014). Şiirsel Tavrın Öncülüğünde İnsanı Yeniden Düşünmek: Namık Kemal ve Hürriyet Kasidesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat KültürEğitim Dergisi*, 3 (1), 240- 250.
- Dursun, H. R. (2020). Bağımsızlık Öncesi Dönemde Tunus'ta Milliyetçi Hareket ve Din İlişkisinin Etno- sembolcü Bir Yaklaşımla Değerlendirilmesi (1911- 1956). *Bilig*, (92), 185- 204.
- Durur, E. K. (2011). Milliyetçilik Söylemi ve Medya. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (2), 35- 50.

- Duymaz, A. (2009). Ömer Seyfettin'in Kaleme Aldığı Destanlar Üzerine Bir Değerlendirme. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (21), 413- 421.
- Duymaz, A. (2002). Türk Halk Serinde Gerçeküstü Destanlar Üzerine Bir Değerlendirme. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (8), 107- 121.
- Eagleton, T. (2011). *İdeoloji*. Özcan, M. (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Edirne'de Z- Kütüphane açılışı yapıldı. (2016, 14 Mart). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/edirne-z-kutuphane-acilisi-yapildi-37258422> adresinden edinilmiştir.
- Efegil, E. (2012). Türk Dış Politikasında Siyasal Kültürün Etkisi: Kemalist Siyasal Kültürün Evrimleşmesi. *Akademik Bakış Dergisi*, 5(10), 189-206.
- Ekici, E. (2006). Hobbes ve Rousseau: Toplumsal Sözleşme Kuramı. *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (6), 78- 89.
- Ekici, F. (2014). Kaçınbay Artıkbayev- XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı Tarihi. *Uluslar arası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3(1), 416- 422.
- Ekinci, N. (2016). Türk Dünyasında Ulusal Kimliklerin İnşasında Manas Destanına Siyasal İletişim Açısından Bir Yaklaşım. *Akademik Bakış Dergisi*, (58), 380- 391.
- Ekiz, C. (2010). Siyasetname'de Yönetim Sorunsalı. *Amme İdaresi Dergisi*, 43 (4), 1- 31.
- Elektronik ürünlere boykot uygulayacağız. (2018, 15 Ağustos). *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/08/15/elektronik-urunlere-boykot-uygulayacagiz> adresinden edinilmiştir.
- Eliot, T. S. (1987). *Kültür Üzerine Düşünceler*. (Çev.Sevim Kantarcıoğlu). Ankara: Kültür ve Turizm Yayınları.
- Er, R. N. (2019). Çocukların Sosyal Gelişiminde Edebiyatın Rolü: Oscar Wilde'ın ve Ömer Seyfettin'in Öykülerinde Çocuk. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7 (17), 199- 219.
- Ercan, S. G., Danış, P. (2019). Söylem, Söylem Çözümlemesi ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Tanımları ve Kapsamları. *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (2), 527- 552.

- Erdem, P. (2011). Türkiye’de Yazılı Basında Bilim Haberlerindeki Milliyetçi Söylem. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı.
- Erdoğan: Bu kutlu çatının altından ayrılanların esamesi okunmayacak. (2019, 23 Ağustos). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/gundem/erdogan-bu-kutlu-catinin-altindan-ayrilanlarin-esamesi-okunmamistir-3503099> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan’ın kullandığı ‘mankurt’ ifadesi gündem oldu. (2015, 21 Eylül). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/gundem/erdoganin-kullandigi-mankurt-ifadesi-gundem-oldu-2307251> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan ‘Homoekonomikus’ dedi, herkes anlamını merak etti. (2016, 9 Mayıs). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-homoekonomikus-dedi-herkes-anlamini-merak-etti-40101441> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan Arenalamega’nın adını değiştirdi. (2014, 8 Mayıs). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-arenameganin-adini-degistirdi-26372340> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan CHP’li vekili hedef aldı: Torunum bile ‘bunlar kötü değil mi dede?’ diyor. (2018, 2 Nisan). *Cumhuriyet*. <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/erdogan-chpli-vekili-hedef-aldi-torunum-bile-bunlar-kotu-degil-mi-dede-diyo-952463> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan: Şahadet bizim için korkulacak değil, ulaşılması gereken makamdır. (2016, 18 Mart). *Birgün*. <https://www.birgun.net/haber/erdogan-sehadet-bizim-icin-korkulacak-degil-ulasilmasi-gereken-makamdir-106628> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan: ‘20 şehidimiz var’ dedi, ‘Savaşa hayır’ diyen aydınları ‘hain’ ilan etti. (2018, 28 Ocak). *Cumhuriyet*. <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/erdogan-20-sehidimiz-var-dedi-savasa-hayir-diyen-aydinlari-hain-ilan-etti-914782> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan: Bazı yerlerde bir tıkanıklık var. (2018, 2 Nisan). *Birgün*. <https://www.birgun.net/haber/erdogan-bazi-yerlerde-bir-tikaniklik-var-210403> adresinden edinilmiştir.

- Erdoğan: Amerika'nın elektronik ürünlerine biz boykot uygulayacağız. (2018, 14 Ağustos). *Cumhuriyet*. <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/erdogan-amerikanin-elektronik-urunlerine-biz-boykot-uygulayacagiz-1054998> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan: Bunlar gazeteci değil terörist, bankamatik soyguncusu. (2018, 14 Mayıs). *Cumhuriyet*. <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/erdogan-bunlar-gazeteci-degil-terorist-bankamatik-soyguncusu-975457> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan: Ekonomik tetikçilere en güzel cevap, işimize dört elle sarılmak olacaktır. (2018, 14 Ağustos). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/erdogan-ekonomik-tetikcilere-en-guzel-cevap-i-40928473> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan'dan Afrin sonrası için mesaj: Yeni hedefleri her an duyabilirsiniz. (2018, 2 Nisan). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogandan-afrin-sonrasi-icin-mesaj-yeni-hedefleri-her-an-duyabilirsiniz-40791901> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan'dan subaylara: TSK'mız daha da güçleniyor. (2020, 5 Eylül). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogandan-subaylara-tskmiz-daha-da-gucleniyor-41603701> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan'dan Boğaziçi Üniversitesi eleştirisi. (2018, 7 Ocak). *Yeniçağ*. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/erdogandan-bogazici-universitesi-elestirisi-181264h.htm> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan, koronavirüsle mücadele kapsamında yaptığı açıklamada CHP'yi hedef aldı. (2020, 27 Nisan). *Cumhuriyet*. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/erdogan-kronavirusle-mucadele-kapsaminda-yaptigi-aciklamada-chpyi-hedef-aldi-1735472> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan: Bu soykırımı lanetliyorum. (2018, 14 Mayıs). *Sözcü*. <https://www.sozcu.com.tr/2018/gundem/erdogan-bu-soykirimi-lanetliyorum-2407296/> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan: Teröre diz çöktüreceğiz. (2015, 19 Ekim). *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2015/10/19/erdogan-terore-diz-cokturecegiz> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan: Gerekirse ikinci referanduma gideriz. (2017, 3 Nisan). *Yeniçağ*. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/erdogan-gerekirse-ikinci-referanduma-gideriz-160593h.htm> adresinden edinilmiştir.

- Erdoğan: İsrail terör devletidir. (2018, 14 Mayıs). *Yeniçağ*.
<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/erdogan-israil-teror-devletidir-192391h.htm>
 adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan'dan akademisyenlere: Mankurt, HDP'ye: Parti demeye dilim varmıyor. (2015, 19 Ekim). *Cumhuriyet*. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/erdogandan-akademisyenlere-mankurt-hdpye-parti-demeye-dilim-varmiyor-390971>
 adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan, M. (1999). Milliyetçilik İdeolojisine Dair. <https://www.sosyalbilimler.org/bir-mustafa-erdogan-yazisi-milliyetcilik-ideolojisine-dair/> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan, İ., Alemdar, K. (2010). *Öteki Kuram: Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi*. 3. Baskı. İstanbul: Erk Yayınları.
- Ergin, M. (1970). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Erken, F. (2017). Dijital Medya Çağında McLuhan: Sıcak/ Soğuk Araçlara İlişkin Güncel Bir Revizyon. *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*, 25 (3), 44- 53.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity, youth and crisis*. New York: W. W. Norton & Company.
- Eroğlu, C. (1996). *Türk Sosyo-Kültürel Yapısı İçinde Manas Destanı*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erkenekli, M. (2013). Toplumsal Kültür Araştırmaları İçin Değer Merkezli Bütünleşik Bir Kültür Modeli Önerisi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 12 (1), 147- 172.
- Ertuğrul Kürkçü'den, AKP tüzüğüne 'mankurt' benzetmesi. (2017, 20 Mayıs). *Birgün*.
<https://www.birgun.net/haber/ertugrul-kurkcü-den-akp-tuzugune-mankurt-benzetmesi-160530> adresinden edinilmiştir.
- Eşitti, Ş. (2016). Çizgi Filmlerde Küresel ve Yerel Kültürün İnşası: Caillou ve Pepee Örneği. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (32), 125-144.
- Eşkinat, R. (1998). McLuhan'ın Küreselleşme Teorilerine Katkıda Bulunan Öncü Görüşler. *Kurgu Dergisi*, (15), 33- 43.
- Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. Longman: New York.

- FETÖ'cüler közkaman gibidir. (2018, 7 Aralık). *Yeni Şafak*.
<https://www.yenisafak.com/gundem/fetoculer-kozkaman-gibidir-3413566>
 adresinden edinilmiştir.
- Feyzioğlu, T. (1986). *Atatürk ve Milliyetçilik*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Fidan, İ. (2018). Kitap İncelemesi Hayvam Çiftliği. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (6), 184- 189.
- Fox, J. (2002). *Chomsky ve Küreselleşmesi*. (Çev. Ebru Kılıç). 1. Baskı. İstanbul: Everest Yayınları.
- Friedman, J. (1999). *Küresel Sistem, Küreselleşme ve Modernitenin Parametreleri*, (Der. Abdullah Topçuoğlu ve Y. Aktay). Postmodernizm ve İslam, Küreselleşme ve Oryantalizm. (Çev. Bülent Paker). İstanbul: Vadi Yayınları.
- Gariper, C., Bayraktar, Y. (2017). Hürriyet Kasidesi'nin Değerler Dizgesi Üzerinde Kimi Belirlemeler. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 9 (18), 127- 141.
- Gariper, C. (2016). *Cengiz Aytmatov'un Gün Uzar Yüz Yıl Olur Adlı Romanında Düzenin Yabancılaşması ve İnsanın Kendisi Olması Problemi*. Yunus Koç (Haz.), Serdar Sağlam (Haz.), Cahit Gelekci (Haz.), I. Türkiyat Araştırmaları.
- Gellner, E. (2008). *Uluslar ve Ulusçuluk*. (Çev. Büşra Ersanlı ve Günay Göksoy Özdoğan). 2. Baskı. İstanbul: Hil Yayınevi.
- Gellner, E. (1983). *Nations and Nationalism*. Ithaca: Cornell University Pres.
- Gencer, T. (2012). Cemil Meriç İle Türk Modernleşmesine Bir Bakış. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), 19- 32.
- Genel, M. G., Öztürk, S., Sayar, T. E. (2017). Bir Baskı Aracı Olarak Uluslar arası Medya Denetimi: El Cezire Örneği. *Turkish Studies*, 12 (29), 617- 638.
- Geyikoğlu, H. (2001). Tarih Açısından Manas Destanı ve Sovyetler Birliği'ndeki Türklerin Milli Duygularına Etkisi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0 (16), 201- 207.
- Gezgin, S. (2006). Medya ve Demokrasi. 20. *Alman- Türk Gazeteciler Semineri*. Antalya. 165- 176.
- Giddens, A. (2000). *Tarihsel Meteryalizmin Çağdaş Eleştirisi*. (Çev. Ü. Tatlıcan). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Gitlin, T. (1978). Media Sociology: The Dominant Paradigm. *Theory and Society*, 6 (2), 205- 253.

- Göçer, A. (2012). Dil- Kültür İlişkisi ve Etkileşimi Üzerine. *Türk Dili*, (729), 50- 57.
- Gölcü, A. (2009). Haber Söyleminde Medya- Siyaset İlişkisi: 29 Mart 2009 Yerel Seçimleri. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (29), 81- 101.
- Gökalp, E. (2007). Milliyetçilik: Kuramsal Bir Değerlendirme. *Anadolu University Journal of Social Sciences*, 7 (1), 279- 298.
- Gökalp, Z. (1981). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Gökalp, Z. (2019). *Türkçülüğün Esasları*. (Ed. Doç. Dr. Gökhan Tunç). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gökcan, Ö. (2018). Machiavelli ve Nizamülmülk'te Devlet Yönetimi: Hükümdar (Prens) ve Siyasetname Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (12), 25- 47.
- Göksu, E. (2018). Nizâmülmülk ve Selçuklu İktâ'ının Şekillenmesindeki Rolü. *USAD*, (8), 147- 164.
- Güder, S. (2016). Milliyetçilik Tartışmalarında Tarih ve Geçmişin Rolü: Eric J. Hobsbawm ve Anthony D. Smith'in Teorilerinin Karşılaştırmalı Analizi. *İnsan ve Toplum*, 6 (2), 7- 25.
- Güler, N. (2014). İletişim, Toplumsal Cinsiyet ve İdeoloji. *Journal of Yaşar University*, 9 (34), 6023- 6043.
- Gündüz, M. (2007). Siyasal Muhalefet Aracı Olarak Medya. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 4 (13), 25- 46.
- Güngör, S. (2001). Althusser'de İdeoloji Kavramı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayını*, 6 (2), 221- 231.
- Güngör, E. (1996). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, N. (2011). *İletişim Kuramlar Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Güngör, S. (2014). Türk Siyasetinde Dil Kullanımı: Siyasal Parti Liderlerinin TBMM Grup Konuşmalarında Siyasal Söylem Analizi. *Yasama Dergisi*, (26), 65- 88.
- Gür, T. (2013). Post- Modern Bir Araştırma Yöntemi Olarak Söylem Çözümlemesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 5 (1), 185- 202.
- Gür, T., Dilci, T., Arseven, A. (2013). Geleneksel Yaklaşımdan Yapılandırmacı Yaklaşımına Geçişte Öğretmen Adaylarının Görüş ve Değerlendirmeleri; Bir Söylem Analizi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, 1 (18), 123- 135.

- Gürcan, H. İ., Bekiroğlu, O. (2007). Türkiye’de İnternet Gazeteciliği Açısından Yerel Basının Genel Görünümü ve Bölgeler Arası Bir Değerlendirme. *Selçuk İletişim*, 5 (1), 22- 29.
- Gürsoy, Ş., Çapcıoğlu, İ. (2006). Bir Türk Düşünürü Olarak Ziya Gökalp: Hayatı, Kişiliği ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme. *AÜİFD*, 47 (2), 89- 98.
- Güvenç, B. (1984). İnsan ve Kültür. 4. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güz, N., Demirtaş, Z. G. (2019). Yeni Medya Çağında Siyasi Konuşma ve Kanaat Önderliği: 24 Haziran Cumhurbaşkanlığı Seçimi Örneği. *Yeni Medya Hakemli, Akademik E. Dergi*, 6 (6), 80- 98.
- Güzel, M. (2006). Küreselleşme, İnternet ve Gençlik Kültürü. *Küresel İletişim Dergisi*, (1), 1- 16.
- Habermas, J. (1996). The European nation state. Its achievements and its limitations on the past and future of sovereignty and citizenship. *Ratio Juris*, 9 (2), 125- 137.
- Habermas, J. (1988). *On the Logic of the Social Sciences*. Cambridge: The MIT.
- Hakkı Öznur: HDP proje, Demirtaş CIA Devrimcisi, Önder, İmralı kuryesi. (2020, 5 Ekim). *Yeniçağ*. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/hakki-oznur-hdp-proje-demirtas-cia-devrimcisi-onder-imrali-kuryesi-306129h.htm> adresinden edinilmiştir.
- Hakkın Öznur: “Tarih korkakları değil, cesurları yazar”. (2019, 23 Mayıs). *Yeniçağ*. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/mobi/-235474h.htm> adresinden edinilmiştir.
- Hali, S., Rencüzoğulları, S. (2017). İslamiyet Öncesi Dönemde Türklerde Eğitim. 21. *Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (17), 425- 437.
- Hall, S. (1998). *Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik*. (Der. Anthony D. King), Kültür Küreselleşme ve Dünya Sistemi. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Harris, E. (2009). *Nationalism: Theories and Cases*. Edinburg University Press.
- Harvey, D. (2003). *Postmodernliğin Durumu*. (Çev. Sungur Savran). İstanbul: Metis Yayınları.
- Hasdemir, T. A. (2012). Gelenekselden Yeni Medya Okuryazarlığına: Türkiye Örneğinde Bir Değerlendirme. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (2), 23- 40.

- Hatto, A. T. (1995). Közkaman I, (Yayına Hazırlayan: F. Türkmen), *Manas Destanı Üzerinde İncelemeler*, (Çeviriler I), Ankara.
- Hendekçi akademisyenlere karşı bildiri. (2016, 18 Ocak). *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2016/01/18/hendekci-akademisyenlere-karsi-bildiri> adresinden edinilmiştir.
- Held, D., McGrew, A. (2008). *Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Hesabı tek tek soracağız. (2019, 24 Eylül). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/gundem/hesabi-tek-tek-soracagiz-3507504> adresinden edinilmiştir.
- Hitler, A. (1994). *Kavgam*. Çev. Mine Toker. İstanbul: Toker Yayınları.
- Hobsbawm, E. J. (1993). *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit ve Gerçeklik*. Çev. Osman Akinhay. 3. Basım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hogg, M. A., Vaughan, G. M. (1995). *Social Psychology: An Introduction*. London: Prentice Hall.
- Horkheimer, M., Adorno, T. W. (1996). *Aydınlanmanın Diyalektiği II*. (Çev. O. Özgül). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Irmak, Y. (2014). Aşık Mahzuni Şerif'in Şiirlerinde Milli Birlik ve Beraberlik İşlevi. *Studies of The Ottoman Domain*, 4 (7), 37- 58.
- Işık, M. (2005). Medya ve Demokrasi Paradoksu: Medya Yoluyla Demokrasinin Tehdit Edilmesi. *Selçuk İletişim*, 3 (4), 114- 121.
- Işık, M., Eşitti, Ş. (2013). Venezuela'da Gerçekleşen Nisan 2002 Askeri Darbesinin Yazılı Basında Sunumu. *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(28), 146-165.
- Işık, N., Duman, E. (2012). Reel ve Finansal Göstergeler Açısından 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Yönetim ve Ekonomi*, 19 (2), 239- 260.
- Işık, M. (2012). *Kitle İletişim Teorilerine Giriş*. 4. Baskı. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Işık, U., Koz, A. K. (2014). Çöp Yığınlarında Haber Aramak: İnternet Gazeteciliği Üzerine Bir Çalışma. *E- Journal of New World Sciences Academy*, 9 (2), 27- 43.
- İçli, G. (2001). Küreselleşme ve Kültür. *C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 25 (2), 163- 172.

- İlden, S. (2013). Geleneksel Sanatların Ötekileştirilmesi Sorunu. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 6 (12), 241- 251.
- İnal, A. (1995). Yazılı Basın Haberlerinde ‘Yapısal’ Yanlılık Sorunu. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 111-135.
- İnan, A. (1992). *Manas Destanı*. İstanbul: MEB Yayınları.
- İnan, A. (1969). *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk’ün Elyanları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnan, A. (1988). *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnce, G. B. (2016). Ulusal Kimlik, Kolektif Bellek ve Edebiyat: Dersimli Kız Romanında Resmi Bellek Temaları. *MONOGRAF Edebiyat Eleştirisi Dergisi*, (5), 36- 68.
- İnce: “Bahçeli yakında beni desteklemeye başlayacaktır”. (2019, 25 Ocak). *Yeniçağ*. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/ince-bahceli-yakinda-beni-desteklemeye-baslayacaktır-221499h.htm> adresinden edinilmiştir.
- İnce, M. (2020). Basının Propaganda Amaçlı Kullanılması; Azerbaycan Milli Mücadelesi ve Muhaceret Basını. *International Journal of Cultural and Social Studies*, 6 (1), 92- 103.
- İrvan, S. (1997). Suskunluk Sarmalı Kuramı ve Elisabeth Noelle- Noumann’ın Özgeçmişi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (6), 421- 450.
- İsrail’in yaptığı bir soykırımdır. (2018, 15 Mayıs). *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/05/15/israilin-yaptigi-bir-soykirimdir> adresinden edinilmiştir.
- İşcan, A. (2007). Dil ve Ana Dil Olarak Türkçe Üzerine. *Erciyes Dergisi*, (30), 5- 6.
- İşte FETÖ medyasının son alçaklığı!. (2016, 9 Şubat). *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2016/02/09/feto-medyasinin-son-alcakligi> adresinden edinilmiştir.
- Kabaklı, A. (1974). Türk Edebiyatı. C. 3, İstanbul: Türk Edebiyatı Yayınları.
- Kaçmaz, C. (2018). Cengiz Aytamatov’un Romanlarında Mankurtlaşma. *S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları*, (10), 145- 156.

- Kahraman: FETÖ insanları mankurt yapıyor. (2016, 22 Aralık). *Sabah*.
<https://www.sabah.com.tr/gundem/2016/12/22/kahraman-feto-insanlari-mankurt-yapiyor> adresinden edinilmiştir.
- Kallimci, İ. T. (2015). Bağımsızlık Sonrası Kırgız Şiirinde Dil Teması. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (35), 150-172.
- Kanter, M. F. (2015). Ömer Seyfettin Hikâyelerinde Değer Aktarımı Bağlamında Kadınlar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4 (4), 1607- 1615.
- Kanbur, A. (2019). Bir İletişim Aracı Olarak Orhun Kitabeleri. *Harsiyât- İlmi ve İçtimai Araştırmalar Dergisi*, 3 (5), 105- 133.
- Kara, A. (2017). 17. Yüzyıl Osmanlı Siyâsetnâmeciliği: Veysi'nin Hâbnâme'si Örneği. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 37- 46.
- Kara, H. (2013). Sömürgeciyi Tahayyül Etmek: Cengiz Aytmatov'un Kurmacasında Rusların Edebi Temsili. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 45(45), 113-138.
- Karabulut, M. (2012). Tanzimat Dönemi Romanlarında Hürriyet ve Esaret İzlekleri. *Türk Dili*, (724), 321- 334.
- Karaduman, M., Akbulutgiller, B. (2018). İnternet Gazeteciliği ve Haber Söylemi: Reina Saldırısı Haberlerinin Çözümlemesi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5 (3), 12- 26.
- Karaduman, S. (2017). Eleştirel Söylem Çözümlemesinin Eleştirel Haber Araştırmalarına Katkısı ve Sunduğu Perspektif. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 31-46.
- Karakaş, A. (2015). Bir Kavram Olarak Oksidentalizm. *SBARD*, 13 (25), 165- 184.
- Karaman, Ö. F. (2020). “Kutadgu Bilig” ve “Prens” Eserleri Bağlamında Yusuf Has Hacib ile Machiavelli'nin Siyasetname Anlayışının İncelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (4), 2683- 2692.
- Karataş, Z. (2017). Sosyal Bilim Araştırmalarında Paradigma Değişimi: Nitel Yaklaşımın Yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 67- 86.
- Karayaman, M. (2018). İzmir Radyosunun Kuruluşu ve İlk Yıllarındaki Faaliyetleri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 17 (37), 563- 588.
- Kartal, B. B. (2012). Küreselleşmenin Ulusal Kültür ve Kimlik Üzerindeki Etkileri. (Yüksek Lisans Tezi). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.

- Kasım, M. (2011). Hitler Döneminde Propaganda Aracı Olarak Radyo. *Selçuk İletişim*, 6 (4), 64- 75.
- Kazaz, M., Çoban, M. (2010). Televizyon Haberleri ve Egemen Söylemin Yeniden Üretimi Sürecinde İdeoloji İnşa Stratejilerinin Kullanımı. *Selçuk İletişim*, 6 (2), 191- 206.
- Kehya, R. Ö. (2018). Çevrimiçi Medya ve Suskunluk Sarmalı. *SDÜ İfade*, 1 (1), 42- 61.
- ‘Kendini Amerika’da yaşayan bir şarlatana adayan mankurtlardan bilim adamı da Müslüman da olmaz’. (2018, 7 Ocak). *Birgün*.
<https://www.birgun.net/haber/kendini-amerika-da-yasayan-bir-sarlatana-adayan-mankurtlardan-bilim-adami-da-musulman-da-olmaz-198926?amp> adresinden edinilmiştir.
- Kılıç, S. (2013). Örneklem Yöntemleri. *Journal of Mood Disorders Volume*, 3 (1), 44- 46.
- Kılıç, S. (2009). Kamuoyu Oluşum Sürecinde Sosyal Hareketler ve Medya. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2 (2), 150- 167.
- Kılıç, S. (2014). Kitle İletişim Araçlarının Gelişimi ve Sosyal Medyanın Siyasal İletişimi Etkileme Rolü. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.
- Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 170- 189.
- Kırca, C. (2020). Nizamü’l- Mülk ve Machiavelli’nin Siyaset Anlayışlarının Karşılaştırılması: Devlet ve Din. *Academia*, 1- 13.
- Kırgızistan’da alçak FETÖ’ye izin vermeyin. (2018, 7 Aralık). *Sabah*.
<https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/12/07/kirgizistanda-alcak-fetoye-izin-vermeyin> adresinden edinilmiştir.
- Kırgızistan’da FETÖ Tehlikesi Sürüyor. (2019, 12 Temmuz). *Hürriyet*.
<https://www.hurriyet.com.tr/dunya/kirgizistanda-feto-tehlikesi-suruyor-41272148> adresinden edinilmiştir.
- Kırgızistan’a geçti. (2018, 7 Aralık). *Milliyet*.
<https://www.milliyet.com.tr/siyaset/kirgizistan-a-gecti-2791013> adresinden edinilmiştir.
- Kışlalı, A. T. (2006). *Siyasal Sistemler*. Ankara: İmge Kitabevi.

- Kıvılcım, F. (2013). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5 (1), 219- 230.
- Kocadaş, B. (2005). Kültür ve Medya. *Bilig*, (34), 1- 13.
- Koç, R. (2016). Göktürk Kitabeleri'ndeki Dil ve Anlatımın Günümüz Öğretim İlke ve Yöntemleri Açısından İncelenmesi. *Literature and History of Turkish or Turkic*, 11 (3), 1555- 1568.
- Koç, F., Dengin, S. (2016). Kültür Endüstrisi Bağlamında Moda ve Gençlerin Modayı Kullanma Durumları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20 (1), 203- 222.
- Koçal, A. V. (2014). Çok Kültürlülük- Çok Kimliklilik Bağlamında Batı Merkezli Uygarlığın Çatışmacı Algısına Karşı Alternatif Bir Model Olarak Doğu Uyumu: Şark'a Şarktan Bakmak: Diyarbakır Örneği. Uluslararası Medeniyet Kongresi, İstanbul.
- Kolcu, A. İ. (2008). *Cengiz Aytmatov Üzerine Yazılar*. Erzurum: Salkım Söğüt Yayınları.
- Koluçık, İ. (2017). Eleştirel Teorisyenlerin Kültür Endüstrisi Kavramı Çerçevesinde Sanata ve Sinemaya Yaklaşımları. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 2 (3), 135- 156.
- Konan, B. (2011). Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci. *AUHFD*, 60 (1), 157- 174.
- Konuk, M. (2019). *İdeoloji Kavramı Açısından Türk Çocuk Roman Örnekleri Üzerine Bir İnceleme*. (Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmaz, R. (1999). Cengiz Aytmatov'un Romanlarında Kaostan Düzene Ev/ Anne ve Çevre Dünya İzleği. *Bilig*, (9), 53- 63.
- Korkmaz, A. (2009). İnternet Gazeteciliğinin Kamuoyu Oluşumuna Etkisi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 1(2), 6- 19.
- Koynunuzda beslediğiniz yılan bir gün sizi de sokar. (2016, 19 Mart). *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2016/03/19/koynunuzda-beslediginiz-yilan-bir-gun-sizi-de-sokar> adresinden edinilmiştir.

- Kurt, A. Y. (2009). *Adorno ve Horkheimer'in Kültür Endüstrisi Eleştirisi Üzerine Bir İnceleme*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı.
- Kurtlu, Y., Koçak, B. (2015). Halk Anlatılarının Epik Kuralları Işığında Bir Destan İncelemesi. *Current Research in Social Sciences*, 1 (1), 1- 8.
- Lang, K. (1954). *The Unique Perspective of Television*, Mass Communication, (Ed. W. Schramm). Urbana: İllinoi University Press.
- Larrain, J. (1995). *İdeoloji ve Kültürel Kimlik*. (Çev. Neşe Nur Domaniç). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Levit, T. (1983). The Globalisation of Markets. *Harvard Bussiness Review*, 61 (3), 92-102.
- Lippmann, W. (1997). *Public Opinion*. New York: Press Paperbacks, Macmillan.
- Listelerin açıklanmasının ardından Bahçeli'den ilk yorum. (2018, 21 Mayıs). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/listelerin-aciklanmasinin-ardindan-bahceliden-ilk-yorum-40843974> adresinden edinilmiştir.
- Macit, M. H. (2016). İdeoloji Üzerine Felsefi Bir Değerlendirme. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 26 (26), 29- 36.
- Machiavelli, N. (2013). *Prens*. (Çev. Gökhan Asan). Ankara: Nilüfer Yayıncılık.
- Maigret, E. (2011). *Medya ve İletişim Sosyolojisi*. (Çev. Halime Yücel). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mahiroğulları, A. (2005). Küreselleşmenin Kültürel Değerler Üzerine Etkisi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (50), 1275- 1288.
- Mankurt ifadesi yeniden gündemde. (2015, 21 Eylül). *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2015/09/21/mankurt-ifadesi-yeniden-gundemde> adresinden edinilmiştir.
- Mankurt ya da kendine ihanet!. (2015, 20 Ocak). *Yeniçağ*. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/mankurt-ya-da-kendine-ihanet-33299yy.htm> adresinden edinilmiştir.
- Mankurtlara bakmayın siz. (2016, 25 Nisan). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/gundem/mankurtlara-bakmayin-siz-2456516> adresinden edinilmiştir.

- Maxwell, J. A. (2012). *Qualitative Research Design: An Interactive Approach*. Thousand Oaks, California: Sage.
- McCombs, M. E., Yüksel, E. (2001). The Economic Privatization Issue in Turkey A Four- Part Investigation of Agenda Setting Theory, *Uluslararası İletişim Sempozyumu*, “Medyanın Manipülasyon Gücü” içinde (148- 161), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- McQuail, D., Windahl, S. (1996). *İletişim Modelleri*. 2. Basım. (Haz. Banu Dağtaş ve Uğur Demiray). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- McQuail, D., Windahl, D. (1997). *İletişim Modelleri- Kitle İletişim Çalışmalarında Kitle İletişim Modelleri*. Ankara: İmge Kitabevi.
- McLuhan, M. (1965). *Understanding Media: The Extensions of Man*. New York/ London: McGraw- Hill Paperback.
- Meclis Başkanı'na CHP'den 'Atatürk' tepkisi. (2017, 1 Ekim). *Birgün*. <https://www.birgun.net/haber/meclis-baskani-na-chp-den-ataturk-tepkisi-182175> adresinden edinilmiştir.
- Meclis Başkanı: FETÖ insanları mankurt yapıyor. (2016, 23 Aralık). *Birgün*. <https://www.birgun.net/haber/meclis-baskani-feto-insanlari-mankurt-yapiyor-140580> adresinden edinilmiştir.
- Meclis yine 'atatürk' söz açıldı. (2017, 1 Ekim). *Yeniçağ*. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/meclis-yine-ataturksuz-acildi-173936h.htm> adresinden edinilmiştir.
- Menekşe, Ö. (2005). İslam Düşünce Tarihinde Devlet Anlayışı: Mâverdi ve Nizâmülmülk Örneği. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 5 (3), 193- 211.
- Meral Akşener'den Cengiz Aytmatov mesajı. (2020, 10 Haziran). *Yeniçağ*. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/meral-aksenerden-cengiz-aytmatov-mesaji-283502h.htm> adresinden edinilmiştir.
- Meral Akşener seçim beyannamesini açıkladı. (2019, 20 Şubat). *Yeniçağ*. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/mobi/-224226h.htm> adresinden edinilmiştir.
- Meriç, C. (1986). *Kültürden İrfana, Bütün Eserleri*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Metiner'den Akşener'i kızdıracak yorum. (2017, 25 Ekim). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ak-partili-isimden-iyi-parti-aciklamasi-40622366> adresinden edinilmiştir.

- Milli Eğitim Bakanı Avcı. (2014, 22 Kasım). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/milli-egitim-bakani-avci-37012684> adresinden edinilmiştir.
- MHP Lideri Bahçeli: Ayasofya'dan ezan sesi yükselecek. (2020, 8 Haziran). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/gundem/mhp-lideri-bahceli-ayasofyadan-ezan-sesi-yukselecek-3543671> adresinden edinilmiştir.
- MHP lideri Bahçeli'den milletvekili listelerine ilişkin ilk yorum. (2018, 21 Mayıs). *Birgün*. <https://www.birgun.net/haber/mhp-lideri-bahceli-den-milletvekili-listelerine-iliskin-ilk-yorum-216730> adresinden edinilmiştir.
- MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli: Türk milleti teslim olmaz. (2019, 20 Mayıs). *CNN TÜRK*. <https://www.cnnturk.com/turkiye/mhp-genel-baskani-devlet-bahceli-turk-milleti-teslim-olmaz> adresinden edinilmiştir.
- Mora, N. (2008). Medya ve Kültürel Kimlik. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5 (1), 1- 14.
- Muharrem İnce Konuşmasına Şiirle Başladı. (2014, 5 Eylül). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/muharrem-ince-konusmasina-siirle-basladi-27147024> adresinden edinilmiştir.
- Muhtarlara Merkel'e mektup yazan akademisyenleri kötüledi: Ben bunları mankurt olarak görüyorum. (2015, 19 Ekim). <https://www.birgun.net/haber/muhtarlara-merkel-e-mektup-yazan-akademisyenleri-kotuledi-ben-bunlari-mankurt-olarak-goruyorum-92838> adresinden edinilmiştir.
- Mutlu, S. (2017). Bir Garip Ruh Adam: Hüseyin Nihâl Atsız (Yolların Sonu'nda Tarihi Mekânlar Üzerine Bir İnceleme). *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), 157- 179.
- Nisan, F., Şeker, N. T. (2017). Siyasal Söylemin ve İdeolojilerin Gazete Karikatürlerinde Yeniden Üretimi: Örnek Olay 1982 Anayasası. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5 (2), 312- 346.
- Nişancı, Z. N. (2012). Toplumsal Kültür- Örgüt Kültürü İlişkisi ve Yönetim Üzerine Yansımaları. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1 (1), 1279- 1293.
- Nur, E., Balcı, E. (2013). Metnin Bilinçaltı: Edward Said'de Örtük Şarkiyatçılık. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22 (2), 151- 167.
- Ocak, A. (2018). Nizâmül Mülk'ün Dini ve Fikri Hayatı. *USAD*, (8), 32- 52.

- Oğuz, E. S. (2011). Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28 (2), 123- 139.
- Oğuz, M. C. (2008). Söylem Analizi. *Sosyoloji Notları Dergisi*, (5), 52- 65.
- Olgun, C. K. (2013). Aşırılığın Üretimi Bağlamında Kültür Endüstrisi. Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü.
- Ongun, Ö. (2014). Uluslararası Habercilik ve Söylem: Türkiye’deki Gazetelerin Suriye İç Savaşını Yansıtırma Biçimleri. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (20), 77- 97.
- Ozankaya, Ö. (1991). Ulusal Toplumun ve Ulusal Kültürün Kurucu Öğeleri. *Atatürk Yolu Dergisi*, 3 (10), 213- 225.
- Öncesi ve Sonrası 12 Eylül 1980- 8. (2018, 19 Eylül). *Yeniçağ*. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/-205470h.htm> adresinden edinilmiştir.
- Öner, S. (1988). *Nihal Atsız*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Örücü, D., Şimşek, H. (2011). Akademisyenlerin Gözünden Türkiye’de Eğitim Yönetiminin Akademik Durumu: Nitel Bir Analiz. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17 (2), 167- 197.
- Övür, A. (2019). Kültür Endüstrisinin Gündem Belirleme ve Kamuoyu Oluşturma İşlevi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 11 (4), 319- 343.
- Övür, A. (2016). Kitle İkna Tekniklerinin Kullanılması Bakımından Günümüz Televizyon Yayıncılığı. *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 2 (3), 55- 79.
- Özaydın, A. (2018). Nizâmülmülk’ün Büyük Selçuklu İmparatorluğu’na Hizmetleri. *USAD*, (8), 1- 31.
- Özçağlayan, M. (2008). Gazetelerin Gelişimi ve Gazeteciliğin Geleceği. *Marmara İletişim Dergisi*, (13), 131- 160.
- Özbey, K. (2020). Milliyetçilik Kuramları Bağlamında Sınırlar. *Turkish Studies*, 15 (4), 2083- 2097.
- Özcan, C. (2013). “Adil Hükümdar” ve “Prens” Eserleri Bağlamında İbn Zafer ve Machiavelli Arasında Dönemsel Bir Karşılaştırma. *Niğantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2), 177- 191.
- Özen, Y., Gül, A. (2007). Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Evren- Örneklem Sorunu. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0 (15), 394- 422.

- Özer, Ö. (2009). *Eleştirel Haber Çözümlemeleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Özer, Ö. (2000). Haberde Egemen Söylemin Yeniden Üretimi: Türk Basınında Türkiye’deki İranlı Muhafızlarla İlgili Haberler. *Kültür ve İletişim Dergisi*, 3 (2), 75- 97.
- Özkan, S. (2018). Politik İktidar Bağlamında Hayvan Çiftliği Romanı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7 (2), 1434- 1437.
- Özkan, S. (2017). Gerbner’in Kültürel Göstergeler Kuramı Bağlamında Televizyon Haber İçeriklerine İlişkin Bir Araştırma. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 2 (4), 129- 141.
- Özkırmı, U. (2008). *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Özmen, Ö. (2015). Türkiye’de Politik Tiyatronun Gelişimi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 55 (1), 415- 429.
- Öztürk, B. (2015). Siyasal İletişimde İdeolojik Söylem: 7 Haziran 2015 Genel Seçimi Üzerine Bir İnceleme. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 68- 85.
- Pakkan, Ş. (2008). Türk Yazılı Basınında Milliyetçilik Olgusu ve Hrant Dink Cinayeti Sürecinde Yazılı Basının Tutumu. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı.
- Parlak, M. O. (2018). Yeni Medya ve Haberciliğin Dönüşümü. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (14), 59- 82.
- Parlak, İ., Öztürk, A. (2015). 2009- 2015 Aralığında “Açılım” Süreçlerine Yönelik Siyasi Parti Söylemleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (2), 87- 114.
- Pazarbaş, M. (2013). Kitle İletişiminde Temel Kavramlar “Co- Oryantasyon Modeli”. *Akdeniz İletişim*, (19), 127- 140.
- Pekçetin, Y. C. (2020). Türkiye ve Rusya’nın Suriye Sorununa Yönelik Politikalarının Medyaya Yansıması: Sputnik News Türkçe ve Anadolu Ajansı Örneği. (Yüksek Lisans Tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı.
- Platon. (2012). *Devlet*. (Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz). İstanbul: Türkiye İş Bankası.

- Polat, F. (2011). Bağımsızlık Sonrası Kırgızistan Eğitim Politikaları ve Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (36), 1-18.
- Postman, N. (2016). *Televizyon: Öldüren Eğlence*. (Çev. O. Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Potter, J., Wetherell, M. (1987). *Discourse and Social Psychology: Beyond Attitudes and Behaviour*. London: Sage Publication.
- Protokolü bir kenara koyduk iç içe olduk. (2018, 3 Nisan). *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/04/03/protokolu-bir-kenara-koyduk-ic-ice-olduk> adresinden edinilmiştir.
- Qualter, T. H. (1980). Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi. (Çev. Ünsal Oskay). *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 35 (1), 255- 307.
- Radloff, W. (1992). *Manas Destanı*. (Çev. A. İnan). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture*. London: Sage.
- Rogers, E. M. (1988). "Foreword", *Milestones in Mass Communication Research: Media Effects*, Ed. S. A. Lowery ve M. De Fluer, New York, London: Longman, vii- xv.
- Rousseau, J. J. (2016). *Toplumsal Sözleşme veya Siyasal Jukukun Prensipleri*. (Çev. Cenap Karakaya). 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sempozyumu Bildirileri, (107-125). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Safa, P. (1996). *Türk İnkılabına Bakışlar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Safa, P. (1995). *Fatih Harbiye*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Sağlam, M. H. (2020). Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Türk Stereotipi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1), 366- 390.
- Sağlam, A., Yiğitoğlu, M. (2018). Hürriyet Kasidesi'nden Kırk Yıl Sonra Hürriyet Mevlidi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (20), 281- 293.
- Saklı, A. R. (2012). Osmanlı Döneminde Türk Milliyetçiliği. *Akademik Bakış Dergisi*, (33), 1- 16.
- Sanlı, F. S. (2010). *Türkçülük Akımında Dil Olgusu Üzerine Aykırı Bir Yaklaşım: Hüseyin Nihal Atsız ve Fikirleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.

- Sarı, E. (2015). Türkiye’de Medyaokuryazarlığı Eğitimi ve Nefret Söylemi. *İletişim: Araştırmaları*, 3 (2), 33- 66.
- Sarıca, B. (2008). Kutadgu Bilig’de Komutan ve Ordunun Nitelikleri. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (37), 87- 105.
- Sarıçan, E., Geçgel, H. (2011). Ömer Seyfettin’in Hikâyelerinde Çocuk ve Eğitim Teması. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (2), 164- 175.
- Sarıkaya, B. F. (2019). Alman ve Türk Basınında Milliyetçilik: Mesut Özil’in Almanya Milli Takımı’ndan Ayrılmasının Ardından Yayımlanan Haberlere Yönelik İçerik Analizi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (2), 491- 507.
- Satıcı, M. (2015). Ahlak- Politika İlişkisi Açısından Machiavelli’nin Politika Teorisi. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (20), 113- 130.
- Selçuk, S. S. (2012). Dünden Bugüne Milliyetçilik: Küresel Dünyada Yükselen Sesler. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (3), 117- 136.
- Severin, J., Werner, T., Tankard W. J. (1994). *İletişim Kuramları*. Çev. Ali Atıf Bir. Eskişehir: Kibele Sanat Merkezi.
- Sinan Oğan: MHP’nin kapısına kilit vurulacak. (2016, 7 Aralık). *Yeniçağ*. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/sinan-ogan-mhpnin-kapisina-kilit-vurulacak-152380h.htm> adresinden edinilmiştir.
- Shroeder, K. C. (1987). Convergence of Antagonistic Traditions? The Case of Audience Research. *European Journal of Communication*, (1), 7- 31.
- Smith, Anthony D. (1999). *Milli Kimlik (National Identity)*. Çev. Bahadır Sina Şener. 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, A. D. (2009). *Ethno- Symbolism and Nationalism: A Cultural Approach*. New York: Routledge.
- Smith, A. D. (2010). “When is a Nation”. *Geopolitics*, 7 (2), 5- 32.
- Smith, A. D. (1993). *The Nation: Invented, Imagined, Reconstructed, in Reimagining the Nation*. (Ed. M. Ringrose ve A. J. Lerner). Buckingham: Open University Press.
- Smith, A. D. (1986). *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford and Cambridge: Blackwell.
- Smith, K. N. (2011). Social Media and Political Campaigns, University of Tennessee Honors Thesis Projects.

- Smith, A. D. (1994). *Milli Kimlik*. Çev. Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Solak, Ö. (2011). Küçük Ağa Romanının Eleştirel Söylem Analizi. *Akademik Bakış Dergisi*, (26), 1- 14.
- Somel, A. (2014). Post- Pozitivist Paradigmalar. *Beykoz Akademi Dergisi*, 2 (2), 33- 45.
- Son dakika haberler... Cumhurbaşkanı Erdoğan: Görünmez düşmana karşı zor bir savaş veriyoruz. (2020, 10 Nisan). *Hürriyet*.
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-kritik-zirveye-katiliyor-41491377> adresinden edinilmiştir.
- Son dakika: MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'den flaş açıklamalar. (2020, 23 Haziran). *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2020/06/23/son-dakika-mhp-genel-baskani-devlet-bahceliden-flas-aciklamalar> adresinden edinilmiştir.
- Sözen, E. (1991). Sosyal Kimlik Kavramı'nın Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Bir İncelemesi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları*, (23), 93- 108.
- Sözen, E. (1999). *Söylem*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Subaylara “ümmeet güvenliği” brifingi. (2020, 22 Ocak). *Yeniçağ*.
<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/-265135h.htm> adresinden edinilmiştir.
- Süllü, Z. (2017). Siyasal İletişim Açısından Tarihi Metinler Olarak Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Siyasetnameleri: Nizam'ül Mülk'ün Siyasetnamesi ve Koçi Bey Risalesi Bağlamında Siyasal İletişimin Tarihsel Kökenleri. *İNİF E- Dergi*, 2 (1), 47- 62.
- Süllü, Z. (2018). Sözlü Kültürden Dijital Kültüre İletişim ve İletişim Araçlarının Tarihsel Kökenleri. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, (1), 119- 135.
- Şan, M. K. (2004). *Edebiyat Sosyolojisinin Tarihinden Basamaklar*. Edebiyat Sosyolojisi, (Ed. Köksal Alver), Ankara: Hece Yayınları.
- Şahin, A. (2015). “Avatar” Filmi Özelinde Emperyalist Uygulamaların İncelenmesi. *Literature and History of Turkish or Turkic*, 10 (10), 817- 826.
- Şahin, E., Şentürk, Z. A. (2018). Gündem Oluşturma Teorisi Bağlamında Özel Günleri Konu Alan Reklamların Analizi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 4 (4), 698- 720.
- Şahin, V. (2015). Kahramanın Sonsuz Yolculuğunda ‘Osmancık’ın Simgesel Halleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25 (2), 1- 13.

- Şahin, K. (2007). Bir İdeoloji Olarak “Milliyetçilik”. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E- Dergisi*, (12), 1- 9.
- Şahin, M., Yurdakul, H. (2017). Medyanın Evrimleşmesi, Öğrenme Bağlamları ve Aktörleri. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 2 (3), 42- 56.
- Şahin, Y. (2013). Çatışma Kuramları ve Kimlik Temelli Çatışmalar; Teorik Bir Giriş. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 1 (1), 32- 55.
- Şahnagil, S. (2016). Küreselleşmeye Karşı Ulus Devlet: Milli Kimliğin Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (36), 605- 625.
- Şen, M. (1996). Manas Destanı: Kırgız Türkçesi Metin- Türkiye Türkçesi Çeviri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (2), 483- 489.
- Şener, B. (2014). Küreselleşme Sürecinde Ulus- Devlet ve Egemenlik Olguları. *Tarih Okulu Dergisi*, 7 (18), 51- 77.
- Şentürk, R. (2009). McLuhan’ın Televizyon Teorisi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (15), 17- 31.
- Şeker, M., Şeker, N.T. (2011). Televizyon Haberlerinde Söylem- 29 Mart 2009 Yerel Seçimleri Örneği-. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 515- 552.
- Şimşek, U., Ilgaz, S. (2007). Küreselleşme ve Ulusal Kimlik. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (1), 189- 199.
- Şimşek, Ş. (2014). İmparatorluğun “En Uzun On Yılı”nı Yazmak: Ömer Seyfettin Hikâyelerinde “On Temmuz”lar. *Turkish Studies*, 9 (12), 665- 683.
- Şimşek, U., Küçük, B., Topkaya, Y. (2012). Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarının İdeolojik Temelleri. *Literature and History of Turkish or Turkic*, 7 (4), 2809- 2803.
- Takeshita, T. (2006). Current Critical Problems in Agenda- Setting Research. *International Journal of Public Opinion Research*, (18), 275- 296.
- Talas, M., Kaya, Y. (2007). Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 149-162.
- Tajfel, H. (1981). *Human groups and social categories: studies in social psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Tanrıöver, O., Kırılı, S. (2015). Global Köy ve Kültürel Emperyalizm: Küreselleşme Bağlamında Enformasyon Toplumuna Bakış. *E- Journal of Intermedia*, 2(1), 133-142.
- Taylan, H. H. (2011). *Televizyon Programlarındaki Şiddetin Yetiştirme Etkisi: Konya Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Taylan, H. H. (2011). Sosyal Bilimlerde Kullanılan İçerik Analizi ve Söylem Analizinin Karşılaştırılması. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (2), 63-76.
- Taylan, H. H., Arklan, Ü. (2008). Medya ve Kültür: Kültürün Medya Aracılığıyla Küreselleşmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1), 85- 97.
- TBMM Başkanı Şentop: Bazı devletler aradan geçen 100 yıla rağmen milletimize bitmek bilmez bir kindarlıkla saldırıyor. (2021, 18 Mart). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/gundem/tbmm-baskani-sentop-bazi-devletler-aradan-gecen-100-yila-ragmen-milletimize-dinmek-bilmez-bir-kindarlikla-saldiriyor-3614303> adresinden edinilmiştir.
- Teke, T. (2016). Cengiz Aytmatov'un "Gün Olur Asra Bedel" Adlı Romanı İle Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Yaban" Romanlarında Halk Edebiyatı ve Folklor Unsurları. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E- Dergisi*, 3(1), 46-64.
- Temel, F. (2013). Siyasal Tercihlerin Oluşum Sürecinde Kitle İletişim Araçlarının Rolü. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (29), 239- 250.
- Terör hattını paramparça edeceğiz. (2019, 13 Haziran). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/gundem/teror-hattini-paramparca-edecegiz-3494627> adresinden edinilmiştir.
- Thompson, J. B. (2008). *Medya ve Modernite*. (Çev. Serdar Öztürk). 1. Basım. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Tok, N. (2003). *Kültür, Kimlik ve Siyaset*. 1. Basım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tokluoğlu, C. (2013). Ziya Gökalp ve Türkçülük. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 68 (3), 113- 139.
- Tomlinson, J. (1999). *Kültürel Emperyalizm: Eleştirel Bir Giriş*. (Çev. Emrehan Zeybekoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Tomlinson, J. (2004). *Küreselleşme ve Kültür*. (Çev. Arzu Eker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Torring, J. (1999). *New Theories of Discourse; Laclau, Mouffe and Zizek*. Oxford: Blackwell.
- Toruk, İ., Sine, R. (2012). Haber Söylem Üretimindeki İdeolojik Etki: Wikileaks Haberleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (31), 351- 378.
- Topsakal, C. (2018). Orhun Yazıtlarının Eğitim Bilimleri Açısından İncelenmesi. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), 296- 312.
- Tuğan, N. H. (2015). Son Dönem Türk Sinemasında Hastalık Temsilleri: ‘Saç’ Filminin Eleştirel Söylem Çözümlemesi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (40), 48- 76.
- Tuğla, K. (2014). Türkiye’de İnternet Geleneksel Medyadan Daha Demokratik ve Alternatif Bir Haber Ağı Sunuyor mu?: T24 Örneği. *Global Media Journal: TR Edition*, 4 (8), 305- 324.
- Tunçer, A. S. (2019). Politik Söylem ve Teknikler Üzerine. *Journal of Institute of Economic Development and Social Researches*, 5 (17), 96- 105.
- Turan, E. (2011). Milliyetçilik Teorisinin Gelişimi ve Türk Milliyetçiliği. *Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 1 (1), 135- 147.
- Turhan, M. (1997). *Kültür Değişimleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Turner, J. (1987). *Rediscovering the Social Group: A Self Categorization Theory*. Oxford: Basil Black Well.
- Turner, J. (1982). *Towards A Cognitive Redefinition of the Social Group*. Social Identity and intergroup relations. (Der. H. Tajfel). London: Harvester Wheat Sheaf.
- Turner, J., Giles, H. (1984). *Intergroup behaviour*. Oxford: Basil Black Well.
- Tünay, B. (1987). Atatürk ve Milli Birlik. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 3 (8), 409- 420.
- Türnüklü, A. (2001). Eğitimbilim Alanında Aynı Araştırma Sorusunu Yanıtlamak İçin Farklı Araştırma Tekniklerinin Birlikte Kullanılması. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 26 (120), 8- 13.
- Wetherell, M. (1996). *Identities, Groups and Social Issues*. London: Sage.

- Uçak, N. (2000). Sosyal Bilimler ve Kütüphanecilik Alanında Nitel Araştırma Yöntemlerinin Kullanımı. *Bilgi Dünyası*, 1 (2), 255- 279.
- Uçanok, B., Sudagezer, E., Sefercioğlu, S. (2010). Türkiye’deki Seçmenin Oy Verme Davranışı Üzerinde Söylemin Etkisi. *Marmara İletişim Dergisi*, (16), 145- 155.
- Uludağ, M. E. (2018). Araba Sevdası’nın Hürriyet Kasidesi’nden Etkilenme Boyutu: Doğruluk ve Güvenlik Değeri ve Yalan Değersizliği. *Hikmet- Akademik Edebiyat Dergisi*, 4 (9), 33- 44.
- Ulutaş, E. (2016). Sosyoloji ve Edebiyat Kavşağında Peyami Safa Romanları. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 6 (10), 251- 270.
- Unesco. (1982). Grunwald Declaration. http://www.unesco.org/education/pdf/MEDIA_E.PDF adresinden edinilmiştir.
- Useev, N. (2016). Manas Destanında ‘Türkü Til’ Kavramı. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (41), 203- 223.
- Useev, N. (2017). Manas (Semetey) Destanında Geçen Türk Kelimesi ve Kahraman-At- Silah Bütünlüğü. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6 (1), 52-64.
- Utancı tasarisına sert tepki. (2016, 3 Haziran). *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2016/06/03/utanc-tasarisina-sert-tepki> adresinden edinilmiştir.
- Uymaz, T. (2018). Gerçek San’atkarlar Yetiştirmede, Bugünkü Konservatuarlar ile Gelenekteki Tekke Eğitimi Sistemlerini Kıyaslayan Bir Tetkik. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, (7), 203- 218.
- Uzun, R. (2014). Medya- Siyaset İlişkileri: Türkiye’de Savunucu Gazetecilik Olgusunun İncelenmesi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (39), 129- 147.
- Uzun, T. (2000). Osmanlı Devleti’nde Milliyetçilik Hareketleri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, (4), 257- 275.
- Üçgül, S. (2013). Dilde ve Metinde Ulusal Kültür Bileşenleri. *Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (9), 125- 133.
- Ünal’dan CHP’ye tepki. (2018, 2 Nisan). *Yeniçağ*. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/unaldan-chpye-tepki-188646h.htm> adresinden edinilmiştir.

- Vali'den 'idam' yanıtı: İnşallah o da gelecek. (2016, 17 Temmuz). *Hürriyet*.
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/validen-idam-yaniti-insallah-o-da-gelecek-40150689> adresinden edinilmiştir.
- Van Dijk, T. (2007). *Bir Söylem Olarak Haberin Disiplinlerarası Çözümlemesi, Medya Metinlerini Çözümlemek*. (Der. G. Şendur Atabek ve Ümit Atabek). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Van Dijk, T. (2003). Söylem ve İdeoloji Çokalanlı Bir Yaklaşım. B. Çoban& Z. Özarslan (Ed.), *Söylem ve İdeoloji* (s.13- 112). İstanbul: Su Yayınları.
- Van Dijk, T. (2000). Opinions and Idologies in The Press. A. Bell & P. Garrett (Ed.), *Approaches to Media Discourse* (s. 21-63). Massachusetts: Blackwell.
- Varol, S. F. (2017). Medyanın Küreselleşmesi: Neden- Sonuç Ekseninde Bir Değerlendirme. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5 (1), 399- 424.
- Walliman, N. (2006). *Social Research Methods*, Sage: London.
- Yalçın, S. (2015, 27 Mart). Bozkurt mu? Mankurt mu?. *Sözcü*.
<https://www.sozcu.com.tr/2015/yazarlar/soner-yalcin/bozkurt-mu-mankurt-mu-784727/> adresinden edinilmiştir.
- Yalçın Topçu: Alçak yalan ve iftirayı gündem yaparak bizi sindirmeye çalışıyorlar. (2019, 31 Ekim). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/gundem/yalcin-topcu-alcak-yalan-ve-iftirayi-gundem-yaparak-bizi-sindirmeye-calisiyorlar-3512426> adresinden edinilmiştir.
- Yalçın Topçu Özbekistan'da 15 Temmuz Programına Katıldı. (2019, 16 Temmuz). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/gundem/yalcin-topcu-ozbekistanda-15-temmuz-programina-katildi-3498691> adresinden edinilmiştir.
- Yalçın Topçu: Devletimiz bölücü terör örgütünün kökünü kazımakta kararlı. (2019, 9 Eylül). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/gundem/yalcin-topcu-devletimiz-bolucu-teror-orgutunun-kokunu-kazimakta-kararli-3505428> adresinden edinilmiştir.
- Yaman, Ö. M. (2007). *Bir İktidar Aracı Olarak Propaganda*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı.

- Yanık, H., Güz, N. (2020). Toplumsal Sorumluluk Yaklaşımı ve Güven Bağlamında Medya ve Kamuoyu Araştırmaları Arasındaki İlişki. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 8 (1), 298- 336.
- Yanık, C. (2013). Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi. *Uludağ Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (20), 225- 237.
- Yanık, C., Kara, M. (2016). Milliyetçiliğe Yönelik İki Kuramın Değerlendirilmesi: Modern Milliyetçi Kuram ve Etno- Sembolcü Milliyetçi Yaklaşım. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), 559- 582.
- Yardım, G., Doğruel, H. (2019). Eleştirel Söylem Çözümlemesi Bağlamında Haber Metinlerinin İncelenmesi: Pippa Bacca Cinayeti Örneği. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6 (1), 137- 148.
- Yarımşakal, G. (2019). Küreselleşme, Reklamlar ve Kültürel Emperyalizmin Etkileri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 101- 118.
- Yapıcı, M. (2004). İdeoloji ve Eğitim. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1 (1), 1- 8.
- Yavuz, Y. (2017). Latife Tekin ile Cengiz Aytmatov'un Romanlarında Geleneğin Kurgusal İşlevi ve Metinlerarasılık Bağlamında Bir Çalışma. *Söylem Filoloji Dergisi*, 2(3), 102-114.
- Yavuz, K. (2007). Yusuf Has Hacıb ve Kutadgu Bilig. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 37 (37), 137- 180.
- Yavuz, Ş. (2015). Kitle İletişim Araştırmalarında Anadamar/ Çoğulcu ve Eleştirel/ Radikal Kuram Arasında Yöndeşme Tartışmaları. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), 25- 39.
- Yeni hedefleri her an duyabilirsiniz. (2018, 3 Nisan). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/yeni-hedefleri-her-an-duyabilirsiniz-40792567> adresinden edinilmiştir.
- Yeniçeri, Ö. (2008, 9 Ocak). Öze İhanet: Közkamanlık. *Yeniçağ*. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/oze-ihanet-kozkamanlik-2081yy.htm> adresinden edinilmiştir.
- Yerli Düşünce Derneği 31 Mart seçimlerini değerlendirdi. (2019, 4 Nisan). *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/gundem/yerli-dusunce-dernegi-31-mart-secimlerini-degerlendirdi-3465078> adresinden edinilmiştir.

- Yeşilçayır, C. (2016). Platon'dan Rousseau'ya Barış Düşüncesinin Evrimi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (2), 59- 72.
- Yetim, M., Erdağ, R. (2018). Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Söylem Analizi: Revizyonist Söylemin Gelişimi. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 79- 100.
- Yıldırım, E. (2018). Toplumsal Yapının Aynası Olarak Sinema: Söylem ve Eleştirel Söylem Analiz Yöntemlerine Göre Ayla Filminin Çözümlemesi. *İNİF E- Dergi*, 3 (1), 234- 243.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 6. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, E. (2011). *Ergenekon Ötesi Türk Milliyetçiliği*. İstanbul: Hayy Yayınları.
- Yılmaz, A., Güdek, U. (2012). Küreselleşme ve Salt Görüntüsel Medyanın Yükselişi. *Atatürk Üniversitesi İletişim Dergisi*, (3), 1- 20.
- Yılmaz, M. (2013). Medya ve Siyaset İlişkilerinin Kamuoyu Üzerindeki Etkileri: KKTC Örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 230- 252.
- Yılmaz, D., Sezgin, M. (2020). Siyasal ve Sosyal Bağlamda Mankurt Kavramının Türk Yazılı Basınında Metaforik Kullanımı. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (2), 1010- 1030.
- Yine Hürriyet yine operasyon. (2016, 3 Şubat). *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2016/02/03/yine-hurriyet-yine-operasyon> adresinden edinilmiştir.
- Yurdigül, Y., Zinderen, İ. E. (2012). Yeni Medyada Haber Dili (Ayşe Paşalı Olayı Üzerinden Geleneksel Medya ve İnternet Haberciliği Karşılaştırması). *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 2 (3), 81- 91.
- Yüksel, E. (2007). “Kamuoyu Oluşturma” ve “Gündem Belirleme” Kavramları Nerede Kesişmekte, Nerede Ayrılmaktadır?. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 571- 586.
- Yürek, H. (2013). Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın “Rüya”ları. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 13 (2), 249- 263.
- Zabunoğlu, H. G. (2018). Günümüzde Ulus- Devlet. *ERÜHFD*, 13 (1), 535- 559.
- Zafer, C., Vardarlier, P. (2019). Medya ve Toplum. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22 (2), 355- 361.

EK 1. Orijinallik Raporu

 ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA
Tarih: 07/07/2021
Tez Başlığı: ULUSAL BASINDA MANKURT VE KÖZKAMAN KAVRAMLARININ SİYASAL YANSIMALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 212 sayfalık kısmına ilişkin, 07/07/2021 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %6'dır.
Uygulanan filtrelemeler: 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☒ Alıntılar hariç/dâhil 4- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç
Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nde belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.
Gereğini saygılarımla arz ederim
07/07/2021 Tarih ve İmza
Adı Soyadı: Efe SAYIN Öğrenci No: 18200000015 Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Programı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora
<u>DANIŞMAN ONAYI</u> UYGUNDUR. Doç. Dr. Şakir EŞİTTİ (Unvan, Ad Soyad, İmza)

EK 2. Etik Komisyon Muafiyet Formu

 ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA
Tarih: 07/07/2021
Tez Başlığı: ULUSAL BASINDA MANKURT VE KÖZKAMAN KAVRAMLARININ SİYASAL YANSIMALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam: 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.
Tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.
Gereğini saygılarımla arz ederim.
07/07/2021 Tarih ve İmza
Adı Soyadı: Efe SAYIN Öğrenci No: 18200000015 Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Programı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora
<u>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</u> Doç. Dr. Şakir EŞİTTİ (Unvan, Ad Soyad, İmza)
Detaylı Bilgi: https://www.ardahan.edu.tr/birim.aspx?id=1002003 Telefon: 0-4782117522 Faks: 0-4782117523 E-posta: sbe@ardahan.edu.tr

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Efe Sayın

Doğum Yeri ve Tarihi:

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Anadolu Üniversitesi (Kamu Yönetimi)

Yüksek Lisans Öğrenimi: Ardahan Üniversitesi (Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Anabilim Dalı)

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

İletişim

E- Posta Adresi:

Tarih: 14.07.2021